

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ДЯКУНОВСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ЄВГЕНІЙОВИЧ

УДК 346.26.018:334.722 (477+438) (043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УКРАЇНІ ТА РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

О. Є. Дякуновський

*Дисертація є ідентичною іншим
примірникам дисертації*

*Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради К 11.051.12*

к. ю. н. Ю.М. Павлюченко

Науковий керівник:

Щербакова Наталія Володимирівна,

кандидат юридичних наук, доцент

Вінниця-2021

АНОТАЦІЯ

Дякуновський О. Є. Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право (081 – Право). – Донецький національний університет імені Василя Стуса, Міністерство освіти і науки України, Вінниця, 2021.

Дисертація присвячена дослідженню та обґрунтуванню нових теоретичних положень щодо правового регулювання підприємницької діяльності в Україні, на основі системного аналізу досвіду регламентування вказаного суспільно-економічного явища у Республіці Польща, а також підготовці пропозицій з удосконалення вітчизняного законодавства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні, у порівнянні з аналогічними відносинами у Республіці Польща.

Предметом дослідження є правове регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща.

Основна частина дисертації містить вступ, три розділи, сім підрозділів, висновки до кожного з розділів та загальні висновки.

У розділі 1 «Загальнотеоретична характеристика правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща» розроблено поняття квазіпідприємництва (квазіпідприємницької діяльності), під яким запропоновано тлумачити здійснення фізичною особою самостійної, ініціативної, систематичної, на власний ризик господарської діяльності, прибуток від якої становить менше однієї мінімальної заробітної плати в кожному із календарних місяців, в якому вона провадиться, та не потребує реєстрації особи як суб'єкта підприємницької діяльності.

Виокремлено умови квазіпідприємництва (квазіпідприємницької

діяльності): відсутність зобов'язань щодо постановки на облік та звітування у компетентних органах (податковій службі, органах статистики, Пенсійному фонді України); звільнення від сплати внесків на соціальне страхування (в контексті здійснення квазіпідприємництва); оподаткування на загальних підставах (сплата податку на доходи фізичних осіб за результатами річного декларування).

Конкретизовано ознаку підприємництва, яке здійснюється фізичною особою-підприємцем, – «отримання прибутку», котра передбачає установлення мінімального розміру прибутку на рівні не менше однієї мінімальної заробітної плати у кожному із календарних місяців, в якому така діяльність провадиться. Уточнено ознаку систематичності підприємництва, яке здійснюється фізичною особою-підприємцем, у спосіб конкретизації кількості (не менше 3 разів протягом календарного року) проведених операцій щодо продажу товарів, виконання робіт та/або надання послуг, спрямованих на реалізацію мети підприємницької діяльності – отримання прибутку.

Обґрунтовано, що ознака систематичності підприємництва, яке здійснюється юридичною особою – суб'єктом підприємницької діяльності, не потребує прив'язки до кількості операцій щодо продажу товарів, виконання робіт та/або надання послуг.

Здійснено поділ господарської діяльності фізичних осіб залежно від рівня отриманого прибутку, на квазіпідприємницьку та підприємницьку, що забезпечить більш чітке розуміння сутності підприємництва, збільшення кількості суб'єктів, які, випробувавши свою бізнес-ідею у межах квазіпідприємництва, виявлять бажання здійснювати підприємницьку діяльність на постійній основі.

Проведено періодизацію розвитку правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща. Аргументовано, що законодавча основа підприємництва в Україні у своєму розвитку пройшла п'ять етапів, останній з яких розпочався 16 вересня 2014 р. і триває дотепер. П'ять етапів розвитку правового регулювання підприємницької діяльності виокремлено і у

Республіці Польща.

Доопрацьовано правову основу регулювання підприємницької діяльності в Україні, шляхом встановлення правових засад для підтримки суб'єктів мікро- та малого підприємництва щодо реалізації стартап-проектів; регулювання зупинення підприємницької діяльності за ініціативою підприємця; державне регулювання підприємницької діяльності у спосіб запровадження додаткових принципів такого регулювання та окремих аспектів державної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності.

У розділі 2 «Правовий статус суб'єктів підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща» запропоновано доповнення критеріїв поділу суб'єктів підприємницької діяльності в Україні разом з показниками щодо прибутку та кількості найманих працівників таким, як балансова вартість активів на кінець звітного періоду (календарний рік).

Аргументовано положення щодо удосконалення організаційно-правової форми господарських товариств, у вигляді товариства з обмеженою відповідальністю в Україні, у спосіб запровадження таких гарантій та переваг для суб'єктів мікро- та малого підприємництва, які займаються реалізацією стартап-проектів: виплата учасникам авансового внеску до отримання очікуваних дивідендів; компенсація дивідендів, не отриманих у звітному періоді, у наступні фінансові роки; спрощений порядок проведення загальних зборів за допомогою засобів електронного зв'язку (скликання, участь, прийняття рішень).

Розроблено пропозицію щодо запровадження в Україні інституту зупинення підприємницької діяльності за ініціативою суб'єкта підприємництва, з обов'язковим законодавчим визначенням умов, порядку проведення, строків (максимального/мінімального), на який зупиняється здійснення підприємництва.

Запропоновано введення у законодавство України серед інших підстав припинення діяльності суб'єктів підприємницької діяльності окремої підстави, такої, як припинення діяльності відокремленого підрозділу (філії або представництва) іноземного суб'єкта підприємницької діяльності, якщо така діяльність суперечить законодавству України.

У розділі 3 «Державне регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща» розширено перелік принципів державного регулювання підприємництва такими: пріоритетність розвитку мікро-, малого та середнього підприємництва (принцип «think small first»); стабільність правового регулювання підприємницької діяльності.

Запропоновано посилити інституційну підтримку суб'єктів підприємницької діяльності шляхом удосконалення правового статусу бізнес-омбудсмена (Ради бізнес-омбудсмена) в Україні та розширення його повноважень, зокрема: надання висновків щодо проєктів законів, які стосуються інтересів суб'єктів підприємницької діяльності і принципів здійснення підприємництва; звернення до компетентних органів (осіб) з проханням здійснити законодавчу ініціативу або видати інші нормативні акти з питань, які стосуються підприємницької діяльності; організація посередництва між суб'єктами підприємництва та органами державної влади; звернення до компетентних органів для надання загальних консультацій у справах про порушення прав суб'єктів підприємницької діяльності, які мають системний характер та ін.

Аргументовано розширення форм державного сприяння фізичним особам-підприємцям на стадії започаткування підприємницької діяльності в Україні, шляхом запровадження в Україні аналогів таких механізмів, як «ulga na start» (полегшення початку) та «prawo do błędu dla nowego przedsiębiorcy» (право на помилку для нового підприємця), що застосовуються у Республіці Польща.

Доповнено перелік засобів державної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності в Україні в умовах пандемії COVID-19 такими, як: запуск та популяризація державних он-лайн платформ, з метою надання суб'єктам підприємництва інформаційної підтримки із пошуку ділових партнерів та фінансування; додаткове стимулювання суб'єктів підприємницької діяльності, які впроваджують нові технології, цифровізацію сервісів і виробничих процесів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у поглибленні теоретичних уявлень про сутність підприємництва як предмета правового

регулювання в Україні та Республіці Польща, у можливості використання теоретичних положень і висновків дисертаційного дослідження у процесі законотворчої діяльності з метою удосконалення законодавства України, яке регулює здійснення підприємницької діяльності, у практичній діяльності як суб'єктів підприємницької діяльності, так і суб'єктів владних повноважень.

Теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях, освітньому процесі та правозастосовній діяльності.

Дискусійні дисертаційні положення та висновки можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень.

Ключові слова: правове регулювання, підприємництво, суб'єкт підприємницької діяльності, Україна, Республіка Польща, квазіпідприємництво, організаційно-правові форми, товариство з обмеженою відповідальністю, суб'єкти мікропідприємництва та малого підприємництва, зупинення підприємницької діяльності, принципи державного регулювання підприємництва; підтримка суб'єктів підприємницької діяльності.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Дякуновський О. Є. Загальні засади правового регулювання підприємництва в Республіці Польща. *Форум права. Електронне наукове фахове видання*. 2016. № 5. С. 35–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_5_8.
2. Дякуновський О. Є. Правове регулювання зупинення підприємницької діяльності за ініціативою підприємця: досвід Республіки Польща. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. № 1. С. 109–114.
3. Дякуновський О. Є. «Конституція бізнесу» – якісно нове законодавче регулювання підприємництва в Республіці Польща: досвід для України.

Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2019. № 56. С. 108–112.

4. Титова О. В., Дякуновський О. Є. Правовий статус простого акціонерного товариства у Республіці Польща. *Збірник наукових праць «Науковий вісник публічного та приватного права». 2019. № 5–6. С. 49–54. (Особистий внесок автора: обґрунтування положень щодо удосконалення організаційно-правових форм господарських товариств за законодавством України).*

5. Дякуновський О. Є. Правове регулювання діяльності іноземних суб'єктів підприємництва в Республіці Польща. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки». 2020. № 2. С. 134–140.*

6. Дякуновський О. Є. Систематичність та одержання прибутку як ознаки підприємництва в Україні: досвід Республіки Польща. *Juris Europensis Scientia. 2020. № 3. С. 31–37.*

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

7. Дякуновський О. Є. Щодо державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва в умовах пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19) у Республіці Польща та Україні. *Knowledge, Education, Law, Management. 2020. № 3 (31). Vol. 1. С. 181–189.*

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Дякуновський О. Є. Поняття «підприємець» за законодавством Республіки Польща: досвід для України. *Пріоритетні напрями модернізації системи права України* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Запоріжжя, 23–24 грудня 2016 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016. С. 92–96.

9. Дякуновський О. Є. Періодизація розвитку законодавства Республіки Польща у сфері підприємництва. *Правова держава: історія,*

сучасність та перспективи формування в Україні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 17–18 лютого 2017 р.). Ужгород : Ужгородський національний університет, 2017. С. 88–92.

10. Дякуновський О. Є. «Ulga na start» – новела законодавства Республіки Польща в інтересах польських підприємців: досвід для України. *Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 15–16 червня 2018 р.). Харків : ГО «Асоціація аспірантів – юристів», 2018. С. 56–59.

11. Дякуновський О. Є. Правове регулювання інституту бізнес-омбудсмена: досвід Республіки Польща. *Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченій пам'яті професора В. Д. Волкова. (Хмельницький, 23 квітня 2019 р.). Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 296–300.

12. Дякуновський О. Є. Принцип «Спочатку думай про малих» як фактор впливу на розвиток підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща. *Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю кафедри господарського права Донецького національного університету імені Василя Стуса (Вінниця, 11–12 жовтня 2019 р.). Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 90–92.

13. Дякуновський О. Є. «Право на помилку» як пільга для підприємців в Республіці Польща: досвід для України. *Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 21–22 серпня 2020 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. С. 34–38.

14. Дякуновський О. Є. Щодо видів суб'єктів підприємницької діяльності в Республіці Польща: досвід для України. *Інтеграція юридичної науки*

і практики як основа сталого розвитку вітчизняного законодавства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 13–14 листопада 2020 р.). Дніпро : Дніпровський гуманітарний університет, 2020. С. 78–82.

ABSTRACT

Diakunovskyi O. Ye. Legal regulation of business activity in the Republic of Poland and in Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of legal sciences on a specialty 12.00.04 – commercial law, economic and procedural law (081 – Law). Vasyl' Stus Donetsk National University, of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Vinnytsia, 2021.

The dissertation is devoted to the research and reasoning of new theoretical provisions on legal regulation of business activity in Ukraine, taking into account the systematic analysis of regulation experience of specified socio-economic phenomena in the Republic of Poland, as well as the preparation of proposals to improve domestic legislation.

The object of the study is the social relations that arise in the process of doing business in Ukraine, in comparison with similar relations in the Republic of Poland.

The subject of the study is the legal regulation of business activity in Ukraine and the Republic of Poland.

The main part of the dissertation contains an introduction, three sections, seven subsections, conclusions to each of the sections and general conclusions.

Section 1 "General theoretical characteristics of the legal regulation of business activity in Ukraine and the Republic of Poland" developed the notion of quasi-entrepreneurship (quasi-entrepreneurial activity), which means the implementation of an individual's independent, proactive, systematic, at their own risk economic activity, profit from which is less than one minimum wage in each of the calendar months in which it is carried out, and which does not require registration of a person as a business entity.

The conditions of quasi-entrepreneurship (quasi-entrepreneurial activity) are singled out: the absence of obligations on registration and reporting in the competent authorities (tax service, statistics authority, the Pension Fund of Ukraine); exemption from social security contributions (in the context of quasi-entrepreneurship); taxation on general grounds (payment of personal income tax based on the results of the annual declaration).

The feature of entrepreneurship carried out by an entrepreneur - "profit", which provides the establishment of a minimum amount of profit at the level of at least one minimum wage in each of the calendar months in which such activities are carried out.

The feature of systematic entrepreneurship, which is carried out by an entrepreneur is clarified, in the way of specifying the number (at least 3 times during the calendar year) of transactions for the sale of goods and / or service provision, performance of work aimed at achieving the goal of business activity – profit. It is substantiated that the sign of systematic entrepreneurship, which is carried out by a legal entity – a business entity, does not require reference to the number of transactions for the sale of goods, performance of work and / or provision of services.

The economic activity of individuals is divided depending on the level of profit into quasi-entrepreneurial and entrepreneurial, which will provide a clearer understanding of the essence of entrepreneurship, increase the number of entities that, having tested their business idea within quasi-entrepreneurship, will be willing to do business on a regular basis.

The periodization of the development of legal regulation of business activity in Ukraine and the Republic of Poland has been carried out. It is argued that the legal basis for entrepreneurship in Ukraine has gone through five stages in its development, the last of which began on September 16, 2014 and continues to this day.

Five stages of the legal regulation development of business activity in the Republic of Poland are singled out.

The legal basis for regulating business activities in Ukraine has been finalized by establishing legal bases to support micro-entrepreneurs and small businesses in the implementation of startup projects; regulation of business activity suspension at the

initiative of the entrepreneur; state regulation of business activity by introducing additional principles of such regulation and certain aspects of state support of business entities.

Section 2 "Legal status of business entities in Ukraine and the Republic of Poland" proposes to supplement the criteria for the division of business entities in Ukraine together with indicators on profit and number of employees, such as the book value of assets at the end of the reporting period (calendar year).

It has been argued the provisions on improving the organizational and legal form of companies in the form of limited liability companies in Ukraine by introducing such guarantees and benefits for micro and small businesses involved in the implementation of startup projects: payment of participants an advance payment to receive the expected dividend; compensation of dividends not received in the reporting period in the following financial years; simplified procedure for holding general meetings by electronic means (convening, participation, decision-making).

A proposal has been developed to introduce in Ukraine the institution of business activity suspension at the initiative of a business entity, with mandatory legislative definition of conditions, procedure, terms (maximum/minimum) for which the business is suspended.

It is proposed to introduce into the legislation of Ukraine, among other grounds for termination of business entities, a separate ground, such as termination of a separate division activity (branch or representative office) of a foreign business entity, if such activity contradicts the legislation of Ukraine.

Section 3 "State regulation of business activity in Ukraine and the Republic of Poland" expands the list of entrepreneurship state regulation principles as follows: priority of micro, small and medium enterprises development (the principle of «think small first»); stability of legal regulation of business activity.

It is proposed to strengthen the institutional support of business entities in the way of improving the legal status of the business ombudsman (Business Ombudsman Council) in Ukraine and expanding its authority, among other things: providing opinions on bills relating to the interests of business entities and the principles of

entrepreneurship; appeal to the competent authorities (persons) with a request to take a legislative initiative or issue other regulations on matters related to business activities; organization of mediation between business entities and public authorities; appeal to the competent authorities for general advice in cases the rights violation of business entities, which are systemic in nature, etc.

Expansion of the state assistance forms to entrepreneurs at the stage of starting a business in Ukraine has been argued by introducing in Ukraine analogues of such mechanisms as "ulga na start" (relief to start) and "prawo do błędu dla nowego przedsiębiorcy" (right to make a mistake for the new entrepreneur) applicable in the Republic of Poland.

The list of means of state support for business entities in Ukraine in the context of the COVID-19 pandemic has been supplemented with the following: launch and promotion of state online platforms in order to provide business entities with information support in finding business partners and financing; additional incentives for business entities that implement new technologies, digitalization of services and production processes.

The practical significance of the results is to deepen theoretical ideas about the essence of entrepreneurship as a subject of legal regulation in Ukraine and the Republic of Poland, the possibility of using theoretical provisions and conclusions of dissertation research in the legislative process to improve Ukrainian legislation, which regulates business activity in practical activity as both business entities and subjects of authority.

Theoretical provisions and conclusions of the dissertation can be used in further research, educational process and law enforcement.

Discussion provisions and conclusions of the dissertation can be the basis for further research.

Keywords: legal regulation, entrepreneurship, business entity, Ukraine, the Republic of Poland, quasi-entrepreneurship, legal forms, limited liability company, subjects of micro-enterprise and small-enterprise, suspension of business activity, principles of state regulation of entrepreneurship; support for business entities.

REFERENCES

Articles in scientific professional publications of Ukraine

1. Diakunovskyi O. Ye. The general principles of legal regulation of business in the Republic of Poland. *Forum Prava. Electronic scientific professional journal*. 2016. № 5. P. 35–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.html 2016_5_8.
2. Diakunovskyi O. Ye. Legal regulation suspension of business activity by entrepreneur initiative: the experience of Poland. *Scientific Journal of Kherson State University. Legal Sciences Series*. 2017. № 1. P. 109–144.
3. Diakunovskyi O. Ye. "Business Constitution" – a qualitatively new legislative regulation of business activity in the Republic of Poland: experience for Ukraine. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2019. № 56. P. 108–112.
4. Titova O. V., Diakunovskyi O. Ye. Legal status of a simple joint stock company in the Republic of Poland. *Collection of scientific works "Scientific Bulletin of Public and Private Law"*. 2019. № 5–6. P. 49–54. (*Personal contribution of the author: substantiation of provisions on improvement of legal forms of business associations under the legislation of Ukraine*).
5. Diakunovskyi O. Ye. Legal regulation of foreign business entities in the Republic of Poland. *Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: "Legal Sciences"*. 2020. № 2. P. 134–140.
6. Diakunovskyi O. Ye. Systematicity and profit as a sign of entrepreneurship in Ukraine: the experience of the Republic of Poland. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 3. P. 31–37.

Articles in scientific periodicals of other countries

7. Diakunovskyi O. Ye. As to the state supporting for small and medium enterprises in the condomination of a of coronavirus disease pandemic (Covid-19) in the Republic of Poland and Ukraine. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 3 (31). Vol. 1. P. 181–189.

Scientific works that certify the approbation of the dissertation materials

8. Diakunovskyi O. Ye. The concept of "entrepreneur" under the laws of the Republic of Poland: experience for Ukraine. *Priority directions of modernization of the legal system of Ukraine* : materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference (Zaporizhzhia, December 23–24, 2016). Zaporizhzhia : Classic Private University, 2016. P. 92–96.

9. Diakunovskyi O. Ye. Periodization of the legislation development of the Republic of Poland in the field of entrepreneurship. *Rule of law: history, modernity and prospects of formation in Ukraine* : materials of the International scientific-practical conference (Uzhhorod, February 17–18, 2017). Uzhhorod : Uzhhorod National University, 2017. P. 88–92.

10. Diakunovsky O. Ye. "Ulga na start" - a novella of the legislation of the Republic of Poland in the interests of Polish entrepreneurs: experience for Ukraine. *Current issues of the rule of law in the current formation of civil society in Ukraine* : materials of the International scientific-practical conference (Kharkiv, June 15–16, 2018). Kharkiv: public organization "Association of Postgraduate Lawyers", 2018. P. 56–59.

11. Diakunovskyi O. Ye. Legal regulation of the institute of business ombudsman: the experience of the Republic of Poland. *Legal support of Ukraine's integration into the European political, economic, security, intellectual space* : materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference dedicated to the memory of Professor V. D. Volkov. (Khmelnyskyi, April 23, 2019). Vinnytsia : Vasyl' Stus Donetsk National University, 2019. P. 296–300.

12. Diakunovskyi O. Ye. The principle of "Think small first" as a factor influencing the development of entrepreneurial activity in Ukraine and the Republic of Poland. *Legal support of socio-economic development: status and prospects* : materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference dedicated to the 35th anniversary of the Department of Economic Law of Vasyl' Stus Donetsk National University (Vinnytsia, October 11–12, 2019). Vinnytsia : Vasyl' Stus Donetsk National University, 2019. P. 90–92.

13. Diakunovskyi O. Ye. "Right to make a mistake" as a benefit for entrepreneurs in the Republic of Poland: experience for Ukraine. *Modern legal systems of the world: tendencies and factors of development* : materials of the International scientific-practical conference (Zaporizhzhia, August 21–22, 2020). Zaporizhzhia : Zaporizhzhia city public organization "Truth", 2020. P. 34–38.

14. Diakunovskyi O. Ye. On the types of business entities in the Republic of Poland: experience for Ukraine. *Integration of legal science and practice as a basis for sustainable development of domestic legislation* : materials of the International scientific-practical conference (Dnipro, November 13–14, 2020). Dnipro : Dnipro Humanitarian University, 2020. P. 78–82.

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	17
Вступ	18
Розділ 1. Загальнотеоретична характеристика правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща	28
1.1. Засади дослідження правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща.....	28
1.2. Генезис правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща.....	59
1.3. Правова основа підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща	89
Висновки до розділу 1	107
Розділ 2. Правовий статус суб'єктів підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща	110
2.1. Поняття і види суб'єктів підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща	110
2.2. Організаційно-правові форми суб'єктів підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща	130
2.3. Правове регулювання державної реєстрації, зупинення діяльності та припинення суб'єктів підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща	160
2.4. Особливості правового регулювання підприємницької діяльності іноземних осіб в Україні та Республіці Польща.....	173
Висновки до розділу 2	188
Розділ 3. Державне регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща	190
Висновки до розділу 3	223
Висновки	225
Список використаних джерел	229
Додатки	266

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

«Конституція бізнесу»	пакет законів Республіки Польща від 06 березня 2018 року, які регулюють відносини щодо здійснення господарської (підприємницької) діяльності
ГК України	Господарський кодекс України
ЄС	Європейський Союз
Закон РП НСР	Закон Республіки Польща про національний судовий реєстр
Закон РП про провадження підприємництва іноземцями	Закон Республіки Польща про правила участі іноземних підприємців та інших іноземних осіб у господарських операціях на території Республіки Польща
Закон РП СГД	Закон Республіки Польща про свободу господарської діяльності
Конституція РП	Конституція Республіки Польща
КТТ РП	Кодекс торгівельних товариств Республіки Польща
РП	Республіка Польща
ПП РП	Закон Республіки Польща Право підприємців
Угода про асоціацію	Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони
ЦК РП	Цивільний кодекс Республіки Польща
ЦК України	Цивільний кодекс України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Інститут підприємництва є одним із найбільш динамічних, оскільки його стан безпосередньо обумовлений змінами, які відбуваються у науково-технічній, економічній, політичній, соціальній сферах життя суспільства. Водночас рівень розвитку підприємницьких відносин суттєво впливає на інноваційність суспільства, екологію та соціальну складову. Недосконале правове регулювання підприємництва неминуче породжує труднощі і суперечливість у правозастосовній практиці, що, у свою чергу, негативно позначається на господарському правопорядку та сталості економічного розвитку держави.

Україна як держава визначила європейський вектор розвитку, що задекларовано у преамбулі Конституції нашої держави. Основні напрями реалізації цієї стратегічної мети та першочергові завдання для її досягнення визначено Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Зокрема, відповідно до норм глави 6 «Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля» розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» цієї Угоди Україна взяла на себе зобов'язання щодо реформування законодавства у сфері підприємницької діяльності.

Республіка Польща є державою-членом Організації Північноатлантичного договору та Європейського Союзу, яка, маючи приблизно аналогічні стартові позиції на початку трансформаційних перетворень після розпаду СРСР, відходу від адміністративного-командної системи, планової економіки та зміни принципів правового регулювання підприємництва, досягла значно більших економічних успіхів у цій галузі, ніж Україна. Республіка Польща надає Україні політичну, економічну, гуманітарну, інформаційну, технічну та іншу підтримку, постійно виявляє готовність усебічно сприяти розвитку нашої держави, а також

захисту її суверенітету та територіальної цілісності. Між Україною та Республікою Польща існують стійкі економічні зв'язки.

Безсумнівно, потенціал Республіки Польща, передусім, реалізується за рахунок стійкої та стабільно зростаючої економіки, основним елементом якої є успішне функціонування підприємництва. Такий стан економічних процесів, зокрема підприємництва, крім іншого, забезпечується завдяки ефективній правовій регламентації цього соціально-економічного явища. Показовим є факт, що Республіка Польща є однією з небагатьох держав світу, економіка якої під час фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. не тільки не занепала, а й навпаки, продовжила зростання. Важливою опорою у пом'якшенні негативних наслідків економічної кризи у цій державі стали суб'єкти підприємницької діяльності.

Основу правового регулювання підприємницької діяльності в Україні становлять норми Господарського кодексу України та численні спеціальні закони, а у Республіці Польща – норми Закону Право підприємців, Кодексу торговельних товариств та інших законів. Водночас у зв'язку з прийняттям у 2018 році пакету законів «Конституція бізнесу», правове регулювання підприємництва у Республіці Польща зазнало суттєвих змін.

Порівняльно-правові дослідження в Україні здійснювалися щодо окремих аспектів правового регулювання підприємницької діяльності. Зокрема, аналіз правового регулювання корпоративних правовідносин у Республіці Польща був предметом наукових інтересів В. А. Васильєвої та І. С. Яценка. О. В. Гарагонич вивчав правове регулювання підприємницької діяльності в Чеській та Словацькій республіках. Розглядаючи той чи інший аспект правового регулювання підприємницької діяльності в Україні, вітчизняні науковці часто звертаються до досвіду правового регулювання відповідних відносин в європейських державах, зокрема і у Республіці Польща. Однак, з огляду на фрагментарність наукових досліджень щодо правового регулювання окремих аспектів підприємницької діяльності в Республіці Польща, а також нещодавню модернізацію відповідного законодавства в цій державі, слід зазначити, що

порівняльний аналіз правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща ще не був предметом спеціального наукового дослідження.

Ці чинники, а також спільність засад економічного правопорядку, наявність досягнень Республіки Польща на шляху економічного зростання обумовлюють доцільність проведення порівняльно-правового аналізу проблематики регулювання підприємницької діяльності у сучасному українському та польському праві і господарсько-правовій доктрині. Дослідження дасть змогу визначити основні тенденції та напрями подальшого розвитку законодавства про підприємництво, розробити пропозиції щодо вирішення практичних завдань, які виникають під час здійснення підприємницької діяльності в Україні, з урахуванням позитивного досвіду Республіки Польща.

Зазначене обумовлює актуальність, наукову та практичну значущість питань, які становлять проблематику цього дослідження, визначає його об'єкт, предмет, мету, завдання, логіку осмислення та інтерпретації матеріалу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно з планом науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса за темою: «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (ДР № 0118U003140), у межах якої автором проведено дослідження правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розроблення нових теоретичних та прикладних положень щодо правового регулювання підприємницької діяльності, а також пропозицій, спрямованих на удосконалення законодавства України, яке регулює відносини щодо здійснення підприємницької діяльності.

Для реалізації зазначеної мети, необхідно було виконати такі завдання:

проаналізувати основні поняття та категорії в контексті правового регулювання провадження підприємницької діяльності і конкретизувати ознаки підприємництва;

узагальнити і виокремити етапи правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща в історичній ретроспективі, визначити спільні та відмінні риси його формування;

дослідити та виявити основні напрями розвитку правової основи підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща;

з'ясувати поняття і види суб'єктів підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща й доповнити критерії поділу суб'єктів підприємницької діяльності в Україні на види;

установити основні організаційно-правові форми підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща й уточнити положення щодо організаційно-правових форм господарських товариств за законодавством України;

здійснити порівняльний аналіз правового регулювання державної реєстрації, зупинення діяльності та припинення суб'єктів підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща, сформулювати пропозиції щодо запровадження інституту зупинення підприємницької діяльності;

проаналізувати правове регулювання підприємницької діяльності іноземних осіб у Республіці Польща, розробити пропозиції щодо удосконалення відповідного законодавства в Україні;

дослідити окремі аспекти державного регулювання підприємництва в Україні та Республіці Польща, уточнити його принципи і засади державної підтримки.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні, у порівнянні з аналогічними відносинами у Республіці Польща.

Предметом дослідження є правове регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. За допомогою *методів аналізу і синтезу*, визначено зміст підприємництва та його ознак. *Діалектичний метод* застосовано при визначенні ключових понять та категорій, які використовуються у дослідженні. При цьому в основу роботи покладено *порівняльно-правовий метод*, використання якого дало змогу проаналізувати загальні риси, особливості та відмінності правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща. *Формально-юридичний (догматичний) метод* уможливив аналіз доктрини, нормативно-правових актів, офіційних документів та судової практики в сфері підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща. *Порівняльно-історичний метод* сприяв дослідженню процесу розвитку правового регулювання підприємництва. Достовірність та обґрунтованість результатів дослідження, крім іншого, забезпечувалося застосуванням *соціологічного та статистичного методів*.

Теоретичну основу проведеного дослідження, крім праць вищезазначених авторів, склали роботи таких вітчизняних учених, як: О. В. Бігняк, А. Г. Бобкова, З. С. Варналій, О. М. Вінник, В. М. Гайворонський, С. М. Грудницька, В. В. Добровольська, Л. М. Дорошенко, Д. В. Задихайло, Г. Л. Знаменський, І. Ф. Коваль, І. В. Лукач, В. К. Мамутов, Л. О. Нікітенко, О. П. Подцерковний, В. В. Резнікова, Ю. В. Сагайдак, Н. О. Саніахметова, А. М. Селіванов, В. О. Терещенко, Л. В. Хомко, Р. Б. Шишка, В. С. Щербина та ін. А також наукові розвідки польських фахівців: М. Etel, W. J. Katner, A. Kidyba, С. Kosikowski, T. Szanciło, M. Szydło, M. Wierzbowski та ін.

Емпіричну базу дослідження становили нормативно-правові акти України та Республіки Польща, які регулюють здійснення підприємницької діяльності у вказаних державах та практика їхнього застосування; статистичні дані міжнародних організацій та відповідних урядових установ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у науці господарського права на основі аналізу правового регулювання

підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща, доопрацьовано раніше відомі та розроблено нові положення щодо такого регулювання, а також підготовлено пропозиції, спрямовані на удосконалення законодавства нашої держави.

Наукова новизна одержаних у дисертації результатів конкретизується у наступних положеннях.

Уперше:

розкрито ознаку підприємництва «отримання прибутку», яке здійснюється фізичною особою – підприємцем, котра полягає у встановленні мінімального розміру прибутку на рівні не менше однієї мінімальної заробітної плати у кожному календарному місяці, в якому вона провадиться;

запропоновано здійснити поділ господарської діяльності фізичних осіб залежно від рівня отриманого прибутку, на квазіпідприємницьку та підприємницьку;

розроблено поняття квазіпідприємництва (квазіпідприємницької діяльності), під яким розуміється здійснення фізичною особою самостійної, ініціативної, систематичної, на власний ризик господарської діяльності, прибуток від якої становить менше однієї мінімальної заробітної плати в кожному календарному місяці, в якому вона провадиться, яка не потребує набуття статусу суб'єкта підприємницької діяльності;

виокремлено умови квазіпідприємництва (квазіпідприємницької діяльності): відсутність зобов'язань щодо постановки на облік та звітування у компетентних органах (податковій службі, органах статистики, Пенсійному фонді України); звільнення від сплати внесків на соціальне страхування (в контексті здійснення квазіпідприємництва); оподаткування на загальних підставах (сплата податку на доходи фізичних осіб за результатами річного декларування).

Удосконалено положення щодо:

ознаки систематичності підприємництва, яке здійснюється фізичною особою-підприємцем, шляхом уточнення кількості (не менше 3 разів протягом

календарного року) проведених операцій щодо продажу товарів, виконання робіт та/або надання послуг, спрямованих на реалізацію мети підприємницької діяльності – отримання прибутку; ознаку систематичності підприємництва, яке здійснюється юридичною особою – суб'єктом підприємницької діяльності, запропоновано розуміти без прив'язки до кількості проведених операцій щодо продажу товарів, виконання робіт та/або надання послуг;

організаційно-правової форми товариства з обмеженою відповідальністю, шляхом запровадження таких гарантій і переваг: виплата учасникам авансового внеску до отримання очікуваних дивідендів; компенсація дивідендів, не отриманих у звітному періоді, у наступні фінансові роки; спрощений порядок проведення загальних зборів за допомогою засобів електронного зв'язку для суб'єктів підприємницької діяльності (мікропідприємництва та малого підприємництва), які займаються реалізацією стартап-проектів;

інституту зупинення підприємницької діяльності за ініціативою суб'єкта підприємництва, з конкретизацією умов, строків та порядку зупинення такої діяльності;

інституційної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності шляхом уточнення правового статусу бізнес-омбудсмена (Ради бізнес-омбудсмена) в Україні у спосіб визначення на рівні закону як державного органу, та розширення переліку його повноважень;

форм державного сприяння фізичним особам-підприємцям на стадії започаткування підприємницької діяльності, шляхом запровадження в Україні аналогів таких юридичних механізмів державної підтримки, як «ulga na start» (полегшення початку) та «prawo do błędu dla nowego przedsiębiorcy» (право на помилку для нового підприємця), що застосовуються у Республіці Польща.

Дістали подальшого розвитку положення щодо:

періодизації правового регулювання підприємницької діяльності з деталізацією етапів його розвитку в Україні та їх характеристики: перший етап (24 серпня 1991 р. – 27 червня 1996 р.), другий етап (28 червня 1996 р. – 15 січня 2003 р.), третій етап (16 січня 2003 р. – 21 березня 2012 р.); четвертий етап

(22 березня 2012 р. – 15 вересня 2014 р.) і п'ятий етап (16 вересня 2014 р. – по теперішній час), а також у Республіці Польща: перший етап (11 листопада 1918 р. – 22 грудня 1988 р.), другий етап (23 грудня 1988 р. – 31 грудня 2000 р.), третій етап (01 січня 2001 р. – 20 серпня 2004 р.), четвертий етап (21 серпня 2004 р. – 29 квітня 2018 р.) та п'ятий етап (30 квітня 2018 р. – по теперішній час);

удосконалення правової основи регулювання підприємницької діяльності в Україні шляхом доопрацювання правових засад для реалізації стартап-проектів суб'єктами мікропідприємництва та малого підприємництва; правового регулювання зупинення підприємницької діяльності за ініціативою підприємця; запровадження додаткових принципів державного регулювання підприємницької діяльності та окремих аспектів державної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності;

поділу суб'єктів підприємницької діяльності в Україні на мікро-, малих, середніх та великих, шляхом уведення додаткового критерію – балансової вартості активів на кінець звітного періоду (календарний рік) разом з показниками щодо прибутку та кількості найманих працівників;

підстав припинення діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, шляхом виокремлення такої підстави, як суперечність діяльності відокремленого підрозділу (філії або представництва) іноземного суб'єкта підприємницької діяльності законодавству України;

принципів державного регулювання підприємництва з розширенням їхнього переліку такими, як: пріоритетність розвитку мікро-, малого та середнього підприємництва (принцип «think small first»); стабільність правового регулювання підприємницької діяльності;

засобів державної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща в умовах пандемії COVID-19, шляхом доповнення їхнього переліку такими: запуск та популяризація державних он-лайн платформ, з метою надання суб'єктам підприємництва інформаційної підтримки з пошуку ділових партнерів та фінансування; додаткового стимулювання суб'єктів

підприємницької діяльності, які впроваджують нові технології та цифровізацію сервісів і виробничих процесів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних уявлень про сутність підприємництва як предмета правового регулювання в Україні та Республіці Польща, у можливості використання теоретичних положень і висновків дисертаційного дослідження у процесі законотворчої діяльності, з метою удосконалення законодавства України, яке регулює здійснення підприємницької діяльності, а також у практичній діяльності як суб'єктів підприємницької діяльності, так і суб'єктів владних повноважень.

Положення дисертації можуть застосовуватись у науково-дослідній роботі та навчальному процесі при викладанні господарсько-правових дисциплін студентам юридичних та економічних спеціальностей.

Наведені в дисертації узагальнення і рекомендації можуть бути використані під час розроблення проектів нормативно-правових актів щодо вдосконалення законодавства України, з урахуванням позитивного досвіду Республіки Польща (довідка народного депутата України від 17 червня 2021 р. № 185-1/1-262); у практичній діяльності органу державної влади (довідка Департаменту економіки та інвестиції виконавчого органу Київської міської державної адміністрації (Київської міської ради) від 09 серпня 2021 р. № 050/14-4901).

Результати дослідження представлені як пропозиції з удосконалення норм чинного законодавства у вигляді проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення правового регулювання підприємництва.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею автора. Усі ідеї, сформульовані положення і висновки обґрунтовано на основі власних досліджень, на підставі аналізу наукової літератури, законодавства України та Республіки Польща, матеріалів судової практики та статистичних даних. У науковій статті, яка підготовлена у співавторстві з О. В. Титовою, особистий внесок здобувача полягає в

обґрунтуванні положень щодо удосконалення організаційно-правових форм господарських товариств за законодавством України.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися та обговорювалися на: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Пріоритетні напрями модернізації системи права України» (Запоріжжя, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (Ужгород, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні» (Харків, 2018 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір» (Хмельницький, 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (Вінниця, 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку» (Запоріжжя, 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку вітчизняного законодавства» (Дніпро, 2020 р.).

Публікації. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 14 наукових працях, з-поміж яких сім наукових статей, серед них шість – у фахових наукових виданнях України, перелік яких затверджений у встановленому порядку, одна стаття в періодичному науковому виданні іноземної держави, а також сім тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. обумовлена метою, завданнями і предметом дослідження та складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків. Обсяг основного тексту дисертації становить 211 сторінок. Робота містить також список використаних джерел із 352 найменувань та додатки.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

1.1 Засади дослідження правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща

У процесі виконання науково-дослідницької роботи, перед будь-яким науковцем постає завдання щодо опрацювання великої кількості джерел, в яких наведено різні авторські тлумачення окремих понять та категорій. Це викликає необхідність проведення теоретичного аналізу, що направлений на формування, визначення та уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження.

Під понятійно-категоріальним апаратом юриспруденції розуміють систему мовних знаків (слів і словосполучень), якими описується і за допомогою яких досліджується державно-правові явища. Понятійно-категоріальний апарат юридичної науки є складним і різноманітним, бо багатозначним є предмет її віддзеркалення – держава і право та пов'язані з ними явища. Нерозривний зв'язок юридичних понять з державою і правом є головною, істотною ознакою, що визначає їхні характерні риси [179, с. 18].

Водночас якісний понятійно-категоріальний апарат має не лише суто теоретичне (наукове) значення, а й відіграє надважливу роль для забезпечення ефективності правового регулювання правовідносин у практичній площині.

Так, М. І. Панов зазначає, що особливістю правових понять і категорій є те, що вони не тільки відображають певний рівень знань щодо об'єктів і явищ правової реальності та виступають засобом подальшого і поглибленого їх пізнання, а й те, що при включенні їх у правові норми вони входять до змісту цих норм і тому виконують найважливішу функцію права – регулятивну, визначаючи при цьому обсяг і зміст правового регулювання. Отже, є всі підстави стверджувати, що чим глибше і досконаліше розроблені правові поняття

і категорії юридичної науки, тим досконаліше саме позитивне право як таке, тим точніше і якісніше воно здатне регулювати відповідні суспільні відносини [216, с. 51].

Чіткість, єдність та несуперечність понятійно-категоріального апарату наукового дослідження забезпечує послідовність та логічність отриманого наукового знання.

Основу понятійно-категоріального апарату юридичної науки складають відповідні поняття та категорії. Правові поняття – це основні одиниці розумової діяльності людини (її знань), які відтворюють суттєві, тобто загальні (типові) та відмінні ознаки (властивості, риси) фактів, явищ, процесів, становищ у сфері держави і права. Правові поняття знаходять свій вираз у термінах (словах та словосполученнях), правових визначеннях (дефініціях), що закріплюються у тексті права і мають строгу логічну визначеність з точки зору їх змісту, обсягу та співвідношення з іншими поняттями [312, с. 114–115]. Також під правовим поняттям розуміють як слово або словосполучення, яке однозначно і точно дає визначення чітко окресленому спеціальному поняттю [98, с. 988].

Водночас правові категорії – це фундаментальні, найбільш широкі за обсягом узагальнення універсальні правові поняття, які фіксують найсуттєвіші закономірні зв'язки і відношення у сфері правової дійсності [312, с. 114–115].

Як зазначають дослідники, потреба у чіткому та однозначному викладенні знань засобами письмової мови, а також у правильному розумінні лексичного значення термінів та письмових мовних конструкцій у юридичній науці важко переоцінити. Формалізованість юридичної мови зумовлює до ретельного аналізу змісту кожної мовної одиниці при її використанні у законотворенні, формулюванні положень договору, застосуванні норм права для досягнення поставленої мети тощо [198, с. 35].

Таким чином, з'ясування змісту та сутності вихідних понять, зокрема таких як «правове регулювання» та «підприємницька діяльність»/«підприємництво», у межах цього дисертаційного дослідження є необхідною умовою для досягнення його мети та завдань. Очевидним є те, що і тлумачення поняття «правове регулювання

підприємницької діяльності» потребує звернення до положень загальної теорії права в частині розуміння більш загального поняття «правове регулювання».

Відповідно до визначення викладеного у юридичному словнику правове регулювання – це регулювання суспільних відносин, що здійснюється за допомогою права та всієї сукупності правових засобів [347, с. 589].

Не заглиблюючись в детальний науковий аналіз поняття «правове регулювання», що, в цілому, перебуває поза межами нашого дослідження, все ж таки слід навести декілька дефініцій цього поняття, які сформовані фахівцями в галузі юридичної науки.

На думку С. С. Алексєєва, правовим регулюванням є результативний, що здійснюється за допомогою системної підтримки правових засобів, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини, що передбачає їх упорядкування, охорону та розвиток [76, с. 145].

О. Ф. Скакун вважає, що правове регулювання – це здійснюване державою за допомогою права і правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток [309, с. 529]. Таке твердження щодо поняття правового регулювання підтримує і поділяє П. М. Рабінович [285, с. 53].

У дисертаційному дослідженні О. М. Мельник доходить висновку, що правове регулювання – це здійснюваний всією системою юридичних засобів державно-владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони та розвитку [201, с. 31].

До схожого висновку дійшов В. М. Соловйов, який вказує, що правове регулювання – це владний вплив на суспільні відносини, який здійснюється державою за допомогою всіх юридичних засобів з метою їх упорядкування, закріплення, розвитку та охорони, спрямований на відображення та узгодження суспільних інтересів задля розвитку основних сфер суспільних відносин [318, с. 27].

За міркуваннями Б. В. Сабецького, правове регулювання – це закріплення у правових нормах певного рівня суспільних відносин, забезпечення їх стабільності через постійний контроль, відновлення правовими засобами їх порушень, приведення їх у відповідність з існуючими нормами права [296, с. 9].

С. В. Бобровник визначає правове регулювання як логічний процес, що складається з певних елементів: а) предмету правового регулювання; б) способів правового регулювання суспільних відносин; в) механізмів правового регулювання [91, с. 104].

Ю. В. Кривицький вважає, що правове регулювання – це процес дії права на суспільні відносини. До основних стадій правового регулювання відносять: 1) видання норм права та їх загальна регулююча дія на суспільні відносини (правова регламентація суспільних відносин); 2) виникнення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків у конкретних суб'єктів права на основі дії правових норм та їх реалізація в конкретних правовідносинах, коли ці права та обов'язки здійснюються ними на практиці, втілюються в їхній фактичній поведінці. В якості факультативних стадій правового регулювання слід розглядати застосування та офіційне тлумачення норм права [180, с. 77].

На думку А. Т. Комзюка, правове регулювання – це специфічний вплив, який здійснюється правом як особливим нормативним інституційним регулятором. При цьому правове регулювання має цілеспрямований, організаційний, результативний характер і здійснюється за допомогою цілісної системи засобів, що реально виражають саму матерію права як нормативного інституту утворення – регулятора [170, с. 47].

І. М. Шопіна розглядає феномен правового регулювання у різних аспектах. В інструментальному аспекті: виходячи з теорії природного права, правове регулювання – це частина (елемент) правового впливу держави на суспільні відносини за допомогою специфічних правових засобів (норм права, правовідносин, актів реалізації права) з метою упорядкування, закріплення, охорони і розвитку суспільних відносин; виходячи з теорії позитивного права, правове регулювання – нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини, що здійснюється як за допомогою спеціальних правових засобів, так і завдяки іншим правовим явищам, до яких належать правосвідомість, правова культура, принципи права. В інституційному аспекті правове регулювання – це процес, наслідками якого є здійснення цілеспрямованого правового впливу

держави на суспільні відносини. У нормативно-юридичному аспекті правове регулювання – це здійснюване за допомогою спеціальних юридичних засобів упорядкування суспільних відносин, що включає їх юридичне закріплення, охорону, контроль за їх стабільністю та відновлення у випадку порушення. У діяльнісному аспекті правове регулювання – це діяльність держави, її органів і посадових осіб, а також уповноважених на те громадських організацій щодо встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб'єктів права їх реалізації в конкретних відносинах та застосування державного примусу до правопорушників з метою досягнення стабільного правопорядку в суспільстві [343, с. 1059].

Для досягнення завдань цього дослідження, необхідно взяти за основу розуміння та поняття правового регулювання, яке запропоноване П. М. Рабіновичем, О. Ф. Скакун та І. М. Шопіною (у нормативно-юридичному аспекті). Зокрема, ведучи мову про правове регулювання у межах цієї роботи, маємо на увазі, що таким є здійснюваний державою за допомогою правових засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх впорядкування, закріплення, охорони та розвитку. Такий підхід, надасть можливість найбільш повно дослідити особливості правового регулювання підприємництва в Україні та РП, що є основною метою цього дослідження.

Відповідно до основ гносеології, об'єктом є те, на що спрямована пізнавальна та інша діяльність суб'єкта.

До цього питання часто ставляться формально, змішують різні поняття або ігнорують важливі ознаки. Існування різних визначень зумовлює різне трактування сутності явища, плутанину при проведенні досліджень [115, с. 12].

Беззаперечним є те, що для повноцінного дослідження правового регулювання підприємницької діяльності необхідно визначити об'єкт, на який власне і спрямоване відповідне правове регулювання.

Тому без однозначної ідентифікації об'єкта, щодо якого здійснюється правове регулювання, неможливо визначити характерні ознаки та його змістовне наповнення.

Варто погодитися з позицією О. Ф. Скакун, яка стверджує, що під об'єктом маються на увазі конкретні сфери об'єктивної дійсності [309, с. 4]. Разом з цим, як зазначає науковець, під предметом правового регулювання розуміють сукупність суспільних відносин, урегульованих правом [311, с. 258].

За таких обставин необхідно провести аналіз центрального поняття дослідження, а саме – «підприємництво» або ж «підприємницька діяльність». Наголошуємо, що вживання досліджуваних понять як синонімів не є випадковим. Про застосування саме такого підходу йтиметься нижче.

Дефініція «підприємництво» складалася протягом значного часу, змінюючись під впливом психології людей та соціально-економічних подій. Вона постійно поповнюється елементами нового змісту історичних, політичних, юридичних, економічних і соціально-психологічних відносин [286, с. 209].

Слушно із цього приводу висловився німецький вчений П. Верхан, який зазначив, що важко знайти таку ж складну та неоднорідну сферу діяльності, як підприємництво. У ринковому господарстві воно реалізується на перехресті економіки, політики, техніки, юриспруденції, психології та етики [99, с. 56].

Проблематика визначення поняття «підприємництво», виявлення його ознак (рис) та змістовного наповнення становить суттєвий інтерес для представників різних шкіл як філософської, соціологічної, історичної, економічної, так і юридичною науки. Тому, враховуючи багатогранність сутності підприємництва, можливість позначення вказаного явища у вигляді вичерпного поняття (дефініції) є дещо обмеженою, оскільки застосовуючи різні підходи або акцентуючи увагу на певній ознаці підприємництва, ми отримаємо визначення, спрямованість та забарвлення якого буде відмінним [302, с. 5–14].

Питання, що собою становить явище підприємництва, викликає науковий інтерес ще в XVIII столітті.

Як свідчать історичні факти, термін «підприємництво» був запозичений з Англії на початку XVIII ст., який вперше впровадив англійський економіст Р. Кантільйон (1680–1734 рр.) та провів систематичний аналіз підприємництва.

Він розумів підприємництво як особливу економічну функцію і наголошував на елементі ризику, який завжди властивий підприємству [96, с. 10].

В економічній енциклопедії підприємництво визначено як самостійне організаційно-господарське новаторство на основі використання різних можливостей для випуску нових або старих товарів новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту тощо з метою отримання прибутків і самореалізації власної мети [140, с. 723].

Не вдаючись до аналізу поняття та ознак підприємництва, що напрацьовані вченими різних шкіл філософської, соціологічної, історичної, економічної та інших наук, зважаючи на специфіку дослідження, доречно зосередити увагу на трактуванні вказаного поняття та його ознак саме з точки зору юридичної доктрини.

Так, академік В. К. Мамутов вважав, що підприємництво – це один з видів господарювання. Разом з тим, відзначається, що господарювання, господарська діяльність не зводяться до підприємництва, комерції. Підприємництво – це особливий режим господарювання, для якого характерна спрямованість на одержання прибутку [195, с. 82, 83]. На його думку, в першу чергу, підприємництво – це діяльність людини щодо організації виробництва [196, с. 13].

На думку Д. В. Задахайла, під підприємництвом необхідно розуміти реалізацію фізичною або юридичною особою своєї правоздатності шляхом укладення та виконання цивільно-правових договорів неспоживчого характеру з метою одержання прибутку. Фізичні і юридичні особи при цьому діють за власною ініціативою, на власний ризик і за власний рахунок [146, с. 6].

В. Л. Мусіяка визначав підприємництво як незаборонену законом ініціативну, систематичну діяльність приватних осіб (підприємців) і юридичних осіб, що базується на приватній або будь-якій іншій формі власності, спрямовану на отримання прибутку від виробництва товарів, виконання робіт та надання послуг, здійснювану на власний ризик і під свою відповідальність [205, с. 5].

Р. Б. Шишка визначає підприємництво як самостійну, ініціативну, систематичну, здійснювану легально та на власний ризик діяльність фізичної чи створеної нею юридичної особи по виробництву та реалізації товару з метою отримання прибутку. При цьому, науковець зазначає, що не вдаючись в розкриття змісту та суті кожної із виділених ознак, варто зауважити, що в своїй сукупності вони складають одне ціле правове явище [342, с. 206–207].

На думку С. В. Різника, підприємницька діяльність – це безпосередня або опосередкована самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик діяльність, що здійснюється з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. При цьому, він визначає обов'язковою ознакою підприємницької діяльності безпосередність та опосередкованість. Зокрема, вказаний автор наводить поняття «безпосередня підприємницька діяльність», під якою слід розуміти підприємницьку діяльність, що здійснюється суб'єктами підприємницької діяльності – фізичними та юридичними особами, зареєстрованими у встановленому законом порядку, та «опосередкована підприємницька діяльність», що, на його думку, є підприємницькою діяльністю, що здійснюється фізичними особами через належні їм на праві власності юридичні особи [289, с. 14].

На переконання Л. О. Нікітенко, підприємницькою діяльністю слід розуміти безпосередню або опосередковану самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою досягнення економічних і соціальних результатів та отримання прибутку, яка здійснюється фізичними і юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності в порядку, встановленому законодавством [207, с. 197].

Отже, науковці, у тій чи іншій інтерпретації поняття «підприємництво», єдині у підходах щодо ідентифікації основних ознак підприємницької діяльності, зокрема, таких як: самостійність, ініціативність, систематичність, легальність, ризиковість та спрямованість на досягнення мети.

Визначення поняття підприємництва має не тільки важливе теоретичне, а й практичне значення, оскільки значна частина норм законодавства стосується лише такого роду діяльності [322, с. 224]. Таким чином, досліджуючи поняття підприємництва також необхідно звернути увагу на законодавчу (легальну) інтерпретацію цього правового поняття.

Вперше легальна дефініція підприємництва в Україні була закріплена в ст. 1 Закону України «Про підприємство» [264].

Відповідно до цього Закону підприємство (до 11 березня 2000 року) визначалось як самостійна ініціативна, систематична, на власний ризик діяльність із виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку.

Визначення поняття підприємницької діяльності (підприємництва) на рівні Закону в спосіб перерахування основних його ознак, беззаперечно, мало позитивний ефект на розвиток та регулювання цього соціально-економічного явища. Проте, це трактування підприємництва, не було позбавлено певних недоліків, оскільки не охоплювало та повною мірою не розкривало зміст досліджуваного явища.

Вказані обставини стали підставою для подальшого вдосконалення законодавчого поняття підприємництва. Законом України «Про внесення змін до статті 1 Закону України «Про підприємство» [244] до норми, яка визначала поняття підприємництва, внесено зміни. З урахуванням внесених змін, підприємство розумілось як безпосередня, самостійна, систематична, на власний ризик діяльність із виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством.

Якщо порівняти нормативну (легальну) дефініцію підприємництва до та після 11 березня 2000 року слід дійти висновку, що в наступній його редакції досліджуване поняття доповнено ознакою щодо суб'єктів, які здійснюють таку діяльність.

Із прийняттям в Україні кодифікованого нормативно-правового акта, який встановив правові основи господарювання – ГК України [112], легальне поняття підприємництва також зазнало змін.

Відповідно до ст. 42 ГК України підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Це нормативне поняття є чинним і дотепер.

Водночас це легальне поняття було піддане критиці. У зазначеному контексті, слід вказати на твердження М. М. Бердар про те, що розширивши кількість ознак підприємництва шляхом додання терміну «ініціативна», законодавець визначив мету підприємницької діяльності, як «досягнення економічних та соціальних результатів та отримання прибутку», що є досить спірним положенням, адже не зовсім зрозумілим є яке змістовне значення законодавець вносив в поняття «економічні та соціальні результати», визначаючи їх як мету підприємницької діяльності поряд з отриманням прибутку [81].

Необхідно наголосити, що положення ГК України містить не лише одну легальну дефініцію підприємництва. Зокрема, деякі характеристики та змістовне наповнення відображено й у інших статтях ГК України, наприклад, ст. 43 ГК України «Свобода підприємницької діяльності», ст. 44 ГК України «Принципи підприємницької діяльності», ст. 49 ГК України «Відповідальність суб'єктів підприємництва» та інші. Таким чином, обсяг нормативно визначеного поняття підприємницької діяльності фактично розширюється за рахунок положень, що містяться в інших статтях ГК України, які тим чи іншим чином регламентують провадження підприємницької діяльності [83, с. 154], Тому, для більш повного розуміння нормативного поняття «підприємництво» ст. 42 ГК України повинна тлумачитися системно із вказаними статтями Кодексу.

Легальна дефініція поняття підприємництва має важливе значення для правової кваліфікації відносин і вирішення питання про те, чи є здійснювана

господарська діяльність підприємницькою. Хоча такі труднощі зустрічаються у правозастосовній практиці, однак вони не носять поширеного характеру, оскільки розгорнуте визначення підприємництва міститься у відповідній нормі ГК України, що як вихідна правова норма-дефініція поряд з іншими нормами визначає основи правового впливу у сфері підприємництва. Тому легальна дефініція поняття підприємництва є значимою в механізмі правового регулювання відносин у сфері підприємництва [84, с. 54].

Разом з цим, будучи законодавчо закріпленим, підприємництво як правова категорія повинна бути послідовно проведена в інших нормативних актах і не підмінюватися іншими категоріями (наприклад – господарювання). У законодавстві і підзаконних нормативних актах повинний бути збережений єдиний підхід, що визначений самою Конституцією. Використання інших термінів веде до ерозії права, можливості його неоднозначного тлумачення [139, с. 9].

Тому, варто погодитись із тим, що важливим є уніфікація поняття «підприємництво» та «підприємницька діяльність» у нормах чинних нормативно-правових актів.

Науковці, досліджуючи суть підприємництва, його поняття та ознаки, часто послуговуються поняттями «підприємництво» або «підприємницька діяльність». В основному зазначені поняття уживаються як синонімічні. Разом з цим, існує й інший підхід щодо співвідношення зазначених визначень. Таким чином, необхідно дослідити цю проблематику і висловити свою думку щодо вказаного питання.

У ст. 42 Конституції України [172] гарантовано право кожному на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Закріплене в Основному Законі України право базується на свободі підприємницької діяльності, тобто на реальній можливості здійснення особою на власний розсуд і ризик господарської діяльності, не забороненої законом, з метою одержання прибутку.

Як зазначає А. М. Селіванов, право на підприємництво відноситься до одного з невідчужуваних прав людини, як і право на життя, свободу і прагнення до щастя. Цим правом людина може скористатися відповідно до своєї волі,

ризикуючи своїм майном, майбутнім та здоров'ям. Здатність до підприємництва (безумовно, не однакова у різних людей) притаманна людині від народження, і тому об'єктивно не може обмежуватися іншим суб'єктом або державою, якщо ця діяльність у процесі реалізації не завдаватиме шкоди суспільству [304, с. 28–29].

Отже, Конституція України послуговується поняттям «підприємницька діяльність», хоча не розкриває його зміст. При цьому конституційні норми поняття «підприємництво» не містять.

У ЦК України також вживається категорія «підприємницька діяльність». Зокрема, ст. 50 вказаного Кодексу закріплено право фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності [335]. Разом з цим, як зазначалося вище, у ст. 42 ГК України замість поняття «підприємницька діяльність» використано поняття «підприємництво».

В науковому середовищі щодо співвідношення понять «підприємницька діяльність» та «підприємництво» в основному існує дві різні точки зору.

Так, на переконання одних науковців підприємницька діяльність – це систематичне здійснення відповідним суб'єктом оплатних договорів з продажу товарів, виконання робіт, надання послуг, направлених на одержання прибутку, а також їх виконання, тобто здійснення суб'єктивних прав і виконання суб'єктивних обов'язків, що витікають з даних договорів. У свою чергу, підприємництво визначається як сукупність суб'єктів підприємницької діяльності – суб'єктів права, а також правових відносин між ними або за їх участю. Отже, підприємницька діяльність в юридичному розумінні виступає частиною підприємництва як системи правового характеру [334, с. 156].

На противагу такому підходу В. О. Терещенко зазначає, що законодавець поняття «підприємництво» і «підприємницька діяльність» використовує як синоніми. Науковцями також дані поняття не розрізняються. Таким чином, системний аналіз законодавчих актів, які містять у собі поняття «підприємництво» та «підприємницька діяльність», а також наукові роботи з

цього питання дають підстави для формулювання висновку, що дані категорії є тотожними за своїм значенням [324, с. 83].

Дослідивши запропоновані підходи, а також норми чинного законодавства України, більш раціональними вбачаються погляди В. О. Терещенко, оскільки тлумачення норм Конституції України, ГК України, ЦК України та інших нормативно-правових актів свідчить про те, що законодавець, послуговуючись різними мовними засобами, вкладає в них один і той же зміст. За таких обставин немає підстав вести мову про відмінність понять «підприємництво» та «підприємницька діяльність», та визначати підприємництво як сукупність суб'єктів підприємницької діяльності.

Запропоноване співвідношення вказаних понять (як рівноцінних за змістовним навантаженням) беремо за основу в межах проведення цього дослідження, тобто є допустимим використання понять «підприємництво» та «підприємницька діяльність» як синонімів.

Крім того, враховуючи досліджені поняття правового регулювання, підприємництва, можна стверджувати, що підприємницька діяльність як надзвичайно складне та неоднорідне соціально-економічне явище потребує окремого та оптимізованого правового регулювання. При цьому важливим теоретичним аспектом такого регламентування є визнання поняття «правового регулювання підприємництва» як окремої правової категорії.

Л. В. Хомко зазначає, що правове регулювання підприємницької діяльності охоплює специфічну діяльність держави щодо встановлення юридичних норм та засобів їх реалізації, а також діяльність безпосередніх учасників відносин – суб'єктів підприємництва. Отже, правове регулювання підприємництва – це комплексна категорія, яку можна охарактеризувати як правовий вплив на відносини в сфері реалізації права на підприємницьку діяльність, яка здійснюється через систему юридичних засобів, способів, форм та методів з метою приведення їх відповідно до потреб підприємництва [332, с. 133].

О. В. Кушнір вважає, що правове регулювання підприємництва є формою юридично регламентованих взаємовідносин, які складаються між підприємцями

та органами публічної адміністрації. Під правовим регулюванням слід розуміти один із видів регулюючого впливу на суспільні відносини у сфері підприємницької діяльності, що здійснюється уповноваженими органами публічної адміністрації за допомогою багатоманітного, нормативно закріпленого інструментарію методів та засобів [183, с. 107].

В цілому, погоджуючись із поглядами зазначених науковців, розуміємо поняття правового регулювання підприємництва (підприємницької діяльності) як здійснюваний державою за допомогою правових засобів владний вплив на суспільні відносини щодо реалізації права на підприємницьку діяльність, з метою їх впорядкування, охорони та розвитку, які виникають між суб'єктами в сфері провадження підприємницької діяльності (підприємцями та державою в особі її органів).

Доктринальному українському поняттю підприємництва в РП найбільш схожим є поняття «підприємство» в його функціональному значенні. Зокрема ним є постійне (професійно, від власного імені, в спосіб організований і безперервний) ведення господарської діяльності з метою отримання прибутку [352, с. 24].

Незважаючи на зазначене, поняття «підприємництво»/«підприємницька діяльність» не відображено у законодавстві РП, тобто, фактично, не набуло нормативного характеру. Найбільш наближеним легальним поняттям до поняття підприємництва в тому розумінні, яке притаманне українському законодавству, в РП є господарська діяльність¹.

Це поняття пройшло свою еволюцію, на кожному етапі свого існування мало нормативне закріплення та інтерпретацію. Так, згідно зі ст. 2 Закону РП СГД від 02 липня 2004 року [40], який був чинним до 30 квітня 2018 року, господарською діяльністю визнавалась прибуткова діяльність: виробнича, будівельна, торгівельна, надання послуг, пошук, розвідка і видобування корисних копалин, а також професійна діяльність, яка виконується

¹ Польською мовою – Działalnością gospodarczą

організованим чином та безперервно. При цьому у цій статті було наведено відкритий перелік видів діяльності, що може вважатися господарською у розумінні Закону.

Надалі польським законодавцем легальне поняття господарської діяльності було дещо уточнено. Так, відповідно ст. 3 ПП РП від 06 березня 2018 року [55], який є чинним, господарська діяльність – це організована прибуткова діяльність, яка здійснюється від свого імені та безперервно.

Як видно із нормативного визначення господарської діяльності у редакції, що є чинною, польський законодавець відмовився від спроби перерахувати конкретні види такої діяльності. Також з поняття виключено згадку про професійну діяльність. Такий підхід є логічним, оскільки складність досліджуваного соціально-економічного явища дещо обмежує можливість його регламентації у такий спосіб, тобто шляхом перерахування ознак діяльності та сфер, у якій вона здійснюється.

Отже, тлумачення того, що являє собою підприємницька діяльність, її ознак у РП потрібно здійснювати виходячи із положень ст. 3 ПП РП. При цьому, свідомо припускаємо використання понять «господарська діяльність» та «підприємницька діяльність» в РП як синонімів.

Також чинне польське законодавство визначає конкретні види діяльності, які, за певних умов, також не вважаються господарською (підприємницькою) діяльністю, зокрема: нереєстрована діяльність, агротуризм фермерів, виробництво вина фермерами (до 100 гектолітрів), роздрібна торгівля сільськогосподарською продукцією та інші (ст. 5, 6 ПП РП). Польський законодавець, маючи за мету заохотити такі види діяльності, надає їм певні преференції, фактично, вводить для них окремий правовий режим в спосіб спеціального правового регулювання.

Зважаючи на специфіку предмета цього наукового дослідження, велику кількість наукових праць щодо суміжної тематики, різноманітність підходів до наукового визначення поняття «підприємницької діяльності»/«підприємництво»

та її/його ознак, доцільно дослідити основні (нормативно визначені) ознаки підприємництва/господарської діяльності в Україні та РП.

Для підприємницької діяльності в Україні, у контексті ст. 42 ГК України, притаманні наступні ознаки: самостійність, ініціативність, систематичність, ризиковість, специфічна мета.

Отже, проаналізуємо ознаки підприємницької діяльності за українським законодавством:

1) *самостійність*. Зазначена ознака, в першу чергу означає, що суб'єкт підприємницької діяльності на власний розсуд обирає та здійснює підприємництво у будь-якій організаційно-правовій формі, що визначена чинним законодавством України. Крім того, у межах дослідження цієї ознаки науковцями часто робиться акцент на праві суб'єкта підприємництва обирати вид (галузь чи сферу) підприємницької діяльності, здійснювати її самостійно відповідно до потреб ринку. Важливим елементом самостійності також є можливість прийняття суб'єктом рішень щодо своєї діяльності на власний розсуд, не порушуючи при цьому вимог законодавства.

Л. О. Нікітенко вказує, що самостійність – це можливість особи, яка стає підприємцем, самостійно вирішувати всі питання діяльності власного підприємства або самостійно спрямовувати свою підприємницьку діяльність, здійснювати юридично значущі дії щодо реалізації своєї підприємницької правоздатності, виходячи з економічної вигоди та кон'юнктури ринку, відповідно до Конституції та законів України. Самостійність здійснення підприємницької діяльності гарантується заборонаю для державних органів, їх посадових осіб втручатися в таку діяльність, приймати дискримінаційні заходи [207, с. 196].

Дійсно, самостійність підприємницької діяльності є першоосновою для здійснення такого виду господарської діяльності, оскільки її відсутність позбавляє можливості вести мову саме про підприємництво.

В легітимному визначенні ознака самостійності пов'язана з ініціативністю. Науковці акцентують на вольовій природі підприємницької діяльності, оскільки

суб'єкти ініціюють цю діяльність власною владою і в своїх інтересах. Ініціатива повинна бути розумною, обґрунтованою, реальною та правомірною [220, с. 19].

2) *ініціативність*. Ознака, що передбачає добровільний характер провадження підприємництва. Будь-який інший суб'єкт відносин в сфері підприємництва не вправі впливати на прийняття конкретних рішень суб'єктом підприємницької діяльності або ж змушувати особу (фізичну чи юридичну) до здійснення підприємництва.

Ініціативність – це можливість здійснення «дій на основі власного підприємництва, винахідливості тощо» [229, с. 7].

Водночас це зовсім не означає, що до суб'єкта підприємницької діяльності не може бути застосований примус, зокрема щодо виконання ним взятих на себе під час провадження підприємницької діяльності зобов'язань, або ж тих обов'язків, що покладено на нього державою щодо отримання ліцензій та дозволів для здійснення певних видів господарської діяльності, сплати податків та інших платежів та ін.

3) *систематичність*. Щодо цієї ознаки на сьогоднішній день існують певні труднощі з визначенням кількісних критеріїв систематичності, оскільки законодавством це питання не врегульовано [110, с. 11].

На переконання Н. О. Саніахметової, систематичність характеризується певною повторюваністю (циклічністю) у її здійсненні, тобто це можливість «регулярно, професійно та постійно» здійснювати підприємницьку діяльність, відповідно до Конституції та законів України [301, с. 24].

Важливою теоретичною та практичною проблемою в контексті досліджуваної ознаки підприємницької діяльності є кількість проведених операцій щодо продажу товарів, виконання робіт та/або надання послуг, спрямованих на реалізацію мети підприємницької діяльності для того, щоб вони вважались систематичними.

Вперше на рівні законодавства це питання визначалось в Декреті Кабінету Міністрів України від 17 березня 1997 року «Про податок на промисел» [266]. Зокрема, у ч. 2 ст. 5 вказаного Декрету передбачалось, що у разі коли продаж

товарів здійснюється протягом календарного року більше чотирьох разів, така діяльність вважається систематичною і зобов'язує громадян зареєструватися як суб'єкти підприємництва відповідно до чинного законодавства України. Схожа норма містилась і у ст. 1 Декрету. Тобто систематичною діяльністю вважалась така, що здійснювалась 5 разів і більше.

Проте, після набрання чинності ПК України [223], а саме з 01 січня 2011 року, норми Декрету Кабінету Міністрів України від 17 березня 1997 року «Про податок на промисел» втратили чинність, а питання щодо критеріїв (ознак) систематичності здійснення підприємництва, зокрема фізичними особами-підприємцями, на законодавчому рівні залишилося невирішеним.

Це питання на рівні правозастосування врегульовано постановою Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 року № 3 «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності» [267]. Відповідно до п. 4 вказаної постанови під здійсненням особою, не зареєстрованою як суб'єкт підприємництва, будь-якого виду підприємницької діяльності з числа тих, що підлягають ліцензуванню, слід розуміти діяльність фізичної особи, пов'язану із виробництвом чи реалізацією продукції, виконанням робіт, наданням послуг з метою отримання прибутку, яка містить ознаки підприємницької, тобто провадиться зазначеною особою безпосередньо самостійно, систематично (не менше ніж три рази протягом одного календарного року) і на власний ризик.

У юридичній науці відсутній єдиний підхід до визначення статусу та природи постанов Пленуму Верховного Суду України, що містять відповідні роз'яснення, які надані судам загальної юрисдикції (зокрема із врахуванням факту створення нового Верховного Суду).

Водночас постанови Пленуму Верховного Суду України є судовими актами, що мають рекомендаційний, тобто необов'язковий характер, а метою їх постановлення було забезпечення правильного застосування законодавства, усунення помилок та недоліків у діяльності судів нижчих інстанцій під час розгляду певної однорідної категорії справ.

Аналіз змісту вказаної постанови Пленуму Верховного Суду України свідчить, що вона містить роз'яснення щодо застосування окремих норм законодавства України, які втратили чинність (ст. 202, 203, 205 Кримінального кодексу України, норми законів України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», «Про підприємництво»).

За таких обставин такий акт не можна вважати ні системним, оскільки частина його положень втратила актуальність, ні загальнообов'язковим для застосування.

Слід мати на увазі, що чітке визначення критеріїв (ознак) систематичності підприємництва має виняткове практичне значення, оскільки вони застосовуються для ідентифікації та відокремлення підприємницької діяльності від епізодичної діяльності в сфері господарювання, а однозначна кваліфікація діяльності як підприємництва стає підставою для притягнення до юридичної відповідальності суб'єктів, які таку діяльність здійснюють протиправно. Це в першу чергу стосується притягнення фізичних осіб до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 164 КУпАП (здійснення підприємництва без реєстрації суб'єктом підприємницької діяльності або без отримання відповідних ліцензій).

Тому, критерій (ознака) систематичності підприємницької діяльності повинен бути визначений на рівні закону, що більш повно відповідало б принципу, закріпленому ч. 2 ст. 58 Конституції України [136, с. 34] та принципу правової визначеності як елементу принципу верховенства права, який Європейський суд з прав людини відносить до загальних принципів європейського права.

Зокрема, принцип правової визначеності в одному із його елементів тлумачиться як обов'язок держави зробити текст закону легко доступним, закон має бути сформульований з достатньою мірою чіткості та зрозумілості, аби особа мала можливість скоригувати та скерувати свою поведінку. При цьому, норма національного закону не може розглядатися як право, у випадку коли її не сформульовано з достатньою точністю, тобто так, щоб громадянин мав змогу,

якщо потрібно, з відповідними рекомендаціями, до певної міри передбачити наслідки своєї поведінки.

Згідно з усталеною практикою Європейського суду з прав людини поняття якості закону передбачає, що національне законодавство повинне бути доступним і передбачуваним, тобто визначати достатньо чіткі положення, аби дати людям адекватну вказівку щодо обставин і умов, за яких державні органи мають право вживати заходів, що вплинуть на права осіб. Схожий підхід застосовує Європейський суд з прав людини під час вирішення справ, зокрема у справі «Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11) [320].

Крім того, у Рішенні Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010 Суд звернув увагу на правову визначеність як елемент верховенства права: «Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинно базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки» (абз. 3 п.п. 3.1 п. 3 мотивувальної частини). Так, Конституційний Суд України наголосив на тому, що правовій визначеності відповідатиме встановлення обмежень основних прав людини і громадянина лише за умови забезпечення зрозумілих і передбачуваних для особи наслідків застосування правових норм [291].

З огляду на викладене, з метою досягнення більш ефективного законодавчого регулювання підприємництва, а також необхідності врахування конституційного принципу відповідальності за діяння, яке на день вчинення визначено законом як правопорушення та принципу правової визначеності, необхідним є уточнення ознаки систематичності підприємництва, яке здійснюється фізичною особою – підприємцем, у спосіб уточнення кількості (не менше 3 разів протягом календарного року) проведених операцій щодо продажу

товарів, виконання робіт та/або надання послуг, спрямованих на реалізацію мети підприємницької діяльності – отримання прибутку, на рівні закону.

Разом з цим, необхідно констатувати, в контексті підприємницької діяльності юридичної особи – суб'єкта підприємництва, вказуючи в установчих документах види діяльності, які така особа має намір проводити, її діяльність апіорі вважається систематичною. Тобто, ознаку систематичності підприємництва, яке здійснюється юридичною особою – суб'єктом підприємницької діяльності, запропоновано розуміти без прив'язки до кількості операцій щодо продажу товарів, надання послуг та/або виконання робіт.

4) *ризикованість*. Ознака ризикованості підприємницької діяльності відображає та уособлює саму суть «новаторства» суб'єкта підприємницької діяльності, оскільки нова ідея може мати успіх на ринку або ж зовсім ним не прийнята. У такому разі підприємець може зазнати збитків.

В. В. Рєзнікова, Р. О. Стефанчук зазначають, що феномен ризику в науковому середовищі має різноплановий характер, що зумовлює множинність його визначень. Незважаючи на відсутність єдиного підходу до розуміння сутності ризику, можна зробити висновок, що саме концепції ймовірності слугують орієнтиром для доктринальних і законодавчих дефініцій ризику. Науковці виділяють економічну та правову сторони ризику. Економічна – полягає в настанні для конкретного суб'єкта господарювання обов'язку несення можливих витрат та (або) збитків, породжених окремими ризиковими обставинами, ризиковою ситуацією тощо. Правова – полягає не в суті та не в ідентифікації ризикових обставин, а у можливості вибору правових засобів, які дали б змогу передбачити існуючу ймовірність настання негативних майнових наслідків, мінімізувати їх, співвіднести з бажаним економічним результатом, наявним майновим інтересом [287, с. 102, 103].

Як зазначає А. С. Ластовецький, господарська діяльність на власний ризик – це покладення на підприємця несприятливих наслідків або збитків, що не пов'язані з не правильною поведінкою підприємця [184, с. 219].

Отже, зазначена ознака передбачає, що діяльність підприємця здійснюється саме на його власний ризик, що означає несення суб'єктом підприємництва тягара ймовірних несприятливих наслідків своєї діяльності та, у зв'язку із цим, необхідності вжиття ним відповідних заходів з метою їх відвернення, попередження, запобігання або ж усунення. Такі наслідки, звичайно, не пов'язано з винною протиправною поведінкою суб'єкта підприємницької діяльності. Вчинення суб'єктом підприємницької діяльності винних дій виходить за межі ризикованості підприємництва, та мають окреме правове регулювання.

5) *мета підприємницької діяльності – досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку*. Під досягненням економічних і соціальних результатів та отриманням прибутку слід розуміти прагнення суспільного визнання, бажання зайняти провідну позицію на тому чи іншому ринку, на одержанні кошти від прибутків займатися благодійництвом тощо. Основне, що вирізняє підприємця серед інших представників суспільно корисної діяльності – це можливість і обов'язкове отримання прибутку [85, с. 13].

Одержання прибутку, як ознака підприємницької діяльності, визнається як законодавцем, так і вченими-юристами. Тобто, та чи інша діяльність не може бути віднесена до підприємницької, якщо її метою не є одержання прибутку. Проте якщо прибуток не отриманий, незважаючи на цільове спрямування діяльності на її досягнення, то сам по собі цей факт не може служити підставою для вилучення її з числа підприємницької. Отже, визначальною є наявність саме мети одержання прибутку, а не її досягнення в процесі діяльності. Вказане обумовлюється з пов'язаністю із ознакою, про яку йшлося вище – ризикованістю. Мета одержання прибутку є основною, але не єдиною метою підприємницької діяльності. Так, поряд з основною метою одержання прибутку, підприємці можуть діяти на досягнення іншої мети – досягнення економічних і соціальних результатів, зокрема задоволення потреб суспільства, благодійність. Досягнення економічних і соціальних результатів як мети підприємництва відображає публічний аспект підприємницької діяльності у змісті задоволення

суспільних потреб. Своєю діяльністю підприємець приносить користь суспільству в тій мірі, в якій результати діяльності підприємця задовольняють потреби споживачів [111, с. 18–19].

Варто мати на увазі, що досягнення економічних і соціальних результатів є ознакою, властивою не лише підприємницькій, а й в цілому господарській діяльності. Таким чином, спрямованість на отримання прибутку є ознакою, характерною безпосередньо підприємницькій діяльності, що відрізняє її від іншої господарської діяльності – некомерційної.

Крім основних (легальних) ознак, які визначені національним законодавцем, деякі вчені пропонують доповнити такий перелік, оскільки, на їх думку, запропоновані ознаки допоможуть найбільш точно охарактеризувати підприємницьку діяльність. Тому, поряд з основними (легальними) ознаками підприємницької діяльності додаткові (доктринальні), які також є суттєвими у характеристиці сутнісного змісту цього явища, не можуть розглядатись окремо від легально визначених.

В. М. Селіванов запропонував характерні риси підприємництва: економічна самостійність та автономна воля її суб'єктів; ініціативність; творчий новаторський характер; систематичність; здійснюється на власний ризик і під власну повну майнову відповідальність; здійснюється з метою одержання прибутку; є правомірною [305, с. 8].

О. В. Гарагонич та Ю. М. Бисага зазначають, що могло б стати актуальним внесення доповнень у нормативне визначення поняття «підприємництва», які передбачатимуть додаткову ознаку «здійснення діяльності від власного імені». Внесення таких доповнень може полегшити вирішення ряду практичних питань, пов'язаних, зокрема, з розмежуванням підприємницької діяльності з видами діяльності, яким притаманні окремі ознаки підприємництва. Так, введення цієї ознаки дозволить відмежувати від підприємництва діяльність, що здійснюється від імені суб'єктів господарювання, учасниками господарських товариств, посадовими особами органів управління підприємств, адвокатами, діяльність найманих працівників тощо [106, с. 24].

Ю. В. Сагайдак зазначає, що при всьому розмаїтті наукових думок щодо правової природи підприємництва можна виділити сукупність основних ознак, на яких базується підприємницька діяльність, що й відрізняє її від іншої діяльності: вольовий характер, ініціативність, систематичність, правомірність, ризик та спрямованість на отримання прибутку [300, с. 46].

В науково-практичному коментарі ГК України зазначено, що підприємництво – найбільш розгалужений та поширений у світовій та вітчизняній практиці вид господарської діяльності. У ньому присутні всі ознаки саме господарської діяльності, і водночас воно має свої специфічні риси (ознаки). Можна виділити такі характерні ознаки підприємницької діяльності: 1) ініціативна і майново-розпорядна самостійність підприємця; 2) ризикованість; 3) систематичний, професійний характер; 4) спрямованість на систематичне отримання прибутку завдяки досягненню економічних і соціальних результатів; 5) регулювання державою (державна реєстрація як суб'єкта саме підприємницької діяльності) [206, с. 80].

Зважаючи на проведений аналіз додаткових (доктринальних) ознак підприємницької діяльності, можемо стверджувати, що до таких належать наступні: правомірність, легальність, урегульованість державою, притаманність творчого та новаторського характеру, професійність, здійснення підприємницької діяльності від власного імені та інші.

Повертаючись до нормативно визначених ознак підприємництва, слід зазначити, що лише їх тлумачення в сукупності та взаємозв'язку дозволяє вести мову про діяльність, яка є підприємницькою. Саме в такий спосіб і сформовано поняття підприємництва, що закріплено в ст. 42 ГК України.

Разом з цим, необхідно констатувати, що і таке поняття підприємництва не позбавлено певних недоліків та потребує удосконалення. Зважаючи на тему дослідження, доцільно проаналізувати ознаки легального поняття господарської (підприємницької) діяльності в РП, та за результатами такого аналізу запропонувати способи модернізації відповідного поняття у законодавстві України, в спосіб уточнення деяких його ознак.

Нормативними ознаками господарської (підприємницької) діяльності в РП є організованість, постійність, здійснення діяльності від власного імені, специфічна мета діяльності. Надамо коротку характеристику кожній з ознак господарської (підприємницької) діяльності за законодавством РП:

1) *організований характер діяльності*. Ця ознака розуміється в двох основних аспектах (функціональному та матеріальному). У функціональному значенні вказану ознаку слід тлумачити як здійснення підприємницької діяльності в певній законодавчо визначеній формі, а також виконання певних обов'язків, що покладаються на суб'єкта підприємницької діяльності законодавством щодо реєстрації в державних органах та установах, внесення до відповідних реєстрів, отримання дозволів та ліцензій. Цій ознаці у цьому значенні найбільш повно відповідає така ознака підприємництва в Україні як легальний характер.

В іншому (матеріальному) розумінні ознаки організованості господарської (підприємницької) діяльності мова йде про наявність у суб'єкта певної матеріальної основи, зокрема: капіталу, приміщення, устаткування, технологій, ексклюзивних прав, об'єктів інтелектуальної власності, сайту та інше.

2) *господарська (підприємницька) діяльність повинна здійснюватися постійно (безперервно)*. Ознака постійності провадження господарської (підприємницької) діяльності є схожою до такої нормативної ознаки підприємництва в Україні як систематичність.

Варто наголосити, що постійний характер не повинен сприйматися у часовому вимірі (наприклад, день, тиждень, місяць чи рік), але його необхідно ототожнювати з регулярністю, повторюваністю, частотою та постійністю господарської діяльності [49, с. 31–32].

Поєднанням таких нормативних ознак, як організованість та постійність (безперервність) польський законодавець мав на меті створення конструкції, за використання якої можна б було виключити з поняття господарської (підприємницької) діяльності таку, що має випадковий характер (разова або

ситуативна) і не організована, навіть незважаючи на те, що вона може приносити прибуток [23, с. 32].

Визначаючи чи є діяльність господарською (підприємницькою) слід враховувати той факт, що обидві ознаки, організованість та постійність, повинні застосовуватись (виконуватись) у сукупності, оскільки лише у такому випадку вони передають характер такої діяльності. Це, в першу чергу, стосується ознаки постійності (безперервності), яка самостійно не може слугувати критерієм, на основі якого можна чітко ідентифікувати господарську (підприємницьку) діяльність [14, с. 257].

3) господарська (підприємницька) діяльність здійснюється від власного імені. Під ознакою господарської (підприємницької) діяльності «здійснення від власного імені» слід розуміти як двоскладову: здійснення такої діяльності за власний рахунок та виконання діяльності на власний ризик, оскільки саме на суб'єкт покладається відповідальність за будь-які рішення, прийняті у межах (власної) діяльності та їх наслідки.

Разом з цим, ознаки «дії від власного імені», а також «дії за власний рахунок» не слід ототожнювати [21, с. 50].

Завдяки цій ознаці з категорії суб'єктів підприємницької діяльності виключаються суб'єкти, які не діють «від свого власного імені», навіть коли їх діяльність схожа на господарську діяльність. Це стосується працівників, які діють від імені та на користь свого роботодавця, агентів (довірених осіб), посадовців юридичних осіб та інших, що діють від імені та за рахунок іншого суб'єкта господарювання (наприклад, роботодавця, іноземного підприємця, юридичної особи) [53, с. 228–229].

Це зовсім не означає, що господарська (підприємницька) діяльність обов'язково має проводитись винятково особисто підприємцем, оскільки вказане не має вирішального значення. Вирішальним фактором є те, що підприємницька діяльність здійснюється від імені підприємця (особисто або опосередковано).

4) господарська (підприємницька) діяльність має специфічну мету – отримання прибутку. Вказана ознака у польській юридичній доктрині та

законодавчому понятті мало чим відрізняється від аналогічної ознаки в українському правовому середовищі. Отримання прибутку є метою підприємницької діяльності, проте не можна ототожнювати таку мету та фактичне отримання прибутку, оскільки, в конкретних обставинах він може бути відсутнім. У такій ситуації прослідковується взаємозв'язок з іншою, вищенаведеною ознакою – здійснення підприємницької діяльності від власного імені.

У контексті наведеною ознаки, слід звернути увагу на новий підхід польського законодавця, запропонований «Конституцією бізнесу», який, серед іншого, включає ПП РП [55].

У ст. 5 ПП РП, фактично, диференційовано діяльність в сфері господарювання на підприємницьку та так звану «нереєстровану діяльність»² в залежності від суми отриманого суб'єктом (фізичною особою) прибутку в місяць.

Не наводячи зміст самої статті, зазначимо основні ознаки «нереєстрованої діяльності», яка за своєю суттю, є підприємництвом, але формально до такої не належить, тобто здійснюється суб'єктом без виконання реєстраційних зобов'язань щодо внесення інформації про підприємницьку діяльність до CEIDG³, обліку в компетентних органах, сплати внесків на соціальне страхування, спеціального оподаткування, за умови якщо:

- діяльність здійснює фізична особа, а прибуток від неї не перевищує 50 % мінімальної заробітної плати в кожному місяці, в якому вона проводиться (у 2021 році мінімальна зарплата становить 2 800,00 злотих, тобто 50 % цієї суми – 1 400,00 злотих⁴);

- особа раніше не здійснювала господарську (підприємницьку) діяльність, або здійснювала, проте до 30 квітня 2017 року інформація про таку діяльність була видалена з CEIDG та повторно не вносились;

² Польською мовою – Działalność nierejestrowa

³ CEIDG – це реєстр підприємців, які є фізичними особами. Реєстр дозволяє отримати безкоштовний доступ до інформації про підприємців. Всі дії, пов'язані з реєстрацією в CEIDG є безкоштовним..

⁴ Курс злотого до гривні за даними Національного банку України станом на 30 червня 2021 року становить 7,1486 грн за 1 злотий.

- діяльність не здійснюється у рамках цивільного товариства;
- діяльність, що здійснюється особою, не вимагає отримання спеціальних дозволів або концесій.

Для того, щоб діяльність вважалась нереєстрованою, усі вказані умови повинні виконуватись одночасно.

Із запровадженням указаних новел у польському законодавстві, фізичні особи, які отримують прибуток у розмірі до 1 400,00 злотих під час провадження за своєю суттю підприємницької діяльності (відповідно до польського законодавства до 30 квітня 2018 року нереєстрована діяльність однозначно вважалась би підприємницькою), отримали певні преференції. Зокрема, такі особи не мають зобов'язань щодо: реєстрації суб'єктом підприємництва, тобто внесення відомостей до CEIDG; повідомлення податкової служби; отримання ідентифікаційних номерів платника податків; сплати внесків на загальнообов'язкове соціальне страхування, податкових авансових платежів (податок справляється з доходу фізичної особи за результатом річного декларування, з відрахуванням витрат на нереєстровану діяльність, що підтвердженні звітністю), ведення обліку (лише спрощений облік про обсяги продажів товарів чи наданих послуг/виконаних робіт для визначення розміру прибутку).

Слід зазначити, що на вимогу (за бажанням) покупця суб'єкт нереєстрованої діяльності зобов'язаний видати рахунок, що зазвичай містить інформацію щодо дати видачі, номера, імені та прізвища покупця товарів/послуг, адреси, найменування товару/послуги, кількість/обсяг товару, ціни та загальну суму.

Відповідно до норм ПП РП у випадку перевищення щомісячного ліміту прибутку від нереєстрованої діяльності (50 % від мінімальної заробітної плати), діяльність вважатиметься господарською (підприємницькою), а особа повинна зареєструвати таку діяльність у CEIDG протягом 7 днів. Крім того, виникає зобов'язання щодо реєстрації у системі загальнообов'язкового соціального страхування. Проте, і в такому разі польський законодавець передбачив

механізм, відповідно до якого підприємцю-початківцю буде надано пільги щодо сплати внесків до ZUS⁵, так зване «полегшення початку».

За даними Міністерства фінансів РП на 2019 рік близько 20 000 осіб здійснювали незареєстровану діяльність, задекларувавши в загальному розмірі 53 мільйони злотих доходу. Незважаючи на те, що кількість осіб, які виявили бажання здійснювати такий вид діяльності є відносно невеликою, все ж таки прослідковується її збільшення порівняно з попереднім роком, оскільки у 2018 році про незареєстровану діяльність повідомили близько 10 000 осіб, задекларувавши 25 мільйонів злотих доходу [8].

Наприклад, після першого року (8 місяців 2018 року) 558 платників податків з Куявсько-Поморського воєводства вказали 431 862,00 злотих прибутку [...]. У 2019 році кількість платників податків з регіону, які здійснювали незареєстровану діяльність становила 1 057 осіб, які задекларували прибуток у розмірі 3 109 138,00 злотих [73].

Зважаючи на дату запровадження (квітень 2018 року), психологічні фактори (недовірливе ставлення до нового інституту), враховуючи динаміку щодо збільшення кількості суб'єктів, які здійснюють незареєстровану діяльність у РП, можна стверджувати, що цей вид господарської діяльності ще не досяг свого максимального розвитку. Проте прослідковується тенденція до зростання частки незареєстрованої діяльності у структурі господарювання в РП.

Аналіз незареєстрованої діяльності у межах дослідження ознаки підприємницької діяльності в РП є не випадковим, оскільки саме такий критерій як рівень прибутку, є основним для відокремлення господарської діяльності (підприємництва) фізичних осіб в його класичному розумінні, від незареєстрованої діяльності.

Такий підхід у диференціації господарської (підприємницької) діяльності фізичних осіб та незареєстрованої діяльності є ефективним та можливим для

⁵ ZUS – державний орган у Республіці Польща, основним завданням якого є забезпечення функціонування системи пенсійного та медичного страхування. Zakład Ubezpieczeń Społecznych («Управління соціального страхування») займається збором, обігом та виплатою грошових коштів, зокрема: пенсій для польських пенсіонерів; пенсій по інвалідності; допомоги для тих, хто втратив одного з батьків; допомоги по вагітності та ін.

запровадження в Україні. Цей правовий механізм дозволяє фізичній особі перевірити ефективність своєї бізнес-ідеї⁶, отримати додатковий дохід поряд з основною професією або під час перебування у довготривалій відпустці (наприклад, у зв'язку із доглядом за дитиною), а зі сторони держави – посприяти в отриманні, хоча і невеликого, але все-таки прибутку громадянами та іншими особами, а надалі залучити до провадження підприємництва, тих суб'єктів (фізичних осіб), які, в силу різних обставин, її не розпочинали.

Щодо граничного розміру прибутку у межах нереєстрованої діяльності, що фізична особа може отримати в кожному із календарних місяців, у якому вона здійснюється, то у РП в 2021 році він становить 1 400,00 злотих (50 % від мінімальної заробітної плати), оскільки мінімальна заробітна плата у РП визначена на рівні 2 800,00 злотих [71].

Відповідно до статті 8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» [246] встановлено, що мінімальна заробітна плата на початок 2021 року становить 6 000,00 грн.

Офіційний валютний курс гривні відносно польського злотого (середній за 2020 рік) за даними Національного банку України становив 6,93 грн [215].

Отже, порівняння рівня мінімальних заробітних плат у 2021 році в Україні та РП, а також офіційного валютного курсу гривні відносно польського злотого (за 2020 рік), дає підстави стверджувати, що сума у 1 400,00 злотих є приблизно співвідносною із сумою мінімальної заробітної плати в Україні, із урахуванням стану розвитку економіки вказаних держав.

Водночас саме поняття мінімальної заробітної плати, а не певний відсоток/частка від її розміру, є більш характерним для українського законодавства. З огляду на викладене слід дійти висновку, що нормативну ознаку підприємництва «отримання прибутку», яке здійснюється фізичною особою-підприємцем, необхідно уточнити у спосіб встановлення мінімального розміру

⁶ У публіцистичній літературі в Республіці Польща нереєстровану діяльність називають «firma na próbę»

прибутку на рівні не менше однієї мінімальної заробітної плати у кожному із календарних місяців, в якому вона проводиться.

Враховуючи конкретизацію ознаки підприємництва «отримання прибутку», яке здійснюється фізичною особою-підприємцем, залишається поза межами правового регулювання господарська діяльність фізичних осіб, рівень прибутку від якої в кожному із календарних місяців, в якому вона проводиться, є меншим від однієї мінімальної заробітної плати. Таку діяльність пропонуємо вважати квазіпідприємницькою, що за своєю суттю є схожою до правового інституту нереєстрованої діяльності у РП. Тобто, така діяльність, формально, відповідно до чинного законодавством вважається підприємництвом, проте у зв'язку із несуттєвим прибутком за результатами проведення такої діяльності, на наше переконання, не доцільно покладати на фізичну особу надмірні адміністративні зобов'язання.

Квазі – це перша частина складних слів, що значенням відповідає прикметникам несправжній, уявний [313]. Слово «квазі» має походження від латинського «quasi» і означає «як ніби», «нібито». Тобто ця частина в складі слова вказує на уявність чогось, що воно несправжнє. Схоже значення надається також Кембриджським словником [6].

Отже, під поняттям квазіпідприємство (квазіпідприємницька діяльність) необхідно розуміти здійснення фізичною особою самостійної, ініціативної, систематичної, на власний ризик господарської діяльності, прибуток від якої становить менше однієї мінімальної заробітної плати в кожному календарному місяці, в якому вона провадиться, та не потребує набуття статусу суб'єкта підприємницької діяльності.

Враховуючи викладене вище є підстави для поділу господарської діяльності фізичних осіб в залежності від рівня отриманого прибутку (більше або менше однієї заробітної плати) на квазіпідприємницьку та підприємницьку. При цьому характерними ознаками саме квазіпідприємницької діяльності є:

- отримання прибутку від здійснення господарської діяльності в розмірі, що менший однієї заробітної плати;

- відсутність зобов'язань щодо реєстрації суб'єктом підприємництва;
- відсутність зобов'язання щодо постановки на облік та звітування у компетентних органах (податковій службі, органах статистики, Пенсійному фонді України);
- звільнення від сплати внесків на соціальне страхування в контексті здійснення квазіпідприємництва;
- оподаткування на загальних підставах (сплата податку на доходи фізичних осіб за результатами річного декларування).

Запропонований поділ господарської діяльності сприяє конкретизації ознак підприємництва, кращому розумінню сутності підприємництва та квазіпідприємництва, а у практичній площині підвищенню підприємницької активності громадян.

За підготовленими пропозиціями запропоновано проєкт Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання підприємницької діяльності» (Додаток А).

1.2 Генезис правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща

Перш ніж перейти до безпосереднього дослідження питання, що є предметом розгляду цього підрозділу роботи, необхідно визначити зміст поняття «генезис». Згідно зі словником української мови, «генезис» означає походження, виникнення, становлення [316]. Вжите для позначення назви цього підрозділу дисертаційного дослідження найбільш повно розкриває його зміст, тобто процес становлення та розвитку явища підприємництва та його правового регулювання в Україні та РП.

Без ґрунтовного розгляду позитивних та негативних прикладів регулювання певних суспільних відносин у попередні роки та врахування історичного досвіду, формування ефективного законодавства у відповідній сфері ускладнюється або ж взагалі є неможливим. Саме для з'ясування передумов утворення правового

регулювання підприємництва в Україні та РП, більш глибокого його аналізу, доцільно провести дослідження генезису законодавства в сфері підприємництва в указаних державах.

Необхідно враховувати, що розвиток законодавства відбувається під впливом факторів правотворення, під якими розуміють комплекс об'єктивних умов суспільного розвитку, обумовлених потребами та інтересами суспільства на конкретному етапі його становлення та розвитку, які і визначають необхідність зміни правового регулювання. У теорії держави та права чинники (фактори) формування та розвитку законодавства традиційно поділяють на три групи. Перша група – це чинники, які визначають предмет законодавчого регулювання та містять первинні імпульси, які йдуть від суспільства і держави. Як приклад можна навести проведення в Україні економічних реформ, яке призвело до прийняття великого блоку законів, спрямованих на встановлення нового правового режиму власності, визначення статусу суб'єктів господарювання, врегулювання фінансових відносин тощо. Друга група чинників є вираженням суб'єктивної сторони законодавчої діяльності та виражає позиції учасників. Третю групу становлять чинники юридичного характеру, в яких виявляються притаманні системі законодавства принципи побудови і функціонування, внутрішньо системні зв'язки і залежності [144, с. 267–268].

Підприємництво – це різнобічне, комплексне явище, одна із поширених форм діяльності людини. Дослідження і вивчення підприємництва здійснюється представниками різних наук: соціології, філософії, економіки, історії, психології, і, звісно, юриспруденції. Втім, такий багатоаспектний підхід до вивчення підприємництва не призвів до єдиного розуміння цього поняття [333, с. 17]. Це твердження також справедливе і щодо питання про момент (період) виникнення підприємництва та норм права, що його регулює (регулювало).

Залежно від внутрішньополітичних устроїв держав та ідеологічних мотивів, державні спеціальні державно-правові механізми, в одних випадках, створювали умови для розвитку приватної власності і підприємницьких відносин

– в інших, стримували їх розвиток аж до категоричної заборони включно [125, с. 233].

Таким чином, зважаючи на специфіку предмета цього дослідження, аналіз генезису правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та РП є непростим завданням. Водночас першочерговим є з'ясування питання із якого моменту можна вважати підприємництво об'єктом та коли почалося його цілеспрямоване правове регулювання. На жаль, у науковій літературі як в юридичній, економічній, так і в історичній, з цього приводу єдиного розуміння не існує. Водночас є необхідним з'ясування змісту поняття «законодавство», яким послуговуватимемось у межах цієї дисертаційної роботи.

Поняття «законодавство» є одним із базових в юридичній науці та практичній правничій діяльності, а його застосування досить широко використовується в текстах нормативно-правових актів для виокремлення сукупності законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують певну сферу суспільних відносин і є джерелами певної галузі права [185, с. 25].

Конституційний Суд України вказав, що термін «законодавство» досить широко використовується у правовій системі в основному у значенні як сукупності законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують ту чи іншу сферу суспільних відносин і є джерелами певної галузі права. У законах залежно від важливості і специфіки суспільних відносин, що регулюються, цей термін вживається в різних значеннях: в одних маються на увазі лише закони; в інших, передусім кодифікованих, в поняття «законодавство» включаються як закони та інші акти Верховної Ради України, так і акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а в деяких випадках – і нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади [290].

Таким чином, поняття «законодавство» може розумітись як широкому, так і у вузькому значенні. З метою уникнення здійснення аналізу та систематизації усього масиву другорядних (несуттєвих) підзаконних нормативно-правових актів, які ймовірно могли регулювати здійснення підприємницької діяльності в Україні та РП протягом певного історичного періоду, зосередимо увагу на

основних актах законодавства – законах. Тому, необхідно дійти висновку про доцільність використання тлумаченням терміну «законодавство» у його вузькому значенні.

Розвиток правового регулювання підприємницької діяльності в Україні

На думку О. В. Щербініної, аналіз нормативних документів про підприємництво сучасного періоду показує, що автори основних законодавчих актів, в більшості випадків використовують зарубіжний досвід і, практично, не звертаються до історичної законодавчої практики. Такий підхід є невиправданим. У розвитку законодавства про підприємництво в Україні накопичений великий повчальний досвід, існують певні традиції. Вивчення та аналіз законодавчого досвіду, традицій підтримки розвитку підприємництва в Україні, їх осмислення може надати істотну користь при розробці системи нормативних актів у сучасний період [345, с. 53].

Тому з метою наочної демонстрації розвитку підприємництва в Україні та можливості зробити висновок про стан законодавчого регулювання цього явища, необхідно дослідити генезис правового регулювання підприємницької діяльності, виокремивши основні періоди, оскільки саме першооснова визначає подальший його розвиток.

Точно вказати із якого часу зародилося явище підприємництва в Україні неможливо, проте є підстави вважати, що праобраз цього явища сягає глибокої давнини.

Так, ще у поселеннях, які існували на Півдні сучасної України, створених за зразком античних міст-держав поблизу Чорного та Азовського морів, були досить розвинені торгівля та ремесла. Ці поселення фактично були включені у тогочасний цивілізаційний простір, оскільки перебували на перехресті важливих торгових шляхів. Обставинами, що сприяли розвитку торгівлі та ремесел на вказаних землях, також були наявність природних ресурсів, робочої сили та ін. Це створювало передумови для осіб, які проживали у цих поселеннях, для торгівлі з іншими державами.

У часи Середньовіччя також були наявними умови для розвитку та становлення праобразу підприємництва та формування особи купця, яка здійснювала таку діяльність. Надалі стабільність торгових зв'язків між державами Західної Європи та Азії, максимальне використання потенціалу транзитної території (шлях «із варяг в греки»⁷), а також реалізація можливостей для розвитку ремесл, стало причиною виокремлення купецтва в окремий досить заможний прошарок людей у Київській Русі.

Надалі умови, що сприяли розвитку торгових промислів (праобразу підприємництва) також стали передумовою для формування на українських землях власної грошової системи, закріплення на рівні звичаєвого права норм ділового обороту.

За часів Київської Русі важливу роль в регулюванні праобразу підприємницької діяльності відіграє письмовий збірник звичаєвого права – Руська правда⁸. У «Правді», цьому важливому історичному документі, зустрічаємося з цілим рядом економічних термінів, які відображали тогочасні відносини. Їх можна поділити на дві групи – це, по-перше, такі економічні терміни, визначення, що стосувались економічного й політичного розподілу тогочасного суспільства: княжі мужі, прості люди, бояри, смерди, наймити, закупи, холопи та ін. Друга група економічних термінів стосувалась безпосередньо тогочасних економічних відносин. Це – «істе» (капітал), «рез», «ріст» (процент), «товар», «куна» (гроші) [175, с. 34].

У подальшому важливе місце у правовому регулюванні підприємництва на українських територіях, крім іншого, мало Магдебурзьке право – право середньовічних міст, яке набуло поширення в Європі, зокрема й на території

⁷ Шлях із варяг у греки («Грецький шлях») – назва основного водного торгового шляху Київської Русі, що зв'язував північні райони країни з південними руськими землями і скандинавські країни з Візантійською імперією. Цей шлях пролягав від Варязького моря (Балтійського моря) Фінською затокою по річці Неві Ладозьким озером, далі річкою Волховом, озером Ільмень, річкою Ловаттю, потім волоком човнами до Дніпра, вплавав на річці Дніпро, потім Руським (Чорним) морем уздовж західного берега до Царгороду (Стамбул). Важливими торговими українськими містами варягів на зазначеному шляху були Смядин, Любеч, Вишгород, Київ, Трипілля, Канів.

⁸ «Руська правда» – збірка стародавнього руського права, складена в Київській державі у XI – XII столітті на основі звичаєвого права. «Руська Правда» містила норми кримінального, спадкового, торгового і процесуального законодавства.

України. Система німецького міського права регламентувала багато внутрішньоміських, у тому числі господарських, відносин, що закріплювали права і свободи міст, які домоглися надання їм особливого правового статусу [...] Таке право носило комплексний, універсальний та антифеодальний характер, регламентуючи різні види відносин. Значна частина його норм стосувалася торгівлі й ремесел, діяльності цехів і купецьких гільдій, питання оподаткування [224, с. 296–297].

Наступним нормативним правовим актом, яким часто послуговувались під час регламентування праобразу підприємницьких правовідносин на землях сучасної України був Статут Великого князівства Литовського⁹. Статут (у кожній із його редакцій) декларував рівність громадян незалежно від соціального стану й походження, віротерпимість, відповідальність суддів перед законом, заборону перетворювати вільних людей на рабів та інше. Водночас запроваджував привілеї князів, магнатів та шляхти, у тому числі право на закріпачення селян. Литовський статут був основним збірником права в Україні з XVI століття до 40-х років XIX століття. Став джерелом російського «Соборного уложення» 1649 року, «Прав, по котрым судится малороссийский народ» та приватних українських кодифікаційних проєктів. На території Київської, Подільської та Волинської губерній чинність Литовського статуту було припинено сенатським указом від 25 червня 1840 року. У Лівобережній Україні 04 березня 1843 року його було замінено Зводом законів Російської імперії [326, с. 180].

Розвиток підприємництва, як і його правове регулювання в Російській імперії, до складу якої входили українські землі, було неоднозначним та суперечливим.

⁹ Статут Великого князівства Литовського⁹ — звід писаного права Великого князівства Литовського, Руського, Жемайтійського. Видавався у трьох основних редакціях 1529, 1566 та 1588 років, які відомі як «Литовські статuti». Джерелами Литовського статуту були звичаєве литовське, білоруське, українське право, відповідна місцева судова практика, «Руська правда», польські судебники та кодекси інших держав. Його положення були чинними на землях Литви і України аж до середини XIX століття.

Підприємництво в тому розумінні, що притаманне цьому поняттю сьогодні, сформувалося після проведення політичних і економічних реформ імператором Російської імперії Петром I. Ці реформи, фактично забезпечили початок якісних перетворень у тогочасному суспільстві, дали новий імпульс для розвитку підприємницьких відносин.

Наступне скасування кріпосного права дало значний поштовх подальшому розвитку підприємництва. Значного розвитку набуло хатнє сільське ремесло, яке виросло із первісного хатнього виробництва для власних потреб, а згодом переросло у товарне виробництво. Праця тут спрямована на споживача: ткацтво, ваління вовни, пошив одягу, бондарний промисел [165, с. 333].

Деякі фахівці вважають, що підприємництво в сучасному його вигляді зародилось дещо пізніше. Зокрема вказують, що українське підприємництво має цікаві історичні витоки. Так, ще у XVIII столітті лише на Лівобережжі України проводилося близько 400 ярмарків та понад 700 місцевих базарів. Великі ярмарки, що тривали тижнями і, безумовно, впливали на ціни європейського ринку, відбувалися у Києві, Ніжині, Ромнах, Переяславі, Полтаві та інших містах. Прізвища українських підприємців – Терещенків, Симиренків, Яхненків були відомі не лише в Україні, а й поза її межами [271, с. 4].

Таким чином в історії розвитку становлення правового забезпечення підприємництва в Україні з IX до початку XX ст. можна виділити три етапи: князівський – період виникнення та розвитку звичаєвого торгівельного права та форм організації виробничо-торгівельної діяльності, литовсько-польсько-московський – де відбувається одержавлення торгових звичаїв, формування купецького права та імперський за часів якого відбувається становлення сучасного типу підприємництва та формується промислове право [345, с. 53].

Складним періодом для розвитку підприємництва та його правового регулювання був час перебування українських земель в складі СРСР, за виключенням певних періодів, а саме: становлення та наприкінці існування цієї держави. У ці періоди фактичне існування підприємництва як соціально-економічного явища допускалось в обмеженому вигляді.

Так, після закінчення громадянської війни керівництво Радянської Росії з метою покращання економічної ситуації в державі, запровадило експеримент, який отримав назву НЕП (Нова економічна політика, 1921-1928 роки). Декретами Ради Народних Комісарів відмінялася продрозкладка, встановлювався натуральний продовольчий податок («продналог»), дозволялась вільна торгівля й обмін хлібними і зернофуражними продуктами. В фінансовій сфері проводилася фінансова і грошова реформи, в промисловості здійснювався перехід підприємств на господарський розрахунок. Громадянам надавалося право займатися обмеженою приватною підприємницькою діяльністю, (укладати угоди, утворювати різні невеликі підприємства і кооперативи) [346, с. 142].

У жодній державі підприємництво не зазнавало таких труднощів, як в Російській імперії, особливо у радянський період її історії. Ототожене з капіталістичною експлуатацією, антигромадянськими проявами «приватновласницьких пережитків», воно вважалося віджитим елементом господарського устрою, що підлягав обов'язковому знищенню. Проте досвід соціалістичного будівництва в СРСР свідчив якраз про зворотне – про невмирущість завжди притаманної людині жаги до самостійного економічного творення. Реальне життя радянського суспільства показало, що, не зважаючи на пряму фізичну ліквідацію представників підприємницького класу та інші засоби придушення будь-яких проявів підприємницької ініціативи, весь післяжовтневий період вітчизняної історії відзначений існуванням специфічних, сурогатних, потворних, але все ж не менш підприємницьких у своїй основі зразків економічної поведінки [166, с. 202].

Важливим кроком для відновлення повноцінного правового регламентування підприємництва в Україні стало здобуття Україною незалежності¹⁰.

Досить показовим є той факт, що саме РП була першою державою, яка офіційно визначала незалежність України.

¹⁰ 24 серпня 1991 року Верховна Рада Української РСР ухвалила Акт проголошення незалежності України.

Проте головною передумовою можливості провадження підприємницької діяльності в Україні перед розпадом СРСР стала зміна суспільно-економічних відносин та перехід від адміністративно-командної до ринкової моделі господарювання. Вказані перетворення стали можливими у зв'язку із прийняттям Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року [116] та Закону України «Про економічну самостійність Української РСР» від 03 серпня 1990 року [251]. Ці нормативні акти створили підґрунтя та визначали основні напрямки для розвитку ринкової економіки та підприємництва в Україні.

Сприймаємо як факт, що у колишньому СРСР підприємництво розглядалося як антигромадська діяльність, а його суб'єкти притягувалися до кримінальної відповідальності. Цікаво відзначити, що ті ознаки підприємницької діяльності, які враховувалися при оцінці складу злочину (діяльність з виробництва товарів, надання послуг з метою отримання прибутку, здійснювана із залученням робочої сили у формах підприємств і організацій), увійшли до визначення підприємницької діяльності як цілком легального заняття, яке регламентується і захищається силою держави. І це не дивно, бо країна перейшла від тоталітаризму до економічних форм демократії, практично відмовилася від зовнішньоекономічного примушення особи, що дозволяє розкрити її ділові та творчі здібності. Такі реалії знайшли своє віддзеркалення у законодавстві України [173, с. 222].

Тому варто погодитися з твердженням А. О. Шеваріхіна, що саме з 1991 року разом з розпадом СРСР і становленням України як незалежної суверенної держави змінюються господарсько-економічні відносини в суспільстві: відроджуються капіталістичні та ринкові механізми, посилюється господарська активність населення. Це призводить до зміни характеру взаємовідносин держави та суб'єктів господарювання та необхідності розбудови Україною власної моделі регулювання підприємницької діяльності [340, с. 27].

Безумовно, підприємницька діяльність в Україні пройшла тривалий і складний шлях від виникнення на нашій території у зародковому стані в

стародавні часи до тих форм, які існують нині. Крім того, з моменту набуття Україною незалежності відбувалося поступове становлення вітчизняного підприємництва як самостійного соціально-економічного явища [160, с. 18].

Таким чином, з метою з'ясування генезису правового регулювання підприємницької діяльності в Україні, слід вести мову про законодавство України після здобуття нею незалежності. При цьому законодавче (правове) регулювання підприємницької діяльності в Україні, що існувало до здобуття державою незалежності, свідомо відносимо до передумов такого регламентування.

У процесі перетворення командно-адміністративної пострадянської економіки у ринкову, українським законодавцем було прийнято численні нормативно-правові. Перш за все необхідно звернути увагу на Закон України «Про підприємство» від 07 лютого 1991 року [264], оскільки саме цей нормативно-правовий акт визначав загальні правові, економічні та соціальні засади здійснення підприємницької діяльності громадянами та юридичними особами на території України, встановлюючи гарантії свободи підприємництва та його державної підтримки.

Передумовою існування підприємництва є функціонування інституту приватної власності.

Характеризуючи приватну власність як економічну категорію підприємницької діяльності, фахівці визначають її як історично визначену систему відносин, які складались з приводу привласнення результатів праці, і перш за все засобів виробництва, бо той хто володіє засобами виробництва має можливість здійснювати підприємницьку діяльність у будь-якій формі і отримувати прибуток від такої діяльності [230, с. 8].

З цим твердженням варто погодитися, оскільки важко уявити існування підприємницької діяльності поза межами інституту приватної власності.

Саме тому український законодавець, першочергово прийняв Закон України «Про власність» від 07 лютого 1991 року [237], метою якого було забезпечення вільного економічного самовизначення громадян, використання природного,

економічного, науково-технічного та культурного потенціалів республіки для підвищення рівня життя її народу. Потреба у цьому нормативному акті пояснювалися не лише забезпеченням здійснення підприємницької діяльності в Україні, проте його вклад в законодавче регламентування цього явища важко переоцінити.

Важливим нормативно-правовим актом щодо здійснення підприємництва також був Закон України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 року [265], оскільки він визначав види і організаційні форми підприємств, правила їх створення, реєстрації, реорганізації і ліквідації, організаційний механізм здійснення ними підприємницької діяльності в умовах переходу до ринкової економіки. Також цей Закон створив рівні правові умови для діяльності підприємств незалежно від форм власності на майно та організаційної форми підприємства. Крім того, забезпечив самостійність підприємств, визначив їх права та відповідальність під час здійсненні господарської діяльності, регулював відносини підприємств з іншими підприємствами і організаціями, Радами народних депутатів, органами державного управління.

Наступним кроком стало прийняття Закону України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 року [245], в силу норм якого визначались поняття господарських товариств, види, правила їх створення, діяльності, а також права і обов'язки їх учасників, засновників та інші питання, пов'язані з функціонуванням господарського товариства.

Після проголошення незалежності, більшість невеликих підприємств в Україні належало державі, а їх ефективність у зв'язку із об'єктивними обставинами була низькою, часто вони взагалі були збитковими. Тому, з метою передання таких підприємств у приватну власність, а також розширення частки приватної власності в структурі господарювання держави було прийнято Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» від 06 березня 1992 року [268], який визначав правовий механізм приватизації єдиних майнових комплексів невеликих державних підприємств шляхом їх відчуження на користь одного покупця одним актом купівлі-продажу.

Нормативно-правовим актом, що заклав основу для здійснення та регулювання зовнішньоекономічних відносин, а також сприяв всебічному розвитку економічних відносин з іншими державами на взаємовигідній основі та, фактично, запровадив правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, спеціалізацію та кооперацію в галузі виробництва, науки і техніки, економічні зв'язки в галузі будівництва, транспорту, експедиторських, страхових, розрахункових, кредитних та інших банківських операцій, надання різноманітних послуг став Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року [256]. Також з метою залучення іноземних інвестицій в економіку України та більш повної реалізації норм Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» прийнято Закон України «Про іноземні інвестиції» від 13 березня 1992 року [257].

Крім того, з метою створення сприятливого бізнес клімату, конкурентного середовища, недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності, обмеження і попередження монополізму та здійснення державного контролю за додержанням норм антимонопольного законодавства прийнято Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» від 18 лютого 1992 року [261].

У свою чергу, з прийняттям Закону України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 року [269], пов'язано збільшення чисельності підприємств з іноземними інвестиціями на території нашої держави.

З метою упорядкування патентування діяльності в сфері роздрібної торгівлі, торгівлі іноземною валютою, а також з надання послуг у сфері грального бізнесу прийнято Закон України «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності» від 23 березня 1996 року [263].

Надалі, у контексті генезису правового регулювання підприємницької діяльності в Україні, слід зазначити про прийняття українським законодавцем Основного Закону України – Конституції України від 28 червня 1996 року [172],

нормами якої, серед іншого, закріплено свободу підприємницької діяльності як основний принцип.

Важливим етапом становлення дозвільної системи в Україні було прийняття Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01 червня 2000 року [258], який визначав види господарської діяльності, які підлягали ліцензуванню, порядок їх ліцензування, встановлював державний контроль у сфері ліцензування, відповідальність суб'єктів господарювання та органів ліцензування за порушення законодавства у цій сфері.

В подальшому, з метою підтримки та сприяння підприємництву в Україні, український законодавець прийняв Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19 жовтня 2000 року [248], який визначав правові основи державної підтримки суб'єктів малого підприємництва незалежно від форми власності з метою швидшого виходу з економічної кризи і створення умов для запровадження ринкових реформ.

Значимою подією в генезисі правового регулювання підприємницької діяльності в Україні стало прийняття ГК України 16 січня 2003 року [112], метою якого є забезпечення зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва, відтак підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами.

Разом із ГК України прийнято і ЦК України 16 січня 2003 року [335], який, крім інших, містить норми, які регулюють здійснення підприємницької діяльності, зокрема фізичними особами-підприємцями.

Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 25 травня 2003 року [249] удосконалено систему державної реєстрації суб'єктів господарської діяльності. Основним елементом цієї системи стало функціонування Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб підприємців. Існування такого реєстру надало можливість вчинення реєстраційних дій з використанням інформаційних технологій, а також

забезпечує відкритий он-лайн доступ осіб до інформації про суб'єктів підприємництва.

Надалі національний законодавець спрямував свої зусилля на визначення правових та організаційних засад реалізації державної регуляторної політики, вдосконалення системи відносин між державою та суб'єктами підприємництва, гармонізації українського законодавства у сфері господарської діяльності з європейськими стандартами, забезпечення процедурної відкритості органів державної влади та планування ефективності владних рішень у сфері підприємницької діяльності та визначення основних принципів організації державного контролю у сфері господарювання. Ці дії мали наслідком прийняття значної кількості законодавчих нормативних актів, зокрема: Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003 року [253], Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06 вересня 2005 року [250], Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05 квітня 2007 року [262].

Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22 березня 2012 року [270] визначено нові правові та економічні засади державної політики у сфері підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва.

В наступні роки, генезис правового регулювання підприємницької діяльності, в першу чергу, визначався європейськими прагненнями України, що знайшло своє відображення в Угоді про асоціацію [236], Указі Президента України від 12 січня 2015 року № 5 Стратегії сталого розвитку «Україна 2020» [272] та розпорядженні Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 року № 504-р, яким схвалено Стратегію розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року [273].

При цьому, характерною ознакою нормативних актів у сфері підприємницької діяльності, прийнятих після 2014 року є їх спрямованість на дерегуляцію підприємницької діяльності. Як приклад можна навести Закон

України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» від 12 лютого 2015 року [238], постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання дерегуляції господарської діяльності» від 27 березня 2019 року [119], Указ Президента України від 17 жовтня 2019 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення сприятливих умов для діяльності фізичних осіб-підприємців» [260] та ін.

Звичайно значна кількість законів та інших нормативно-правових актів у процесі розвитку та ускладнення суспільних відносин щодо здійснення підприємництва в Україні втратила чинність, що, в першу чергу, пов'язано з новими викликами у цій сфері. Проте ці нормативно-правові акти мали важливе значення для правового регулювання підприємництва на певному етапі розвитку цього соціально-економічного явища.

Охопити всі нормативні акти, які тим чи іншим чином регламентували підприємницьку діяльність навряд чи можливо, проте наведений перелік передають загальне уявлення про генезис правового регулювання підприємницької діяльності в Україні, дають змогу запропонувати його періодизацію.

При цьому, норми деяких наведених нормативно-правових актів будуть проаналізовані більш детально в межах інших підрозділів дисертаційного дослідження.

Досліджуючи розвиток підприємництва В. О. Терещенко зазначає, що у процесі розвитку підприємницької діяльності в Україні можна виокремити декілька етапів. Так, на першому етапі відбулося зародження підприємницької діяльності у найпростішій формі натурального обміну залишків від землеробства, скотарства, рибальства. На другому етапі, в часи розкладу первіснообщинних відносин, сформувалося підприємництво як окремий вид діяльності людської. Третій етап характеризується активним розвитком підприємництва, якому сприяла поява міст на українських землях, навколо яких утворювалися торгово-промислові центри. На четвертому етапі, в петровські часи, підприємництво отримало потужний поштовх для подальшого розвитку

завдяки підтримці з боку держави. Наступний, п'ятий етап слід визнати золотою добою розвитку підприємницької діяльності. В цей період розширювалися сфери та масштаби підприємницької діяльності. Найскладнішим періодом розвитку підприємницької діяльності був шостий період – період існування радянської влади, оскільки в ці часи відбувалося знищення, а в окремі періоди часткове відродження підприємництва. На сьомому етапі відбулося відродження розвитку підприємницької діяльності [325, с. 167].

З таким підходом варто погодитися та в межах наведеної періодизації запропонувати ще один період, а саме восьмий період – подальший розвиток окремих інститутів підприємницької діяльності та їх адаптація до стандартів ЄС.

Більш того, з огляду на проведений аналіз, зважаючи на обсяг нормативно-правових актів у досліджуваній сфері, з метою їх систематизації та розподілу на групи, доцільно також запропонувати власну періодизацію та виділити п'ять етапів розвитку правового регулювання підприємницької діяльності в Україні. Водночас, наголошуємо, що законодавство щодо відповідних правовідносин до здобуття Україною незалежності свідомо відносимо до передумов його формування.

Перший етап – з 24 серпня 1991 року до 27 червня 1996 року. Початок вказаного етапу, в першу чергу пов'язаний із проголошенням Україною незалежності, визнанням її як самостійною іншими державами, що, безумовно, є першоосновою існування правового регулювання у сфері підприємницької діяльності. Закінчення ж цього етапу пов'язуємо з прийняттям Конституції України, норми якої разом із положеннями інших законів остаточно сформували правову основу для здійснення підприємницької діяльності.

Цей етап характеризується прийняттям українським законодавцем великої кількості основних законів, які стали нормативним підґрунтям для започаткування підприємницької діяльності в Україні, надали можливість особам, які бажали займатися такою діяльністю реалізувати свої наміри. Разом з цим, законодавчі акти, прийняті у цей період, у своїй більшості характеризувалися недосконалістю, суперечністю та непослідовністю в

регулюванні підприємницьких відносин. На їх якість, в першу чергу, впливали необхідність їх оперативного прийняття, відсутність відповідного досвіду українського законодавця та ін.

Другий етап – з 28 червня 1996 року до 15 січня 2003 року. Початок цього періоду пояснюється закріплення на конституційному рівні принципу свободи підприємництва, а також подальшого формування та удосконалення законодавчої основи у сфері підприємницької діяльності, в тому числі закріпленням загальних засад державної політики з підтримки підприємництва, правового забезпечення подальшого його розвитку, запровадження дозвільної системи підприємницької діяльності, а також визначення основних принципів політики дерегулювання.

Характерною ознакою цього періоду є те, що у цей час відбувається конституційне закріплення права на підприємницьку діяльність, подальше формування законодавчої основи у сфері підприємництва та її розвиток в бік закріплення принципів, прав та обов'язків підприємця та інших осіб у цих правовідносинах, а також подальший розвиток правової основи для здійснення державної регуляторної політики, державної підтримки суб'єктів підприємництва та ліцензування підприємницької діяльності.

Третій етап – з 16 січня 2003 року до 21 березня 2012 року. Початок цього періоду обумовлюється прийняттям ЦК України і ГК України, норми яких спрямовані на системне регулювання підприємництва, та подальшим впровадженням системних нормативно-правових актів, які на якісно нових принципах врегулювали це соціально-економічне явище. На цьому етапі сформовано сучасну систему державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності. Велика увага приділяється регламентації провадження мікро-, малого та середнього підприємництва. При цьому, кінець періоду пов'язуємо з визначенням нових правових та економічних засади державної політики у сфері підтримки та розвитку саме малого і середнього підприємництва.

Цей період характеризується системністю та динамічністю в своєму розвитку, проте можна стверджувати, що вказаний динамізм мав також і

негативні наслідки, оскільки створював певну «зарегульованість» соціальних відносин у сфері підприємництва.

Четвертий етап – з 22 березня 2012 року до 15 вересня 2014 року. Початок періоду пояснюється започаткуванням функціонування нових правових механізмів підтримки суб'єктів підприємницької діяльності. Закінчення періоду обумовлюється офіційним визнанням необхідності та запуском інтеграційних та адаптаційних процесів у сфері підприємництва до загальноєвропейських норм.

Цей період характеризується формуванням передумов для запровадження в Україні європейських підходів щодо регулювання підприємництва, зменшення адміністративного тиску на суб'єктів підприємництва, спрощення системи отримання дозвільних документів, спрощення системи отримання ліцензій та дозволів. Правове регулювання підприємництва у вказаний період визначається європейськими прагненнями та перспективами України.

П'ятий етап – з 16 вересня 2014 року і дотепер. Початок періоду узгоджений з офіційною ратифікацією Угоди про асоціацію. На вказаному етапі активно продовжується реформування законодавства у сфері підприємницької діяльності щодо її упорядкування та дерегуляції. Однак слід наголосити на відсутності системного підходу українського законодавця в цьому питанні, фрагментарності регламентації, відсутності єдиної стратегії подальшого розвитку підприємництва та подекуди ігнорування інтересів та запитів самих суб'єктів підприємницької діяльності.

Крім того, національне законодавство щодо підприємницької діяльності у цьому періоді характеризується високою динамічністю та спрямоване на подальше формування сприятливого бізнес-середовища в державі.

Розвиток правового регулювання підприємницької діяльності у РП

Законодавство РП щодо провадження підприємництва є унікальним за своєю суттю, бо його становлення та розвиток відбувалося під безпосереднім впливом інститутів римського, німецького, французького, австрійського, російського, радянського та права ЄС.

Можна стверджувати, що процес становлення окремих інститутів законодавства щодо підприємництва у РП, так як і самого підприємництва, розпочався ще за часів існування звичаєвого права. Згодом з'явилися: Польська Правда (Ельблонська книга) XIII століття¹¹, збірники Магдебурзького права, Статути Казимира Великого 1347 року¹², три Литовські статути 1529, 1566, 1588 років. У цих джерелах були вміщені правові норми, які фрагментарно регулювали товарно-грошові правовідносини між окремими категоріями жителів польських земель, а в подальшому стали основою для формування законодавства РП щодо підприємницької діяльності.

Підприємництво, з точки зору часового періоду його існування в історії людства, відносно молоде явище. Як системний процес воно виникає в європейських країнах у XVII столітті як відповідь на фундаментальні зрушення у розвитку продуктивних сил, які створили базу для історичного стрибка економічної еволюції цивілізації від аграрного до технологічного укладу виробництва. Провідником цього процесу стало й залишається донині підприємництво, яке є головним провідником процесу економічної еволюції цивілізації та ствердження й розвитку ринкових відносин [271 с. 4].

М. В. Сирко зазначає, що Кодекс Наполеона не лише вплинув на процес становлення буржуазного цивільного права у Франції, але й послужив у XIX столітті зразком для проведення кодифікації цивільного права в більшості держав Європейського континенту, зокрема у РП. Цивільний кодекс Наполеона набув значної популярності за межами Франції і справив величезний вплив на формування і розвиток права РП [307, с. 132].

Таким чином, є обґрунтовані підстави стверджувати, що Кодекс Наполеона (Французький цивільний кодекс) та Французький торговий кодекс, які введені в дію на території Варшавського князівства (територія сучасної РП) у 1808-1809

¹¹ В історичній літературі документ отримав назву «Польська правда». Рукопис знайдено у 1868 році в м. Ельблонг (звідси ще одна назва пам'ятки), де він зберігався у міському архіві до Другої світової війни. Під час війни його було втрачено. «Польське право» написано старонімецькою мовою у середині XIII століття..

¹² **Статути Казимира Великого (інша назва Віслицько-Пьотрковські статути 1346-1347 років)** – польський збірник законів, законодавча пам'ятка, складена за правління Казимира Великого на підставі польського звичаєвого права на сеймах у Віслиці для Малопольщі і Пьотркові для Великопольщі у 1347 році.

роках мали критичний вплив на процес формування законодавства РП щодо підприємницької діяльності.

Процес рецепції Кодексу Наполеона на польських землях відбувався досить складно. Кодекс Наполеона застосовувався далеко не на всій території РП, оскільки на західній території діяв Прусський кодекс 1794 року, а згодом було чинним Німецьке цивільне уложення 1896 року, на південній території діяв переважно Цивільний кодекс Австрії 1811 року. Кодекс Наполеона був замінений Цивільним Кодексом Польського Королівства у 1825 році. На східних землях зберегло своє панування російське цивільне право в редакції, станом на 01 серпня 1915 року із змінами, що були в нього внесені польською владою після 1918 року [148, с. 394].

Французький торговий кодекс формально був чинний на території РП без змін аж до прийняття Польського торгового кодексу¹³ 1934 року [16].

Наступна рецепція Французьких кодексів також визначила розвиток польського приватного права в у XIX та XX століттях [231, с. 608], як і розвиток приватного права більшості держав континентальної Європи. Крім того, важливе значення у розвитку законодавства РП щодо здійснення підприємництва також відіграв кодифікований збірник комерційного права – Німецьке торгове уложення 1897 року.

Розвиток правового регулювання підприємницької діяльності був ускладнений тим, що, як зазначалось, землі Речі Посполитої (територія сучасної РП) були розділені між Російською, Австрійською імперіями та Королівством Пруссія. Як наслідок, до відновлення незалежності РП в 1918 році, розвиток правових систем регіонів (воєводств) в цілому, та законодавства щодо підприємницької діяльності зокрема, у кожній із частин країни відбувався майже ізольовано, незалежно один від одного, що звичайно мало негативні наслідки після відновлення незалежності цієї держави.

¹³ Польською мовою - Kodeks handlowy

Для прикладу зазначимо, що на території Львівського, Тернопільського, Краківського, Станіславського воєводств був чинним Австрійський цивільний кодекс 1811 року. У центральній Польщі, яку складала Варшавське, Лодське, Кельське воєводства діяв Кодекс Наполеона 1807 року та Польський Цивільний кодекс 1825 року. На східних землях Польщі, до яких належали: Віленське, Новгородське, Бялостоцьке, Поліське, Волинське воєводства був чинним Звід законів Російської імперії. На заході Другої Речі Посполитої, куди входили: Познанське, Поморське, Лодське, Сілезьке воєводства діяв Німецький Цивільний кодекс 1896 року [29, с. 112–115].

У період між Першою та Другою світовими війнами, у II Речі Посполитій дещо модернізовано законодавство щодо провадження підприємницької діяльності. З цією метою 03 червня 1919 року було створена Кодифікаційна комісія Польської Республіки, як колегіальний орган, завданням якого було уніфікація, а в подальшому – кодифікація польського права [24, с. 312].

За час роботи вказаної комісії було напрацьовано та прийнято значну кількість нормативно правових актів РП у сфері підприємництва, зокрема: Розпорядження Президента Речі Посполитої про право вексельне і право чекове¹⁴ від 14 листопада 1924 року (в подальшому замінене Законом РП від 28 квітня 1936 року) [58], Закон про авторське право¹⁵ від 29 березня 1926 року [209], Цивільний процесуальний кодекс¹⁶ від 29 листопада 1930 року [17], Торговий кодекс від 27 червня 1934 року [16], Закон про банкрутство¹⁷ від 24 жовтня 1934 року [56], Закон про договірне судочинство¹⁸ від 24 жовтня 1934 року [54].

Разом з цим, важливу роль у вирішенні колізій між різним законодавством, що існувало у період поділу РП, також мало прийняття Закону про внутрішнє

¹⁴ Польською мовою - Prawo wekslowe i prawo czekowe

¹⁵ Польською мовою - Ustawa o prawie autorskim

¹⁶ Польською мовою - Kodeks postępowania cywilnego

¹⁷ Польською мовою - Prawo upadłościowe

¹⁸ Польською мовою - Prawo o postępowaniu układowym

приватне право¹⁹ від 02 серпня 1926 року [37] та Закону про міжнародне приватне право²⁰ від 02 серпня 1926 року [36].

Виникнення ж окремого торгового законодавства було пов'язано з інтересами уніфікації національного законодавства, оскільки на момент здобуття незалежності в 1918 році на території РП діяло п'ять різних законодавств – французьке, російське, німецьке, австрійське і угорське. Існування численності правових систем було характерним для цивільно-правової системи в цілому [64, с. 20–21].

Як зазначалось, після закінчення Другої світової війни та утворення Польської Народної Республіки, було розпочато роботу щодо кодифікації приватного права та напрацювання положень нового ЦК РП, який було прийнято лише 23 квітня 1964 року [15].

Торговий кодекс РП 1934 року за часів існування комуністичного режиму не був відмінений, що було нехарактерним для тогочасних держав Центральної Європи, а формально діяв аж до прийняття у 2001 році КТТ РП [18].

Після суспільно-політичних змін у РП 1989–1990 роках, а саме заміни однопартійної політичної системи на багатопартійну демократичну та зміни командно-адміністративної економіки на ринкову, були створені належні передумови реформування цивільного і господарського законодавства [203].

Таке реформування проводилось в межах реалізації «Плану Бальцеровича»²¹, який отримав назву «шокової терапії». Цей план передбачав оздоровлення фінансової системи держави без врахування соціальних наслідків таких дій. Стрімкий перехід, що на початку трансформаційних перетворень мав негативні наслідки у вигляді падіння виробництва та соціальних стандартів, а тому піддавався критиці. При цьому, влада обіцяла населенню цілковиту

¹⁹ Польською мовою - Ustawa o prawie własciwem dla stosunków prywatnych wewnętrzných

²⁰ Польською мовою - Ustawa o prawie własciwem dla stosunków prywatnych międzynarodowych

²¹ **План Бальцеровича** (польською мовою Plan Balcerowicza) – програма швидкого переходу економіки Республіки Польща від державної (планової) економіки, заснованої на державній власності і централізованому плануванні, до капіталістичної ринкової. Прийнята для виконання у 1989 році. Названа на честь її автора - польського економіста Лешека Бальцеровича, який займав посаду віце-прем'єра і міністра фінансів в уряді Тадеуша Мазовецького, а також очолював Економічний комітет при Раді міністрів Республіки Польща. Під час втілення плану відбувалося тимчасове падіння виробництва, а зростання було досягнуто лише в 1992 році. Пізніше аналогічні реформи, в тій чи іншій мірі, були проведені в інших державах постсоціалістичного табору.

перебудову системи господарських відносин. Комплекс «шокових» заходів – невіддільна частина програми переходу до нової економічної системи, яка має сенс лише «...у поєднанні з активним роздержавленням і приватизацією, демонополізацією економіки і створенням ринкової інфраструктури» [2, с. 38].

У період трансформації та впровадження «шокової терапії», змін зазнало і законодавство РП щодо провадження підприємницької діяльності. Так, основними напрямками реформування стало ліквідація існуючих обмежень підприємницької ініціативи та майнових прав осіб, створення законодавчої бази для сучасної ринкової економіки [130, с. 90].

Після того, як у січні 1990 року пакет заходів радикальної економічної політики було введено в дію, у країні розпочався активний законотворчий процес. Крім Закону про приватизацію, польський парламент прийняв низку законів, які забезпечували правове регулювання діяльності підприємств нових форм власності та механізмів їх утворення, а саме закони про комерціалізацію, про обіг цінних паперів», про фінансову реструктуризацію банків і підприємств, про господарську діяльність товариств з участю іноземних суб'єктів, про іноземні інвестиції та ін. Крім того, Уряд підписав 42 угоди з різними суб'єктами підприємницької діяльності, зокрема зарубіжними, на підтримку і взаємний захист капіталовкладень і 25 угод з приводу податкової політики у цій сфері [66, с. 92].

Наступним кроком польського законодавця у напрямку реформування господарського права РП, крім іншого, стали внесення змін до Торгового кодексу від 1934 року. Оновлені положення Кодексу стосувалися спілок торговельного права, фірм і представництв, а також торговельного реєстру й ліквідації товариств, спілок, кооперативів [227, с. 76–77].

Такі дії дали змогу здійснити рішучі позитивні зміни законодавства у сфері підприємництва, надати цьому процесу незворотності. Як відзначає Б. Б. Мельниченко, РП одна з перших вийшла з посткомуністичної кризи і стала лідером серед країн регіону при переході від планової адміністративно-командної системи управління до ринкових відносин. Варто зазначити,

економічні перетворення РП перехідного періоду були набагато складнішими, ніж, наприклад, у Чехословаччині, яка за всіма основними економічними показниками перебувала в набагато кращій ситуації [202, с. 87].

Проте нормативно-правовим актом, який вперше системно регламентував порядок реалізації підприємницької ініціативи у РП став Закон про господарську діяльність²² від 23 грудня 1988 року [31].

Цей Закон мав ключову роль на початковому етапі побудови вільної ринкової економіки, змінив економічну систему РП, визначив межі впливу держави на економічні процеси, ввів реальну економічну свободу та відкрив перспективу міжнародної інтеграції держави [9, с. 18].

Безперечно, зазначений акт не був ідеальним та навіть теоретично не міг задовольнити всіх потреб та інтересів представників підприємницького середовища, оскільки закріплював норми та інститути, які не відповідали правовідносинам, які швидко розвивались. Тому, надалі виникла потреба у поступовому розвитку, реформуванні та удосконаленні правового регулювання підприємництва у РП.

Таким кроком польського законодавця стало прийняття Закону про господарської діяльність²³ від 19 листопада 1999 року [52], яким скасовано норми Закону про господарську діяльність 23 грудня 1988 року, та, фактично, продовжено реформування правового регулювання підприємницької діяльності. Цей законодавчий акт набрав чинності не одразу, а разом із Законом РП НСР²⁴ від 20 серпня 1997 року [33] та КТТ РП²⁵ від 15 вересня 2000 року [18] з 01 січня 2001 року. Збіг у часі щодо набрання чинності вказаними законами не був випадковістю, оскільки на думку польського законодавця, саме системне реформування сфери провадження підприємницької діяльності могли надати той позитивний імпульс для його ефективного розвитку в майбутньому та реалізувати всі переваги проведеного реформування у практичній площині.

²² Польською мовою – Ustawa o działalności gospodarczej

²³ Польською мовою – Prawo działalności gospodarczej

²⁴ Польською мовою – Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym

²⁵ Польською мовою – Kodeks spółek handlowych

У період з 1988 року, коли право на здійснення підприємницької діяльності було відроджено та почало заохочуватись, до 2004 року підприємництво в РП розвивалось швидкими темпами, що зумовило необхідність та визначало подальші напрямки діяльності польського законодавця.

Так, 02 липня 2004 року прийнято Закон РП СГД²⁶ [40], який був логічним продовженням правового регулювання підприємництва на демократичних та ринкових засадах, підвалини якого закладено попередніми законами у цій сфері. Цей нормативно-правовий акт був фундаментальним, йому притаманні системний підхід в регулюванні підприємницької діяльності в РП. Звичайно, викласти усі норми, які регламентують таке багатогранне суспільно-економічне явище як підприємництво фактично неможливо, проте Закон РП СГД реалізував ідею економічної свободи громадянина, визначав відносини між державою і підприємцем під час здійснення підприємницької діяльності [23, с. 90].

Можна стверджувати, що зазначений Закон створював правову основу для наступного розвитку та ефективного функціонування відносин щодо провадження підприємництва у РП на принципах, які притаманні Європейській спільноті. Перш за все, активізація законодавчих процесів щодо підприємництва у РП у період до 2004 року пояснювалась потребами польського підприємця, а також перспективами членства держави у ЄС.

Деякі польські науковці зазначають, що маючи перспективу членства у ЄС, польський законодавець занадто поспішив, змінив багато нормативно-правових актів, надавши перевагу європейським рішенням над вітчизняними, що у певних випадках означало певний регрес [12, с. 76].

Водночас, після вступу РП до ЄС²⁷ процеси інкорпорації та гармонізації законодавства щодо здійснення підприємництва до загальноприйнятих норм ЄС продовжились, пришвидшилися та поглибилися.

Незважаючи на прогресивні положення законодавства РП щодо провадження підприємництва, держава та громадянське суспільство, розуміючи

²⁶ Польською мовою – Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej

²⁷ Республіка Польща стала членом Європейського Союзу 01 травня 2004 року.

необхідність подальшої його модернізації та лібералізації, спрощення або повну відміну певних бюрократичних процедур, забезпечення правової визначеності та покращення бізнес-клімату в цілому, продовжили напрацювання нових підходів щодо правового регулювання підприємницької діяльності. Саме тому, Міністерством розвитку та фінансів РП за участю громадських організацій, представників об'єднань підприємців, розроблено «Конституцію бізнесу»²⁸, більшість норм якої набрали чинності 30 квітня 2018 року.

«Конституція бізнесу» включає в себе п'ять актів (усі від 06 березня 2018 року): ПП РП²⁹ [55], Закон про Речника малих і середніх підприємців³⁰ [210], Закон про Центральний реєстр і інформацію про господарську діяльність та інформаційний пункт для підприємця³¹ [30], Закон про правила участі іноземних підприємців та інших іноземних осіб у господарських операціях на території Польської Республіки³² [211], а також Приписи щодо впровадження Права підприємців та інших законів про господарську діяльність³³ [63].

«Конституція бізнесу» містить положення, які суттєво удосконалюють правове регламентування підприємницької діяльності, скасовують ті нормативні акти, що є неактуальними чи архаїчними, встановлюють зрозумілі «правила гри» у підприємницькому середовищі, а також у відносинах підприємця з органами публічної адміністрації. Загалом для впровадження «Конституції бізнесу» в законодавство РП внесено зміни більш ніж до 200 законів [27].

Хоча твердження є дискусійним, проте можна припустити, що фрагментарне законодавче регулювання підприємництва на землях, що на сьогоднішній день є територією РП, мало місце починаючи із Середньовіччя. Разом з цим, акцентуємо увагу на дослідженні генезису правового регулювання

²⁸ Польською мовою – Konstytucja Biznesu

²⁹ Польською мовою – Prawo przedsiębiorców

³⁰ Польською мовою – Ustawa o Rzeczniku Małych i Średnich Przedsiębiorców

³¹ Польською мовою – Ustawa o Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej i Punkcie Informacji dla Przedsiębiorcy

³² Польською мовою – Ustawa o zasadach uczestnictwa przedsiębiorców zagranicznych i innych osób zagranicznych w obrocie gospodarczym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej

³³ Польською мовою – Przepisy wprowadzające Ustawę Prawo przedsiębiorców oraz inne ustawy dotyczące działalności gospodarczej

підприємницької діяльності саме у РП, тобто держави, яка, де-юре, існує з 11 листопада 1918 року³⁴.

Водночас ті нормативно-правові акти, що існували до утворення РП як самостійної держави, відносимо до передумов, що сприяли формуванню правового регулювання підприємництва.

Враховуючи проведений аналіз генезису правового регулювання підприємницької діяльності в РП, слід дійти висновку про можливість виділення п'яти його етапів.

Перший етап – з 11 листопада 1918 року до 22 грудня 1988 року. Початок вказаного етапу, в першу чергу пов'язаний із проголошенням РП незалежності, об'єднанням її територій в межах однієї держави, що стало головним чинником для усіх подальших трансформацій, в тому числі у правовому регулюванні підприємництва.

Цей етап може бути охарактеризовано як нестабільний, в якому існували суттєві протиріччя щодо розвитку підприємницьких відносин: від заохочення їх на початку етапу, до суттєвого обмеження, так і до їх відродження наприкінці цього періоду. Варто зазначити, що вказаний етап є тривалим (більше 80 років), проте виокремлення окремих періодів є недоцільним, оскільки неможливо віднайти чіткої критерій, за яким матимемо змогу їх ідентифікувати. Протягом вказаного проміжку часу правове регулювання підприємництва у РП пройшло складний процес становлення як системи, що в перспективі могла б всебічного регламентувати відповідні правові відносини.

Другий етап – 23 грудня 1988 року до 31 грудня 2000 року. Початок етапу було ознаменовано прийняттям низки законодавчих актів, які заклали основи ринкової економіки, відновлювали основні інститути, що давали змогу

³⁴ Польська держава виникла наприкінці першого тисячоліття. 1569 року в місті Любліні уклали угоду, результатом якої стало об'єднання Польського королівства та Великого Князівства Литовського в єдину федеративну державу – Республіку Двох Націй, більше відому як Річ Посполита. Об'єднана держава проіснувала до кінця XVIII століття, коли землі Речі Посполитої були розділені між Росією, Австрією та Пруссією. До 1918 року польські землі входили до складу Росії, Австро-Угорщини та Німеччини. Після закінчення Першої світової війни Польщу проголошено незалежною державою. Офіційною датою проголошення незалежності вважається 11 листопада 1918 року.

провадити підприємництво в РП. Саме у вказаний період прийнято основний нормативно-правовий акт щодо здійснення підприємництва у РП, а саме Закон про господарську діяльність.

Цей період може бути охарактеризовано як етап відновлення та становлення: вперше за довгий період у законодавстві створено передумови для існування повноцінних ринкових відносин, приватної власності та зайняття підприємництвом. Крім цього, напрацьовується термінологічна та понятійна база, виокремлюються основні принципи здійснення підприємницької діяльності.

Третій етап – з 01 січня 2001 року до 20 серпня 2004 року. Початок періоду пов'язаний із набранням чинності новим спеціальним нормативно-правовим актом РП щодо провадження підприємницької діяльності – Права господарської діяльності, а також іншими законами, про які зазначалось вище. Ці законодавчі акти утворили систему комплексного правового регулювання підприємництва, зокрема на рівні закону визначили: принципи здійснення підприємницької діяльності, організаційно – правові форми такої діяльності, порядок створення, реорганізації, ліквідації товариств (підприємців) та ін.

Кінець періоду, пов'язаний із новими викликами: необхідністю подальшого реформування сфери підприємницьких правовідносин, адаптації відповідного законодавства РП до вимог ЄС та, як наслідок, прийняттям Закону РП СГД.

Головною рисою зазначеного етапу є систематизація законодавства щодо здійснення підприємницької діяльності в РП, його поступова адаптація до законодавства ЄС (деякі норми прямо переносилися із норм директив ЄС до польського законодавства). Крім того, фундаментальне значення мало прийняття КТТ РП, який удосконалював норми Комерційного кодексу 1934 року. Етап характеризується системним підходом в регулюванні, закріпленням основних досягнень ринкових перетворень у РП, крім іншого, щодо здійснення підприємництва.

Четвертий етап – з 21 серпня 2004 року до 29 квітня 2018 року. Етап починається з моменту набрання чинності нормами Закону РП СГД. Дата ж

закінчення зазначеного періоду пов'язана із вступом в силу норм «Конституції бізнесу».

Характерною ознакою правового регулювання у сфері підприємництва в РП є упорядкування відповідних суспільних відносин з набуттям членства в ЄС. При цьому, законодавче регулювання підприємництва на вказаному етапі все більше визначається нормами ЄС.

П'ятий етап – з 30 квітня 2018 року і дотепер. Етап починається з моменту набуття чинності нормами «Конституції бізнесу». Характерною ознакою вказаного періоду є законодавче регламентування підприємницької діяльності на якісно нових засадах, рішучим усуненням адміністративних бар'єрів між суб'єктами підприємницької діяльності та органами державної влади, створення нових інструментів та методів комунікації між ними. Основним принципом провадження підприємницької діяльності в РП є лібералізація законодавства в цій сфері, дерегуляція підприємництва, основний акцент зроблено на захист прав та інтересів малих та середніх суб'єктів підприємницької діяльності (принцип «думай спочатку про малих»). Прослідковується тенденція на подальшу орієнтацію польського законодавця на стандарти та цінності ЄС в питаннях, які стосуються правового регулювання підприємницької діяльності.

Таким чином, можна констатувати, що розвиток законодавства РП щодо здійснення підприємницької діяльності, з часу проголошення незалежності цією державою до наших часів, був непростим, проте завжди послідовним, виваженим та в пострадянський період надзвичайно динамічним. Його поступ не завершено, він продовжується, тим самим створює сприятливий клімат для головних учасників підприємницьких правовідносин – підприємців.

Ведучи мову в указаному контексті про Україну, можна стверджувати, що генезис правового регулювання підприємницької діяльності відбувався за схожих умов, які були характерними для РП: відсутність державного суверенітету протягом тривалого часу, знаходження її земель під владою інших держав, різний підхід до сприйняття підприємництва (заохочення та сприяння в дореволюційний період до заборони цього явища за часів існування СРСР),

складність та суперечність переходу на ринкову модель економіки, неоднозначність впровадження передового європейського досвіду правового регулювання відносин щодо здійснення підприємництва. Навіть зараз, коли Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою, у діях національного законодавця відсутній системний, послідовний та цілеспрямований підхід в законодавчому регулюванні вказаного соціально-економічного явища. Наслідком чого є те, що існування великої кількості нормативно-правових актів у цій сфері має набагато менший позитивний ефект, породжує «зарегульованість» підприємництва в Україні, на відміну від РП.

Проведений аналіз та запропонована періодизація дає можливість виокремити схожі та відмінні ознаки правового регулювання підприємницької діяльності в указаних державах.

Схожі ознаки правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та РП:

- зародження праобразу підприємницьких відносин та набуття їх організованої форми ще у Середньовіччі;
- суттєвий вплив на розвиток процесу законодавчого регулювання відносин в сфері провадження підприємницької діяльності нормативно-правових актів інших держав;
- здебільшого негативний вплив на підприємництво як соціально-економічне явище за часів існування СРСР та соціалістичного режиму в державах Центральної Європи;
- швидкий та суперечливий процес відновлення та створення нового законодавства щодо підприємництва після повалення комуністичних режимів в Україні та РП;
- активне впровадження у національне законодавство європейських принципів щодо регламентування підприємницької діяльності, орієнтація на них під час реформування підприємницьких правовідносин.

Відмінні ознаки правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та РП:

- наявність у РП за часів соціалістичного режиму елементів підприємницької діяльності в межах правового поля, на відміну від України, де підприємницька діяльність була заборонена протягом тривалого часу. Іншими словами безперервність правового регулювання підприємницької діяльності. РП як держава зазначала менш руйнівних наслідків заборони підприємництва, порушення безперервності існування та провадження підприємницької діяльності. Традиції зайняття підприємництвом залишились притаманними для громадян цієї держави. Причому більшою мірою це стосувалося саме малого підприємництва [135, с. 91].

- радикальність польського законодавця під час переходу від адміністративно-командної системи управління економікою до ринкової моделі, швидкість впровадження відповідних законодавчих змін у сфері підприємницької діяльності;

- виваженість, послідовність, системний характер та комплексне оновлення законодавства в сфері підприємництва у РП, в порівнянні з Україною.

1.3 Правова основа підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща

Для Української держави надзвичайно важливим є розвиток підприємницької діяльності як умови становлення ринкових відносин, забезпечення економічних і соціальних інтересів суспільства, що неодноразово стверджувалося вченими і практиками. Право на підприємницьку діяльність як конституційне право громадян виступає невід'ємним елементом тієї моделі економіки, яку намагається побудувати українське суспільство [90, с. 44].

На сучасному етапі економічний розвиток України має досить неоднозначний характер: з одного боку – це наявність значного кола проблем, пов'язаних із політичною нестабільністю, з іншого – це певні досягнення та позитивні зрушення завдяки поступовому реформуванню вітчизняного законодавства у процесі європейської інтеграції. У зв'язку з цим розвиток

підприємництва в Україні відбувається у дуже складній системі невизначеностей (економічного, політичного, юридичного, ідеологічного тощо характеру). Сучасне українське законодавство далеке від того, щоб відповідати вимогам нинішнього етапу розвитку держави й підприємництва [88, с. 114].

Суспільні відносини, що складаються в процесі здійснення підприємницької діяльності є неоднорідними та постійно ускладнюються. Саме тому ці суспільні відносини потребують адекватного правового регулювання, що, як правило, відбувається за допомогою значної кількості нормативно-правових актів.

Для прикладу, законодавство РП налічує близько 900 нормативних актів, які тим чи іншим чином визначають правила провадження підприємницької діяльності, а також більш ніж 2500 правил, в контексті прав і обов'язків, пов'язаних з заснуванням, здійсненням і припиненням підприємницької діяльності, виданих на їх основі [9, с. 18].

У нашій державі аналогічна статистика не відома, оскільки окремі дослідження у такому контексті не проводились. Проте можемо припустити, що кількість нормативно-правових актів, які тим чи іншим чином регулюють здійснення підприємництва в Україні також є значною.

Ведучи мову про правову основу підприємницької діяльності, насамперед, необхідно орієнтуватись не на кількісну характеристику (кількість законів та підзаконних актів), а на її якісну складову, що виявляється в чіткості та зрозумілості норм основних нормативно-правових актів у цій сфері.

Нормативно-юридичний акт являє собою письмовий документ компетентного органу держави (або уповноваженого нею органу місцевого самоврядування чи громадського об'єднання), в якому закріплено забезпечуване нею формально обов'язкове правило поведінки загального характеру [283, с. 127].

М. І. Козюбра вказує, що нормативно-правовий акт як джерело права – це акт правотворчості, який: а) приймається як шляхом безпосереднього волевиявлення народу, так і уповноваженим на це органом за встановленою процедурою; б) містить загальнообов'язкові правила поведінки, легітимовані

людьми; в) розрахований на невизначене коло осіб та багаторазове застосування» [145, с. 155].

Як зазначалось, для забезпечення збалансованого та ефективного правового регулювання суспільних відносин у будь-якій сфері, в тому числі відносин щодо здійснення підприємництва, держава послуговується значною кількістю нормативно-правових актів, які є основним інструментарієм впливу на відповідні відносини. Водночас як окремі нормативно-правові акти у тій чи іншій сфері, так їх сукупність, не існують ізольовано, а повинні узгоджено доповнювати один одного, створюючи при цьому цілісну систему.

На підтвердження зазначеного Л. М. Андрусів констатує, що нормативно-правові акти утворюють єдину й цілісну систему, а їх класифікація чи структуризація залежать від критеріїв, покладених у їх основу [78, с. 129].

М. В. Цвік, О. В. Петришин групують нормативно-правові акти за такими критеріями: 1) юридичною силою – закони та підзаконні акти; 2) суб'єктами правотворчості – акти, прийняті народом, главою держави, органами законодавчої, виконавчої влади, органами місцевого самоврядування; 3) обсягом і характером дії – акти загальної дії, акти обмеженої дії (спеціальні), акти виняткової дії (надзвичайної); 4) галузевою належністю – акти, які містять норми конституційного, адміністративного, цивільного, трудового, сімейного права тощо; 5) зовнішньою формою вираження – закони, укази, постанови, рішення, розпорядження, накази тощо [144, с. 281].

П. М. Рабінович розглядає систему нормативно-правових актів крізь призму ієрархії нормативно-правових актів, галузі правового регулювання та устрою держави [284, с. 125–126].

Тому, досліджуючи систему нормативно-правових актів, що регулюють підприємницьку діяльність в Україні та РП, спроектувавши положення загальної теорії юридичної науки, можемо здійснити їх градацію на групи. В основу такої диференціації, слід покласти критерій юридичної сили нормативно-правового акту та характер впливу нормативного-правового акту на суспільні відносини щодо підприємництва (системне чи епізодичне законодавче регулювання).

Юридична сила правового акта визначає місце, яке він посідає в системі нормативно-правових актів [293, с. 59].

Нормативно-правовим актом, який має найвищу юридичну силу в Україні, Основним Законом України, є її Конституція [172], в якій визначено основні засади правового регулювання всіх суспільних відносин у державі.

У ст. 42 Конституції України передбачено, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом. Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 92 Конституції України виключно законами України визначаються правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання.

Проте Конституція України не розкриває самого змісту права на підприємницьку діяльність, на відміну від інших прав – права на працю чи права власності. У цій ситуації варто погодитися із твердженням, що конституційно-правова норма, яка декларує право на підприємницьку діяльність, достатньо чітко транслює вектор спрямованості правового регулювання економічних відносин у змісті поточного законодавства, в першу чергу Господарського та Цивільного кодексів України [174, с. 309].

Як і в Україні, правову основу регулювання підприємницької діяльності в РП закладено Конституцією цієї держави, відповідно до ст. 8 якої її норми мають найвищу юридичну силу та є нормами прямої дії [20; 171, с. 17].

Конституція РП встановлює загальні правила здійснення господарської (підприємницької) діяльності, в тому числі межі втручання держави в економічне життя суспільства. Зокрема, ст. 2 Конституції РП проголошує цю державу демократичною правовою державою, що реалізує принцип соціальної справедливості.

Відповідно до ст. 20 Конституції РП соціальне ринкове господарство, що ґрунтується на свободі господарської діяльності, приватній власності, а також солідарність, діалог і співробітництво соціальних партнерів, є основою економічного ладу Польської Республіки.

У ст. 21 Конституції РП проголошено охорону права власності, а в ст. 22 визначено, що обмеження свободи здійснення господарської діяльності припускається лише відповідно до закону і лише виходячи з важливого публічного інтересу. При цьому, Конституція РП закріплює принцип рівності і недискримінації у політичному, суспільному та економічному житті (ст. 32, 33). Крім того, згідно з ст. 76 Конституції РП публічна влада захищає споживачів, користувачів і наймачів від дій, що загрожують їх здоров'ю, приватному життю і безпеці, а також від недобросовісної ринкової практики. Обсяг цього захисту визначається законом.

Отже, маємо підстави стверджувати, що загальні положення щодо провадження підприємницької діяльності в Україні та РП визначено конституціями цих держав. При цьому, важко не помітити схожість конституційно-правового регулювання підприємництва в названих державах.

Конституційні принципи господарської, в тому числі підприємницької діяльності отримують подальший свій розвиток в спеціальних законах, що регулюють комерційний оборот [93, с. 292].

Слушним в указаному контексті є твердженням О. В. Бігняка, що реалізація права неможлива без активної участі держави. Вона відбувається відповідним способом, з використанням належних засобів та дотриманням умов. Порядок організації реалізації права представляє собою цілий юридичний механізм. Щодо конституційного права на підприємницьку діяльність – він встановлений на законодавчому рівні як процедурно-правовий. Через те, реалізація права на підприємницьку діяльність не зводиться лише до закріплення цього права за суб'єктом, а означає користування правом у регламентованому законодавством процедурно-правовому порядку [86, с. 99].

Водночас у сучасному світі все більшого значення під час регламентування суспільних відносин в межах певної держави, в тому числі суспільних відносин, які складаються щодо провадження підприємництва, відіграють універсальні принципи та правила, що закріплені у міжнародних договорах та угодах.

М. В. Буроменський під міжнародним договором розуміє один з найбільш поширених у наш час форм закріплення взаємних міжнародних прав і обов'язків. Міжнародні договори є зазвичай джерелом зобов'язань тільки для суб'єктів міжнародного права, що беруть у них участь. Міжнародні договори можна розділити на правові та контрактні. Правові фіксують норми міжнародного права, які отримали загальне визнання. У міжнародних контрактах формулюють поточні зобов'язання держави [204, с. 44–45].

Безсумнівним є факт, що як до моменту офіційного вступу РП до ЄС, так особливо після, суттєвий вплив на регламентацію підприємництва у цій державі мають нормативні акти ЄС та інші міжнародні договори, угоди.

Розглядаючи місце міжнародного права в правопорядку РП варто зазначити, що із вступом даної країни до ЄС, до Конституції були внесені зміни у зв'язку з цим аналіз конституційних положень дасть уявлення про співвідношення внутрішньодержавного права як з міжнародним правопорядком, так і з правопорядком ЄС [197, с. 80].

Відкритість Конституції РП для міжнародного права та інтеграційних процесів закріплено в розділі I «Республіка», що стосується устрою та основних інститутів суспільства і держави. Так, згідно ст. 9 Конституції РП дотримується зобов'язуючих її норм міжнародного права. Серед усіх конституційних та законодавчих положень, що стосуються міжнародного права – дана норма має найбільш загальний характер, оскільки декларує, що РП є державою, яка у зовнішніх зносинах використовує більш широкий принцип ніж тільки *pacta sunt servanda*, а й дотримується зобов'язань, що випливають з принципів та звичаїв міжнародного права. Таке положення створює для органів державної влади обов'язок приймати закони, які б не протирічили всьому міжнародному правопорядку, а не тільки міжнародним договорам. Як зазначають польські

дослідники, РП в ст. 9 Конституції підтверджує готовність керуватись міжнародними зобов'язаннями у своїх внутрішніх справах. Дотримання норм міжнародного права враховується національним законодавством та всіма органами, що його створюють чи застосовують [72, с. 117].

Договором про функціонування ЄС (підписаний у Римі в 1958 році як Договір про створення Європейського економічного співтовариства), з урахуванням Договору про ЄС (підписаний у Маастрихті в 1992 році), та іншими взаємопов'язаними з ними договорами передбачено обов'язкові принципи ЄС, які, крім іншого, стосуються регламентування підприємницької діяльності. Основними принципами ЄС в указаному контексті є: принцип вільного обороту товарів (ст. 7), що пов'язаний з необхідністю створення зони вільної торгівлі та усунення обмежень, які виникають у цій сфері (ст. 8–36); принцип вільного переміщення працівників (ст. 37–43); принцип вільного зайняття підприємництвом (ст. 44–54); принцип свободи надання послуг (ст. 55–57); принцип вільних платежів і вільного руху капіталу (ст. 59–62); принцип вільної ринкової конкуренції (ст. 63–67) [65, с. 144]. Це твердження є актуальним і прийнятним для РП, яка є членом ЄС.

Враховуючи європейський вектор розвитку України, який задекларований Угодою про асоціацію [236], регулювання підприємництва відповідно до європейських стандартів, які викладено в міжнародних договорах, набуває особливого значення для нашої держави, а їх системне впровадження у національну правову систему є першочерговим завданням для українського законодавця.

Питання про співвідношення міжнародного та внутрішнього права має як теоретичне, так і практичне значення. Для більшості держав світу міжнародне право давно перестало бути чимось екзотичним і далеким від потреб практикуючого юриста, як це було ще на початку ХХ ст. Незалежно від розбіжностей правових систем держав при розгляді питання про співвідношення міжнародного та внутрішнього права можна виокремити загальні ознаки, що відображають пріоритети, яких дотримуються ті чи інші держави у своїх

міжнародно-правових відносинах. В науці міжнародного права у зв'язку з цим виділяють три основні наукові теорії: дуалістичну, моністичну та теорію координації. Згідно з концепцією «монізму» міжнародне право і національне право утворюють єдину правову систему з приматом міжнародного права. «Дуалізм» виходить з того, що міжнародний договір може регулювати відносини в державі, але це відбувається не автоматично, а в результаті дозволу держави. Теорія «координації» або «дружнього ставлення до міжнародного права» виходить з того, що в разі колізії норм міжнародного права та національного законодавства, питання вирішується на основі тлумачення норми національного права відповідно до вимог міжнародно-правової норми [151, с. 43].

Міжнародний Суд ООН ще у 1988 році у своєму рішенні визнав, що «основним принципом міжнародного права є те, що воно превалює над внутрішнім правом держав» [0].

Тому варто погодитися із твердженням Є. О. Зверева, що міжнародний договір як джерело національного права має статус, який співмірний, а в багатьох державах і вищий за статус закону [151, с. 43].

Науковці відносять Україну до держави, в якій використовується дуалістичний підхід у питанні визначенні місця міжнародного договору у правовій системі держави. Так, відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Такий же порядок міститься у Законі України «Про міжнародні договори України» [259].

Чинні міжнародні договори України підлягають сумлінному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, інші органи державної влади, до відання яких віднесені питання, що регулюються міжнародними договорами України, забезпечують дотримання і виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України, стежать за здійсненням прав, які випливають з таких договорів для України, і за виконанням

іншими сторонами міжнародних договорів України їхніх зобов'язань (ст. 15-16 Закону України «Про міжнародні договори України»).

Крім того, важливе значення в законодавчому регулюванні підприємництва в Україні та РП відіграють двосторонні міжнародні договори, в тому числі укладені між зазначеними державами.

За інформацією Посольства України в РП договірно-правова база між Україною та РП налічує 144 чинних міжнародних договори та регулює переважну більшість напрямків українсько-польської співпраці, а також забезпечує належний розвиток двостороннього співробітництва на рівні стратегічного партнерства, в тому числі фрагментарно регламентує суспільні відносини щодо провадження підприємницької діяльності [123].

Надалі необхідно звернути увагу на кодифіковані закони України та РП, норми яких регулюють здійснення підприємницької діяльності.

У науковому середовищі існує думку, що серед законів України не слід окремо виділяти кодекси України, оскільки кодекс – це той же закон, який тільки об'єктивований в іншу форму та володіє такою самою юридичною силою, як і закон [78, с. 130].

Згідно із визначенням терміну «кодекс», яке запропоновано А. С. Ярмолою, це кодифікований закон, який охоплює основні параметри нормативно-правової галузі, інституту чи іншого системного утворення в межах предмета правового регулювання [350, с. 10].

З цим твердженням варто погодитись, воно є обґрунтованим, а зазначений підхід використовуємо у межах цього дослідження.

У РП кодифікованими нормативно-правовими актами, які регулюють здійснення підприємницької діяльності, є КТТ РП [18] та ЦК РП [15].

Без сумніву, системоутворюючим кодифікованим нормативно-правовим актом, що регламентує відносини щодо форм провадження підприємницької діяльності в РП є КТТ РП. Цей Кодекс комплексно визначає основні форми провадження підприємницької діяльності, порядок створення, деякі питання реєстрації, діяльності, відповідальності учасників товариства, реорганізації,

припинення підприємств та ін. ЦК РП врегульовано найбільш загальні питання цивільного обороту держави. Проте, зважаючи на відсутність в системі законодавства РП єдиного кодифікованого акта, який би комплексно регламентував господарський оборот (аналогу ГК України, який існує в Україні, Бельгії, Франції, Туреччини, Казахстані та інших країнах), ЦК РП також регулює питання господарського обороту.

Зокрема, ті господарські (підприємницькі) правовідносини, які не врегульовано спеціальним законом, визначаються загальними положеннями ЦК РП (ст. 2 КТТ РП). Яскравим прикладом такого регулювання є те, що загальні принципи цивільного права, такі як автономія волі сторін і свобода договору визнаються в літературі в якості принципів комерційного (торгового) права [51, с. 44].

Необхідно також вказати, що положення ЦК РП застосовуються до торгівельних товариств якщо:

- 1) питання, якого стосується проблема, не було вичерпно врегульоване в КТТ РП;
- 2) КТТ РП не містить відповіді на проблеми, які потребують вирішення;
- 3) немає передумов, які б обґрунтовували вирішення проблеми шляхом аналогії закону в КТТ РП [28, с. 21].

В Україні системоутворюючими нормативно-правовими актами, які комплексно регулюють суспільні відносини в сфері господарювання (у тому числі підприємницької діяльності) є ГК України [112] та ЦК України [335].

Відомим у науковому середовищі України є факт, що між вченими-господарниками та вченими-цивілістами існують суттєві розбіжності та протиріччя щодо питання доцільності існування двох окремих кодифікованих актів, норми яких подекуди дублюються.

Як зазначають В. А. Устименко, Р. А. Джабраїлов ухвалення Господарського кодексу України потрібно визнати усвідомленим кроком з боку держави, адекватною реакцією на складні економічні процеси, упорядкування яких виключно цивільно-правовими або адміністративно-правовими методами

не є можливим. Не випадково сама ідея розробки кодифікованого акта у сфері господарського законодавства виникла на етапі становлення Української держави, коли закони вільного ринку не передбачаючи будь-яких обмежень, створювали передумови для виникнення структурних диспропорцій в економіці [330, с. 4–5].

ГК України і ЦК України потребують модернізації та удосконалення. Без сумніву, низка норм права, які знаходяться в цих кодексах, є застарілими та не відповідають реаліям економіки України. Проте це зовсім не демонструє доцільність руйнування збудованої системи правового регулювання в сфері господарювання, а свідчить про потрібність модернізації господарського законодавства. Примітивність позиції щодо необхідності руйнувати все, де є проблеми, очевидна. На черговому витку спроби скасувати ГК України прихильники ідеї врегулювати господарсько-правові відносини ЦК України намагаються штучно цивільно-правові та господарсько-правові відносини підвести «під одну гребінку». Однак, це красиво виглядає в теорії та зовсім не працює на практиці. Такий спрощений підхід веде до руйнування економіки України [153].

Дійсно, хоча в науковому середовищі існують різні думки щодо подальшої долі ГК України, його вплив на суспільні відносини в Україні у сфері господарювання, в тому числі щодо здійснення підприємницької діяльності, важко переоцінити.

Нещодавно у Верховній Раді України був зареєстрований проєкт Закону про внесення змін і доповнень до деяких законів України з метою вдосконалення цивільного законодавства, яким запропоновано скасування ГК України [280].

Погоджуючись з думками фахівців, слід дійти висновку, що такі ініціативи є шкідливими для стабільності та розвитку економічних та ринкових процесів в нашій державі, оскільки безумовне скасування норм ГК України є «швидше кроком назад, ніж вперед». Існування ГК України як систематизованого та кодифікованого закону є історичним надбанням української правової системи, хоча і не заперечуємо проти необхідності його системного оновлення та модернізації.

Закономірністю розвитку будь-якої правової системи, умовою її успішного впливу на суспільні відносини є логічна стрункість, несуперечливість і погодженість системи діючих правових норм. Власне кодифікація законодавства і є одним із таких способів приведення правової системи до логічної стрункості, несуперечності й погодженості системи діючих правових норм [77, с. 34].

Формування законодавчого поля передбачає закріплення чітких правових гарантій, які забезпечують свободу і захист суб'єктів підприємництва, розроблення актів, спрямованих на правове забезпечення розвитку ринкових відносин, а також на вдосконалення діючих правових інструментів, важелів, що регулюють діяльність підприємств з метою усунення внутрішньо-правових суперечностей і положень, які можуть гальмувати розвиток приватної ініціативи [337, с. 193].

Таким чином, поспішні кроки українського законодавця можуть зруйнувати ті надбання юридичної науки та практики, що витримали випробування часом, вилучити з правової системи норми та інститути, що успішно функціонують, та породити хаос у правовідносинах щодо здійснення підприємництва. Кодифікація була та залишається тим інструментом, що забезпечує стабільність та логічність юридичних норм, в тому числі тих, що регламентують провадження підприємницької діяльності.

Польський законодавець обрав інший шлях під час формування нормативної бази для регулювання суспільних відносин у сфері господарювання, заклавши в його основу ЦК РП та КТТ РП. При цьому в доповнення норм було прийнято закони, що встановлюють публічний порядок в економічних процесах.

Так, для регулювання господарської (підприємницької) діяльності у РП важливим є «Конституція бізнесу», яка включає в себе п'ять актів: ПП РП [55], Закон про Речника малих і середніх підприємців [210], Закон про Центральний реєстр і інформацію про господарську діяльність та інформаційний пункт для підприємця [30], Закон РП про провадження підприємництва іноземцями [211],

а також Приписи щодо впровадження Права підприємців та інших законів про господарську діяльність [63].

ПП РП визначає нормативні правила започаткування, провадження та припинення підприємницької діяльності, окреслює основні права та обов'язки суб'єктів підприємницької діяльності та пов'язані з цим завдання органів публічної адміністрації РП. Цей нормативно-правовий акт містить 7 розділів (Розділ 1 «Загальні положення», Розділ 2 «Започаткування, провадження та припинення господарської діяльності», Розділ 3 «Вирішення питань, що виникають під час провадження господарської діяльності», Розділ 4 «Регламентація господарської діяльності», Розділ 5 «Організація контролю господарської діяльності», Розділ 6 «Принципи розробки нормативно-правових актів у сфері господарювання та оцінка їх функціонування», Розділ 7 «Прикінцеві положення»), в яких викладено 73 статті.

Інші нормативно-правові акти також відіграють важливе значення, проте «ядром» та основою всього нормативного регулювання підприємницької діяльності є акт вказаний вище. Фактично цей закон є правовою основою щодо порядку провадження господарської (підприємницької) діяльності.

Правила та порядок вчинення реєстраційних дій щодо створення, реорганізації або припинення суб'єктів підприємницької діяльності, порядок доступу до реєстру, надання різноманітних витягів, виписок, довідок у РП визначено нормами Закону РП НСР [33] та відповідних розпоряджень міністра юстиції РП щодо затвердження типових формулярів та деталізації порядку вчинення реєстраційних процедур.

Крім того, в РП існує великий масив нормативно-правових актів, які хоча і не прямо, але опосередковано, проте суттєво впливають на здійснення підприємницької діяльності, зокрема закони РП про боротьбу з недобросовісною конкуренцією від 16 квітня 1993 року [48], про захист конкуренції та споживачів від 16 лютого 2007 року [34], про банкрутство від 28 лютого 2003 року [57] та ін.

Закони РП про боротьбу з недобросовісною конкуренцією та про захист конкуренції та споживачів вирішують важливі питання розвитку та захисту

конкуренції, засади здійснення захисту законних інтересів підприємців та споживачів, протидії антиконкурентним концентраціям підприємців та їх об'єднанням, практикам, що погіршують конкурентний клімат, та запобігання і боротьбі з недобросовісною конкуренцією. Крім того, цими законами визначено компетентний орган в сфері захисту економічної конкуренції та захисту прав споживачів. Таким органом в РП є Офіс з питань захисту конкуренції та споживачів.

Варто також зазначити, що вказані вище закони детально описують процедуру, за якою діє Офіс з питань захисту конкуренції та споживачів під час розгляду питань про порушення економічної конкуренції та прав споживачів.

Законом РП про банкрутство врегульовано широке коло питань, що пов'язані з неплатоспроможністю суб'єктів підприємницької діяльності, оголошення їх банкрутами та ін.

Що стосується України у межах цього підрозділу дослідження немає необхідності проводити детальний аналіз всієї законодавчої бази нашої держави щодо підприємницької діяльності. Разом з цим, основні закони України, норми яких мають суттєвий вплив на провадження підприємництва, потрібно назвати. До числа таких законів відносимо Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [256], Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [254], Закон України «Про захист економічної конкуренції» [255], Закон України «Про акціонерні товариства» [235], Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [249], Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва» [270], Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [247], Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [274] та ін.

При цьому, конкретизація регулювання господарських відносин може здійснюватися не лише у законах, що належать до галузі господарського законодавства, але й у законах інших галузей законодавства – конституційного, адміністративного тощо, окремі положення яких стосуються відносин у сфері

господарювання. Крім законів України, господарська діяльність регулюється нормативно-правовими актами Президента України, відповідними постановами Уряду, а також декретами Кабінету Міністрів України [102, с. 280].

З огляду на викладене, варто погодитись із тим, що крім законодавства у вузькому розумінні цього поняття, важливу роль у регламентуванні провадження підприємницької діяльності в Україні, так і у РП мають підзаконні нормативно-правові акти. Проте їх аналіз не є предметом нашого дослідження, а тому детально у ньому не досліджуються.

Слід констатувати, що правова основа регулювання підприємницької діяльності в Україні та РП складається із значної кількості законодавчих актів та підзаконних нормативно-правових актів.

Як вже зазначалось, РП є державою, в законодавстві якої відсутній єдиний кодифікований нормативно-правовий акт, що комплексно регулював би суспільні відносини в сфері підприємницької діяльності (аналог ГК України). Незважаючи на це, можна стверджувати, що в РП прослідковується, досить низький рівень «розпорошеності» законодавчих норм, які закріплюють загальні засади підприємницької діяльності. Для України останнім часом стають характерними саме процеси декодифікації та збільшення кількості нормативних актів, які регулюють відносини у сфері підприємництва. Наприклад, із прийняттям Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» правовий статус господарських товариств регламентується трьома законами, крім зазначеного ще законами України «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства» [129, с. 39].

З огляду на проведений аналіз правової основи підприємницької діяльності в Україні та РП, з метою їх систематизації нормативно-правові акти, які регулюють підприємництво у зазначених державах, можна класифікувати на групи в залежності від юридичної сили:

- Конституція України та Конституція РП, в яких закладено основу для провадження підприємницької діяльності;

- міжнародні договори, які безпосередньо або опосередковано впливають на провадження підприємницької діяльності на території України та РП;
- кодифіковані нормативно-правові акти та інші закони, що стосуються здійснення підприємницької діяльності;
- інші підзаконні нормативно-правові акти щодо провадження підприємництва.

Щодо групування законодавчих нормативно-правових актів, які регулюють провадження підприємницької діяльності на блоки в Україні та РП слід звернути увагу на наступне.

Н. О. Саніахметова зазначає, що у підприємницькому законодавстві України можна виділити три блоки нормативно-правових актів:

1) Конституція України, відповідно до ст. 42 якої кожен громадянин має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Це право базується на свободі підприємницької діяльності, яка полягає в здійсненні на власний розсуд і ризик особою господарської діяльності, не забороненої законом, з метою одержання прибутку.

2) Блок спеціальних нормативних актів, що регулюють виключно підприємницьку діяльність: Закони України «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», «Про фермерське господарство», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» та інші.

3) Нормативно-правові акти, що містять окремі норми або їх сукупність, які регулюють підприємництво: Господарський Кодекс України, Цивільний Кодекс України, Податковий Кодекс України, закони України «Про власність» (*не є чинним з 27 квітня 2007 року – прим. автора*), «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», «Про захист прав споживачів», «Про захист економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (*не є чинним з 18*

жовтня 2018 року – прим. автора, на сьогодні діє Кодекс України з процедур банкрутства) та інші [303, с. 43].

Аналогічної думки про поділ нормативно-правових актів щодо підприємництва дотримується і Л. Ш. Маматова [194, с. 36].

Разом з цим, Р. А. Калюжний, А. С. Ластовецький вказують, що у законодавстві, яке регламентує підприємницьку діяльність, існує п'ять блоків нормативно-правових актів:

1) Конституція України у тих нормах, які стосуються економічної системи країни;

2) блок із законів, що регулюють підприємницьку діяльність;

3) Цивільний кодекс України у тих нормах, які стосуються підприємницької діяльності;

4) підзаконні нормативно-правові акти, які видає Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади;

5) підзаконні нормативно-правові акти Автономної Республіки Крим, а також нормативно-правові акти органів місцевої влади [157, с. 52–53].

Указані блоки нормативно-правових актів слід доповнити блоком міжнародних договорів та угод, які частково регламентують провадження підприємництва. При цьому, міжнародні договори і угоди, у випадку їх укладення, не тільки становлять норми права, а й визначають принципи і подальший розвиток національного законодавства у відповідній сфері. Водночас структурно цей блок, відносно запропонованої вище градації, доцільно розмістити одразу після Конституцій України та РП.

А. М. Чорна, розглядаючи адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності, зазначає, що така опосередковується чотирма основними напрямками, яким відповідають відповідні правові блоки.

Перший блок регулює легалізацію діяльності підприємців, які відкривають власний бізнес, та управління відокремленим майном, організацію роботи (у разі, якщо вони мають працівників).

Другий блок регулює так звані «вертикальні» відносин між суб'єктами підприємницької діяльності з одного боку, органами публічної влади – з іншого.

Третій блок опосередковує відносини «по діагоналі» між підприємцем з банками та іншими кредитними установами щодо залучення додаткових коштів.

Четвертий блок регулює відносини підприємців з іншими учасниками господарських відносин, тобто «горизонтальні» відносини зі своїми партнерами по економічній діяльності, зокрема постачальниками, клієнтами, споживачами, перевізниками тощо [338, с. 130–131].

За загальним підходом варто погодитись із запропонованою градацією напрямів діяльності суб'єктів, які провадять підприємництво. Разом з цим, видається дещо умовних та штучним виділення в окремі напрями (блоки) діяльності суб'єктів підприємництва у відносинах «по діагоналі» (третій блок) та «по горизонталі» (четвертий блок), оскільки як одні, так й інші відносини виникають на договірних засадах та в основному залежать від волі суб'єкта підприємницької діяльності (ініціюються ним).

Дослідження особливостей правового регулювання суспільних відносин у сфері підприємницької діяльності, а також самого господарського законодавства, що регулює діяльність підприємств і підприємництво в Україні, дає підстави стверджувати про наявність потреби його подальшого удосконалення. Це пов'язано не тільки із недосконалістю та нестабільністю вітчизняного законодавства, а й домінуванням політичних та політико-економічних, а часом і кланово-олігархічних інтересів при прийнятті нормативно-правових актів; збереженням тенденцій переважання адміністративних методів правового регулювання соціально-економічних відносин; неспроможністю держави виробити економіко-правові механізми регулювання макроекономічних процесів та раціонального поєднання функціонування великого бізнесу і малих та середніх підприємств [298, с. 15; 18]. В умовах євроінтеграційних прагнень України, надважливого значення набуває адаптація національного законодавства до норм та стандартів ЄС.

Проте, адаптація українського законодавства до законодавства ЄС неможлива без розуміння особливостей правової природи нормативно-правових актів, які ухвалюються органами ЄС. Порівняльний аналіз нормативно-правових актів, поширених у європейському та національному праві, свідчить про наявність суттєвих відмінностей між ними і неоднаковий статус як джерел права. Такі розбіжності необхідно враховувати в процесі імплементації, оскільки пов'язані з нею проблеми часто обумовлені саме недооцінкою специфіки європейського права, відсутністю механізму узгодження норм європейського права з нормами національного права, технічними причинами, труднощами у запровадженні ефективного контролю за дотриманням європейського законодавства в Україні [92, с. 11].

Отже адаптаційні процеси, що реалізуються у законодавстві України, зокрема у регулюванні підприємництва, необхідно проводити виважено, вивчивши попередньо потенційну ефективність та спроможність нових нормативно-правових актів, не допускаючи простого, механічного перенесення норм, які діють у державах ЄС до системи українського законодавства, оскільки в іншому разі вони не матимуть позитивного ефекту.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи розгляд загальнотеоретичної характеристики правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща, можна зробити наступні узагальнені висновки та пропозиції.

Розроблено поняття квазіпідприємництва (квазіпідприємницької діяльності), під яким запропоновано тлумачити здійснення фізичною особою самостійної, ініціативної, систематичної, на власний ризик господарської діяльності, прибуток від якої становить менше однієї мінімальної заробітної плати в кожному із календарних місяців, в якому вона провадиться, та не потребує реєстрації особи як суб'єкта підприємницької діяльності.

Виокремлено умови квазіпідприємництва (квазіпідприємницької діяльності): відсутність зобов'язань щодо постановки на облік та звітування у

компетентних органах (податковій службі, органах статистики, Пенсійному фонді України); звільнення від сплати внесків на соціальне страхування (в контексті здійснення квазіпідприємництва); оподаткування на загальних підставах (сплата податку на доходи фізичних осіб за результатами річного декларування).

Конкретизовано ознаку підприємництва, яке здійснюється фізичною особою-підприємцем, – «отримання прибутку», котра передбачає установлення мінімального розміру прибутку на рівні не менше однієї мінімальної заробітної плати у кожному із календарних місяців, в якому така діяльність провадиться.

Уточнено ознаку систематичності підприємництва, яке здійснюється фізичною особою-підприємцем, у спосіб конкретизації кількості (не менше 3 разів протягом календарного року) проведених операцій щодо продажу товарів, виконання робіт та/або надання послуг, спрямованих на реалізацію мети підприємницької діяльності – отримання прибутку. Обґрунтовано, що ознака систематичності підприємництва, яке здійснюється юридичною особою – суб'єктом підприємницької діяльності, не потребує прив'язки до кількості операцій щодо продажу товарів, виконання робіт та/або надання послуг.

Здійснено поділ господарської діяльності фізичних осіб залежно від рівня отриманого прибутку, на квазіпідприємницьку та підприємницьку, що забезпечить більш чітке розуміння сутності підприємництва, збільшення кількості суб'єктів, які, випробувавши свою бізнес-ідею у межах квазіпідприємництва, виявлять бажання здійснювати підприємницьку діяльність на постійній основі.

Проведено періодизацію розвитку правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща. Аргументовано, що законодавча основа підприємництва в Україні у своєму розвитку пройшла п'ять етапів, останній з яких розпочався 16 вересня 2014 р. і триває дотепер.

П'ять етапів розвитку правового регулювання підприємницької діяльності виокремлено і у Республіці Польща.

Доопрацьовано правову основу регулювання підприємницької діяльності в Україні, шляхом установлення правових засад для підтримки суб'єктів мікро- та малого підприємництва щодо реалізації стартап-проектів; регулювання зупинення підприємницької діяльності за ініціативою підприємця; державне регулювання підприємницької діяльності у спосіб запровадження додаткових принципів такого регулювання та окремих аспектів державної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

2.1 Поняття і види суб'єктів підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща

Усталене визначення поняття «суб'єкт правовідносин» окреслює як ключову передумову, необхідну для участі певних осіб у конкретних правовідносинах, реалізацію належних їм прав та виконання відповідних юридичних обов'язків [213].

Як зазначалось, існує велика кількість наукових трактувань дефініції «підприємництво». Проте, незважаючи на зміст, який вкладається різними дослідниками у поняття підприємництва, безспірним є факт, що підприємництво являє собою діяльність підприємців [143, с. 60].

Тобто, які б ознаки (риси), функції та завдання не характеризували підприємництво як суспільно корисну соціально-економічну діяльність, важливе місце у дослідженні правового регулювання підприємницької діяльності займає саме суб'єкт таких правовідносин, що безпосередньо здійснює діяльність.

Питання щодо суб'єкта підприємницької діяльності було та є предметом вивчення багатьох галузевих наук, що стало передумовою для виникнення та існування великої кількості синонімічних понять та термінів. Фахівці різних наук, використовуючи різні підходи, характеризують одного і того ж суб'єкта, проте отримується різні поняття. Часто, застосовуючи схожі ознаки, які притаманні суб'єкту підприємницької діяльності та суміжним поняттям, науковці також досліджують поняття «купець», «торговець», «бізнесмен», «комерсант» та ін.

Таким чином, є недоцільним окремо зупинятись на розмежуванні вищезазначених понять, оскільки щодо цього питання існує велика кількість

наукових праць, у яких фахівці висловлювали думки щодо принципової відмінності між ними. Водночас зосередимо увагу на дослідженні поняття «підприємець»/«суб'єкт підприємницької діяльності», переважно з точки зору юридичної науки.

Відповідно до визначення наданого тлумачним словником української мови суб'єктом підприємницької діяльності (підприємцем) є «той, хто володіє промисловим, торговельним та іншим закладом, організатор вигідних справ, прибуткових операцій [208, с. 383].

Історично так склалось, що дослідженням явища підприємництва, у тому числі і поняття «підприємець»/«суб'єкт підприємницької діяльності» першими зацікавились представники саме економічної науки. З огляду на викладене, доцільно не ігнорувати повністю їх погляди, навести деякі з них.

Перше використання терміна «підприємець» зазвичай приписують французькому економісту Ж. Б. Сею, але насправді першим даний термін використав французький економіст Р. Кантільйон у своєму «Ессе об общих понятиях природы торговли» [218, с. 14]. Крім того, протягом XVII–XIX століть значний внесок у розвиток теорії підприємництва та особи, яка здійснює таку діяльність, зробили такі вчені, як А. Сміт, А. Маршалл, К. Маркс Ф. Найт, Д. Кларк та ін.

Р. Кантільйон визначав підприємця як людину, яка за певну ціну купує засоби виробництва, щоб виробити продукцію і продати її з метою одержання доходів, і яка, беручи на себе зобов'язання щодо витрат, не знає, за якими цінами може здійснитися реалізація. До підприємців він зараховував людей з нефіксованими прибутками (ремісників, купців, селян та ін.), тобто тих, хто зайнятий економічною діяльністю за умов нестабільності та непередбаченості цін. Тому головною рисою підприємця Кантільйон вважав готовність до ризику. Він розглядав підприємця як фігуру, яка приймає рішення і задовольняє свої інтереси за умов невизначеності. Підприємець, за Кантільйоном – це будь-який індивід, здатний до передбачення, який бажає брати на себе ризик, спрямований

у майбутнє, чії дії характеризуються сподіванням отримати дохід та готовністю до витрат [96, с. 10].

Певний внесок у розвиток поняття «підприємець» робить і Ж.Б. Сей, який у своїй праці «Трактат політичної економії» (1803 р.) визначає підприємця як організатора інших людей у межах певної виробничої одиниці. А. Сміт у своїй роботі «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776 р.) значне місце відводить визначенню підприємця і його діяльності. Останню він пов'язує з діяльністю заради отримання прибутку, який виступає компенсацією за той ризик, на який іде підприємець. Він сам планує та організовує виробництво і самостійно розпоряджається отриманим прибутком. К. Маркс розглядав підприємця з класових позицій. Він ототожнює його з капіталістом-експлуататором. Суттєвий внесок у дослідження підприємницької діяльності зробив австрійський економіст Й. Шумпетер, який підкреслив наявність у підприємця таких рис, як творчість і новаторство [225, с. 149–150].

Ці визначення підприємця/суб'єкта підприємництва зроблено із застосуванням того чи іншого критерію, які вказані вчені-економісти вважали ключовим при визначенні досліджуваного поняття, саме з позиції економічної науки. Зважаючи на тему дослідження, запропоновані визначення надають нам загальне уявлення про суб'єкта підприємницької діяльності, вказують на його стимули, погляди та мислення. Проте, розуміння поняття «підприємця»/«суб'єкта підприємницької діяльності» з точки зору юридичної науки дещо різниться, оскільки для його ідентифікації застосовуються інші критерії (ознаки).

Хоча поняття підприємницької діяльності та суб'єкта підприємницької діяльності у його сучасному розумінні не було предметом активних наукових пошуків у XVII–XIX століттях на території нашої держави (що в той час була частиною Російської імперії), проте не можемо залишити поза увагою погляди відомого правника Г. Ф. Шершеневича, який розглядав поняття «підприємець», через призму характерного для того часу поняття «купець». Відповідно до поглядів вченого купцем, з точки зору торгового права, є той, хто займається здійсненням торгових угод у вигляді промислу від свого імені [341, с. 61].

Для того, щоб стверджувати про наявність підстав для визнання особи купцем, повинні виконуватись наступні умови:

а) заняття торгівлею має становити промисел особи. Під промислом слід розуміти діяльність, спрямовану на придбання матеріальних цінностей шляхом постійного заняття. Ця діяльність розрахована на невизначену кількість актів, що становлять джерело доходу. Випадкове, хоча і повторюване, вчинення дій, що мають відношення до торгівлі, недостатньо для визнання наявності промислу;

б) не усякий промисел робить того, хто ним займається купцем. Необхідно, щоб особа здійснювала торгівельні угоди як предмет промислу;

в) здійснення торгівельних угод повинно відбуватись купцем від його імені [341, с. 62–63].

Таким чином, Г. Ф. Шершеневич, визначаючи поняття «купець», виходить із запропонованого ним поняття «промисел», а також вказує про те, яким чином цей промисел реалізується (торгівельні угоди становлять предмет промислу, здійснення торгових угод від імені купця). Тобто, поняття «купець» сформовано шляхом поєднання ознак, які характеризують діяльності суб'єкта, та інших критеріїв (ознак), які уточнюють порядок здійснення такої діяльності.

Тривалий час у період існування СРСР (за виключенням певних історичних періодів) поняття суб'єкта підприємницької діяльності і саме явище підприємництва не досліджувались, оскільки, фактично, були заборонені в Україні.

Надалі юридична наука на заміну поняття «купець» починає оперувати поняттями «підприємець» або «суб'єкт підприємницької діяльності».

Так, Н. О. Саніахметова характеризує поняття суб'єкта підприємницького права зазначає, що такими є носії господарських прав і обов'язків, які мають такі ознаки: 1) вони зареєстровані у встановленому порядку або легітимовані іншим способом; 2) наявність господарської компетенції; 3) наявність відокремленого майна; 4) самостійна майнова відповідальність [302, с. 223].

Фахівці вважають, що підприємцем повинна вважатись особа, яка у встановлених законодавством діях реалізувала конституційне право на зайняття підприємництвом, зареєстрована в якості такої і реально здійснює таку діяльність. Таким чином, законність діяльності підприємця та її легалізація є визначальним моментом, який дозволяє відрізнити легальний бізнес від тіньового. Саме тому підприємець – це фізична або юридична особа, яка безпосередньо і легально займається підприємницькою діяльністю і зареєстрована в якості такої [234, с. 96–97].

Здебільшого при визначенні критеріїв, що дають змогу віднести ту чи іншу особу до суб'єктів підприємницької діяльності, за основу беруться характеристики самої діяльності та формулюється таке визначення: підприємець – це фізична або юридична особа, яка здійснює на постійній основі з метою одержання прибутку діяльність з виробництва, реалізації чи придбання продукції або товарів, виконання робіт, надання послуг та укладає цивільно-правові угоди у процесі цієї діяльності від свого імені. Іноді зустрічається і більш широке розуміння суб'єкта підприємницької діяльності. Вважається, що поряд з основним суб'єктом підприємницької активності – підприємцем, іншими суб'єктами є споживач, держава, найманий робітник, партнери з бізнесу, кожен із яких виконує свої функціональні обов'язки в загальному підприємницькому процесі [221, с. 130–131].

З огляду на викладене слід дійти висновку, що розширювальне тлумачення поняття «підприємець»/«суб'єкт підприємницької діяльності» є помилковим. За такого підходу до кола підприємців включаються особи, стимули, інтереси та мета яких, априорі, не є підприємницькими. Так, наприклад, найманий працівник або держава навряд чи є суб'єктом підприємницької діяльності. Тому, у межах цього дослідження необхідно використовувати поняття суб'єкт підприємницької діяльності у його вузькому значенні та під цим поняттям розуміємо, саме суб'єкта, який безпосередньо та систематично здійснює підприємницьку діяльність, спрямовану на отримання прибутку.

Досліджуючи суб'єкта, що здійснює підприємницьку діяльність в РП, необхідно зазначити, що норми законодавства цієї держави оперують поняттям «підприємець»³⁵. При цьому, це поняття вважається відносно новим. Польські науковці, аналізуючи поняття «підприємець» та його ознаки, переважно орієнтуються на його легальну дефініцію.

Склалось так, що основою та передумовою для формування поняття «підприємець» у польському законодавстві було поняття «купець».³⁶ Як вже зазначалось вище, вказане поняття було характерне і для України (як частини Російської імперії).

Відповідно до інформації з інтернет-енциклопедії ПВН³⁷ купець – це особа, яка провадить від власного імені торгівельне підприємництво. Це поняття почало застосовуватись ще у Середньовіччі. Такі особи, разом з іншими ремісниками, у середньовічних містах формували клас міщанства (пізніше міської буржуазії). З метою ведення торгівлі та захисту своїх інтересів вони об'єднувались у цехи або ж у торгові гільдії.

У період між Першою та Другою світовою війною поняття «купець» в РП було визначено у Польському торговому кодексі 1934 року [16]. Згідно зі ст. 2 § 1 вказаного Кодексу купцем є той, хто провадить від власного імені підприємництво заробкове.

Після закінчення Другої світової війни та встановлення в РП комуністичного режиму система економічних відносин в цій державі зазнала суттєвих змін, а поняття купця було замінено поняттям соціалізованої господарської одиниці³⁸ та несоціалізованої господарської одиниці³⁹. Розмежування цих господарських одиниць проводилось в залежності від домінуючої у них форми власності (для першого виду господарських одиниць – державна або кооперативна власність, для другого – приватна).

³⁵ Польською мовою - przedsiębiorca

³⁶ Польською мовою - kupiec

³⁷ Польською мовою - Internetowa encyklopedia PWN. Це он-лайн енциклопедія польською мовою, яка доступна безкоштовно та без реєстрації. Енциклопедія редагується видавництвом «Wydawnictwo Naukowe PWN» та користується позитивною репутацією. Доступ в мережі Інтернет за посиланням: encyklopedia.pwn.pl.

³⁸ Польською мовою - jednostka gospodarki społecznej

³⁹ Польською мовою - jednostka gospodarki nieuspołecznionej

Так, у 1965 році відповідно до статті VI положень про запровадження ЦК РП [62], положення ст. 2 Польського торгового кодексу було скасовано, тому поняття купця з польського законодавства зникло.

Надалі Законом РП про господарську діяльність від 23 грудня 1988 року [31] замість поняття господарської одиниці (соціалізованої або несоціалізованої) введено поняття «суб'єкт господарювання»⁴⁰.

А. Кідиба зазначає, визначення поняття «суб'єкт господарювання» викликало багато обґрунтованих сумнівів, зокрема цивільне товариство вважалося суб'єктом господарювання, тоді як особи, які здійснювали господарську діяльність, не обов'язково підпадали під цю категорію [13, с. 22–23].

Недосконалість правового регулювання, в тому числі і формулювання легальних дефініцій, стали підставою для подальших трансформацій у законодавстві РП щодо господарської (підприємницької) діяльності.

Поняття «підприємець» в його сучасному вигляді вперше з'явилося в законодавстві РП, яке регулювало суспільні відносини щодо охорони господарського обігу, зокрема в Законі про боротьбу з недобросовісною конкуренцією від 16 квітня 1993 року [48], а також в Законі про протидію монополістичним практикам і охорону прав споживачів від 24 лютого 1990 року, який пізніше замінив Закон про охорону конкуренції і споживачів від 15 грудня 2000 року, а згодом Закон від 16 лютого 2007 року з аналогічною назвою [34].

Легальні дефініції поняття «підприємець», введенні цими законами, безсумнівно мали важливе значення для розвитку господарського законодавства та підприємництва в РП. Водночас вони тлумачились/тлумачаться обмежувально, тобто застосовуються виключно для потреб та з метою застосування положень саме зазначених законів.

І лише Законом РП НСР від 20 серпня 1997 року [33] до законодавства введено дефініцію «підприємець», яке мало загальне застосування, тобто для потреб інших нормативно-правових актів. Фактично нормами цього Закону

⁴⁰ Польською мовою - podmiot gospodarczy

запроваджено поняття «підприємець», що нагадувало поняття «купець», про яке йшлося вище.

Надалі це поняття знайшло своє відображення у нормах Закону про господарської діяльність від 19 листопада 1999 року [52], ЦК РП [15], Закону РП СГД від 02 липня 2004 року [40], ПП РП від 06 березня 2018 року [55].

Основними визначення поняття «підприємець», що підлягає загальному застосуванню на даний час оперує два нормативно-правові акти: ЦК РП та ПП РП. Інші закони або відсилають до норм цих актів або визначають таке поняття суто для цілей конкретних законів.

Згідно зі ст. 43-1 ЦК РП підприємцем може бути фізична особа, юридична особа та структурна одиниця, що не є юридичною особою, але яка за законом наділена правоздатністю, котра від власного імені веде господарську або професійну діяльність.

Визначення сформульоване виходячи з двох критеріїв:

- 1) суб'єктного – фізичні особи, юридичні особи, структурні одиниці, що не є юридичними особами, але які за законом наділені правоздатністю;
- 2) функціонального – ведення від власного імені господарської або професійної діяльності.

Таким чином, підприємцем у РП є той суб'єкт, який визначений законом, та від власного імені здійснює певну діяльність. Вказане означає, що обидва критерії, які містить визначення «підприємець» у польському законодавстві, повинні існувати одночасно [352, с. 15; 3, с. 8].

Деякі фахівці разом із суб'єктним та функціональним критеріями для характеристики підприємця як суб'єкта, який здійснює підприємницьку діяльність, виокремлюють ще один – об'єктивний. Цей критерій характеризує діяльність підприємця з посиланням на визначення господарської діяльності [9, с. 23], про що, зокрема, вказано в ПП РП.

У випадку застосування суб'єктного, об'єктивного та функціонального критерію, останній розуміється як поєднання суб'єктного та об'єктивного критеріїв. Тобто, за функціональним критерієм, у такому разі, підприємцем є:

фізична особа, юридична особа або структурна одиниця, що не є юридичною особою, але яка за законом наділена правоздатністю (суб'єктний критерій), що здійснює господарську (підприємницьку) діяльність від свого імені (об'єктивний критерій).

ЦК РП, визначаючи поняття «підприємець» через категорію господарської та професійної діяльності, таким поняттям визначення не надає. Словосполучення «або професійну діяльність» слід розуміти так, що підприємцями за нормами ЦК РП є також особи, які займаються вільними професіями (адвокати, нотаріуси, юрисконсульти, лікарі, аптекарі та ін.).

Як зазначалося, поняття «підприємець» міститься також і у ст. 4.1 ПП РП (до 29 квітня 2018 року у ст. 4.1 Закону РП СГД від 02 липня 2004 року) та визначається майже аналогічно, проте воно не містить елемента «професійної діяльності».

Отже, як у ПП РП, так як і в ЦК РП поняття «підприємець» сформовано шляхом поєднання між собою певних категорій суб'єктів та специфічної діяльності, яка повинна виконуватися від власного імені, безперервно та організованим способом чи професійно. Крім того, у ч. 2 ст. 4.1 ПП РП передбачено, що підприємцями також є партнерами цивільно-правового товариства у межах своєї господарської (підприємницької) діяльності.

При цьому до категорій підприємців не належать суб'єкти, які перераховані в ст. 5 та 6 ПП РП, тобто ті особи, які провадять нереєстровану діяльність, сільськогосподарську діяльність, займаються тваринництвом, садівництвом, овочівництвом, рибальством у внутрішніх водоймах та надають агротуристичні послуги та ін. Таким чином, певні суб'єкти прямо виключені польським законодавцем з числа суб'єктів підприємництва (ст. 5, 6 ПП РП).

Проведений аналіз дає підстави для висновку, що поняття «підприємець» досить часто використовується польським законодавцем. Майже кожний законодавчий акт щодо здійснення підприємницької діяльності послуговується цим поняттям, у спосіб посилення на відповідні норми ЦК РП, ПП РП, або ж вводить власне визначення для цілей лише такого акта.

З однієї сторони вказаний підхід вважається практичним. Проте, як зазначають польські фахівці, зазначене вносить у правове регулювання господарської (підприємницької) діяльності певний деструктив, оскільки під час правозастосування не завжди зрозуміло, яким саме визначенням слід користуватись. Провідну роль у вирішенні цієї проблеми має відігравати норма саме ЦК РП, яка повинна бути загальною по відношенню до всіх цивільно-правих відносин. Проте наявність такої норми вже ж таки не повинна обмежувати застосування спеціальних норм окремих законів [67, с. 9].

Формування поняття «підприємець» у РП за допомогою трьох критеріїв як-то: суб'єктний (вказівка на суб'єкта), об'єктивний (вказівка на діяльність) та функціональний (поєднання суб'єкта та діяльності) є вдалим, оскільки у повній мірі розкриває аналізоване поняття.

Система українського законодавства у результаті доволі хаотичного розвитку правового регулювання підприємницької діяльності зумовлена нині тим, що основи правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності визначаються двома кодифікованими актами: ГК України та ЦК України [200, с. 187].

Разом з цим, у законодавстві України відсутнє узагальнене визначення поняття «суб'єкт підприємницької діяльності» або «підприємець».

У ч. 1 ст. 55 ГК України міститься поняття суб'єкта господарювання, яке, на переконання Ю. М. Крупки, з огляду на певну змістовну схожість термінів «господарювання» і «підприємницька діяльність», можна застосовувати щодо суб'єктів підприємницької діяльності [181, с. 84]. До такого висновку слід дійти з аналізу ч. 2 ст. 3 ГК України, відповідно до якої господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом. Тобто підприємництво є різновидом господарської діяльності [336, с. 128].

Стаття 42 ГК України, визначаючи підприємництво як вид господарської діяльності, прирівнює суб'єктів господарювання, що здійснюють господарську діяльність з ознаками підприємницької, до підприємців. Тому, виходячи з цього,

поняття суб'єкта підприємницької діяльності слід розглядати крізь призму визначення поняття «суб'єкт господарської діяльності» з урахуванням специфіки, обумовленої зайняттям саме підприємницькою діяльністю [222, с. 42].

Часто у науковій літературі «суб'єкти господарської діяльності» ототожнюються з «суб'єктами підприємницької діяльності», проте це не зовсім правильно. Оскільки господарська діяльність може провадитися і без мети одержання прибутку (некомерційне господарювання), то й суб'єкти такої діяльності не можуть визнаватися суб'єктами підприємництва. Отже, не всі суб'єкти господарювання є суб'єктами підприємництва, але усі суб'єкти підприємницької діяльності належать до суб'єктів господарювання [333, с. 75].

Відповідно до ч. 2 ст. 55 ГК України суб'єктами господарювання є:

1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Для прикладу слід зазначити, що в розумінні ч. 3 ст. 55 ГК України казенне підприємство однозначно є суб'єктом господарювання, однак це не означає, що таке є суб'єктом підприємницької діяльності.

Наведена ситуація є неприпустимою, оскільки у понятійному апараті національного законодавства України виникає можливість ототожнення понять, які є різними за своїм змістом.

Таким чином, необхідно констатувати, що у нормах ГК України існує невідповідності між поняттями «суб'єкт господарювання» та «підприємець», часто такі поняття законодавцем вживаються як тотожні. З огляду на наведене, слід вжити заходів з метою більш чіткого визначення поняття «підприємець», ніж те, що надано у ч. 2 ст. 3 ГК України [131, с. 96].

Тому, погоджуємось з аргументами юристів-науковців, які зазначають, що суб'єкти господарювання та суб'єкти підприємницької діяльності співвідносяться як родові поняття та видові поняття. Водночас підхід законодавця, який допускає можливість ототожнення понять «суб'єкт господарювання» та «суб'єкт підприємницької діяльності» є помилковим.

Варто зауважити, що ГК України та ЦК України послуговуються поняттями «підприємець», «громадянин-підприємець», «фізична особа-підприємець», проте їх зміст не розкривають. Крім того, ГК України та ЦК України використовують поняття «суб'єкт підприємництва», «суб'єкт підприємницької діяльності». Зрозуміло, що як в першому, так і в другому випадку, такі поняття вживаються як синоніми, проте наявність такої їх різноманітності явно не забезпечує чіткість та однозначність законодавства у сфері підприємницької діяльності.

Як слушно зазначає О. Ф. Скакун для єдності юридичної термінології при позначенні в нормативному тексті певного поняття, необхідно послідовно вживати один і той самий термін, а при позначенні різних понять використовувати різні терміни. Понятійний апарат усіх галузей права має «модельні» терміни і визначення, що виражають найзагальніші та найістотніші ознаки предмета або явища. Поняття можуть набувати подальшого розвитку в галузевих нормативних актах, однак уточнене визначення все одно має спиратися на основну (базову) дефініцію. Неточність у застосуванні терміна може спричинити неправильне розуміння правової норми [310, с. 512].

На переконання І. І. Онищука, в принципі, займаючи незначний обсяг нормативного тексту, юридична термінологія являє собою його базу й смисловий фундамент [214, с. 28].

Таким чином, доцільним було б нормативно визначити термін «суб'єкт підприємницької діяльності», оскільки норми чинного законодавства таким поняттям оперують, але не розкривають його зміст. Крім того, не існує однозначного трактування вказаного поняття і у доктрині господарського права. У практиці часто виникає необхідність тлумачення такого поняття, що може

призводити до неоднакого правозастосування. Зокрема, якщо взяти до уваги численні законодавчі варіації поняття «суб'єкт підприємницької діяльності»/«підприємець», то не завжди зрозуміло, про яку саме категорію осіб йдеться: чи виключно про фізичних осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність, чи до цієї категорії також включаються і юридичні особи різних організаційно-правових форм як суб'єкти підприємництва.

Зважаючи на досвід РП у цьому питанні та чинні норми законодавства України, можна висувати про необхідність уніфікації легальних понять «підприємець», «громадянин – підприємець», «фізична особа – підприємець», «суб'єкт підприємництва», «суб'єкт підприємницької діяльності», визначивши родове – «суб'єкт підприємницької діяльності», з окремим його поділом на підприємницькі юридичні особи та фізичних осіб-підприємців. Схожа конструкція застосована українським законодавцем у ст. 55 ГК України у контексті визначення видів суб'єктів господарської діяльності.

Досліджуючи поняття «суб'єкт підприємницької діяльності» в Україні чи «підприємець» у РП, слід дійти висновку, що такі суб'єкти становлять численну групу осіб, які не можуть сприйматися однорідно. Тому доцільно дослідити їх поділ на певні групи та види.

Суб'єкти підприємницької діяльності у РП можуть бути класифіковані за різними критеріями. Так, Ц. Косіковскі запропонував наступний поділ суб'єктів підприємницької діяльності РП на види [22, с. 234–235]:

- залежно від суб'єкта господарської діяльності: фізична особа, юридична особа, структурна одиниця, яка не є юридичною особою, але яка за законом наділена правоздатністю;

- залежно від об'єкта підприємницької діяльності: здійснення господарської (підприємницької) діяльності, здійснення професійної діяльності, зокрема зайняття «вільною» професією;

- залежно від походження капіталу підприємця: з приватним капіталом, з публічним капіталом; зі змішаним капіталом;

• залежно від місцезнаходження (місця постійного проживання або громадянства, місця реєстрації головного офісу або місце проведення основної діяльності): національні або іноземні.

Крім запропонованих видів суб'єктів підприємницької діяльності, А. Кідиба додатково, в залежності від того, до якого реєстру повинна включатись інформація про підприємця поділяє їх на: тих, що зареєстровані у Національному судовому реєстрі та тих, відомості про які вносяться до інших реєстрів (CEIDG, реєстри вільних професій) [13, с. 27].

В цілому градація суб'єктів підприємницької діяльності, яка використовується у РП, з певними притаманними українській правовій системі особливостями, придатна для застосування і у нашій державі.

Водночас фахівці досить частко виокремлюють такі види підприємницької діяльності:

виробниче підприємництво – діяльність з виробництва та надання послуг матеріального характеру (машинобудування, харчова промисловість, будівництво, транспорт та ін.);

торговельне підприємництво – діяльність у сфері товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує її реалізацію шляхом надання відповідних послуг (торгові дома, оптові бази, підприємства роздрібної торгівлі, діяльність брокера та ін.);

фінансове підприємництво, що пов'язане з обігом вартостей (комерційні банки, страхові компанії, фондові, валютні біржі, аудиторські фірми та ін.). Кожен із видів підприємництва має свою специфіку, особливості, технологію, предметну сферу. Однак усі вони доповнюють один одного, кожен вид підприємницької діяльності створює передумови існування іншого [297, с. 11].

Крім вказаних видів залежно від предмету діяльності В. І. Гринчуцький, Е. Т. Карапетян, Б. В. Погріщук також виділяють:

посередницьке підприємництво – проявляється в діяльності, яка поєднує зацікавлені у взаємній діяльності сторони; за надання таких послуг підприємець одержує дохід;

страхове підприємництво – це особлива форма фінансового підприємництва, яка полягає в тому, що підприємець одержує страхові внески, які повертаються платнику тільки в разі настання страхового випадку, а частина внесків, що залишилася, утворює підприємницький дохід [113, с. 83-84].

Таким чином, можна припустити та застосувати поділ суб'єктів підприємницької діяльності в залежності від сфери та предмету провадження підприємництва.

Як в Україні, так і в РП, особливе практичне значення має поділ суб'єктів підприємницької діяльності на групи: мікро-, малих, середніх та великих в залежності від кількості працівників, рівня отриманого доходу та балансової вартості активів (останній критерій характерний для РП).

Так, відповідно до положень ст. 7 ПП РП передбачено поділ усіх підприємців у РП на: мікро-, малих та середніх.

Мікропідприємцем є той, який протягом принаймні одного з останніх двох фінансових років сукупно виконував такі умови: а) працював в середньому менше 10 працівників щорічно та б) досягав річного чистого обороту від продажу товарів, продуктів, послуг та від фінансових операцій, що не перевищують еквівалент в злотих 2 млн євро, або сума активів його балансу, складеного на кінець одного з цих звітних років, не перевищувала еквівалент у злотих 2 млн євро.

Малим є підприємець, який принаймні один рік за останні два фінансові роки спільно виконував такі умови: а) працював в середньому менше 50 працівників та б) досяг річного чистого обороту від продажу товарів, продуктів, послуг та від фінансових операцій, що не перевищують еквівалента в злотих 10 мільйонів євро, або сума активів його балансу, складеного на кінець одного з цих звітних років, не перевищувала еквівалент у злотих 10 мільйонів євро, і який не є мікропідприємцем.

Середнім є підприємець, який протягом принаймні одного року за останні два фінансові роки спільно виконував такі умови: а) працював у середньому менше 250 працівників та б) досяг річного чистого обороту від

продажу товарів, продуктів, послуг та від фінансових операцій, що не перевищують еквівалента в злотих 50 мільйонів євро, або сума активів його балансу, складеного на кінець одного з цих звітних років, не перевищувала еквівалент у злотих 43 мільйонів євро, і він не є ні мікропідприємцем, ні малим підприємцем.

Крім того, положення зазначеної статті містять норми, які вказують яким чином визначаються суми середньорічного обороту та середньорічної зайнятості працівників суб'єкта підприємницької діяльності у певних конкретних випадках.

Такий поділ вперше був запроваджений у ст. 104-106 Закону РП СГД, який також врахував єдиний підхід до вирішення нормативного поділу суб'єктів підприємницької діяльності у всіх державах-членах ЄС, що викладено у Регламенті Комісії (ЄС) № 800/2008 від 06 серпня 2008 року про декларування деяких категорій допомоги, що є сумісною із спільним ринком для застосування ст. 87 і 88 Договору ЄС [295].

Варто наголосити, що поняття «оборот»⁴¹, яким послуговується польський законодавець, є одним з ключових понять. Часто поняття «оборот» помилково ототожнюють із поняттям «прибуток».

Відповідно до ст. 29 а Закону РП про податок на товари та послуги [35] базою оподаткування у передбачених випадках є оборот – це все, що є платежем, який отримав чи має отримати постачальник товару, чи постачальник послуг за їх продаж від покупця, одержувача чи третьої сторони, включаючи отримані субсидії та інші платежі подібного характеру, що мають прямий вплив на ціну товарів, які надаються, або послуг, наданих платником податків.

Визначенням обороту також послуговуються норми Закону РП про бухгалтерський облік [38].

Отже, оборот – це вартість загального обсягу від продажу товарів, наданих послуг та/або виконаних робіт суб'єкта господарювання (підприємництва) за певний період або загальна вартість проведених операцій. Іншими словами, це

⁴¹ Польською мовою – obrót

надходження або дебіторська заборгованість від продажу товарів, наданих послуг та/або виконаних робіт, наданих певним суб'єктом. Крім того, до обороту включаються суми отриманих авансів та передоплат. При цьому, витрати, понесені суб'єктом підприємництва у рамках його діяльності, не мають значення для визначення обороту.

За загальним правилом суб'єкти, котрі здійснюють господарську (підприємницьку) діяльність, які не є платниками ПДВ, послуговуються поняттям «валовий оборот»⁴², а платники ПДВ – «чистий оборот»⁴³.

Під час поділу підприємців у РП на групи застосовується поняття саме «чистий оборот». Крім того, у зазначеній державі використовуються поняття дохід⁴⁴ та прибуток⁴⁵, в тому ж значенні, які характерні для України.

Водночас Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [270] визначено правові та економічні засади державної політики у сфері підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва. Цим Законом внесено зміни до ГК України, згідно з якими за критеріями кількості працюючих та рівня доходу від провадження будь-якої діяльності за рік суб'єкти господарювання поділяються на суб'єктів мікропідприємництва, малого, середнього і великого підприємництва.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 55 ГК України суб'єктами мікропідприємництва є: фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України; юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму,

⁴² Польською мовою – obrot brutto

⁴³ Польською мовою – obroty netto

⁴⁴ Польською мовою – przychód

⁴⁵ Польською мовою – dochód

еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами малого підприємництва є: фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України; юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва.

Порівнявши підходи польського та українського законодавця до категоризації суб'єктів підприємницької діяльності в залежності від середньорічної кількості працевлаштованих працівників та розміру річного доходу (середньорічного чистого обороту в РП), слід дійти висновку, що такі є приблизно схожими. Разом з тим, в Україні до критеріїв, за якими проводиться поділ суб'єктів підприємницької діяльності на види, не належить критерій балансової вартості активів, як про це зазначено у нормах польського законодавства [137, с. 80]. Відмінним також є строк звітності, яка береться до уваги, під час поділу на види: у РП – останні два звітні роки, в Україні – один звітний (календарний) рік.

Варто звернути увагу на те, що концептуально підхід українського законодавця щодо поділу підприємців на групи в залежності від кількості працівників та річного доходу (середньорічного обороту або балансової вартості активів) є відмінним від того, який характерний для РП, та іншим державам ЄС.

Це пов'язано із тим, що в РП (як і в інших державах-членах ЄС) особливе місце відведено саме сектору мікро-, малого та середнього підприємництва, який є рушійною силою, що генерує більшу частину внутрішнього національно продукту держави, створює робочі місця для великої кількості осіб. Водночас сектор малого та середнього підприємництва є вразливим до негативних факторів, що існують у межах вільної ринкової економіки держав-членів ЄС. Тому, саме з метою ідентифікації таких суб'єктів, а надалі, за необхідності, надання їм відповідної допомоги, пільг, створення спеціальних умов, у спосіб окремого правового регулювання, у законодавстві РП і запроваджено поділ підприємців на: мікропідприємця, малого, середнього.

Окремо поняття та критеріїв великого підприємця норми законодавства РП не містять, оскільки це не має практичного значення у контексті державної допомоги та підтримки. Надання допомоги чи інше надмірне сприяння, особливо суб'єктам великого підприємництва, вважається таким, що порушує принципи конкуренції у ринковій економіці, а такі дії, у перспективі, породжують монополізаційні процеси. Аналогічна ціль була і в українського законодавця, зважаючи на назву Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», яким внесено зміни до ГК України.

З аналізу ч. 3 ст. 55 ГК України необхідно дійти висновку, що в Україні поділ суб'єктів підприємницької діяльності здійснено на: мікро, малого, середнього та великого підприємця. При цьому, поняття великого підприємця у межах вказаної градації не є характерним для держав ЄС, а поняття середнього суб'єкта підприємництва надано шляхом ідентифікації (виокремлення) його ознак у спосіб виключення із групи суб'єктів малого та великого підприємництва. Такий підхід суперечить самій цілі запровадження поділу суб'єктів підприємницької діяльності на види залежно від кількості працюючих

та доходів від будь-якої діяльності за звітний період (календарний рік). Так, у преамбулі Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», вказано, що цей нормативно-правовий акт визначає правові та економічні засади державної політики у сфері підтримки та розвитку саме малого і середнього підприємництва.

Чинна редакція ч. 3 ст. 55 ГК України також явно не спряє адаптації норм національного законодавства України, в частині правового регулювання підприємництва, до вимог права ЄС. Такий обов'язок передбачено у нормах Угоди про асоціацію [236], Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року [273].

Необхідно наголосити, що рекомендація Європейської Комісії містить визначення саме мікро, малих та середніх підприємств [7]. Ці ж терміни визначені у п. 1 ст. 7 ПП РП (до 29 квітня 2018 року в ст. 104-106 Закону РП СГД). Це пояснюється тим, що суб'єкти, які становлять сектор малих та середніх підприємств, охоплюють понад 98 % суб'єктів підприємництва, забезпечують понад половину ВВП держав-членів ЄС. Рекомендація Європейської Комісії за своїм змістом, фактично, протиставляє сектор малих та середніх підприємств сектору суб'єктів великого підприємництва.

Отже, у ЄС (зокрема і в РП) офіційне визначення малих та середніх підприємств базується на трьох критеріях, що поєднують граничні розміри зайнятості, активів та обсягу реалізованої продукції [150].

Крім того, Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [240], який розроблено з урахуванням положень Директиви ЄС № 2013/34/ЄС та порядку застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності, для нормативного поділу підприємств на види використовує критерій балансової вартості активів.

З огляду на викладене слід дійти висновку, що для цілей поділу суб'єктів підприємницької діяльності на види в Україні, адаптації українського законодавства у відповідній частині до норм ЄС, в тому числі з урахуванням досвіду РП, необхідно разом із іншими критеріями (кількість працівників та

дохід), впровадити критерій балансової вартості активів підприємця. В іншому випадку, можлива ситуація, за якої суб'єкт підприємництва за українським законодавством може належати до категорії малих підприємців, а за нормами ЄС (у тому числі РП) до інших категорії підприємців.

2.2 Організаційно-правові форми суб'єктів підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща

Успішне функціонування підприємництва залежить від безлічі об'єктивних та суб'єктивних факторів. Ці фактори часто визначають успішність суб'єкта підприємництва. Разом з цим, одним із цих факторів, особливо на рівні окремо взятого суб'єкта, безумовно, є вдалий вибір ним організаційно-правової форми здійснення підприємницької діяльності.

Зазначаючи про більш загальне поняття «форма», раціонально зауважити, що воно має таке значення: 1) тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв організації якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю і змістом; 2) спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз; 3) зовнішній бік чого-небудь, що не відображає суті справи; 4) спосіб здійснення, виявлення якої-небудь дії; 5) суворо встановлений порядок у будь-якому праві [315].

Н. О. Саніахметова зазначає, що організаційно-правова форма є визначальною для характеристики об'єкта прав, обов'язків, меж відповідальності конкретного суб'єкта підприємницької діяльності [303, с. 185, 186].

О. С. Янкова і Н. В. Щербакова визначають організаційно-правову форму юридичної особи як певну сукупність організаційних і правових ознак, що виділяються в системі загальних ознак юридичної особи, і що відрізняють дану групу юридичних осіб від усіх інших [349, с. 38].

На думку І. М. Кучеренко організаційно-правова форма – це визначена нормами права сукупність пов'язаних між собою елементів (ознак), яка дає

підставу у зовнішньому прояві вирізняти юридичну особу як особливий вид юридичної особи. Іншими словами, це певна сукупність ознак, визначених в законах, включаючи й ті ознаки, які не є характерними тільки для конкретної організаційно-правової форми, але які дають загальне уявлення про певний вид юридичної особи як єдине ціле [182, с. 291].

О. Р. Кібенко вважає, що поняття організаційно-правової форми складається з підстав для класифікації, що носять формоутворювальний характер, поділені на види за ознаками. Такими підставами є: характер майнової відповідальності, вид корпоративних прав, правові підстави виникнення суб'єкта [159, с. 57].

Цікавими з наукової точки зору є визначення організаційно-правової форми підприємницьких товариств запропоноване К. О. Кочергіною, яка розглядає її як систему урегульованих у законодавстві трьох типів відносин, а саме: відносин, що виникають в середині підсистеми «засновників/учасників» між її системно-структурними елементами - засновниками/учасниками з приводу створення, функціонування та припинення господарського товариства як організації; відносин, що виникають в середині підсистеми «юридична особа» з приводу взаємодії її структурних елементів - правоздатність, правовий режим майна, порядок управління; відносин, що виникають між названими підсистемами з приводу функціонування та припинення господарського товариства, як юридичної особи, включаючи межі і порядок відповідальності [177, с. 10].

Р. Б. Шишка та В. Н. Левков зазначають, що організаційно-правова форма підприємницької діяльності вказує на особливості правового положення власника майна, порядок здійснення ним повноважень по керівництву (управлінню) майном і в зв'язку з цим визначає керівні органи суб'єктів підприємницької діяльності, межі і порядок відповідальності власника (та уповноважених ним органів) по зобов'язаннях, пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності [234, с. 236].

Д. В. Задихайло, акцентуючи увагу на організаційно-правовій формі, зазначає, що це поняття є виключно важливим, тому що являє собою комплексну правову характеристику відносин, що виникають із приводу створення, функціонування і ліквідації суб'єкта підприємницької діяльності (юридичної

особи), у тому числі включає в себе такі параметри, як характер взаємовідносин між засновниками у процесі створення організації і управління нею, правовий режим майна, закріпленого за організацією фонду, характер майнової відповідальності засновників за зобов'язаннями заснованої ними організації та інше [108].

М. Р. Аветисян розглядає організаційно-правову форму господарювання як правову модель здійснення господарської діяльності, зміст якої складають взаємопов'язані організаційні та майнові елементи [74, с. 7].

Варто погодитися із запропонованими визначеннями організаційно-правової форми, які в залежності від акценту її характеристики, в цілому, зводяться до того, що під цим поняттям необхідно розуміти сукупність пов'язаних між собою організаційних та майнових елементів (ознак), які визначено нормативно, та які надають загальне уявлення про певний вид юридичної особи – суб'єкта господарювання як єдине ціле.

Нормативне визначення організаційно-правової форми господарювання в Україні закріплено у Державному класифікаторі ДК 002-94 «Класифікація організаційно-правових форм господарювання», що затверджений наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання і споживчої політики України від 28 травня 2004 року № 97 та визначено як форма здійснювання господарської (зокрема підприємницької) діяльності з відповідною правовою основою, яка визначає характер відносин між засновниками (учасниками), режим майнової відповідальності по зобов'язаннях підприємства (організації), порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності тощо [117].

Слушною є думка Л. Ю. Снісаренко про те, що не можна назвати нормальним той стан, коли єдиним узагальнюючим актом, в якому визначені існуючі в Україні організаційно-правові форми юридичних осіб є Статистичний класифікатор. Тому для створення належної основи для впорядкування правового регулювання як публічно-правових інституцій, так і юридичних осіб

приватного права слід на рівні законодавчих (а не підзаконних і, тим більше, не на рівні нормативно-технічного акта) узагальнити і систематизувати організаційно-правові форми, в яких можуть реально функціонувати суб'єкти економічної діяльності, та які функціонують юридичні особи публічного і приватного права [317].

Як зазначають І. Ф. Коваль, Н. В. Щербакова організаційно-правова форма становить свого роду конституцію, модель, основу, на підставі якої здійснюється господарська діяльність суб'єкту господарювання. Задля ефективного ведення господарської діяльності суб'єктам господарювання, зокрема господарським організаціям, важливо чітко визначитися із вибором своєї організаційно-правової форми, оскільки від такого вибору залежить порядок створення, функціонування, реорганізації та ліквідації [164, с. 107].

Отже, для суб'єкта підприємництва на стадії започаткування та здійснення підприємницької діяльності особливо важливого значення набуває вдалий вибір організаційно-правової форми, яка найбільш повно відповідає його цілям, виду діяльності, співвідношенню прав та обов'язків учасників юридичної особи (у випадку створення юридичної особи – суб'єкта підприємництва), а також відповідальності за зобов'язаннями.

Як вказувалось у пункті 2.1 цього розділу дисертаційної роботи, поняття «підприємець» у РП може розумітись як в широкому, так і у вузькому значенні.

Правовою основою для розуміння суб'єкта підприємницької діяльності в широкому значенні є змістовне тлумачення ст. 36 Закону РП НСР, в якій наведено перелік суб'єктів, які підлягають обов'язковій реєстрації. Зокрема до таких відносяться: 1) повне товариство; 2) європейське об'єднання економічних інтересів; 3) партнерське товариство; 4) командитне товариство; 5) командитно-акціонерне товариство; 6) товариство з обмеженою відповідальністю; 7) просте акціонерне товариство; 8) акціонерне товариство; 9) європейське товариство; 9) кооператив; 10) європейський кооператив; 11) державне підприємство; 12) дослідний інститут; 13) іноземне підприємство; 14) товариство взаємного страхування; 15) інші юридичні особи, які виконують господарську діяльність і

підлягають обов'язковому запису до реєстру неприбуткових організацій; 16) філії іноземних суб'єктів підприємництва; 17) головні відділення іноземних страхових компаній; 18) головні відділення закордонних перестраховальних компаній; 19) інституції бюджетної економіки.

Як правило, суб'єкт підприємництва в РП розуміється у вузькому значенні, тобто як суб'єкт, який створено з метою здійснення господарської (підприємницької) діяльності від свого імені, зі спрямованістю на систематичне отримання прибутку. В указаному контексті (у вузькому розумінні) суб'єкти підприємництва складають дві великі групи: фізичні особи, що здійснюють індивідуальну господарську (підприємницьку) діяльність; підприємницькі юридичні особи (торгівельні товариства та ін.).

Отже, беручи за основу класичне розуміння суб'єкта підприємницької діяльності (вузьке значення), проаналізуємо їх основні організаційно-правові форми.

Індивідуальна господарська (підприємницька) діяльність фізичних осіб⁴⁶ у РП є поширеною, найпростішою та найдешевшою формою здійснення підприємництва. Ця форма відповідає українському аналогу – фізичної особи-підприємцю, за виключенням процедури реєстрації (запис про реєстрацію вноситься до спеціального реєстру CEIDG), податків (ставка податку та варіанти оподаткування) та ін.

Під час застосування цієї форми здійснення підприємництва фізична особа, без створення окремої юридичної особи, має можливість реалізувати свою підприємницьку ініціативу та здатність до праці, у спосіб здійснення самостійної, на власний ризик діяльності, з метою отримання прибутку. Проте, і у такому разі обов'язковим є проведення відповідних реєстраційних процедур, які і засвідчують факт утворення суб'єкта підприємництва.

Перевагами провадження підприємницької діяльності у РП в цій формі є:

⁴⁶ Польською мовою - Jednoosobowa działalność gospodarcza

- незначні витрати, пов'язані із започаткуванням та здійсненням підприємництва;

- простота і швидкість у створенні та ліквідації суб'єкта підприємницької діяльності;

- відсутність мінімального стартового капіталу;

- передбачена можливість обирати систему оподаткування;

- ведення спрощеної форма звітності за результатами діяльності.

Разом з цим, недоліками індивідуальної господарської (підприємницької) діяльності фізичної особи як організаційно-правової форми можуть вважатись:

- відповідальність усім майном підприємця за зобов'язаннями, що пов'язані зі здійсненням його підприємництва;

- обмеженість майнових та матеріальних ресурсів;

- обмеження щодо можливості здійснення підприємницької діяльності у певних сферах господарювання, для яких законом визначено конкретну форму.

Проте, ведучи мову про організаційно-правові форми суб'єктів господарської (підприємницької) діяльності за законодавством РП, необхідно зазначити, що основними з них все ж таки є підприємницькі юридичні особи (торгівельні товариства).

Підприємницькі юридичні особи це суб'єкти приватного права, які здійснюють підприємницьку діяльність. Відповідно як до українського, так і польського законодавства вказана категорія суб'єктів охоплює підприємницькі товариства, тобто господарські товариства і виробничі кооперативи. Крім того, в Україні, окрему групу підприємницьких юридичних осіб складають підприємства різних видів, які здійснюють господарську діяльність. Ця особливість притаманна пострадянським країнам, що обумовлюється процесами роздержавлення, які почались у СРСР в середині 90-х років, і в окремих країнах, в тому числі в Україні, такі юридичні особи як державні підприємства є досить поширеними [89, с. 15].

Зважаючи на той факт, що чисельність та різноманіття організаційно-правових форм, в яких суб'єкти можуть здійснювати підприємницьку діяльність

як у РП, так і в Україні є значною, охопити та детально проаналізувати їх у межах цього дисертаційного дослідження неможливо. Тому доцільно зосередити увагу на дослідженні саме тих форм, в яких найчастіше здійснюють господарську (підприємницьку) діяльність, зокрема торгівельні товариства у РП, а також виявлення позитивного досвіду, який можливо адаптувати і впровадити до законодавства нашої держави.

Положення чинного законодавства РП не визначають поняття товариства. Так само юридична доктрина не має чіткої позиції з цього питання. Найчастіше товариство визначається не напряму, а через окреслення його ознак. Вважається, що товариство, в першу чергу, є організацією (об'єднанням) учасників, що виникає на підставі договору, і яка створюється з метою реалізації спільної мети засновників. Під поняттям товариства можуть також розумітися правові відносини, що виникають з договору про заснування товариства, а також сам договір про заснування товариства [176, с. 49].

Види торгівельних (комерційних) товариств, порядок та мету її створення, їх внутрішню організацію, порядок їх створення, порядок та способи формування майна торгівельних (комерційних) товариств, питання їх відповідальності за зобов'язаннями, а також питання реорганізації, ліквідації товариств та інші у РП визначає КТТ РП. Проте, вказане твердження не стосується простого (цивільного) товариства, правову основу для якого закладено нормами ЦК РП.

Незважаючи на відсутність легального визначення поняття «товариство» у РП, його основні ознаки можна визначити шляхом системного тлумачення ст. 3 КТТ РП. Цією статтею передбачено, що за договором торгівельного товариства учасники або акціонери зобов'язуються об'єднатися для досягнення спільної мети шляхом внесення вкладів або, якщо це передбачено договором, шляхом здійснення спільної діяльності в інший визначений спосіб.

Схожі приписи містяться в ст. 850 ЦК РП щодо визначення договору простого товариства.

За таких обставин можна стверджувати, що ознаками товариства, як суб'єкта підприємництва в РП є: об'єднання осіб або капіталу; спрямованість дій на досягнення певної мети; специфічна мета – одержання прибутку.

Всі торгівельні товариства у РП традиційно поділяють на дві групи:

- 1) *особові товариства* – повне товариство, партнерське товариство, командитне товариство, командитно-акціонерне товариство, просте товариство;
- 2) *капітальні товариства* – товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство та просте акціонерне товариство.

При класифікації товариств на товариства особові і товариства капітальні, вирішальними є критерії наявності або відсутності прав юридичної особи та відповідальності перед третіми особами за зобов'язаннями, тобто: або відповідають учасники (особи), або товариство, як окремий суб'єкт права [351, с. 6].

Традиційним такий поділ господарських товариств на об'єднання осіб та об'єднання капіталів є також для української юридичної доктрини. Зокрема, такий поділ обґрунтовує і використовує у своїх працях О. М. Вінник [100, с. 114]. Але на відміну від зарубіжних держав, в тому числі РП, на думку А. В. Зеліско, такий поділ має в Україні суто наукове значення та не відображається у нормах позитивного права [152, с. 16].

Досліджуючи правову характеристику сучасного стану та тенденцій модифікації системи господарських товариств, науковець зазначає про те, що:

- 1) в основі поділу товариств на товариства капіталів та товариства осіб повинні бути критерії правового характеру. Кваліфікаційним критерієм поділу товариств слід визнати наявність чи відсутність додаткової відповідальності учасників за зобов'язаннями товариства понад розмір їхніх вкладів (або в межах несплаченої частини вкладів), а також рівень свободи відчуження корпоративних прав;
- 2) поділ товариств на товариства капіталів та осіб не лише має де-факто умовний характер, але і відзначається тенденцією до взаємопроникнення елементів належності їх до першого чи до другого виду [152, с. 18].

Варто зауважити, що польський законодавець у питанні регламентації організаційно-правових форм суб'єктів підприємницької діяльності переважно орієнтується на досвід інших держав-членів та позитивне право ЄС.

При цьому, як зазначає Я. С. Марущак, гармонізація законодавства ЄС у сфері права компаній ніколи не мала на меті уніфікувати систему організаційно-правових форм юридичних осіб у державах-членах ЄС. У зв'язку з цим у Договорі про функціонування ЄС, у найбільш загальному вигляді визначено поняття «товариство», залишаючи питання конкретних організаційно-правових форм, у яких може створюватися таке товариство, та наділення їх ознаками правосуб'єктності на розсуд національних законодавчих органів [199, с. 125].

Польське законодавство загалом передбачає десять видів (організаційно-правових форм) товариств, з яких вісім видів є національними (польськими), а їх функціонування передбачено нормами національного права. Крім того, відповідно до норм Закону РП про Європейське об'єднання економічних інтересів та європейську компанію від 04 березня 2005 року [32] унормовано існування таких організаційно-правових форм як Європейське об'єднання економічних інтересів⁴⁷ та Європейське товариство⁴⁸, що покликані сприяти суб'єктам підприємницької діяльності різних держав, які співпрацюють, у вирішенні суперечностей між нормами національних правових систем, а також полегшити їх участь в цільових програмах, що фінансуються з фондів ЄС.

Законодавче регламентування організаційно-правових форм суб'єктів підприємницької діяльності (торгівельних товариств) у РП є відносно сталим. Можна стверджувати, що таке законодавство має свої традиції, та, фактично, було незмінним у частині видів товариств з 1934 року.

В теорії польського права як організаційно-правову форму, яка існувала в минулому у цій державі, розглядають ще один підвид товариства, зокрема «негласне» або «тихе» товариство.⁴⁹ Його діяльність регламентувалась ст. 546 –

⁴⁷ Польською мовою - Europejskie zgrupowanie interesów gospodarczych

⁴⁸ Польською мовою - spółka europejska

⁴⁹ Польською мовою - spółka cicha

591 Торгового кодексу РП. Проте ці норми були скасовані після набрання чинності ЦК РП.

Якщо допустити «історичний відступ» та коротко охарактеризувати це товариство, то його суть зводилась до того, що негласний (тихий) партнер, який володів матеріальними або фінансовими активами, здійснював внесок цих активів (іноді у формі власної роботи) на користь іншого партнера (явного), який, де-юре, здійснював підприємницьку діяльність від свого імені.

Негласний (тихий) партнер в обмін на його внесок, брав участь в розподілі прибутку, отриманого від провадження підприємницької діяльності «у справедливому розмірі», де-юре, не відкриваючи себе перед третіми особами. При цьому, участь негласного партнера не призводила до створення будь-якого товариства, він не ніс відповідальності за зобов'язання товариства перед кредиторами. Таке товариство є варіацією цивільно-правового договору між двома особами, проте без чіткого розподілу прав та обов'язків партнерів. У сучасних умов ця форма товариства втратила свою актуальність.

Наразі перелік товариств, які на сьогоднішній день мають правову основу в РП, є закритим, що передбачено у ст. 1 § 2 КТТ РП.

Таким чином, необхідно надати коротку характеристику кожному із видів товариств, у яких може здійснюватися господарська (підприємницька) діяльність на території РП. Аналіз норм КТТ РП свідчить, що таким товариствами є:

1) *Просте або цивільно-правове товариство*⁵⁰, не є класичним торгівельним товариством в розумінні норм польського законодавства. Діяльність простого товариства врегламентована ст. 860-875 ЦК РП. Тобто, вже навіть на цій підставі, можна стверджувати, що це товариство є цивільним, оскільки його діяльність прямо регулюється нормами цивільного законодавства. Крім того, маємо підстави для поділу торгівельних товариств у РП на ті, діяльність яких унормована нормами ЦК РП, та ті, які у своїй діяльності послуговуються нормами КТТ РП.

50 Польською мовою - spółka cywilna

Аналіз норм ЦК РП дає підстави для висновку, що просте (цивільне) товариство утворюється шляхом укладання цивільного договору (двостороннього або багатостороннього). Як правило, за цим договором учасники товариства беруть на себе зобов'язання спрямовувати свої зусилля для досягнення спільної господарської мети протягом певного строку. Учасниками простого (цивільного) товариства можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Вклади у товариство за загальним правилом є рівними, якщо інше не передбачено договором. Відокремлене майно товариства є спільною сумісною власністю учасників товариства. Просте товариство не є юридичною особою, кожен учасник товариства веде справи від імені всіх інших учасників товариства (якщо інше не встановлено договором товариства).

2) *Повне товариство*⁵¹, це товариство осіб, що здійснює підприємницьку діяльність під власним фірмовим найменуванням та не є іншим торговельним товариством, у якому за зобов'язаннями учасники несуть відповідальність особисто, без будь-яких обмежень, солідарно з іншими учасниками, а також із самим товариством (§ 1, 2 ст. 22 КТТ РП). Повне товариства не є юридичною особою, але може від свого імені набувати прав та обов'язків, бути позивачем та відповідачем у суді.

3) *Партнерське товариство*⁵², це товариство осіб, що провадить підприємницьку діяльність під власним фірмовим найменуванням та утворене учасниками (партнерами) з метою провадження так званої «вільної» професії (§ 1 ст. 86 КТТ РП).

Головною метою інституту партнерського товариства є створення передумов для учасників (партнерів) для ведення спільної господарської діяльності, яка полягає у виконанні так званих «вільних професій» (адвокат, стоматолог, тренер та ін.), при одночасному обмеженні взаємної відповідальності за зобов'язаннями, які виникли у зв'язку з виконанням партнерами професійної діяльності. Партнерське товариства не є юридичною

⁵¹ Польською мовою - spółka jawna

⁵² Польською мовою - spółka partnerska

особою, але може від свого імені набувати прав та обов'язків, зокрема права власності на майно та інші майнові права, бути позивачем та відповідачем.

4) *Командитне товариство*⁵³, це товариство осіб, яке створене для здійснення підприємницької діяльності під власним фірмовим найменуванням, у якому хоча б один учасник (повний учасник) несе необмежену відповідальність за зобов'язаннями товариства перед кредиторами та хоча б один учасник – вкладник, що несе обмежену відповідальність за зобов'язаннями товариства (ст. 102 КТТ РП).

Це товариство є особовим, не має статусу юридичної особи, але може від власного імені набувати права на нерухомість, бути позивачем й відповідачем у суді, а також брати на себе зобов'язання. Капітал для започаткування підприємницької діяльності у цій організаційно-правовій формі не є обов'язковим, за виключенням командитної суми, яку має внести командитист.

Відповідальність за зобов'язання компанії несе щонайменше один з її учасників всім своїм майном без обмежень (комплементарій), а відповідальність другого учасника обмежена розміром внесеної командитної суми. Товариство представляють комплементарії, або командитист – як уповноважена особа.

5) *Командитно-акціонерне товариство*⁵⁴ – особове товариство, метою якого є провадження підприємницької діяльності під власним фірмовим найменуванням, у якому щонайменше один учасник (повний учасник) несе необмежену відповідальність, та хоча б один учасник є акціонером (ст. 125 КТТ РП). Це товариство не має статусу юридичної особи, але може від власного імені набувати майнові права, брати на себе зобов'язання, а також бути позивачем й відповідачем у суді. Мінімальний статутний капітал становить 50 000,00 польських злотих. Перед кредиторами за зобов'язання товариства відповідальність несе щонайменше один з її учасників без обмежень (комплементарій) та хоча б один учасник (акціонер).

⁵³ Польською мовою - spółka komandytowa

⁵⁴ Польською мовою - spółka komandytowo-akcyjna

Товариство представляють комплементарії, акціонер може представляти товариство тільки як уповноважена особа. У разі, якщо кількість акціонерів перевищує 25 осіб, обов'язковим є призначення ради директорів.

б) *Товариство з обмеженою відповідальністю*⁵⁵ (далі – *ТОВ*) – товариство, яке створене шляхом об'єднання майна, однією або декількома особами з метою, яка не заборонена законом (§ 1 ст. 151 КТТ РП). Це товариство є окремою юридичною особою з моменту державної реєстрації та відповідає за зобов'язання усім своїм майном без обмежень.

Мінімальний статутний капітал складає 5 000,00 злотих. ТОВ може бути засновано однією або кількома особами, фізичними або юридичними. Разом з цим, існує обмеження щодо заснування ТОВ лише тільки іншим одноосібним ТОВ. Учасники не несуть відповідальності за зобов'язання товариства, а відповідають лише за ризик, пов'язаний із втратою своїх внесків у статутний капітал ТОВ.

Як і в Україні, у РП найвищим органом управління ТОВ є збори учасників. Товариство у відносинах з третіми особами представляє правління, яке складається щонайменше з одного члена товариства, на принципах, визначених в договорі про створення ТОВ.

У ТОВ, у яких розмір статутного капіталу перевищує 500 000,00 злотих, а кількість учасників більше 25 осіб, повинна бути створена рада директорів або ревізійна комісія.

Договір про створення ТОВ оформлюється у вигляді нотаріального акта. Крім того, можливим є також оформлення договору про створення ТОВ в режимі он-лайн шляхом заповнення електронного формуляра у спеціальній електронній системі реєстрації «Spółka 24» з використанням електронного підпису.

В цілому створення, реєстрація, функціонування та припинення ТОВ у РП та Україні є схожими, що пояснюється однаковими підходами та орієнтирами у впровадженні цієї організаційно-правової форми товариства у національні правові системи.

⁵⁵ Польською мовою - spółka z ograniczoną odpowiedzialnością

7) *Акціонерне товариство*⁵⁶ – товариство капіталу, яке може бути створене однією або більшою кількістю осіб для здійснення будь-яких видів діяльності, які не заборонені законом. Проте товариство у такій організаційно-правовій формі не може бути створено лише одним одноосібним ТОВ.

Розмір статутного капіталу має становити не менше 100 000,00 польських злотих і поділений на акції, які мають рівну номінальну вартість не меншу 1 польського гроша (ст. 301 – 302, 308 КТТ РП). Товариство є юридичною особою і відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном без обмежень. Акціонери не відповідають за зобов'язання компанії, а ризикують втратити лише вартість акцій компанії, якими вони володіють.

Найвищим органом управління компанії є збори акціонерів. Компанію представляє правління (складається щонайменше з одного члена) на принципах, визначених у статуті. Статут акціонерного товариства повинен бути оформлений у вигляді нотаріального акта. В акціонерному товаристві має бути призначена рада директорів.

В цілому правовий статус акціонерного товариства є питанням досить широким, проте не основним предметом дослідження цієї роботи. Як і ТОВ, правовий статус акціонерного товариства в Україні та РП є схожими.

У межах цього дослідження необхідно згадати і про державні підприємства.

Як зазначає Бірюков В. І., крім господарських товариств, законодавствами обох держав передбачені такі види юридичних осіб, які можуть займатись підприємницькою діяльністю – державні підприємства (в Україні – державні комерційні підприємства). В РП правову основу функціонування таких юридичних осіб становить Закон «Про державні підприємства» від 25 вересня 1981 року. Відсутність новіших нормативних актів у цій сфері пояснюється досить просто – кількість таких підприємств є мінімальною – до 20 підприємств, більшість з яких здійснюють діяльність у сфері обслуговування, тобто виконують соціальну функцію. Усі інші були спочатку корпоративізовані, а пізніше приватизовані. Натомість новостворені юридичні особи, у яких держава

⁵⁶ Польською мовою - spółka akcyjna

є одноособовим учасником створюються у формі одноособових товариств державної скарбниці, на які поширюються загальні положення про господарські товариства. В Україні ситуація є цілком відмінною, адже приватизація не набула такого формату [89, с. 16].

Таким чином, варто погодитись із твердженням, що державні підприємства не є класичними суб'єктами підприємницької діяльності, а в більшості випадків їх діяльність пов'язана із виконанням соціальних функцій держави.

Що стосується організаційних форм здійснення підприємницької діяльності в Україні, то Г. В. Рибницький вказує, що в частині першій ст. 45 ГК України законодавець зазначає, що підприємництво в нашій державі може здійснюватися на вибір підприємця в будь-яких організаційних формах, що передбачені законом. При цьому, на думку фахівця, зважаючи на вимоги законодавства, можна зробити висновок, що такими формами є наступні:

1. *Державні унітарні підприємства* (ст. 73 ГК України), що утворюються компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності, як правило, без поділу її на частки, і входять до сфери його управління.

2. *Комунальні унітарні підприємства* (ст. 78 ГК України), що утворюються компетентним органом місцевого самоврядування в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини комунальної власності (відповідно до ст. 26 та 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні») і входять до сфери його управління.

3. *Господарські товариства*, що, відповідно до ст. 113 ЦК України та ст. 79 ГК України є юридичними особами (у сенсі ст. 80 ЦК України), що створюються юридичними особами та/або фізичними особами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку.

До таких товариств, головним чином, належать:

1) *акціонерні товариства* (ч. 1, 2 ст. 80 ГК України, ст. 152–162 ЦК України, Закон України «Про акціонерні товариства»), тобто такі особи, що мають

статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несуть відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства (відповідно, акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій);

2) *товариства з обмеженою відповідальністю* (ч. 1, 3 ст. 80 ГК України, Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»), а саме юридичні особи, що мають статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном (учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх вкладів);

3) *товариства з додатковою відповідальністю* (ч. 1, 4 ст. 80 ГК України, Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»), тобто такі юридичні особи, статутний капітал яких поділений на частки, визначених установчими документами розмірів, і які несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники таких товариств несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників;

4) *повні товариства* (ч. 1, 5, 7 ст. 80 ГК України, ст. 119–132 ЦК України), тобто господарські товариства, всі учасники яких повинні бути зареєстровані як суб'єкти підприємництва та, відповідно до укладеного між ними договору, здійснювати підприємницьку діяльність від імені товариства і нести додаткову солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном;

5) *командитні товариства* (ч. 1, 6, 7 ст. 80 ГК України, ст. 133–139 ЦК України), а саме юридичні особи, в яких один або декілька учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність, і несуть за її зобов'язаннями додаткову солідарну відповідальність усім своїм майном, на яке за законом може бути звернено стягнення (власне: повні учасники, які, серед іншого, повинні бути

zareєстровані як суб'єкти підприємництва, а вкладники – лише в межах своїх вкладів).

4. *Підприємства колективної власності*, тобто корпоративні або унітарні підприємства, що діють на основі колективної власності засновника (засновників), зокрема:

1) *виробничі кооперативи* (ст. 93–110 ГК України, ст. 163–166 ЦК України), під якими розуміюся добровільні об'єднання громадян на засадах членства з метою спільної виробничої або іншої господарської діяльності (наприклад, переробної, заготівельно-збутової, постачальницької, сервісної), що базується на їх особистій трудовій участі та об'єднанні майнових пайових внесків, участі в управлінні підприємством та розподілі доходу між членами кооперативу відповідно до їх трудової та майнової участі в діяльності кооперативу.

При цьому, нормою ч. 1 ст. 84 ЦК України прямо перебачено, що виробничі кооперативи належать до підприємницьких товариств;

2) *підприємства споживчої кооперації*, якими, зважаючи на ч. 8 ст. 111 ГК України, визнаються унітарні або корпоративні підприємства, утворені споживчим товариством (товариствами) або спілкою (об'єднанням) споживчих товариств відповідно до вимог законодавчих актів з метою здійснення статутних цілей цих товариств, спілок (об'єднань);

3) *підприємства громадських та релігійних організацій* (ст. 111, 112 ГК України), під якими розуміються унітарні підприємства, засновані для здійснення господарської діяльності з метою виконання статутних завдань: а) об'єднання громадян, а саме: громадської організації (за умови, що його статутом передбачено право заснування підприємств), політичної партії (при цьому, політичним партіям та юридичним особам, що ними створюються, забороняється засновувати підприємства, за винятком засобів масової інформації, підприємств, що здійснюють продаж суспільно-політичної літератури, інших пропагандистсько-агітаційних матеріалів, виробів з власною символікою, проведення виставок, лекцій, фестивалів та інших суспільно-політичних заходів (ч. 3 ст. 112 ГК України); б) релігійні організації, зважаючи

на те, що такі мають право засновувати лише видавничі, поліграфічні, виробничі, реставраційно будівельні, сільськогосподарські та інші підприємства, що є необхідними для забезпечення діяльності таких організацій (ч. 4 ст. 112 ГК України).

5. *Приватне підприємство* (ст. 63, 113 ГК України), яким визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства (так само і на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи) та його (їх) праці чи з використанням найманої праці. До сьогодні чинне законодавство не містить спеціального закону, який регулював би порядок створення та діяльності приватних підприємств, що, разом із проблемою невизначеності правового статусу таких підприємств в діючому законодавстві, прямо ускладнює розуміння їх юридичного статусу.

6. *Фермерське господарство* (ст. 114 ГК України, Закон України «Про фермерське господарство»), яке є формою підприємницької діяльності громадян України із створенням юридичної особи, котрі виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону.

7. *Підприємство з іноземними інвестиціями* (ст. 63, 116 ГК України), під яким, зважаючи на норми чинного законодавства, слід розуміти підприємство (організацію) будь-якої організаційно-правової форми, що створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному капіталі якого (за його наявності) становить не менше 10%. При цьому, таким підприємство (організація) стає не з моменту державної реєстрації, а з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс.

8. *Іноземне підприємство* (ст. 117 ГК України), яким визнається унітарне або корпоративне підприємство, створене за законодавством України (зокрема, відповідно до Закону України «Про режим іноземного інвестування»), що діє

виключно на основі власності іноземців або іноземних юридичних осіб, або діюче підприємство, придбане повністю у власність цих осіб.

9. *Громадянин-підприємець* (за термінологію ЦК України – «фізична особа-підприємець»), яким, зважаючи на положення Конституції України, ст. 128 ГК України та ст. 50-54 ЦК України, є суб'єкт господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності (окрім діяльності, що становить монополію держави та провадження якої передбачається законом у певній організаційній формі, якій не відповідає означена форма) за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи (відповідно до ст. 58 ГК України) [288, с. 40–43].

Існуючий на сьогодні широкий спектр організаційно-правових форм господарських товариств є не результатом випадку, а зумовлений зміщенням акцентів у вимаганні виконання певних функцій цим правовим інститутом на кожному етапі його розвитку, а також виникненням, розвитком та співіснуванням у рамках національних економічних систем різних укладів – індивідуально-сімейного, державного, приватноринкового та громадсько-цивільного, наявних економіці ринкового типу [178, с. 112].

На переконання Борисової В. І., юридична особа як учасник цивільних правовідносин «живе» за певними законами, постійно удосконалюючись у зв'язку із зміною соціально-економічних формацій. Це певною мірою відбивається і на тих організаційно-правових формах, в яких вона може функціонувати в сучасних умовах [95, с. 93].

Р. М. Гейнц зазначає, що порівняльно-правовий аналіз сучасного стану розвитку інституту комерційних юридичних осіб та їх організаційно-правових форм в Україні та деяких інших країнах світу (Німеччині, Франції, Англії, США, Японії, КНР) свідчить про наявність двох тенденцій: з одного боку – існування в багатьох країнах світу базового спектра організаційно-правових форм (повні і командитні товариства, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, акціонерне товариство), хоча їх законодавче регулювання все ж є різним і, з іншого боку, на основі базових організаційних

форм з'являються їх спеціальні варіанти (комерційний банк, страхова компанія, інститути спільного інвестування тощо) [107, с. 172].

Варто погодитись, що організаційно-правові форми суб'єктів підприємницької діяльності, як і будь-які правовідносини, протягом часу змінюються, пристосовуючись до вимог сьогодення.

Якщо вести мову в указаному контексті про РП, то 30 серпня 2019 року до КТТ РП внесено зміни, в силу яких запроваджено нову організаційно-правову форму для здійснення підприємницької діяльності, а саме просте акціонерне товариство⁵⁷ [45].

Мотивом для впровадження нового виду капітального товариства у правову систему РП було, крім іншого, дослідження правового середовища щодо реалізації стартап-проектів, які найчастіше втілюються у галузі нових технологій, в умовах високої невизначеності ринку, постійного пошуку оптимальної бізнес-моделі суб'єкта підприємництва.

За підрахунками ініціатора законопроекту у РП існує 2 700,00 тисяч осіб, для яких обробка інформації та похідні технології є ключовим елементом їхньої діяльності. Проте, якщо припустити, що стартап-проекти не обмежуються лише ІТ-індустрією, то фактична їх кількість значно більша. Разом з цим стартап-середовище вказує на низку проблем, які обмежують розвиток таких суб'єктів підприємництва. Зокрема йдеться про труднощі із започаткуванням підприємництва, залученням капіталу або ліквідацією товариства [61].

Потенціал стартапів у 2023 році згідно з прогнозами Deloitte становитиме 2,2 млрд злотих доданої вартості, понад 50 тисяч робочих місць та 757 млн злотих доходів [70].

У РП суб'єкти підприємництва, які мають намір реалізувати стартап-проекти, до набуття чинності нормами про внесення змін до КТТ РП щодо простого акціонерного товариства, змушені обирати між двома доступними та найбільш оптимальними для цих цілей організаційно-правовими формами:

⁵⁷ Польською мовою - prosta spółka akcyjna

товариством з обмеженою відповідальністю та акціонерним товариством. Разом з цим, враховуючи обмеженість фінансових та інших ресурсів на стадії започаткування підприємництва, у тому числі щодо реалізації стартап-проектів, ці форми не у повній мірі забезпечують потреби суб'єктів підприємництва. Це є непропорційним бар'єром для реалізації інноваційних проектів.

Таким чином, передбачається, що організаційно-правова форма простого акціонерного товариства запроваджується як спосіб стимулювання інвестування в нові технології та інноваційну діяльність, що забезпечить гнучкість у започаткуванні, управлінні товариством, а також впровадить можливість використання електронних та цифрових засобів зв'язку на кожному етапі діяльності товариства.

Водночас норми КТТ, які набудуть чинності 01 липня 2021 року та фактично утворять нормативну основу для функціонування простого акціонерного товариства, не містять вказівки на виключну сферу здійснення підприємницької діяльності, у якій застосовується така організаційно-правова форма. Тобто просте акціонерне товариство як організаційно-правова форма може бути використана не лише під час здійснення підприємництва у сфері ІТ-технологій та реалізації стартап-проектів, а й у інших сферах діяльності суб'єктів підприємницької діяльності.

Просте акціонерне товариство не є оригінальною ідеєю саме польського законодавця, оскільки схожими за своїми критеріями та ознаками є товариства з обмеженою відповідальністю без статутного капіталу в Великобританії, Нідерландах, або товариства з обмеженою відповідальністю із мінімальним розміром статутного капіталу в розмірі 1 євро у Німеччині, Чехії. Проте праобразом простого акціонерного товариства у РП є акціонерне товариство спрощеного типу Франції (SAS), існування якого забезпечує підприємця, крім іншого, гнучкістю в організації та в управлінні товариством, можливістю створення товариства за наявності незначного стартового капіталу.

Аналіз норм статей 300-1–300-134 Глави 1А «Просте акціонерне товариство» КТТ РП дає підстави для висновку, що основними особливостями простого акціонерного товариства є:

- зменшення бар'єрів для створення товариства, оскільки стартовий капітал становить лише 1 польський злотий (§ 1 ст. 300-3 ККТ РП);

- акції простого акціонерного товариства не мають номінальної вартості, тому до статутного капіталу товариства може бути внесено невідчужуване право або безпосереднє виконання певної роботи. Це дозволяє набути статус акціонера простого акціонерного товариства особам, які вносять до товариства будь-який внесок, що має вартість, зокрема надання робіт або послуг (§ 3 ст. 300-2 ККТ РП);

- просте управління активами товариства. Водночас на товариство покладається зобов'язання забезпечувати платоспроможність та вживати інших заходів з метою захисту прав та інтересів кредиторів;

- швидка процедура електронної реєстрації товариства. Можливість реєстрації товариства за 24 години за допомогою спеціальної типової форми, яка заповнюється у мережі Інтернет та підписується за допомогою електронного цифрового підпису. При цьому, існує можливість реєстрації за допомогою «традиційного» методу (ст. 300-6–300-7 ККТ РП);

- спрощений електронний реєстр акціонерів. Акції не будуть мати паперового носія та будуть у дематеріалізованій формі. Інформація про їх кількість, розподіл між власниками та інші відомості повинні міститися у реєстрі, який повинен вести спеціальний суб'єкт (національний банк; інвестиційна компанія; іноземні кредитні організації; брокерські контори; національний депозитарій цінних паперів; нотаріус), на підставі укладеного між товариством та установою договору. Існує обґрунтоване припущення, що ця організаційно-правова форма товариства зробить можливим використання блокчейн-технологій для ведення реєстру акціонерів (300-31–300-35 ККТ РП);

- спрощення та діджиталізація процедури управління товариством, у тому числі можливість повідомлення акціонерів за допомогою електронної пошти та

участь і прийняття рішень за допомогою відеоконференції (300-80, 300-87, 300-92 КТТ РП);

- проста та гнучка структура органів управління товариством (ст. 300-52–300-101 КТТ РП);

- спрощена процедура ліквідації товариства, оскільки строк, необхідний для проведення ліквідації становить 3 місяці, тобто він є меншим порівняно з іншими товариствами (§ 1 ст. 300-121 КТТ РП).

Фактично, просте акціонерне товариство, є поєднанням найбільш позитивних ознак, характеристик та елементів товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерного товариства, що надасть змогу повністю реалізувати стартап-проекти та інші інноваційні рішення суб'єктів підприємництва [327, с. 52].

Отже, польський законодавець вважає, що просте акціонерне товариство виявиться більш придатним, ніж товариство з обмеженою відповідальністю для ведення деяких видів підприємницької діяльності.

Набуття чинності зазначеними нормами, у зв'язку із пандемією коронавірусної хвороби неодноразово відкладалось. Зміни мають набрати чинності 01 липня 2021 року.

Поряд зі схвальними відгуками щодо впровадження організаційно-правової форми простого акціонерного товариства від представників підприємницького середовища існують думки щодо помилковості такого рішення. Зокрема, професор А. Кідиба вважає, що це абсолютно непотрібна конструкція, яка порушує всю систему корпоративного права. «Ніхто не стверджує, що не варто намагатися вносити зміни, але ви можете зробити це досить просто, змінивши норми щодо товариства з обмеженою відповідальністю» - зазначає науковець. [...] Піддається критиці зі сторони науковця і об'єм проєкта нормативного акта, який за обсягом становить стільки ж, як усі норми, що стосуються акціонерного товариства та товариства з обмеженою відповідальністю [60].

Однак Міністерство підприємництва і технологій РП як ініціатор відповідних змін до КТТ РП, не погоджуючись з такими аргументами, зазначає,

що на цей час товариство з обмеженою відповідальністю є найбільш популярною формою здійснення підприємницької діяльності, а внесення суттєвих змін у структуру та принципи діяльності такого товариства означатиме втручання у «живий організм». Як результат – понад 450 000 товариствам доведеться адаптуватися до нових правил [59].

У відповідь на виклики щодо правового забезпечення економічного розвитку український законодавець, як правило, відповідає спробами модернізувати чинні норми, які стосуються організаційно-правових форм суб'єктів підприємницької діяльності, проте це не завжди є вдалим та доцільним. Зокрема, деякі фахівці вважають, що скасування нормативних вимог до величини статутного капіталу для товариств з обмеженою відповідальністю провокує власників бізнесу до розпилення капіталу, його виводу в тіньовий обіг і спекулятивні операції [118, с. 6].

Крім іншого, дискусійним також є й рішення національного законодавця щодо модернізації організаційно-правових форм суб'єктів підприємництва, зокрема щодо відмови від обмеження щодо максимальної кількості учасників товариства з обмеженою відповідальністю.

Вважаємо, що вести мову про необхідність впровадження нової організаційно-правової форми для здійснення підприємницької діяльності в Україні, зокрема простого акціонерного товариства за прикладом РП, немає підстав. Набуття чинності відповідними нормами у РП, як зазначалось вище, відбудеться 01 липня 2021 року, а позитивний досвід існування простого акціонерного товариства на практиці ще не напрацьовано.

Разом з цим, наразі є можливість використання ідей та окремих правових конструкцій з метою удосконалення корпоративного законодавства України, зокрема щодо організаційно-правової форми товариства з обмеженою відповідальністю шляхом запровадження певних гарантій і переваг для суб'єктів підприємницької діяльності (мікропідприємництва та малого підприємництва), які займаються реалізацією стартап-проектів.

Тому, із загальною характеристикою концепції простого акціонерного товариства у РП необхідно окремо зазначити про деякі теоретичні положення, які можуть бути впровадженні в Україні.

Так, у ст. 300-17 КТТ РП передбачено можливість виплати учаснику простого акціонерного товариства авансового внеску до отримання очікуваних дивідендів. Також передбачено застереження, що авансовий внесок не може виплачуватись за рахунок статутного капіталу, а така можливість повинна бути визначена статутом товариства.

Крім того, зазначено про випадки коли у звітному році учаснику товариства було виплачено авансовий внесок до отримання очікуваних дивідендів, а товариство не отримало прибутку чи отримало прибуток у розмірі, який є меншим виплаченого авансу, учасник товариства зобов'язаний повернути авансовий внесок: 1) у повному розмірі у разі неотримання прибутку або 2) частково, у разі отримання учасником товариства авансового внеску в сумі, яка перевищує прибуток за звітний період, пропорційний до розміру його частки.

Статтею 300-18 КТТ РП врегульовано питання компенсації дивідендів, які повністю або частково не отримані учасником простого акціонерного товариства у звітному періоді, у наступних періодах, але не пізніше, ніж протягом наступних п'яти фінансових років.

За змістом ст. 300-80, 300-87, 300-92 КТТ РП передбачена можливість скликання загальних зборів простого акціонерного товариства за допомогою електронної пошти, яка внесена до реєстру акціонерів; право учасників простого акціонерного товариства брати участь та приймати рішення на загальних зборах поза місцем їх проведення за допомогою засобів електронного зв'язку, в тому числі в режимі реального часу (за наявності застереження про це у статуті товариства або згоди усіх учасників товариства, наданої у формі документа).

Що стосується українського законодавства, то чинні норми Закону України «Про акціонерні товариства» [235] та Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [274] таких прав для учасників товариств не передбачають. Застосування засобів електронного зв'язку під час

управління товариствами носять обмежений характер, зокрема передбачено можливість:

- прийняття рішення загальними зборами учасників товариства з обмеженою відповідальністю, шляхом опитування. При цьому як надсилання учасникам товариства запитів разом із проектом рішення, так і згоди учасника з прийнятим рішенням може здійснюватися із застосуванням засобів електронних комунікацій, визначених статутом товариства (ч 5, 6 ст. 36 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»);

- повідомлення акціонером відповідного органу товариства про призначення, заміну або відкликання свого представника за допомогою засобів електронного зв'язку відповідно до законодавства про електронний документообіг (абз. 2 ч. 2 ст. 39 Закону України «Про акціонерні товариства»).

І. В. Лукач вказує, що у сучасний вік розвитку електронних засобів зв'язку проведення загальних зборів учасників в корпораціях (акціонерному товаристві та товаристві з обмеженою відповідальністю) може бути суттєво полегшено, а просторові обмеження знято. Одним із можливих варіантів проведення загальних зборів учасників в корпораціях, яким, на думку науковця, потрібно надати пріоритет проведення загальних зборів у режимі реального часу [189, с. 226, 230].

Варто зазначити, що на розгляді Верховної Ради України перебуває проєкт Закону про акціонерні товариства [277], який повинен стати правовою основою для широкого впровадження технічних можливостей сьогодення у процес управління товариством, в тому числі із застосуванням авторизованої електронної системи – авторизованого програмно-технічного комплексу Центрального депозитарію цінних паперів, що забезпечуватиме ідентифікацію та реєстрацію власників цінних паперів (їх представників) для участі у загальних зборах власників цінних паперів, отримання документів, з якими власники цінних паперів можуть ознайомитись під час підготовки до загальних зборів, голосування бюлетенем та прийняття участі в обговоренні з питань порядку денного, підбиття підсумків голосування з питань порядку денного загальних

зборів, а також реалізацію інших функцій визначених законодавством (п. 1 ч. 1 ст. 2 вказаного проєкту Закону).

Створення правової основи для участі у загальних зборах учасників, зокрема товариства з обмеженою відповідальністю, засобами електронного зв'язку у спосіб відеотрансляції у реальному часі із можливістю виступу учасників, а також їх голосування поза місцем проведення зборів, суттєво полегшуватиме управління та прийняття рішень товариством. Вказане набуває особливої актуальності під час існуючої проблеми сьогодення – пандемії коронавірусу COVID-19.

Таким чином, слід констатувати, що до прийняття та набрання чинності нормами проєкту Закону про акціонерні товариства, можливо впровадити і апробувати правовий механізм скликання, участі та прийняття рішень на загальних зборах товариства з обмеженою відповідальністю засобами електронного зв'язку у спосіб відеотрансляції у реальному часі із можливістю виступу учасників, а також їх голосування поза місцем проведення зборів, оскільки саме в такій організаційно-правовій формі найчастіше здійснюють свою підприємницьку діяльність та реалізують стартап-проєкти суб'єкти мікропідприємництва та малого підприємництва.

Також для вказаних суб'єктів підприємництва доцільним є запровадження механізмів виплати авансового внеску до отримання очікуваних дивідендів та компенсації дивідендів, не отриманих учасником товариства у звітному періоді. Це повинно сприяти підвищенню захисту прав та інтересів учасників товариства, а також залученню суб'єктами мікропідприємництва та малого підприємництва фінансових ресурсів з метою реалізації стартап-проєктів.

З метою кращого розуміння запропонованих пропозицій необхідно з'ясувати змістовне наповнення поняття «стартап-проєкт». Для досягнення вказаної мети необхідно окремо дослідити поняття «стартап» і «проєкт».

Історія виникнення терміна «стартап» бере свій початок з 1939 року. Саме тоді в долині Санта-Клара (США, штат Каліфорнія) стали з'являтися підприємства, що здійснювали розробки у сфері високих технологій

(hi-tech) [...]. У той самий час випускники Стенфордського університету Вільям Хьюлетт (William Hewlett) і Девід Паккард (David Packard) почали реалізовувати в гаражі власний невеликий проєкт, назвавши цей захід «стартапом» (від англ. start-up – запускати). Пізніше «невеликий проєкт» став відомою ІТ-компанією. Назва цієї компанії була складена з прізвищ її засновників. Для того, щоб визначити, чиє прізвище буде першим, Вільям і Девід кинули жереб. У результаті виграв Вільям, а назва компанії звучить як Хьюлетт-Пакард (HewlettPackard), або просто «HP» [149]. Це місце наразі вважається центром високих технологій і місцем «прописки» найбільших стартапів у всьому світі.

Оскільки сфера інформаційних систем і технологій стала флагманом в інноваціях, то й термін «стартап» успішно перекочував з цієї області в усі інші: бізнес, соціальну сферу, культуру, економіку, наукові та технічні дослідження [339].

Найвідомішими стартапами, які суттєво вплинули та продовжують впливати на розвиток інновацій та технологій, економічні показники держав, зайнятість населення є: Amazon, Apple, Google, Facebook, Twitter та ін.

С. Ф. Легенчук, Г. В. Пилипчук зазначають, що основними складовими діяльності стартап-компаній є наявність ідеї, способу реалізації (грошових коштів, інвесторів, місця реалізації) та індивідуальної назви та/або логотипу. При цьому, вказані науковці під поняттям «стартап-компанія» розуміють новостворену компанію, зареєстровану юридично, що на власний ризик, займаючись інноваційною діяльністю у будь-якій сфері, прагне отримати прибуток. Крім того, зазначають, що невід'ємною складовою діяльності стартап-компаній є ризику, від яких залежить подальша доля компанії [186, с. 139].

Стартапи мають певні особливості, які поділяють на дві групи:

1) стартап – це підприємницький проєкт, який завжди оцінюється вище своєї поточної вартості, а його оцінювання ґрунтується на фінансових прогнозах майбутніх грошових потоків, яким, як правило, надзвичайно складно дати об'єктивну оцінку внаслідок непередбачуваності галузі високих технологій;

2) стартап – передбачає наявність компетенцій, достатніх для вирішення різних завдань, зокрема – на початку це технічні завдання, після яких вирішуються операційні [...].

До відмінностей, що відрізняють стартап від звичайного підприємництва можна віднести:

- у створенні стартапу та у його подальшій діяльності, переважно беруть участь молоді люди (потенційні носії інноваційних ідей);

- стартап засновує свою діяльність на інноваціях та інноваційних технологіях, частіше за все це ІТ-сфера та сфера послуг (хоча стартап може функціонувати у різних сферах діяльності, ключовою є ідея);

- стартапи не мають власного початкового капіталу. Він формується в основному інвесторами у вигляді вкладень у даний проєкт (інвестицій);

- стартап постійно змінюється в процесі створення, причому зміни можуть стосуватись і безпосередньо сутності проєкту. Це неминуче призводить до певних проблем та суперечок, особливо якщо автор і розробники проєкту – різні люди;

- враховуючи, що стартап передбачає інновацію та ще не перевірену технологію або сервіс, то такі проєкти більше, ніж звичайний (традиційний) бізнес, ризикують бути неуспішними;

- прибуток на капітал, інвестований у стартап створюється не на основі доходів стартапу, а через його доведення до наступного раунду інвестицій. Таким чином, інвестиції в стартапи є спекулятивними операціями, які вимагають від інвестора певних компетенцій та активної участі в доведенні проєкту до продажу наступному інвестору [292, с. 5–6].

С. А. Харчук зазначає, що світовий досвід свідчить, що державна підтримка інноваційних стартапів відіграє ключову роль у їхньому зростанні та успішному розвитку. Керівництво ЄС та уряди її країн-членів: Німеччини, Франції, Фінляндії, Австрії, Ірландії, Швеції, Норвегії та інших, продовжують запроваджувати різноманітні програми підтримки інноваційних стартапів, надаючи компаніям кредити на пільгових умовах під проєкти, податкові пільги,

гранти для студентів, випускників і підприємців та створюючи сприятливе середовище для венчурних інвесторів. Однак, в Україні дотепер відсутні не лише інструменти державної підтримки інноваційних стартапів, а й формалізоване визначення у нормативно-законодавчому полі терміну «стартап-компанія». Тому потрібно розробити сучасну законодавчу базу та в подальшому використовуючи досвід різних країн, зокрема, Ізраїлю, можна суттєво збільшити додану вартість, що її генерує ІТ-індустрія, конвертуючи аутсорсерів в інноваційних підприємців; можна також взяти за приклад програму Франції, де для стартапів створено м'які умови для зростання, а саме: принцип єдиного вікна для реєстрації, підтримка депресивних регіонів, стартап-візи, лібералізація можливостей і умов для закордонних інвесторів; можливо навіть залучати інші іноземні проєкти, які захочуть переїхати за умови вищезгаданої лібералізації податкового та інвестиційного клімату. Науковець підкреслює, що необхідно створити належне правове поле для діяльності стартапів: розробити уніфікований законопроект, внести зміни до діючих нормативно-правових актів стосовно мотивації діяльності стартапів в Україні [331, с. 76, 77].

При цьому, поняття «проєкт» (від лат. *projectus* – кинутий уперед) має різноманітне змістовне наповнення. У загальному проєкт розуміється як задуманий план дій, задум, намір.

Рябенка М. О., Дзюба Т. А., досліджуючи методи оцінки інвестиційної цінності проєктних рішень підприємств, зазначають, що проєкт – це комплекс взаємопов'язаних заходів, розроблених для досягнення певних цілей протягом заданого часу при встановлених ресурсних обмеженнях [294, с. 115].

За таких обставин, можна стверджувати, що ознаками проєкту є: обмеженість у часі; обмеженість ресурсів; зміна стану проєкту задля досягнення його мети; неповторність; певний рівень унікальності.

З метою впровадження пропозицій щодо удосконалення українського законодавства про організаційно-правову форму товариства з обмеженою відповідальністю, необхідним є визначення стартап-проєкту, виходячи із базових понять «стартап» та «проєкт».

Системне тлумачення вказаних понять та їх ознак дає можливість сформулювати поняття «стартап-проект», яке слід розуміти як обмежену в часі та ресурсах сукупність юридично значущих дій щодо створення суб'єкта підприємницької діяльності, які спрямовані на досягнення унікальних цілей та завдань для реалізації інноваційної бізнес-ідеї або здійснення інноваційної діяльності в будь-якій сфері підприємництва, результатом чого є виготовлення нової продукції та/або надання послуги.

Таким чином, враховуючи положення перспективного законодавства РП та України, слід внести пропозицію щодо запровадження наступних гарантій та переваг для суб'єктів мікро- та малого підприємництва, які займаються реалізацією стартап-проектів: виплата учасникам авансового внеску до отримання очікуваних дивідендів; компенсація дивідендів, не отриманих у звітному періоді, у наступні фінансові роки; спрощений порядок проведення загальних зборів за допомогою засобів електронного зв'язку (скликання, участь, прийняття рішень).

2.3 Правове регулювання державної реєстрації, зупинення діяльності та припинення суб'єктів підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща

Особа з метою реалізації своєї підприємницької ініціативи набуває певних прав та обов'язків. Перелік таких прав та обов'язків є широким, визначається значною кількістю нормативно-правових актів. У межах цього дисертаційного дослідження необхідно більш детально зупинитись на дослідженні основного обов'язку суб'єкта підприємництва, з виконанням якого пов'язаний сам факт створення та припинення такого суб'єкта, а саме вчинення державної реєстрації підприємця.

В енциклопедичному юридичному словнику надається визначення державної реєстрації: державна реєстрація (пізньолат. *registratio* – внесення до списку, переліку) – письмовий запис або фіксація іншим чином фактів, явищ, відомостей чи певних матеріальних об'єктів з метою їх державного обліку та

контролю, засвідчення дійсності і надання їм законного (легітимного) статусу [97, с. 162].

Юшкевич О. Г., досліджуючи провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців, вказує, що державна реєстрація фізичної особи, яка має намір стати підприємцем, є способом реалізації фізичною особою конституційного права на підприємницьку діяльність. Одночасно вона є і початком офіційних публічно-правових відносин майбутнього суб'єкта господарювання із державними органами. Саме державна реєстрація підтверджує появу нового суб'єкта підприємництва. Метою державної реєстрації фізичних осіб-підприємців є легітимація, тобто визнання (підтвердження) державою факту створення підприємця та легалізація діяльності суб'єктів господарювання, тобто дозвіл з боку держави займатися підприємницькою діяльністю. Суб'єкту господарювання необхідно здійснити певні послідовні юридично значущі дії, спрямовані на набуття підприємницької правосуб'єктності, тобто можливості своїми діями набувати права та юридичні обов'язки у сфері підприємництва (можливість як займатися підприємницькою діяльністю, так і бути суб'єктом комерційного товарообороту). Внаслідок державної реєстрації суб'єкт господарювання набуває статусу фізичної особи-підприємця [348, с. 6–7].

У науковій юридичній літературі одним з досить розповсюджених поглядів на державну реєстрацію юридичних осіб є його трактування як обов'язкової умови здійснення підприємницької діяльності. Ця позиція вчених підтверджується в законодавстві України. Законодавець трактує державну реєстрацію досить широко, пов'язуючи з нею не лише процес створення, придбання статусу, а й припинення суб'єкта, позбавлення його статусу юридичної особи. Тому державну реєстрацію як умову здійснення підприємництва варто розглядати як одну із складових частин ширшого поняття – державної реєстрації у сфері підприємництва, що включає також реєстрацію припинення, позбавлення статусу юридичної особи тощо [154, с. 190].

На думку О. О. Квасніцької, інститут державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності належить до господарського права з уточненням предмета його правового регулювання, а саме відносин щодо організації підприємницької діяльності, які виникають стосовно засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, передбачених законом [158, с. 5].

Із такою позицією варто погодитись, оскільки дійсно державна реєстрація спрямована не лише на засвідчення факту створення нового суб'єкта підприємницької діяльності, а й має за мету державне регулювання цього процесу. Враховуючи викладене, є підстави стверджувати, що це питання прямо належать до предмета регулювання господарського права.

Державна реєстрація суб'єкта підприємництва – необхідна умова здійснення всіх видів підприємницької діяльності, основним призначенням якої є здійснення контролю за законністю виникнення, зміни та припинення правового статусу суб'єктів підприємництва [232, с. 147].

З одного боку, державна реєстрація є одним із етапів створення юридичних осіб і закріплення статусу фізичних осіб-підприємців, а з іншого, – це певна процедура, пов'язана з діяльністю органів державної реєстрації, що здійснюють попередній державний контроль за входженням суб'єктів у господарський обіг [190, с. 256].

Академік В. К. Мамутов у своїх працях використовує термін «створення суб'єкта господарювання». Він розглядає цей процес з точки зору його основного компоненту – державної реєстрації. Вчений висловлює думку про те, що під вказаним поняттям має бути розуміння певного порядку, послідовності здійснення юридичних дій, необхідних для створення нового суб'єкта господарювання, тобто процес створення [196, с. 385].

Ю. В. Сагайдак зазначає, що за змістом, яке визначає академік В. К. Мамутов «створення суб'єкта господарювання» схоже із розумінням легалізації суб'єктів підприємницької діяльності [299, с. 28].

Підтримуємо таке твердження, оскільки створення суб'єкта підприємницької діяльності дійсно не обмежується лише фактом його державної реєстрації, а й потребує вчинення інших юридично значимих дій, тобто легалізації такого суб'єкта. Проте, безспірним є той факт, що саме з часу державної реєстрації суб'єкта підприємництва такий суб'єкт власне виникає, а надалі саме він вчиняє усі необхідні юридично значимі дії.

Вказуючи про припинення суб'єкта підприємницької діяльності, необхідно мати на увазі, що О. В. Старцев під припиненням суб'єктів господарювання розуміє юридичні умови, за яких суб'єкти господарювання втрачають право провадити господарську діяльність та, відповідно, втрачають підприємницьку правосуб'єктність з моменту внесення відповідного запису до Реєстру суб'єктів підприємницької діяльності [219, с. 73].

Загальноприйнято, що припинення суб'єктів підприємницької діяльності може мати місце у спосіб ліквідації, тобто припинення без правонаступника, а також припинення в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення).

Підприємство є таким, що припинилося, з дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію його припинення. Фізична особа позбавляється статусу підприємця з дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію припинення її підприємницької діяльності [109, с. 90]

Таким чином, створення та припинення суб'єкта підприємницької діяльності в Україні пов'язане із фактом внесення відповідної інформації до спеціального Реєстру. Такий підхід щодо створення та припинення підприємця є загальноприйнятим і аналогічним правозастосовній практиці, яка існує у РП, відмінностей у цьому питанні не виявлено.

Отже, державна реєстрація є важливим етапом створення або припинення суб'єкта підприємницької діяльності, що фактично зводиться до визнання та засвідчення такого факту державою в особі уповноважених органів, та є

передумовою для реалізації суб'єктом своєї підприємницької ініціативи у межах самостійної господарської (підприємницької) діяльності або її закінчення.

Як зазначає Н. О. Саніахметова, для характеристики суб'єкта підприємницької діяльності найважливішим є факт його легітимації, тобто державного підтвердження його входження в підприємницьку сферу і заняття підприємницькою діяльністю, що посвідчується фактом його державної реєстрації, а в окремих випадках також ліцензуванням і патентуванням певних видів діяльності. Відтак суб'єктом підприємницької діяльності визнається фізична або юридична особа, яка здійснює підприємницьку діяльність легітимно [303, с. 180].

Поняття «легітимація» етимологічно походить від латинського слова *lex, legis* - закон, юридична норма, правило, принцип, порядок, право управляти, влада; *legitimus* - законний, правомірний, юридичний, слухний обов'язковий, правильний, потрібний. У словнику української мови термін «легітимація» визначається як визнання чи підтвердження законності якого-небудь права або повноваження [314]. Тобто, згідно з первісним значенням слова, легітимація – це визнання чи підтвердження відповідності законові, чинному порядку або загальноновизнаному принципіві. При цьому легалізація є одним із етапів легітимації суб'єктів господарювання, під час якого здійснюється їх державна реєстрація [103, с. 70, 71].

З огляду на викладене, у цьому підрозділі роботи ведемо мову не про легітимацію, а саме про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності як елемента легалізації, яка, у свою чергу, є етапом легітимації суб'єкта. При цьому необхідно пам'ятати, що такі поняття є відмінними, мають різне змістовне наповнення.

Система органів державної реєстрації у сфері підприємництва в РП складається з двох основних підсистем:

1) судової – реєстрація юридичних осіб, як суб'єктів підприємництва, у Національному судовому реєстрі⁵⁸ (далі – KRS);

⁵⁸ Польською мовою – Krajowy Rejestr Sądowy

2) адміністративна – реєстрація фізичних осіб-підприємців у Центральному інформаційному реєстрі про господарську діяльність⁵⁹ (далі – CEIDG).

KRS – це національний реєстр, ведення якого віднесено до компетенції деяких районних (реєстраційних) судів, а також Міністерством юстиції РП. Цей реєстр містить інформацію про усіх учасників господарського обороту, а також інших організацій, інформація про які підлягає занесенню до реєстру.

На сьогодні на території РП функціонує 21 реєстраційний суд.

Правовою основою для функціонування KRS є Закон РП НСР, норми якого набули чинності з 01 січня 2001 року. KRS замінив комерційний реєстр, що існував ще з 07 лютого 1919 року, та вівся у паперовій формі реєстраційними судами незалежно від інших реєстрів у інших місцевостях.

На відміну від комерційного реєстру, рівень відкритості та доступності якого з технічних причин був обмежений, KRS надав зацікавленим особам на території усієї держави можливість отримати інформацію про будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності, відомості про якого внесені до реєстру, в спосіб надання витягу або відповідної довідки. При цьому з червня 2012 року електронні витяги з KRS можна безкоштовно завантажити у мережі Інтернет.

KRS структурно складається з: 1) реєстру підприємців⁶⁰; 2) реєстру асоціацій, інших соціальних та професійних організацій, фондів та незалежних закладів охорони здоров'я; 3) реєстру неплатоспроможних боржників.

KRS фактично виконує дві основні функції: легалізації та інформаційного забезпечення. Функція інформаційного забезпечення полягає в тому, що Реєстр є загальнодержавною, загальнодоступною та відкритою базою даних щодо суб'єктів господарювання, які беруть участь у господарських операціях на території РП, а функція легалізації напряму пов'язана з обов'язком реєстрації суб'єктів господарювання (у тому числі суб'єктів підприємництва, крім

⁵⁹ Польською мовою – Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej

⁶⁰ Слово підприємці в конкретному випадку вживається у широкому значенні. Тобто, мова йде не лише про суб'єктів підприємницької діяльності, а й про усі організації, які здійснюють господарську діяльність.

фізичних осіб) з метою отримання правосуб'єктності.

Реєстр підприємців складається з 6 розділів, в яких містить наступна інформація:

- у розділі I – про назву товариства чи організації, організаційну-правову форму, головний офіс та адресу, а також можливі філії суб'єкта. Також у цьому розділі наявна інформація про попередню реєстрацію суб'єкта господарської (підприємницької) діяльності або дані про те, як його було створено (в результаті перетворення, злиття чи поділу). Крім того, вказаний розділ містить інформацію про номери NIP⁶¹ та REGON⁶². Важливим елементом першого розділу KRS є інформація про засновницький договір чи статут, відповідно до норм якого діє відповідний суб'єкт;

- у розділі II – про спосіб представництва суб'єкта господарської (підприємницької) діяльності та дані про осіб, які включені до складу уповноваженого органу. Крім того, у цьому розділі розміщена інформація про: спосіб представництва товариства; партнерів, які уповноважені представляти товариство; орган нагляду, якщо такий утворено, та його склад;

- у розділі III – про предмет господарської (підприємницької) діяльності відповідно до кодів класифікації PKD⁶³, відомості щодо подання річної фінансової звітності, резолюції про її затвердження, звіт про діяльність суб'єкта господарської (підприємницької) діяльності, наявність висновку аудитора про оцінку фінансової звітності, якщо зазначена оцінка проводилась, із зазначенням періоду, за який подані зазначені документи;

- у розділі IV – про виникнення заборгованості з податків, митних платежів і внесків на соціальне забезпечення. Також цей розділ містить інформацію про

⁶¹ **NIP (Numer Identyfikacji Podatkowej)** – десятизначний номер, який використовується для ідентифікації платників податків в РП. Запроваджений у 1996 році. З 01 вересня 2011 року фізичні особи, які не здійснюють підприємницьку діяльність, використовують номер PESEL як податковий ідентифікатор.

⁶² **REGON (Rejestr Gospodarki Narodowej)** – загальнопольський реєстр суб'єктів народного господарства РП. Реєстр створено для статистичних цілей і ведеться Головним управлінням статистики в РП. Суб'єкти, які ведуть діяльність на території РП, повинні бути зареєстровані в реєстрі REGON і отримати 9-ти значний статистичний номер. Ця вимога стосується в тому числі об'єднань і товариств, фізичних осіб – підприємців.

⁶³ **PKD (Polska Klasyfikacja Działalności)** – польська класифікація видів діяльності представлена у вигляді кодованого набору символів, який класифікує всі види господарської діяльності в РП. Визначає, яким видом діяльності буде займатися чи займається суб'єкт підприємницької діяльності. З 2014 року кожна юридична особа в РП може мати 1 основний вид діяльності та 8 додаткових.

припинення виконавчого провадження щодо боржника з підстав того, що сума витрат на виконавче провадження перевищує суму, яка буде отримана у результаті його проведення, та ін.;

- у розділі V – про призначення та звільнення довіреної особи⁶⁴;
- у розділі VI – про відкриття та завершення процедури ліквідації, реквізити ліквідаторів або розпорядників. Крім того, у цьому розділі міститься інформація про злиття або перетворення суб'єкта господарської (підприємницької) діяльності, визнання його банкрутом, початок процедури реорганізації та ін.

Станом на кінець квітня 2021 року KRS містив відомості про 4 711 085 суб'єктів господарювання, у тому числі і суб'єктів підприємництва. З початку року зберігається тенденція щодо зменшення кількості нових реєстрацій суб'єктів підприємницької діяльності та збільшення кількості суб'єктів, які або припинили, або зупинили підприємництво [11].

До реєстру асоціацій, інших соціальних та професійних організацій, фондів та незалежних закладів охорони здоров'я вносяться відповідні дані про такі організації та установи. Обсяг інформації про вказаних суб'єктів визначається окремим, порядок ведення цього реєстру визначається окремим розпорядженням міністра юстиції РП.

Головною метою ведення *реєстру неплатоспроможних боржників*, як структурного елемента KRS, є забезпечення осіб інформацією про суб'єктів господарювання (підприємництва), які не виконують своїх зобов'язань. У цьому реєстрі міститься загальнодоступна інформація про випадки несплати боргів, а також про факти примусового стягнення заборгованості та ін. За допомогою цих даних потенційні кредитори мають змогу уникнути правовідносин із «ненадійними» партнерами, щодо яких відкрите виконавче провадження або триває процедура банкрутства.

Як зазначалось вище, реєстрація підприємців (фізичних осіб) у РП відбувається шляхом внесення відповідної інформації про таких суб'єктів

⁶⁴ Польською мовою – kurator

підприємницької діяльності до CEIDG, адміністрування якого віднесено до компетенції Міністерства економіки РП.

CEIDG був запроваджений Законом РП про господарську діяльність 1988 року, відповідно до норм якого адміністрування цього Реєстру належало до повноважень органів місцевого самоврядування за місцем провадження фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності. Правовою основою для функціонування CEIDG з 01 липня 2011 року по 29 квітня 2018 року був Закон РП СГД, а з 30 квітня 2018 року є Закон РП про Центральний реєстр і інформацію про господарську діяльність та інформаційний пункт для підприємця.

Основними завданнями CEIDG є: облік суб'єктів підприємницької діяльності, які є фізичними особами; надання інформації про суб'єктів підприємницької діяльності (фізичних осіб) в обсязі, що визначений Законом; забезпечення вільного доступу до даних про підприємця; можливість визначити дату та обсяг змін до записів в CEIDG (у випадку початку підприємницької діяльності з певної, визначеної дати).

Реєстраційні дії, пов'язані із внесенням до CEIDG є безкоштовними. При цьому, внесення запису до CEIDG про суб'єкта підприємницької діяльності (фізичну особу) є обов'язковим, а провадження підприємництва без реєстрації в реєстрі є підставою для притягнення винної особи до відповідальності. Це не стосується нереєстрованої діяльності, оскільки польський законодавець прямо вказав, що така діяльність не належить до господарської (підприємницької) діяльності.

Подання заяви про внесення інформації про суб'єкта підприємництва до CEIDG є одночасним зверненням до статистичних, податкових органів та органів соціального страхування, тобто необхідність звернення до кожного з органів окремо у підприємця відсутня. Заяву можна подати нарочно або ж через веб-сайт. Варто зазначити, що для України притаманний аналогічний підхід.

В свою чергу, державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності в Україні здійснюється відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію

юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [249].

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 1 вказаного Закону державна реєстрація юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб-підприємців – це офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, засвідчення факту наявності відповідного статусу громадського об'єднання, професійної спілки, її організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавців, об'єднань організацій роботодавців та їхньої символіки, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, про юридичну особу та фізичну особу – підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених цим Законом.

Таким чином, державна реєстрація як створення, так припинення суб'єктів підприємницької діяльності в Україні забезпечується внесенням відповідних відомостей уповноваженими особами до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань на підставі заяви.

Враховуючи викладене, є підстави стверджувати, що процедура державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності та загальні принципи організації доступу до інформації про суб'єктів у РП схожа на відповідну систему в Україні: передбачено функціонування відкритого реєстру (реєстрів), до якого (яких) вноситься інформація про суб'єкта підприємницької діяльності; внесення інформації є засвідченням факту створення суб'єкта; дані, які містяться в реєстрі вважаються достовірними у правовідносинах з третіми особами та ін. Водночас у державній реєстрації у сфері підприємництва є певні відмінності, зокрема такими є роздільність функцій щодо реєстрації у РП в залежності від суб'єкта підприємницької діяльності (юридична особа чи фізична особа-підприємець), а також покладення функцій з реєстрації суб'єктів підприємництва у РП на суди.

Водночас у законодавстві РП існує інститут зупинення підприємницької діяльності, який не притаманний для українського законодавства, а тому доцільно більш детально дослідити правове регулювання зупинення підприємницької діяльності в РП.

З метою забезпечення термінологічної єдності понять, необхідно підкреслити, що «тимчасове припинення» та «призупинення»/«зупинення» співвідносяться як аналогічні за своїм правовим змістом, є синонімами. Зокрема, Н. О. Саніахметова зазначає, що зупинення – це тимчасове припинення діяльності суб'єктів підприємництва [111, с.124].

Дорошенко Л. М. вказує, що суб'єкт господарювання може або зовсім перестати займатися господарською діяльністю, або тимчасово не здійснювати її. У першому випадку можна розглядати це як припинення діяльності тільки тоді, коли суб'єкт господарювання продовжує існувати як суб'єкт права, має відповідний обсяг правосуб'єктності, але не бажає займатися підприємницькою діяльністю, і таке рішення носить остаточний характер. У другому випадку мова йде не про припинення підприємницької діяльності, а про її призупинення, коли суб'єкт не здійснює підприємницьку діяльність за якимись причинами об'єктивного чи суб'єктивного характеру протягом визначеного терміну, а потім відновлює здійснення комерційної діяльності. [124, с. 60].

Якщо вести мову про припинення господарської діяльності в РП, варто зазначити, що тлумачення норм ПП РП дає можливість вести мову про постійне (остаточне) припинення підприємницької діяльності та тимчасове припинення (зупинення) такої діяльності за ініціативою підприємця, яке фактично полягає у видаленні чи внесенні відповідних записів з (до) CEIDG чи до KRS.

Інститут зупинення підприємницької діяльності за ініціативою підприємця є відносно новим для польського законодавства та був впроваджений згідно з п. 6 ст. 1 Закону РП про внесення змін до Закону про свободу господарської діяльності та деяких інших законів від 10 липня 2008 року [46].

До 20 вересня 2008 року зупинення господарської діяльності за ініціативою підприємця в РП було неможливим, оскільки спеціального правового механізму,

реалізація якого дозволяла б тимчасово припинити підприємницьку діяльність без настання негативних наслідків для підприємця, шляхом внесення відповідних записів до CEIDG, KRS та інших реєстрів, у законодавстві РП не існувало [50, с. 27].

Так, нормою ст. 14 а Закону РП СГД визначався порядок, строк та наслідки зупинення підприємницької діяльності.

Підприємець (фізична особа, юридична особа та структурна одиниця, що не є юридичною особою, але яка за законом наділена правоздатністю), який не використовує працю найманих працівників міг зупинити підприємницьку діяльність (п. 1 ст. 14а Закону РП СГД).

Строк, на який можливо було зупинити підприємницьку діяльність в РП становив від 30 днів до 24 місяців (п. 1 ст. 14а Закону РП СГД). При цьому, закінчення строку тривалістю 24 місяці після дати внесення відомостей про зупинення підприємницької діяльності означав автоматичне поновлення підприємництва. Проте підприємець не був позбавлений можливості або вказати строк, який був меншим 24 місяців, або поновити свою діяльність раніше строку, зазначеного у його заяві.

Норми ст. 22–26 ПП РП, які стосуються інституту зупинення підприємницької діяльності, ще більше лібералізували указані правила у порівнянні із Законом РП СГД.

Так, нормами ПП РП максимальний строк зупинення підприємницької діяльності не передбачено, проте обов'язковим є врахування мінімального строку зупинення здійснення підприємництва (30 днів), а також деталізовано інші правила щодо зупинення підприємницької діяльності.

Заява про зупинення/поновлення підприємницької діяльності може бути подана різними способами, зокрема: особисто в офісі CEIDG чи KRS, через мережу Інтернет з накладенням електронного цифрового підпису або ж поштою із нотаріально засвідченим підписом особи.

Вказаний правовий механізм, набув особливої актуальності у період пандемії COVID-19, оскільки забезпечив суб'єктам підприємницької діяльності

можливість зупинити свою діяльність на час існування карантинних обмежень, що виключали здійснення їх підприємницької діяльності.

У випадку не зупинення підприємницької діяльності підприємець фактично діяльність не здійснював, дохід не отримував, проте був зобов'язаний подавати звітність, сплачувати внески на соціальне страхування та податкові платежі.

В Україні такого правового механізму не існує. Таким чином, слід констатувати, що запровадження в Україні правового механізму зупинення підприємницької діяльності за ініціативою підприємця, схожого до того, який наразі функціонує в РП, забезпечить вагому підтримку бізнесу з боку держави в умовах існування перешкод для здійснення підприємництва, зменшить податковий тиск у період скрутного фінансового становища підприємця, стимулюватиме ініціативу суб'єктів підприємництва до відновлення активної фази провадження підприємницької діяльності, а також зменшуватиме часові та матеріальні витрати, які пов'язані з процедурами ліквідації та повторної реєстрації суб'єктом підприємництва. З цією метою необхідно внести зміни до ГК України, Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» та інших нормативно-правових актів, передбачивши загальний порядок, умови та строк можливого зупинення підприємницької діяльності за ініціативою підприємця [133, с. 113].

Умовами зупинення підприємницької діяльності, з урахуванням досвіду правового регулювання такого інституту у РП, мають бути:

- ініціатива підприємця щодо зупинення підприємницької діяльності (незалежно від внутрішніх мотивів зупинення), яка викладена у його заяві;
- відсутність факту використання суб'єктом підприємницької діяльності праці найманих працівників на момент зупинення діяльності;
- відсутність у суб'єкта підприємництва податкової та іншої заборгованості.

З метою апробації інституту зупинення підприємницької діяльності в Україні необхідно встановити мінімальний (30 днів) та максимальний (2 роки) строк зупинення діяльності, а також передбачити автоматичне поновлення підприємництва після закінчення строку зупинення. Разом з цим,

автоматичне поновлення підприємництва не повинно позбавляти підприємця права знову зупинити підприємницьку діяльність.

Крім того, доцільно на рівні закону передбачити загальний порядок зупинення підприємницької діяльності, який повинен полягати у зверненні суб'єкта підприємництва із заявою до компетентних органів та внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. При цьому, підприємницька діяльність повинна зупинятись (поновлюватись) із дати зазначеній у заяві підприємця, але не раніше 3 днів з дати подання до компетентного органу заяви про зупинення/поновлення підприємницької діяльності.

Існування правового механізму зупинення підприємницької діяльності забезпечуватиме звільнення підприємств від надмірних обтяжень в частині оподаткування, застосування санкцій з боку контролюючих органів, коли підприємницька діяльність фактично не проводиться, сприятиме відновленню діяльності після усунення перешкод для здійснення такої діяльності. Крім того, вказаний механізм зупинив би процес масового припинення суб'єктів підприємництва, що спостерігається останнім часом, збільшив би кількість підприємців, які відновлюють підприємницьку діяльність після її зупинення [133, с. 117].

2.4 Особливості правового регулювання підприємницької діяльності іноземних осіб в Україні та Республіці Польща

Глобалізація як процес, що об'єктивно існує, характерний для суспільних відносин у будь-якій сфері (політичній, економічній, соціальній, культурній та ін.). Глобалізаційні процеси є невідворотними, всеосяжними, а тому, крім іншого, притаманні і для правовідносин щодо здійснення підприємницької діяльності.

Особи, які здійснюють підприємництво, постійно знаходяться в пошуках нових можливостей для реалізації своїх бізнес-проектів, максимального

використання усіх наявних у них ресурсів не лише на території власної держави, а й за кордоном [132, с. 134].

Кожна держава у світі формує власне національне законодавство на принципах, які є прийнятними для її громадян, опираючись при цьому на традиції та звичаї цієї держави. Не є винятком і національне законодавство, норми якого регламентують економічне життя, в тому числі питання здійснення підприємницької діяльності іноземними особами на території конкретної держави.

О. В. Гарагонич, досліджуючи питання правового регулювання підприємницької діяльності іноземних осіб у Чеській та Словацькій республіках, зазначає про необхідність забезпечення балансу інтересів національних та іноземних суб'єктів підприємницької діяльності шляхом забезпечення такого правового режиму, який сприяв би іноземним та одночасно захищав інтереси національних підприємців [105, с. 88-90].

Цілком обґрунтованим є те, коли під час вирішення питання щодо здійснення підприємництва особами (фізичними або/та юридичними) з іншої держави, національний законодавець дотримується балансу інтересів усіх зацікавлених осіб, з однієї сторони, намагається забезпечити існування такого правового регулювання, за якого була б можливість залучити якомога більше інвестицій та гарантувати існування великої кількості іноземних суб'єктів підприємницької діяльності, проте з іншої – не дискредитувати власних (національних) суб'єктів підприємництва, позбавивши їх переваг національного режиму правового регулювання.

Аналізуючи правове регулювання підприємницької діяльності іноземних осіб на території РП, необхідно наголосити, що з моменту набуття чинності нормами Закону РП про провадження підприємництва іноземцями [211] (з 30 квітня 2018 року), як елементу «Конституції бізнесу», регулювання указанного питання зазнало змін. Зокрема, три закони, а саме: Закон РП про засади ведення господарської діяльності на території Польської Народної Республіки у сфері дрібного виробництва іноземними юридичними та фізичними особами

[43], Закон РП про надання послуг на території Республіки Польща [39], а також Закон РП СГД (у відповідній частині) втратили чинність.

За таких обставин є обґрунтовані підстави стверджувати, що польський законодавець, приймаючи «Конституцію бізнесу», спрямував свої зусилля на оновлення, систематизацію та уніфікацію у межах одного нормативно-правового акта норм щодо діяльності іноземних осіб та іноземних суб'єктів підприємницької діяльності на території РП.

Закон РП про провадження підприємництва іноземцями передбачає, що цей нормативно-правовий акт регулює питання започаткування і здійснення господарської (підприємницької) діяльності іноземними особами на території РП, тимчасове пропонування або надання послуг на території РП іноземними особами як підприємцями, визначає принципи створення іноземними особами, які є підприємцями, філій та представництв у РП (ч. 1 ст. 1 зазначеного Закону).

Крім того, норми Глави 3 зазначеного Закону регламентують питання транскордонного надання послуг між учасниками господарського обороту держав-членів ЄС, держав ЄАВТ⁶⁵. Зокрема, визначено принципи транскордонного надання послуг, можливості отримання додаткової інформації отримувачами послуг, порядок визнання дозволів, сертифікатів та інших дозвільних документів, які видані на території цих держав-членів, а також зазначено про окремі застереження. Ці норми спрямовані на реалізацію основоположного принципу «вільного руху товарів та послуг» в межах ЄС, усуваючи надмірні адміністративні бар'єри.

Відповідно до п. 5, 7 ст. 3 Закону РП про провадження підприємництва іноземцями іноземною особою є: фізична особа, яка не має польського громадянства; юридична особа з місцезнаходженням за межами РП; структурна одиниця, що не є юридичною особою, але яка за законом наділена

⁶⁵ Європейська асоціація вільної торгівлі (англ. *European Free Trade Association, EFTA*)— це зона вільної торгівлі, яка об'єднує митні території чотирьох європейських країн, які не вступили до ЄС, зокрема, Республіки Ісландія, Князівства Ліхтенштейн, Королівства Норвегії та Швейцарської Конфедерації. Зона вільної торгівлі забезпечує країнам-членам режим вільної торгівлі товарами та послугами, а також гарантує вільний рух капіталів та фізичних осіб.

правоздатністю, та заснована за межами РП. Водночас іноземним підприємцем є іноземна особа, яка здійснює господарську діяльність за кордоном, а також польський громадянин, який здійснює господарську діяльність за кордоном.

Таким чином, нормами польського законодавства визначено критерій поділу осіб на національних (вітчизняних) та іноземних. Таким критерієм є зв'язок між особою та державою, а саме: громадянство фізичної особи або місцезнаходження юридичної особи. Водночас поняття «іноземний підприємець» у законодавстві РП сконструйоване шляхом його визначення через тлумачення поняття «іноземна особа». Отже, поняття «іноземна особа» та «іноземний підприємець» є відмінним за змістовним наповненням.

Польські фахівці зазначають, що поняття «іноземна особа» не передбачає провадження будь-якої господарської (підприємницької) діяльності. Відтак, іноземною особою є фізична особа, яка не має польського громадянства, юридична особа, а також структурна одиниця, яка не є юридичною особою, але яка за законом наділена правоздатністю, з місцезнаходженням за межами РП, та яка не займається господарською (підприємницькою) діяльністю (в тому числі за кордоном та/або на території РП). Як наслідок, іноземні особи, у випадку наявності у них наміру набути статус підприємця на території РП, повинні первинно легалізувати свою економічну діяльність. Водночас визначення іноземного підприємця передбачає, що він уже здійснює господарську (підприємницьку) діяльність за кордоном. Це означає, що на території РП іноземний підприємець продовжує господарську діяльність, що вже розпочата та вторинно (повторно) легалізує її, у зв'язку із територіальним розширенням [9, с. 175].

Будь-який іноземний підприємець в розумінні чинного законодавства РП є іноземною особою, проте не кожна іноземна особа має статус іноземного підприємця [4, с. 209–210].

Поділ на іноземних осіб та іноземних підприємців, який визначено на рівні закону, має важливе практичне значення, адже визначає окремий правовий статус для осіб, які мають бажання здійснювати підприємництво на території РП.

У ст. 4 Закону РП про провадження підприємництва іноземцями визначено умови ведення підприємницької діяльності іноземними фізичними особами, а також встановлено їх градацію на підставі критерію держави походження особи на три основні групи.

До першої групи належать особи із держав-членів ЄС, крім РП, особи з держав ЄАВТ. Вони мають право здійснювати господарську (підприємницьку) діяльність на тих самих принципах, як і громадяни РП (ч. 1 ст. 4 вказаного Закону).

До другої групи включені іноземні особи, які:

1) мають в РП: а) дозвіл на постійне проживання; б) дозвіл на довгострокове перебування в державі ЄС; в) дозвіл на тимчасове проживання, що виданий на підставі норм Закону РП про іноземців від 12 грудня 2013 року; г) статус біженця; д) додаткову охорону, е) згоду на перебування з гуманітарних причин або на толерантне перебування; є) дозвіл на тимчасове проживання і перебування у шлюбі з громадянами РП, які проживають на її території; ж) дозвіл на тимчасове проживання з метою здійснення господарської діяльності, наданий у зв'язку з продовженням вже здійснюваної господарської діяльності, інформацію про яку внесено до CEIDG;

2) користуються тимчасовим захистом у РП;

3) мають дійсну карту поляка;

4) є членами родини в розумінні ч. 4 ст. 2 Закону РП про в'їзд на територію РП, перебування та виїзд з цієї території громадян держав-членів ЄС та їх родин від 14 липня 2006 року;

5) перебувають на території РП на підставі Закону РП про іноземців від 12 грудня 2013 року або на підставі проїзного документа, відбиток штампа якого підтверджує подання заяви про отримання дозволу на проживання довгострокового резидента ЄС, якщо безпосередньо перед поданням заявки, вони мали право на започаткування та здійснення господарської діяльності відповідно до абз. 2 п. 1 літ. «в» і «д»;

б) є учасниками, організованих або співорганізованих суб'єктів, які зазначені у ст. 3 Закону РП про продовження використання інформації державного сектору від 25 лютого 2016 року, програми підтримки іноземців у галузі навчання та ведення підприємницької діяльності на території РП.

Іноземні особи, які належать до другої групи можуть здійснювати господарську (підприємницьку) діяльність на тих самих умовах та принципах, що і громадяни РП.

Варто наголосити, що норма ч. 2 ст. 4 Закону РП про провадження підприємництва іноземцями зазнала змістовних змін у зв'язку із виходом Об'єднаного Королівства Великої Британії та Північної Ірландії зі складу ЄС.

До третьої групи іноземних осіб належать усі інші особи, за винятком тих, що належать перших двох груп.

Таким чином, іноземні фізичні особи, зокрема громадяни України, які не мають згаданих дозволів або статусів, мають право здійснювати господарську діяльність виключно у формі товариства: командитного, командитно-акціонерного, з обмеженою відповідальністю та акціонерного. Можуть вступати до таких товариств, отримувати або придбавати частки та акції в них [352, с. 20]. Водночас цей перелік планується доповнити у зв'язку із введенням до польської правової системи нової організаційно-правової форми товариства – простого акціонерного товариства.

Враховуючи системний аналіз ст. 4 Закону РП про провадження підприємництва іноземцями, необхідно дійти висновку, що польський законодавець установлює національний режим (тобто режим сприяння) для реалізації підприємницької ініціативи для іноземних фізичних осіб з певних держав, зокрема із держав-членів ЄС та ЄАВТ. Аналогічний режим запроваджено для осіб, які мають спеціальні дозволи або статус на території РП.

Досвід РП щодо законодавчої градації іноземних фізичних осіб, які є потенційними суб'єктами підприємницької діяльності на території цієї держави на групи в залежності від громадянства, досліджено не достатньо, а доцільність його імплементації у національне законодавство не підтверджена. На даний час,

із урахуванням економічної ситуації у нашій державі, правове регулювання означеного питання, у спосіб виокремлення категорій іноземних осіб в залежності від обраного критерію та надання їм певних преференцій, є неприйнятним в українських реаліях.

Діяльність іноземних підприємців на території РП може бути реалізована через його відокремлені підрозділи (філії та представництва), або шляхом тимчасового пропонування або надання послуг на території РП відповідно до норм законодавства (ст. 2 Закону РП про провадження підприємництва іноземцями).

При цьому, законодавче регламентування діяльності відокремлених підрозділів іноземних підприємців на території РП здійснюється відповідно до ст. 14 - 20 гл. 4 та ст. 21 – 31 гл. 5 Закону РП про провадження підприємництва іноземцями.

Відокремлені підрозділи (філія та представництво) не є юридичними особами, а тому вони не можуть набувати для себе прав та обов'язків, бути учасником судового процесу або самостійною стороною договору. Таким чином, у випадку здійснення підприємництва через відокремлені підрозділи на території РП, усі юридично значимі дії вчиняються від імені головного офісу іноземного суб'єкта підприємницької діяльності.

Нормативне визначення філії передбачено п. 4 ст. 3 Закону РП про провадження підприємництва іноземцями. Згідно з вказаною нормою філія – це відокремлена та організаційно незалежна частина суб'єкта підприємницької діяльності, який провадить господарську діяльність поза його місцезнаходженням та/або місцем основної діяльності.

Як зазначають польські науковці, визначення є універсальним та охоплює поняття філії в розумінні як вітчизняного підприємця, так й іноземного. Це поняття не визначає суб'єктивні елементи, а характеризує філію об'єктивно. Тим не менш, воно дозволяє виокремити три структурні ознаки філії: 1) організаційне відокремлення та певний ступінь незалежності, 2) метою є провадження господарської діяльності, 3) розміщення поза місцем знаходження суб'єкта

підприємницької діяльності (поза місцем здійснення основної діяльності) [68, с. 19].

Змістовне тлумачення поняття «філія» за польським законодавством, а також норми статті 15 Закону РП про провадження підприємництва іноземцями, свідчить, що цей вид відокремленого підрозділу іноземного підприємця має право провадити господарську (підприємницьку) діяльність у тих напрямках, в яких її здійснює іноземний підприємець (головний офіс).

Водночас діяльність представництва іноземного підприємця обмежується виключно рекламним та інформаційним забезпеченням діяльності іноземного суб'єкта підприємництва (ст. 22 Закону про провадження підприємництва іноземцями).

У ст. 17 вищевказаного Закону РП передбачено, що розпочинати підприємницьку діяльність філія іноземного підприємця може після внесення відповідного запису про відокремлений підрозділ до KRS. Важливим обов'язком іноземного підприємця у створенні філії на території РП є визначення уповноваженої особи, яка буде представляти його інтереси у відносинах з польськими органами державної влади.

Для проведення реєстрації та здійснення філією іноземного підприємця господарської (підприємницької) діяльності на території РП висуваються певні вимоги (ст. 18–19 Закону РП про провадження підприємництва іноземцями).

Зокрема, для проведення реєстрації філії іноземного підприємця у РП до компетентного органу необхідно подати належним чином засвідчені копії:

- установчого документа (статуту, договору);
- документа, що підтверджує реєстрацію підприємця в іноземному реєстрі;
- рішення уповноваженого органу іноземного підприємця щодо створення філії у РП.

Водночас ці документи повинні бути перекладені польською мовою.

Крім того, під час здійснення підприємницької діяльності на території РП філія зобов'язана:

- вживати у діловодстві оригінальну назву іноземного суб'єкта підприємництва, його організаційно-правову форму, зазначеною польською мовою з додаванням виразу «філія в Польщі»;

- вести окремий бухгалтерський облік філії польською мовою відповідно до вимог польського законодавства;

- повідомляти Міністерство економіки РП про зміни, які відбуваються з головним офісом іноземного суб'єкта підприємницької діяльності (ліквідація, реорганізація, банкрутство тощо).

Інформація про створення представництва на території РП, у порівнянні із філією, не вноситься до KRS, а підлягає реєстрації у спеціальному Реєстрі іноземних представництв, ведення якого віднесено до повноважень Міністерства підприємництва і технологій РП. При цьому, нормами польського законодавства передбачено, що реєстрація представництва здійснюється строком на два роки, із можливістю її продовження на цей же строк.

Обов'язки та вимоги щодо документів для реєстрації та діяльності представництва іноземного підприємця на території РП є схожими до тих, що визначені стосовно філії.

У назві представництва має бути вказівка на оригінальне найменування іноземного підприємця з додаванням словосполучення «представництво в Польщі».

Особливий інтерес для українського законодавства становить законодавче регулювання підстав для заборони іноземному підприємцю здійснювати підприємницьку діяльність на території РП у формі філії та підстав для вилучення інформації про представництво іноземного суб'єкта підприємництва з відповідного реєстру, що має наслідком припинення його діяльності. Ці питання визначені ст. 20, 30 Закону РП про провадження підприємництва іноземцями відповідно. Фактично мова йде про підстави припинення діяльності відокремлених підрозділів іноземного суб'єкта підприємницької діяльності на території РП, які визначено на рівні окремого Закону.

Системний аналіз підстав для припинення відокремлених підрозділів (філії та представництва) іноземного підприємця у РП свідчить, що деякі з них є аналогічними, а деякі – різними. Законом РП про провадження підприємництва іноземцями для філій визначено чотири підстави, а щодо представництва – п'ять.

Спільними для вказаних відокремлених підрозділів підставами для припинення їх діяльності є:

- 1) порушення іноземним підприємцем польського законодавства (п. 1 ч. 1 ст. 20; п. 1 ч. 1 ст. 30);
- 2) початок ліквідаційної процедури щодо іноземного підприємця, який утворив філію чи представництво, або позбавлення іноземного підприємця права здійснювати підприємницьку діяльність (п. 2 ч. 1 ст. 20; п. 3 ч. 1 ст. 30);
- 3) діяльність іноземного підприємця загрожує безпеці або обороноздатності держави, збереженню інформації з обмеженим доступом з грифом таємності «конфіденційно» чи з вищим рівнем секретності, або іншому переважаючому публічному інтересу (п. 3 ч. 1 ст. 20; п. 4 ч. 1 ст. 30);

Водночас ст. 3 Закону РП про провадження підприємництва іноземцями також визначено, що слід розуміти під «переважаючим суспільним інтересом». Це цінність, яка підлягає охороні, зокрема: публічний порядок, безпека держави, публічне здоров'я, підтримання фінансового балансу системи забезпечення соціального захисту, захист споживачів, користувачів послуг та працівників, справедливість у комерційних операціях, боротьба зі зловживаннями, охорона навколишнього середовища, здоров'я тварин, інтелектуальна власність, соціально-культурна, національна, історична та художня спадщина.

- 4) вилучення інформації про іноземного підприємця з реєстру вказаного при внесенні інформації про філію іноземного підприємця до реєстру підприємців або ж вилучення інформації про іноземного підприємця з реєстру, витяг з якого підтверджує право іноземного підприємця здійснювати господарську діяльність (п. 4 ч. 1 ст. 20; п. 5 ч. 1 ст. 30).

Крім того, підставою для вилучення інформації про представництво іноземного суб'єкта підприємництва з відповідного реєстру є відсутність

юридичного права на нерухоме майно, адреса якого зазначена у реєстрі представництв як місцезнаходження представництва, а також не виконання підприємцем зобов'язань щодо повідомлення компетентних органів про юридично значимі зміни, які сталися з підприємцем, якщо такі зміни є істотними (ч. 2 ст. 30).

При наявності однієї із зазначених підстав міністр економіки вчиняє передбачені спеціальним Законом дії, спрямовані на ліквідацію філії чи представництва іноземного суб'єкта підприємницької діяльності [132, с. 137–138].

М. Сірант зазначає, що створення відокремленого підрозділу оцінюється як приваблива форма для іноземних інвесторів, які тільки планують виходити на національний ринок, оскільки іноземна юридична особа через нього може попередньо оцінити потенційні підприємницькі ризики, пов'язані із провадженням того чи іншого виду діяльності, у такий спосіб, зменшити свої можливі фінансові втрати [308, с. 340].

М. І. Бирка основними формами здійснення іноземними фізичними і юридичними особами підприємницької діяльності на території України називає відкриття на території України відокремленого підрозділу (філії або представництва іноземної юридичної особи), а також його створення, здійснення діяльності через відокремлені підрозділи іноземної юридичної особи [82, с. 15].

З метою більш глибокого дослідження проблемного питання необхідно навести деякі норми чинного законодавства України, що регламентують питання діяльності відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб (у тому числі іноземних суб'єктів підприємницької діяльності) на території України.

Так, суспільні відносини щодо здійснення іноземними фізичними та юридичними особами підприємницької діяльності на території України врегульовано нормами ГК України, ЦК України, законами України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», «Про правовий статус

іноземців та осіб без громадянства», «Про режим іноземного інвестування» та іншими законами та підзаконними нормативними актами.

Згідно з ч. 4 ст. 64, ч. 3 ст. 117 ГК України підприємство має право створювати філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, погоджуючи питання про розміщення таких підрозділів підприємства з відповідними органами місцевого самоврядування в установленому законодавством порядку. Такі відокремлені підрозділи не мають статусу юридичної особи і діють на основі положення про них, затвердженого підприємством, можуть відкривати рахунки в установах банків відповідно до закону. Діяльність філій, представництв та інших відокремлених підрозділів підприємств, утворених за законодавством інших держав, здійснюється на території України відповідно до законодавства України.

Тлумачення ст. 95 ЦК України дає підстави для твердження, що філією є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій. Представництвом є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи. Філії та представництва не є юридичними особами. Вони наділяються майном юридичної особи, що їх створила, і діють на підставі затвердженого нею положення. Відмінність представництва від філії полягає в тому, що представництво виконує лише представницькі функції і захист інтересів юридичної особи, натомість філія може здійснювати як всі, так і окремі функції юридичної особи, у тому числі представництво і захист її інтересів.

Відповідно до положень ст. 1, ч. 18 ст. 5 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [256] представництво іноземного суб'єкта господарської діяльності – установа або особа, яка представляє інтереси іноземного суб'єкта господарської діяльності в Україні і має на це належним чином оформлені відповідні повноваження. Іноземні суб'єкти господарської діяльності, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність на території України, мають право на відкриття своїх представництв на території України.

Норми ПК України [223] містять згадку про постійне представництво нерезидента. Постійне представництво – постійне місце діяльності, через яке повністю або частково проводиться господарська діяльність нерезидента в Україні, зокрема: місце управління; філія; офіс; фабрика; майстерня; установка або споруда для розвідки природних ресурсів; шахта, нафтова/газова свердловина, кар’єр чи будь-яке інше місце видобутку природних ресурсів; склад або приміщення, що використовується для доставки товарів, сервер (пп. 14.1.193 п. 14.1 ст. 14 ПК України).

З огляду на викладені норми законодавства, можна зробити висновок, що хоча нормами ЦК України і встановлено загальне поняття філії та представництва юридичної особи, законодавство України у частині визначення правового статусу та видів відокремлених підрозділів саме іноземних суб’єктів підприємницької діяльності, їх порядок реєстрації (акредитації) недостатньо врегульований та потребує наступного удосконалення та конкретизації.

Водночас підстави припинення діяльності відокремлених підрозділів іноземних підприємств потребують закріплення на рівні закону.

У контексті наведеного представництво іноземного суб’єкта підприємництва може розумітись як «постійне представництво нерезидента», що фактично здійснює господарську діяльність, притаманну для суб’єкта підприємництва, та представництво, що не є постійним і такої діяльності не проводить. У першому випадку, постійне представництво нерезидента відповідно до норм ПК України за суттю є ближчим до поняття філії іноземного підприємця у РП, а представництво іноземного суб’єкта господарської діяльності у контексті норм Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» – до поняття представництва іноземного підприємця у РП.

Чітке визначення поняття та правового статусу в Україні відокремлених підрозділів іноземних суб’єктів підприємництва, створених на території іншої держави, сприятиме однозначному праворозумінню та правозастосуванню, а також збільшенню їх кількості. Це, крім іншого, є важливою передумовою для залучення іноземних інвестицій.

Необхідно також вказати, що Додатком XXXIV до Глави 13 розділу V Угоди про асоціацію передбачена імплементація у національне законодавство України Одинадцятої Директиви Ради № 89/666/ЄЕС від 21 грудня 1989 року «Щодо вимог з розкриття інформації про відділення, що були відкриті у Державі-члені певними типами підприємств, що діють згідно з законодавством іншої Держави». Таким чином, позитивний досвід правового регулювання діяльності іноземних суб'єктів підприємницької діяльності на території РП у формі філії та представництва, може бути імплементовано в Україні.

Суб'єктами законодавчої ініціативи в Україні робились спроби врегулювати вказані питання, в спосіб прийняття закону щодо діяльності відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб.

Так, ще у 2017 році у професійній спільноті велись дискусії та обговорювалась необхідність прийняття проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування діяльності відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб [141].

Кабінет Міністрів України подавав на розгляд Верховної Ради України проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування діяльності відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави, яким пропонувалось впорядкувати правовий статус відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави, уніфікувати, спростити та прискорити процедури створення та припинення їх діяльності на території України [278]. Проте цей законопроект було відкликано.

Надалі Кабінет Міністрів України вніс на розгляд Верховної Ради України законопроект з аналогічною назвою [279].

Аналіз вказаних законопроектів, незважаючи на їх назви, має суттєве значення для удосконалення регламентування діяльності відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб як суб'єктів підприємництва.

Безсумнівно, що кожна держава формує власну систему законодавства у сфері підприємництва, яка найбільш повно відповідає вимогам суспільства,

напрямам його розвитку. Бездумне ж перенесення на український ринок досвіду зарубіжних країн у сфері підприємництва без урахування національних особливостей може ускладнити труднощі перехідного періоду. Далеко не все, прийнятне для інших країн, може бути повністю адаптоване в Україні, оскільки пристосувати напрацьовані в інших умовах механізми до вітчизняних особливостей не завжди можливо [104, с. 65].

Враховуючи глобалізаційні процеси, які притаманні міжнародній економіці, потребу нашої держави у залученні іноземних інвестицій, є необхідним та доцільним врахування позитивного досвіду інших держав (зокрема РП) у процесі подальшого розвитку законодавства щодо здійснення підприємницької діяльності іноземними підприємцями.

Д. В. Зятіна, аналізуючи сучасний стан правового регулювання засад створення відокремлених підрозділів іноземних суб'єктів господарювання на території України, зазначає, що національне законодавство з питань реєстрації постійних представництв вимагає вдосконалення. Положення про реєстрацію мають бути закріплені в спеціальному законі про реєстрацію, що для іноземних інвесторів є більш зрозумілим та передбачуваним, відповідає тенденціям інтеграційних та глобалізаційних економічних процесів [156, с. 94]. Проте не лише положення про реєстрацію відокремлених підрозділів іноземних суб'єктів господарювання (у тому числі суб'єктів підприємництва) мають бути закріплені на рівні окремого закону, а й підстави для їх припинення.

Стан правового регулювання діяльності відокремлених підрозділів іноземного суб'єкта підприємницької діяльності, зокрема підстав для припинення їх діяльності, викликає певні зауваження, оскільки відсутня повнота та чіткість унормування цього питання. Так, наприклад, у спеціальному законі РП щодо здійснення підприємництва іноземними підприємцями на території цієї держави у формі філій та представництв, разом з іншими підставами для припинення їх діяльності, зазначено таку підставу, як негативний вплив діяльності іноземного підприємця на безпеку або обороноздатність держави, збереження інформації з обмеженим доступом із грифом таємності

«конфіденційно» чи з вищим рівнем секретності, іншого переважаючого публічного інтересу.

З урахуванням досвіду РП, в умовах виникнення новітніх форм конфліктів та глобального протистояння, існування ризиків агресії, у тому числі у гібридній формі, необхідним є уведення у законодавство України серед інших підстав припинення діяльності суб'єктів підприємницької діяльності окремої підстави, такої як, припинення діяльності відокремленого підрозділу (філії або представництва) іноземного суб'єкта підприємницької діяльності, якщо така діяльність суперечить законодавству України. Ці зміни доцільно викласти у ст. 117 ГК України, доповнивши її частиною п'ятою. При цьому сам правовий механізм застосування цієї підстави повинен відбуватись в судовому порядку.

Таким чином, законодавство з питань діяльності відокремлених підрозділів іноземних суб'єктів господарської діяльності (у тому числі суб'єктів підприємництва) потребує вдосконалення та приведення до сучасних умов господарювання. [...] Водночас, як аргументовано зазначає Д. В. Зятіна, не можна допустити формального підходу до реформування чинного законодавства без урахування природи відносин, що підлягають реформуванню. Тому, погоджуємось із тим, що саме ГК України як засадничий нормативно-правовий акт у сфері господарювання має містити детальні положення щодо організації та здійснення діяльності відокремлених підрозділів, у тому числі відокремлених підрозділів юридичних осіб (суб'єктів підприємництва), утворених відповідно до законодавства іноземної держави [156, с. 97].

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи розгляд правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща, можна зробити наступні узагальнені висновки та пропозиції.

Запропоновано доповнення критеріїв поділу суб'єктів підприємницької діяльності в Україні разом з показниками щодо прибутку та кількості найманих

працівників, таким, як балансова вартість активів на кінець звітного періоду (календарний рік).

Аргументовано положення щодо удосконалення організаційно-правової форми господарських товариств, у вигляді товариства з обмеженою відповідальністю в Україні, у спосіб запровадження таких гарантій та переваг для суб'єктів мікро- та малого підприємництва, які займаються реалізацією стартап-проектів: виплата учасникам авансового внеску до отримання очікуваних дивідендів; компенсація дивідендів, не отриманих у звітному періоді, у наступні фінансові роки; спрощений порядок проведення загальних зборів за допомогою засобів електронного зв'язку (скликання, участь, прийняття рішень).

Розроблено пропозицію щодо запровадження в Україні інституту зупинення підприємницької діяльності за ініціативою суб'єкта підприємництва, з обов'язковим законодавчим визначенням умов, порядку проведення, строків (максимального/мінімального), на який зупиняється здійснення підприємництва. Пропонується доповнити Господарський кодекс України статтею 51.1 «Зупинення та поновлення підприємництва».

Запропоновано введення у законодавство України серед інших підстав припинення діяльності суб'єктів підприємницької діяльності окремої підстави, такої, як припинення діяльності відокремленого підрозділу (філії або представництва) іноземного суб'єкта підприємницької діяльності, якщо така діяльність суперечить законодавству України. Пропонується доповнити статтю 117 ГК України частиною п'ятою та викласти її у наступній редакції: *«Діяльність відокремленого підрозділу (філії або представництва) іноземного суб'єкта підприємницької діяльності, яка суперечить законодавству України, припиняється на підставі рішення суду.»*

За підготовленими пропозиціями запропоновано проєкт Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання підприємницької діяльності» (Додаток А).

РОЗДІЛ 3

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Охарактеризувати явище підприємництва, дослідити його всебічно, виявити фактори, на які воно має вплив та які впливають на нього, не просто. І це пов'язано з такими характеристиками підприємництва, як неоднорідність та динамізм [300, с. 44].

Держава безпосередньо зацікавлена в розвитку підприємницької діяльності, оскільки зростання підприємств забезпечує нарощення економічної потужності України, підвищення добробуту громадян, заповнює прогалини у сфері споживання, сприяє створенню нових робочих місць, забезпечує розвиток добросовісних конкурентних відносин тощо [163, с. 220].

Добровольська В. В. зазначає, що взаємозв'язок підприємництва та держави є одним із найважливіших дієвих факторів економічного розвитку суспільства, яке спирається на ринкові методи господарювання. Його важливою функцією є сприяння соціально-політичній стабільності суспільства, тобто він відкриває простір вільному вибору шляхів і методів роботи на користь суспільства та забезпечення власного добробуту [122, с. 290].

Варто погодитися також із тим, що визначення підприємницької діяльності, що міститься у ст. 42 ГК України, є поширеним у господарському законодавстві. Воно відбиває найбільш характерні риси цього виду господарської діяльності. У той же час воно не є повним. Як не є повними (збіднілими) переважна більшість відомих визначень у законодавстві. Щодо даного визначення підприємницької діяльності, то в ньому відсутня, на погляд авторів коментарю, вельми суттєва ознака цієї діяльності – її тісний зв'язок з державним регулюванням. Держава не може стояти осторонь від процесів, що відбуваються у цій сфері. Вона змушена виконувати цю функцію, оскільки підприємці, реалізуючи свій приватний інтерес, можуть спричиняти і часто-густо спричиняють на практиці шкоду суспільному інтересу. Тому держава у процесі такої регламентації утверджує

публічні засади, суспільний інтерес, одночасно узгоджуючи його з приватним інтересом підприємців [206, с. 80].

В. Б. Авер'янов визначає державне регулювання підприємницької діяльності як засновану на законодавстві форму державного впливу на підприємницьку діяльність шляхом встановлення та застосування державними органами правил, спрямованих на забезпечення належних умов господарської діяльності фізичних та юридичних осіб, що підтримується можливістю застосування правових санкцій при порушенні зазначених правил [75, с. 65].

Н. О. Саніахметова вважає, що державне регулювання підприємницької діяльності – це діяльність держави в особі її органів, спрямована на забезпечення публічних інтересів шляхом використання засобів впливу на підприємницькі відносини та поведінку суб'єктів підприємницької діяльності [111, с. 65]

На переконання деяких фахівців, державне регулювання підприємництва – це вплив держави на діяльність суб'єктів підприємницької діяльності з метою забезпечення правових, економічних та організаційних умов становлення та розвитку підприємництва [297, с.74].

Державне регулювання підприємництва, на думку Б. В. Соркіна, прийнято тлумачити як систему правових, організаційних та регуляторно-контрольних заходів держави, спрямованих на створення сприятливого підприємницького середовища й управління державним сектором для забезпечення ефективності та конкурентоспроможності національної економіки [319, с. 86].

На переконання О. В. Сергійко, державне регулювання підприємництва – це сукупність форм, методів і інструментів, за допомогою яких держава впливає на діяльність суб'єктів господарювання, ринкову кон'юнктуру з метою створення сприятливих умов для функціонування ринку й задоволення соціально-економічних потреб суспільства [306, с. 160].

Л. Ш. Маматова вважає, що державне регулювання підприємницької діяльності – система заходів підтримки, компенсації, обмеження та інших регулюючих та управлінської діяльності держави задля створення умов

ефективного функціонування суб'єктів господарювання та вирішення соціально-економічних проблем національної економіки країни [193, с. 156].

При цьому, процес державного регулювання підприємницької діяльності потребує здійснення комплексу економічних, організаційних, управлінських, фінансових заходів, які виступають складовими механізми державного регулювання. Державне регулювання розвитку підприємництва формується з: системи правових засобів, яка включає закони, норми, правила, законодавчі акти та нормативно-правові документи; інструментів фінансово-кредитної політики – спрямованих на реалізацію програм підтримки та розвитку підприємництва; інструментів інвестиційної та податкової політики, як економічний вплив держави на новостворені підприємства; засобів державної системи інкубаторів з розвинутою мережею центрів зайнятості, для регулювання руху трудових ресурсів та професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності; засобів системи державного контролю за дотриманням прийнятих та чинних правових, економічних та організаційних умов сприяння розвитку підприємництва [193, с. 158].

Важливим питанням під час дослідження державного регулювання підприємницької діяльності є з'ясування принципів його здійснення, оскільки це дає змогу визначити закономірності функціонування та розвитку правового регулювання підприємництва, його спрямованість.

Етимологічно принцип походить від лат. «*principium*» та означає основу, засаду, керівну ідею, визначальне положення [98, с. 1096].

Водночас перед з'ясуванням питання, на яких принципах здійснюється державне регулювання підприємницької діяльності, слід звернутись до поняття «принципи права», оскільки ці категорії взаємопов'язані.

Як зазначає Г. Л. Знаменський у процесі формування системи господарського законодавства необхідно найбільш повно використовувати потенціал таких правових засобів, як правові принципи, юридичні конструкції, правові механізми тощо. Так, більш широке використання правових принципів створює можливості для подолання постійно зростаючої складності правового

регулювання. Законодавчі акти останнього часу стали багатослівними, декларативними. Якби в них чіткіше формулювалися цілі і принципи регулювання, то багатослів'я можна було б уникнути. Принципи покликані зіграти роль важливого приводу (стислої пружини), енергія якого збільшує цілеспрямованість і точність дії норм [155, с. 50].

У юридичній літературі минулого й сучасності немає єдності щодо визначення поняття принципів права, що, зі свого боку, дає можливість, як зазначає О. В. Старчук, стверджувати про неординарність цієї проблеми [321, с. 41].

О. О. Уварова у монографічному дослідженні, присвяченому принципам права у правозастосуванні зазначає, що пошук відповіді на питання про природу принципів права та їх роль у правозастосуванні, як і багатовіковий пошук поняття права, відзначається великою різноманітністю точок зору. Це пояснюється, в першу чергу, змінюваністю політичної ситуації, в контексті якої зазвичай розглядається питання про роль принципів у правовому регулюванні, а також тим, що участь у цьому пошуку беруть прихильники різних концепцій праворозуміння [329, с. 9].

Поширеним підходом щодо визначення поняття «принципи» є їх визначення через поняття «засадничих ідей права», «нормативних засад», які мають синонімічне змістовне навантаження. Так, у якості засадничих ідей права, які визначають зміст і спрямованість його норм та характеризуються системністю, взаємоузгодженістю, загальнообов'язковістю, універсальністю, стабільністю, предметною визначеністю, загальнозначущістю й регулятивністю визначає принципи права і О. В. Старчук [321, с. 42].

Інший підхід, який, також, є часто вживаним, визначає принципи як «ідеї, основоположні ідеї, теоретичні, нормативно-керівні положення, установки». Так, В. М. Прасюк (в контексті дослідження державного фінансового контролю) розглядає принципи як основоположні ідеї, керівні засади, фундаментальні положення, вихідні начала, які є найсуттєвішою основою не лише правових норм, а й всієї правозастосовчої діяльності [233, с. 51–52].

К. А. Возняковська під принципами права розуміє ідеї, теоретичні, нормативно-керівні положення того чи іншого виду людської діяльності, які конкретизуються в змісті правових норм та об'єктивно зумовлені матеріальними умовами існування суспільства [101, с. 148].

Як вихідні, визначальні ідеї, положення, установки, які складають моральну та організаційну основу виникнення, розвитку і функціонування права окреслює принципи права О. В. Зайчук [147, с. 23].

Таким чином, слід погодитися із висновком В. М. Парасюка, що за найбільш поширеними варіаціями, принципи – це основи, положення, засади, правила, норми, вимоги, тобто змістовно аналогічні поняття, які науковою спільнотою та на законодавчому рівні трактуються у широкому сенсі (основи, положення, засади) або у вузькому (правила, норми, вимоги), які є певними орієнтирами діяльності учасників певних суспільних відносин [233, с. 52–53]. Тобто для визначення юридичної сутності поняття «принцип» використовуються «семантично подібні поняття» [79, с. 21].

Оскільки, виявлення поняття, яке розкриває сутність терміну «принципи» у повній мірі, викликає найбільш серйозні труднощі, близькими за значенням до поняття «принцип» є еквівалентні терміни, а саме: «засада», «положення», «основа», «ідея» та ін., що дозволяє використовувати їх як рівнозначні, тобто в однаковому сенсі без шкоди для змісту [233, с. 51–52].

Так, наприклад, аналіз норм ЦК України (зокрема ст. 3 «Загальні засади цивільного законодавства») свідчить, що цей Кодекс, крім іншого, визнає та закріплює свободу підприємницької діяльності, яка не заборонена законом. Водночас у ст. 6 «Загальні принципи господарювання» ГК України, зазначено про свободу підприємницької діяльності у межах, визначених законом. За таких обставин є підстави стверджувати, що свобода підприємницької діяльності одночасно являється і принципом, і загальною засадою. Тобто, у конкретному випадку поняття «принцип» та «загальна засада» вживаються як синоніми, мають однаковий зміст.

Утворюючи головний зміст права, юридичні принципи, на думку правників, перебирають на себе всі його властивості і функції. А це означає, що: а) вони нормативно-регулятивні, всезагальні, обов'язкові, об'єктивно-зумовлені, історичні й ідейно-політичні категорії; б) їх соціальною функцією є регулювання й охорона суспільних відносин; в) вони є самостійною юридичною категорією, тобто мають відокремлюючі ознаки від усіх інших. Так, від юридичних норм їх відокремлює їх імперативність і безумовність, концентроване відображення у них найважливіших закономірностей даного суспільства [167, с. 43].

Дійсно принципи/загальні засади права є основою, фундаментом для нормативно-правових актів.

Загальними принципами господарювання в Україні є свобода підприємницької діяльності в межах, установлених законом; вільний рух капіталів, товарів і послуг на території України; обмеження державного регулювання економічних процесів, здійснюваного у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, сумлінної конкуренції в підприємстві, екологічної захисту населення, захисту прав споживачів і безпеки суспільства і держави; заборона незаконного втручання органів державної влади й органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб у господарські відносини, інші принципи, що забезпечують сполучення держрегулювання і саморегуляції, перераховані в ст.6 ГК України [114, с. 3].

Що ж стосується саме принципів державного регулювання підприємництва, то у науковій літературі існують різні підходи та їх визначення.

Так, Н. Г. Мазій, досліджуючи принципи державного регулювання підприємницької діяльності, фактично ототожнює їх з принципами державної регуляторної політики, які визначені у Законі України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [253]. Науковець виокремлює такі принципи як:

доцільність: обґрунтовану необхідність втручання відповідних державних органів з метою вирішення існуючих проблем; поєднання адміністративно-правових і економічних важелів; своєчасність та оперативність при вирішенні

національних, регіональних і галузевих проблем державного регулювання підприємництва;

адекватність: форми та рівень державного регулювання господарських відносин відповідали потребі у вирішенні існуючої проблеми та ринковим вимогам із урахуванням усіх прийнятних альтернатив; корегування нерівності (економічної) суб'єктів господарювання на ринку відбувалося через оподаткування, дотації, обов'язкове страхування тощо; санкції за порушення законодавства (у широкому значенні), виявлені під час регуляторно-контрольних дій, були пропорційні порушенню;

ефективність: організаційне, правове, економічне та екологічне забезпечення державного регулювання підприємництва повинно здійснюватися спеціальними органами з використанням відповідних важелів; на вищих рівнях державного управління мають вирішуватися тільки ті завдання, які неможливо вирішити на нижчих; регуляторна діяльність повинна бути послідовною та раціональною, передбачати кінцевий економічний ефект;

збалансованість: державне регулювання повинно здійснюватися тільки у тих випадках, коли неможливе саморегулювання; для підтримки розвитку та функціонування підприємництва належить уникати диспаритету цін, пом'якшувати спади виробництва, сприяти скороченню безробіття тощо; спрямовувати регуляторну діяльність для забезпечення балансу інтересів держави, суб'єктів господарювання та громадян, виявляючи комплексний і системний підходи до вирішення соціальних, економічних та екологічних проблем, пов'язаних із підприємництвом;

передбачуваність: державне регулювання підприємництва має відповідати цілям державної політики та існуючим і очікуваним умовам здійснення підприємницької діяльності; у рамках державного регулювання підприємництва потрібно використовувати планування;

прозорість: відкритість, простота та зрозумілість для суб'єктів господарювання поставлених завдань; розуміння прав і обов'язків суб'єктів господарювання та наслідків порушення цих прав і невиконання зазначених

обов'язків; обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома суб'єктів підприємництва; інформування громадськості про необхідність здійснення регуляторної діяльності; обов'язкове врахування громадської думки [192]. Схожі погляди про перелік принципів державного регулювання підприємництва мають Л. В. Хомко, Х. Ю. Кульгавець [333, с. 44–46].

У свою чергу Л. С. Безугла виокремлює такі принципи державного регулювання підприємництва як: адекватність, комплексність, послідовність, нейтральність, результативність, законність [80, с. 91].

А. А. Ключко, аналізуючи вказані підходи до розуміння принципів державного регулювання підприємництва, запропонував доповнити їх наступними: 1) принцип першочергової уваги до малого бізнесу; 2) надання державної допомоги в підвищенні кваліфікації кадрів підприємництва, особливо в сфері інноваційного бізнесу; 3) забезпечення участі представників бізнесу в експертизі проєктів нормативно-правових актів, що так чи інакше стосуються підприємницької діяльності; 4) інфраструктурне забезпечення підтримки бізнесу; 5) створення сприятливих умов для розвитку населення в напрямку набуття ним знань, навичок і умінь у царині започаткування власного бізнесу та його ведення [161, с. 128].

Проведений аналіз принципів державного регулювання підприємницької діяльності дає підстави для їх розширення та доповнення наступними: пріоритетність розвитку мікро, малого та середнього підприємництва (принцип «think small first»); стабільність правового регулювання підприємницької діяльності.

Ведучи мову про принцип пріоритетності розвитку мікро, малого та середнього підприємництва (принцип «think small first»), необхідно вказати наступне.

Важливим нормативним документом у ЄС в сфері державного регулювання підприємництва є Акт з питань малого бізнесу (The Small Business Act For Europe) [69] та один з його основних принципів «спочатку думай про малих»

(«think small first»), який, звичайно, знаходить своє відображення у чинному законодавстві РП.

Відповідно до цього принципу основна підтримка держави спрямовується, у першу чергу, мікро-, малому та середньому підприємництву, а мікро-, мале і середнє підприємництво стає надважливим і пріоритетним сектором національної економіки. При цьому, завдяки принципу «спочатку думай про малих», інтереси мікро-, малого та середнього підприємництва враховуються на початковій стадії напрацювання відповідної політики держави. Це допомагає державам ЄС, в тому числі у РП, більш повно враховувати їх інтереси, розробляти законодавство, яке є найбільш сприятливим для них.

Інструментами, які використовуються при застосуванні принципу «спочатку думай про малих» є:

- 1) тест на мікро-, мале та середнє підприємництво (М – тест) – дозволяє ідентифікувати суб'єктів, які належать до цих категорій підприємництва;
- 2) впровадження конкретних пропозицій до законодавства, які унеможливають непропорційне навантаження на мікро-, малих та середніх суб'єктів підприємництва;
- 3) консультації та рекомендації від мікро-, малих та середніх підприємців;
- 4) інститут представника підприємців.

Про необхідність використання принципу «спочатку думай про малих» під час законодавчого регулювання діяльності мікро-, малого та середнього підприємництва в Україні часто вказують спеціальні уповноважені органи в цій сфері, зокрема Державна регуляторна служба України. Нажаль, в Україні, такий принцип здебільшого носить декларативний характер [135, с. 91].

Що стосується стабільності правового регулювання підприємницької діяльності, то його слід розглядати як складову принципу послідовності та принципу передбачуваності. У першу чергу мова йде про недоцільність або ж навіть встановлення «мораторію» на здійснення численних змін у законодавстві, яке регулює здійснення підприємницької діяльності.

Останнім часом, як серед польських науковців, так і в публіцистичних статтях висловлюються думки щодо необхідності запровадження таких обмежень на певний період, а внесення змін до чинних норм здійснювати лише за умови широкого обговорення та проведення аналізу ефективності запропонованих нововведень, виключно у випадку їх обґрунтованої потреби.

Безсумнівно, часті зміни законодавчих актів, що стосуються здійснення підприємництва, негативно впливають на функціонування бізнесу. Неодноразові зміни до одних і тих же нормативно-правових актів протягом незначного строку, а також прийняття актів із коротким періодом *vacatio legis*⁶⁶ змушують підприємців швидко адаптуватись до змін, що вдається не усім. У зв'язку із наведеним, Речник малих та середніх підприємців РП пропонує запровадити можливість змін у сфері економічного законодавства, введення зобов'язань для підприємців згідно з новим законодавством з необхідним *vacatio legis*, що становить мінімум 6 місяців [226].

Таким чином слід погодитись із тим, що часті зміни нормативно-правових актів, які регулюють підприємницьку діяльність, короткий перехідний період, передбачений такими актами, негативно впливають на підприємництво. Запровадження принципу стабільності правового регулювання підприємницької діяльності (як двоскладову: 1) заборона багаторазової зміни правового регулювання та 2) забезпечення розумного *vacatio legis*), матиме позитивний ефект, доповнюватиме принципи послідовності і передбачуваності державного регулювання підприємницької діяльності.

Крім того, необхідно зазначити, що сучасному світу притаманні процеси глобалізації, виникнення нових викликів, а у зв'язку із цим утворення та функціонування значної кількості авторитетних міжнародних організацій та «наднаціональних» державних об'єднань. Здебільшого такі об'єднання оперують та ухвалюють рішення у вигляді «м'якого права», встановлюючи певні

⁶⁶ **Vacatio legis** – технічний термін у законі, що означає період часу між оголошення правового акта і моментом набрання ним чинності. Він також розуміється як адаптивний період, тимчасовий або перехідний етап.

стандарти регулювання того чи іншого питання, або визначають загальні засади вирішення глобальних проблем. Подальший розвиток цих ідей, принципів, засад відбувається шляхом прийняття національного законодавства. Таким чином, маємо підстави стверджувати про визначення спрямованості як державного регулювання, так і національного законодавства саме нормами та стандартами міжнародного права.

Разом з цим, окремі принципи державного регулювання можуть бути рекомендовані до використання міжнародними інституціями. Особливої актуальності такі рекомендації набувають у контексті бажання держави набуті членство у таких міжнародних організаціях (інституціях) або відповідати певним її критеріям. Деякі принципи щодо державного регулювання, у тому числі підприємництва, наприклад, визначено як основоположні у ЄС (так звані «Four freedoms»), а саме: забезпечення вільного переміщення товарів, послуг, робочої сили і капіталу. Крім того, важливим принципом у ЄС є забезпечення захисту економічної конкуренції.

Зазначене дає підстави для твердження про об'єктивне існування такого принципу як базування державного регулювання підприємницької діяльності на міжнародних нормах та стандартах. Проте, з іншого боку, такий принцип можна розглядати у контексті структури законодавства держави (як частину зобов'язань за міжнародними договорами, угодами). У такому контексті принцип базування державного регулювання підприємницької діяльності повинен враховуватись законодавцем під час розроблення відповідних нормативно-правових актів. За таких обставин його додаткове виокремлення і закріплення не вимагається.

Також цікавим є польський досвід щодо закріплення деяких принципів державного регулювання підприємницької діяльності у цій державі, про що свідчить аналіз норм ПП РП. Зокрема на основі закріплених принципів «все, що не заборонено законом, дозволяється», добросовісності підприємця, дружнього тлумачення законодавства, пропорційності здійснюється подальша деталізація законодавства у сфері підприємництва [127, с. 111].

Державне регулювання підприємництва здійснюється за допомогою відповідних методів. Разом з цим, вказуючи про методи державного регулювання, слід мати на увазі, що в загальному під методом будь-якої діяльності слід розуміти способи, прийоми, засоби, які використовуються для досягнення поставленої мети і становлять зміст цієї діяльності [169, с. 180].

Методи державного регулювання підприємницької діяльності, як і методи державного впливу на економіку загалом, поділяються на прямі (адміністративні) і непрямі (економічні). Прямі методи державного регулювання, пов'язані з використанням адміністративних засобів впливу на економічні відносини та поведінку відповідних суб'єктів. До методів прямого державного впливу належать: визначення стратегічних цілей розвитку економіки, планування, державне замовлення, державна реєстрація, ліцензування, нормативні вимоги до якості та сертифікації технології і продукції, правові та адміністративні обмеження і заборони або обмеження щодо виготовлення окремих видів продукції та ін. Непрямі методи державного регулювання націлені на стимулювання процесу розвитку підприємництва, створення сприятливого зовнішнього середовища для діяльності, стимулювання належної поведінки суб'єктів. До них належать: проведення грошово-кредитної політики, лібералізація податкового та амортизаційного законодавства, ціноутворення, забезпечення державними замовленнями суб'єктів підприємництва та ін. Співвідношення прямих і непрямих методів залежить від економічної ситуації в країні, обраної концепції економічного розвитку [333, с. 44–46].

Разом з цим ГК України в указаному контексті досліджуваного поняття замість поняття «методи» послуговується поняттям «засоби», що певним чином корегує поняття, яке слід використовувати, досліджуючи питання цього пункту роботи. Про спірність ототожнення понять «засоби» і «методи» державного впливу на господарську діяльність вказує і В. С. Щербина, оскільки «засіб – це знаряддя, інструмент (відповідає на питання «що?»), а метод – спосіб або (іноді) сукупність способів (відповідає на питання «як, яким чином?»))» [344, с. 12].

Засоби державного регулювання господарської діяльності – це встановлені законом економічні, організаційні та правові інструменти (знаряддя) регулюючого впливу держави в особі уповноважених органів на діяльність суб'єктів господарювання.

Застосування засобів державного регулювання господарської діяльності має бути спрямоване на розв'язання двох основних задач:

1) забезпечення оптимального державного регулювання, яке б виключало надмірне втручання держави в організацію і здійснення господарської діяльності;

2) забезпечення оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних (господарських) відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів в державі [344, с. 13–14].

Проблема державного регулювання підприємництва є нагальною на сучасному етапі розвитку економіки України. На сьогодні вплив держави, з одного боку, доволі значний, а з іншого – недостатньо ефективний. Тому необхідність визначення оптимального ступеня державного регуляторного впливу на розвиток підприємництва є тим, щоб, з одного боку, забезпечити ефективне функціонування та отримання прибутків, а з іншого – створити передумови для збалансованого росту економіки країни [192]. Слід погодитися із тим, що до сьогоднішнього дня наша держава не створила ефективної системи регулювання економічної політики та не виробила відповідної стратегії розвитку [120, с. 213].

Враховуючи предмет цього дослідження, необхідним є виокремлення найбільш цінного досвіду правового регулювання державної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності та інших форм сприяння підприємцям у РП, з метою його подальшого вивчення та впровадження в Україні.

Формування сприятливих умов для розвитку малого підприємництва України є важливим для всієї економіки. Українські та міжнародні юридичні рамки – Угода про асоціацію між ЄС та Україною, програми міжнародної допомоги ЄС, Світового банку та МВФ – створюють підстави для реформування й зміцнення сектора. Ефективні європейські інструменти, у тому числі випробувані в РП, можуть і

повинні бути використані в українському середовищі. Однак для цього необхідні докорінні зміни як у державному мисленні, так і в системному підході [94, с. 84].

У РП велика увага приділяється інституційній підтримці суб'єктів підприємницької діяльності. Важливим суб'єктом, діяльність якого безпосередньо спрямована на підтримку та захист прав, інтересів підприємців у РП, є Речник малих та середніх підприємців. Правовою основою для його діяльності є Закон РП про Речника малих і середніх підприємців від 06 березня 2018 року [210].

Цим Законом РП врегульовано питання щодо статусу (ст. 1), вимог (ст. 2) та обмежень (ст. 6) до кандидата на посаду Речника, строк його призначення на посаду (ст. 4), завдання (ст. 8), повноваження (ст. 10-12), а також питання діяльності Бюро Речника (ст. 15), витрат на його функціонування на наступні 10 років (ст. 17) та інші питання.

Аналіз Закону РП про Речника малих і середніх підприємців дає підстави для висновку, що завданнями Речника малих та середніх підприємців у першу чергу є:

- надання висновків щодо проєктів нормативно-правових актів, що стосуються інтересів мікро-, малого та середнього підприємництва та принципів ведення підприємницької діяльності;
- допомога в організації медіації/контактів між підприємцями та публічною адміністрацією (державними органами);
- співпраця з громадськими, неурядовими та професійними організаціями, метою діяльності яких є захист прав суб'єктів малого та середнього підприємництва;
- співпраця з асоціаціями, громадськими рухами, іншими добровільними асоціаціями та фондами, а також із закордонними та міжнародними органами та організаціями, що працюють з метою захисту прав підприємців та дотримання принципу свободи економічної діяльності та рівного ставлення;
- інформаційна, освітня діяльність у сфері підприємницької діяльності в РП.

Речник малих і середніх підприємців РП має повноваження та компетенцію на вчинення дій щодо представлення або захисту прав та інтересів підприємців винятково у справах між підприємцем та публічною адміністрацією, органами місцевого самоврядування чи державною установою. Тому, він не вправі втручатись у спори, які виникли між суб'єктами підприємницької діяльності з обох сторін.

Відповідно до норм вказаного нормативного акта Речник малих і середніх підприємців РП має наступні повноваження, в тому числі інтервенційного характеру:

- надання пропозицій щодо проєктів нормативно-правових актів, що стосуються інтересів підприємців;
- звернення до уповноважених органів із заявами про здійснення законодавчої ініціативи, а також до відповідних органів із запитом щодо юридичних роз'яснень, щодо особливо складних правил, які стосуються підприємницької діяльності;
- посередництво між підприємцями та адміністративними органами (органами державної влади);
- звернення до Верховного Суду та Вищого адміністративного суду з проханням розв'язати розбіжності у тлумаченні приписів (норм), які стосуються провадження підприємництва;
- ініціювання відкриття адміністративного провадження та приєднання до вже відкритих проваджень;
- звернення до адміністративних судів;
- співпраця з неурядовими, соціальними та професійними організаціями;
- звернення до відповідних органів, організацій та установ із проханням про вжиття заходів, які можуть позитивно вплинути на права та інтереси підприємців.

На думку польських фахівців інститут Речника малих та середніх підприємців був запроваджений з метою гарантування захисту прав підприємців шляхом його реальної та активної участі у зборі інформації та оцінки порушень

законодавства або зловживань щодо підприємців з боку органів державного управління, включаючи органи державного контролю [26, с. 46]. Це також підтверджується тим, що Речник є незалежним у своїй діяльності від інших адміністративних органів. Незалежність базується не тільки на порядку призначення на 6-річний строк і юридичній гарантії безвідкличності протягом строку повноважень, але й на тому, що цей орган не підпорядковується нагляду державних органів, діяльність яких орієнтується на політику уряду [25, с. 67].

У листопаді 2014 року Україна зробила важливий крок на шляху до покращення інституційного забезпечення підприємництва. Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради бізнес-омбудсмена» від 26 листопада 2014 року № 691 [275], вперше в історії нашої держави утворено Раду бізнес-омбудсмена, що є постійно діючим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, та затверджено відповідне Положення.

Відповідно до пункту 3 Положення про Раду бізнес-омбудсмена (далі – Положення), Раду створено з метою сприяння прозорості діяльності органів державної влади, суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, запобігання корупційним діянням та/або іншим порушенням законних інтересів суб'єктів підприємництва.

У п. 4 Положення визначено основні завдання Ради бізнес-омбудсмена, які зводяться до представництва та захисту інтересів бізнесу у державних органах. Вказана установа покликана забезпечити прозоре ведення бізнесу в Україні.

При цьому, пп. 1 п. 4 Положення передбачено підготовку та прийняття спеціального закону, який би врегулював питання діяльності, завдань, функцій та повноважень інституту бізнес – омбудсмена.

Таким чином, Україна взяла на себе зобов'язання перед міжнародними донорами та партнерами щодо підготовки та прийняття спеціального закону, який би врегулював питання діяльності, завдань, функцій та повноважень інституту бізнес – омбудсмена [134, с. 298].

На виконання цих зобов'язань Кабінетом Міністрів України розроблено проект Закону про Установу бізнес-омбудсмена [281], який на даний час

підготовлено до другого читання на пленарному засіданні Верховної Ради України, проте в цілому не прийнятий. Вказаний законопроект перебуває на розгляді законодавчого органу вже більше п'яти років.

Паралельно із вказаним законопроектом народними депутатами України зареєстровано та напрацьовується проект Закону про Установу бізнес-омбудсмена в Україні [282]. Таким чином, наразі залишаються невирішеними питання правового регулювання статусу та повноважень бізнес-омбудсмена в Україні саме на рівні закону.

Порівнявши чинне та перспективне законодавство України та РП, а також накопичений досвід, щодо питання функціонування інституту бізнес-омбудсмена, слід зазначити наступне.

Україна запровадила інститут бізнес-омбудсмена раніше за РП більш ніж на три роки, проте правове регулювання цього питання, зокрема щодо статусу бізнес-омбудсмена, його завдань, повноважень та функцій в Україні не можна вважати задовільним. Важливість інституту бізнес-омбудсмена для забезпечення прав та інтересів підприємців вимагає унормування його діяльності саме на рівні закону, а не постанови Кабінету Міністрів України. При цьому, відсутність статусу бізнес-омбудсмена (Ради бізнес-омбудсмена) як окремого державного органу, визначення повноваження як консультативно-дорадчого органу при Кабінеті Міністрів України, не дозволяє повністю реалізувати його потенціал щодо інституційної підтримки суб'єктів підприємництва.

Досвід РП із досліджуваного питання є актуальним, передовим та спрямований на забезпечення інтересів підприємців. З метою ефективного функціонування та результативності бізнес-омбудсмена (Ради бізнес-омбудсмена) в Україні, разом із визначенням статусу цієї інституції як окремого державного органу, також доцільно розширити його повноваження, в тому числі щодо:

надання висновків про проекти законів, які стосуються інтересів суб'єктів підприємницької діяльності та принципів здійснення підприємництва;

звернення до компетентних органів (осіб) з проханням здійснити законодавчу ініціативу або видати інші нормативні акти з питань, які стосуються підприємницької діяльності;

організації посередництва та діалогу між суб'єктами підприємництва й органами державного управління;

звернення до компетентних органів для надання загальних консультацій у справах про порушенням прав суб'єктів підприємницької діяльності, які мають системний характер та ін.

Такий обсяг повноважень бізнес-омбудсмена в Україні забезпечить можливість ефективної та дієвою реалізації його основної функції – захист прав та інтересів суб'єктів підприємництва. При цьому, зазначені повноваження повинні реалізовуватись незалежно від інших органів.

Наприклад, бізнес-омбудсмен (Установа бізнес-омбудсмена), з метою підвищення ефективності правового регулювання підприємництва, повинна мати право звертатись до компетентних органів для надання загальних консультацій у справах про порушенням прав суб'єктів підприємницької діяльності, які мають системний характер, оминаючи стадію звернення до Кабінету Міністрів України із пропозиціями та рекомендаціями щодо шляхів усунення системних причин порушення законних інтересів суб'єктів підприємництва (п. 6 Положення), та отримувати загальні консультації компетентного органу, що будуть рекомендовані для використання суб'єктами підприємництва.

У межах цього розділу слід також дослідити інші перспективні форми (механізми) сприяння суб'єктам підприємницької діяльності, які запроваджено у РП. Водночас для досягнення цієї цілі необхідно дещо уточнити понятійний апарат дослідження в частині понять «державна підтримка» та «державна допомога», їх співвідношення.

Поняття «державна допомога», «державна підтримка» часто визначаються одне через інше, або ж ототожнюються. Відповідно до тлумачного словника «допомога» - це сприяння, підтримка в чому небудь, водночас «підтримка»

розуміється як те, що зберігає чию-небудь життєдіяльність, підкріплює, зміцнює кого-небудь [98, с. 319, с. 968].

О. Е. Колосова вказує, що державна допомога – це економічне втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання, що являє собою надання переваг окремим підприємствам, яких вони не змогли б досягти за нормальних ринкових умов та які можуть спотворювати або загрожувати спотворенням економічної конкуренції [168, с. 10].

Д. В. Лічак зазначає, що державна підтримка – це сукупність економічних, організаційних та правових механізмів, завдяки яким суб'єктам господарювання надається державою через інфраструктуру підтримки суб'єктів господарювання необхідне сприяння фінансового, організаційного, інформаційного та матеріально-технічного характеру з метою створення умов для формування і розвитку суб'єктів господарювання у різних галузях народного господарства. Підтримка, як зазначає науковець, є тим механізмом, який стимулює суб'єктів господарювання до раціональної та економічно обґрунтованої господарської діяльності, спрямовує розвиток підприємництва на основі конкуренції [188, с. 410].

Я. В. Петруненко, часткового не погоджуюсь з таким твердженням, вказує, що обидва поняття – «допомога» та «підтримка» – переважно визначаються через категорії «сприяння» та «захист», а також одне через інше («допомога» через поняття «підтримка» і навпаки). На цій підставі можливо зробити висновок, що повністю ототожнювати досліджувані поняття не доцільно, оскільки вони відрізняються за окремими елементами свого змісту, однак, говорячи про державну допомогу та підтримку, слід визнати їх певну змістову подібність. При цьому, враховуючи також семантику понять «допомога» та «підтримка», необхідно вказати на те, що вони співвідносяться між собою таким чином: збігаються в одному зі своїх значень (окремі елементи змісту) та різняться в інших [217, с. 113].

За визначенням І. В. Труша, державна підтримка малого підприємництва – це напрями діяльності органів державної влади щодо покращення умов реалізації

права людини на підприємницьку діяльність, гарантованого чинним законодавством, створення політичних, правових, економічних, соціальних, інформаційних та інших умов для його існування та розвитку [328, с 8].

Деякі фахівці наголошують, що державну підтримку і державну допомогу співвіднесено як родове та видове поняття, оскільки державну підтримку можна поділити на два основні види: пряму та непрямую, а пряма підтримка саме відповідає поняттю державної допомоги [187, с. 7].

На переконання Г. Г. Єрко, поняття підтримки не є тотожним поняттю допомоги, оскільки мета надання державної підтримки є відмінною від мети надання державної допомоги [142, с. 21].

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» державна допомога суб'єктам господарювання – підтримка у будь-якій формі суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, що спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності.

Поняття «державна підтримка» та «державна допомога» не є тотожними. Як вбачається, вони різняться за змістовим наповненням: державна допомога, на наш погляд, є більш вузькою за змістом і передбачає лише фінансову допомогу – передачу коштів, акумульованих у відповідному бюджеті або за рахунок інших ресурсів держави чи місцевих ресурсів, а також втрати доходів відповідних бюджетів [121, с. 81].

Тому, в цілому погоджуюсь із вказаними вище твердженнями фахівців, слід констатувати, поняття «державна підтримка» змістовно є ширшим, ніж «державна допомога». Крім іншого, тлумачення статті 48 ГК України «Державна підтримка підприємництва» свідчить, що після перерахування видів підтримки, законодавець зазначає «органи влади на умовах і в порядку, передбачених законом подають підприємцям інші види допомоги», тобто, фактично, визначає державну допомогу як складову державної підтримки. Таким чином, можемо

виснувати, що державна підтримка як родове поняття визначається у нормі ГК України через поняття державна допомога.

Польські науковці зазначають, що державна допомога в основному розглядається як запланована, організована та законодавчо врегульована підтримка, яка спрямована на сприяння підвищенню конкурентоспроможності підприємств та зміцнення їхніх позицій на ринку [19, с. 188].

Державна допомога – це підтримка (як правило, фінансова) для окремого суб'єкта господарювання або конкретної категорії суб'єктів господарювання, що надається державними та місцевими державними установами [5, с. 235].

Отже, як українські, так і польські науковці переважно дотримуються позицій, що державна підтримка є поняттям ширшим за змістом, ніж державна допомога, яка по суті є прямою фінансовою підтримкою.

Питанню державної допомоги у ЄС, зокрема і у РП як державі-члену, приділяється надзвичайно велика увага, оскільки вважається, що така, у випадку непропорційного використання, може ставити під сумнів основні принципи та засади функціонування європейського співтовариства.

Слід більш детально зупинитись на аналізі таких механізмів підтримки підприємців (фізичних осіб) на стадії започаткування підприємницької діяльності у РП як «ulga na start» (полегшення початку) та «prawo do błędu dla nowego przedsiębiorcy» (право на помилку для нового підприємця). Аналогічних механізмів українське законодавство не містить.

Що стосується такого механізму державної підтримки підприємницької діяльності, як «ulga na start» (полегшення початку), то можливість використання такого виду державної підтримки з'явилась із набуттям чинності нормами «Конституції бізнесу». Цей механізм державної підтримки підприємництва направлений на збільшення кількості підприємців та підвищення рівня зайнятості в державі, оскільки спрямований на спрощення існуючих процедур для підприємців-початків.

Так, відповідно до статті 18 ПП РП підприємець, який є фізичною особою, що здійснює підприємницьку діяльність вперше або відновлює її після не раніше

як 60 місяців з дати останнього зупинення або припинення, частково звільняються від платежів по обов'язковому соціальному страхуванню строком до 6 місяців з дня започаткування підприємницької діяльності.

Разом з тим, частиною 3 аналізованої статті зроблено певне застереження, зокрема на осіб, які займаються підприємницькою діяльністю та підлягають соціальному страхуванню відповідно до ст. 5а Закону РП про соціальне страхування фермерів від 20 грудня 1990 року, пільги не поширюються.

Обов'язки підприємця щодо сплати страхових внесків, які існували до введення нових правил були суттєвими для нових підприємців, оскільки внески на соціальне страхування сплачувалися незалежно від наявності доходу. Враховуючи, що під час початку здійснення підприємництва суб'єкт доходів ще не отримує, проте обов'язок щодо сплати вказаних внесків повинен виконувати, їх сплата перетворюється на окремий вид витрат, що повністю фінансується за рахунок власних коштів підприємця. Зважаючи на наведене, польський законодавець вирішив на певний строк звільнити підприємця-податківця від надмірного фінансового тягаря.

Для застосування «ulga na start», що передбачена ст. 18 ПП РП, є необхідним наявність певних умов, зокрема:

- пільгою можуть скористатися виключно фізичні особи, які виявили бажання займатися підприємницькою діяльністю;
- фізична особа розпочинає підприємницьку діяльність вперше або відновлює підприємницьку діяльність не раніше як 60 місяців з дати її останнього зупинення/припинення;
- фізична особа не провадить підприємницьку діяльність на користь колишнього роботодавця (для якого до початку підприємницької діяльності в поточному чи попередньому календарному році особа виконувала роботу, яка співпадає з її підприємницькою діяльністю, у межах трудових відносин).

Ці умови повинні виконуватись всі одночасно. Застосування такого механізму є правом, а не обов'язком. Підприємець може відмовитися під цієї «пільги» і сплачувати внески у повному обсязі. Також слід наголосити,

підприємець може звільнитись від сплати виключно внесків до соціальних фондів (пенсійне забезпечення, внески на випадок інвалідності та нещасних випадків). Проте, в будь-якому разі, сплата внесків на медичне страхування є обов'язковою.

Пільговий період триває 6 місяців, однак після закінчення вказаного строку підприємець може скористатися зниженим розміром сплати внесків до фонду ZUS, який в свою чергу триває до 24 місяців [191].

Враховуючи можливість звільнення від сплати соціальних внесків для підприємців строком на 6 місяців, слід дійти висновку, що це безумовно полегшить їх старт у здійсненні підприємництва, дасть змогу налагодити ділові відносини та почати отримувати прибуток, без зайвих обтяжень та надмірних витрат, а в подальшому стабільно виконувати свої обов'язки перед державою. При цьому, основна спрямованість цієї ініціативи польського законодавця була на збільшення кількості підприємців у державі, створення додаткових робочих місць, а також забезпечення можливості для апробації власної ідеї підприємництва та зайняття свого місця на ринку [126, с. 59].

Щодо такого механізму державної підтримки підприємницької діяльності, як «prawo do błędu dla nowego przedsiębiorcy» (право на помилку для нового підприємця), то необхідно зазначити, що на сьогоднішній день політика уряду РП обов'язково включає таку складову, як надання максимально сприятливого режиму суб'єктам підприємницької діяльності, особливо тим, що здійснюється фізичними особами-початківцями.

Законом РП про внесення змін до деяких актів для зменшення регуляторного навантаження від 31 липня 2019 року [44], внесено зміни до 69 нормативно-правових актів, у тому числі до ПП РП.

Норма ст. 21а ПП РП надає польським підприємця пільгу – «право на помилку». Дія цієї статті поширюється на підприємців, внесених до CEIDG, які порушили норми закону, що стосуються підприємницької діяльності, протягом 12 місяців з дати початку або поновлення підприємницької діяльності не раніше ніж 36 місяців з дати останнього зупинення/припинення такої діяльності.

Суть цієї пільги зводиться до того, що у випадку виявлення порушення підприємцем законодавства (в основному мова йде про порушення норм податкового законодавства) під час здійснення підприємницької діяльності, орган державної влади не буде одразу накладати стягнення на порушника, а повинен роз'яснити йому суть правопорушення, відібрати у нього заяву-зобов'язання про усунення порушення і його можливих наслідків, надати відповідний строк для його усунення.

Якщо підприємець не ігнорує рекомендацію органу державної влади та виконує припис у встановлений строк, то він не притягується до відповідальності за вчинене діяння. Варто зазначити, що підприємець уникне стягнення і в тому разі, якщо він виправить помилку до того, як компетентний орган виявить порушення або розпочне провадження, а також тоді, коли провадження про правопорушення перебуває на стадії розгляду. У цьому випадку, відповідно до ст. 21а ПП РП підприємець повинен буде вчинити активні дії, а саме: подати письмову заяву, в якій він зобов'язуватиметься усунути виявлені порушення закону та їх наслідки. Якщо підприємець таких дій не вчиняє, на нього буде накладено стягнення.

Однак варто наголосити, що «право на помилку» діє не у кожному випадку. Як зазначено у ст. 21а ПП РП існує велика кількість випадків, коли ця норма не застосовується, зокрема: підприємець в минулому вже порушував закон; порушення закону є грубим; неможливо усунути порушення закону чи його наслідки; накладення штрафу передбачено міжнародними угодами та законодавством ЄС; порушення законодавчих положень полягає у здійсненні підприємницької діяльності, незважаючи на відсутність чи неотримання необхідних для цього ліцензій, дозволів чи обов'язкового внесенням до реєстру регульованої діяльності; положення закону передбачають накладення стягнення у кримінальному провадженні чи накладення адміністративного фінансового штрафу за невиконання приписів після проведення перевірки. «Право на помилку» також не застосовується якщо на підприємця накладено стягнення у вигляді штрафу за порушення правил дорожнього руху.

Запровадження механізму «право на помилку» неоднозначно сприймалось у РП. Проти цієї ініціативи були представники податкових органів, які вважали, що «право на помилку» стане підставою для уникнення від відповідальності суб'єкта підприємництва за вчинене правопорушення, сприятиме новим порушенням законодавства. Проте, компромісний варіант правового механізму «права на помилку» все ж було запроваджено у РП.

Відповідно до ст. 83, 86 Закону РП про внесення змін до деяких актів для зменшення регуляторного навантаження ця пільга застосовується з 01 січня 2020 року.

Польські фахівці зазначають, що юридичні помилки часто трапляються у підприємницькій діяльності. У світлі нового регулювання, правовим механізмом «право на помилку» можуть користуватись виключно підприємці, які є фізичними особами, що здійснюють підприємницьку діяльність на підставі запису у CEIDG, та які лише розпочинають господарську (підприємницьку) діяльність уперше або, які поновлюють її не раніше ніж через 3 роки після зупинення або припинення. Ця норма не може не породжувати певні сумніви, оскільки передбачається певний поділ підприємців на більш і менш привілейованих, чим порушується принцип рівності. Також створюється загроза недобросовісного виконання покладених на підприємця обов'язків. Разом з цим, метою ст. 21а ПП РП є створення умов, що дозволяють полегшити ведення господарської (підприємницької) діяльності в РП, а отже, покращити умови для розвитку малих підприємців, у спосіб набуття ними відповідного досвіду та забезпечення можливості застосування ними нормативних актів. Впровадження інституту «право на помилку» є спробою знайти баланс між спеціальними та загальними нормативними актами, що регулюють здійснення бізнесу, зростаючою кількістю заходів адміністративного характеру, ефективністю та результативністю процесу контролю, виправданим захистом суспільних інтересів [10, с. 88].

«Prawo do błędu dla nowego przedsiębiorcy» (право на помилку для нового підприємця) однозначно підвищує зацікавленість у здійсненні підприємництва

фізичними особами, які добросовісно виконують свої обов'язки, проте в силу необізнаності допускають незначні порушення законодавства. За застосування такого правового механізму та підходу органи державної влади дещо зміщують акцент з контрольних-каральних функцій на сервісні, тобто першочерговим стає сприяння у реалізації підприємницької ініціативи, а не контроль та притягнення особи до відповідальності. Крім того, це дисциплінує суб'єкта підприємницької діяльності, сприяє самостійному усуненню ним правопорушень та зменшує адміністративний тиск на нього. Такий досвід є цінним для України.

У нашій державі також вживаються заходи з метою зменшення адміністративного тиску на суб'єктів підприємництва, зокрема відносно нещодавно набув чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» від 16 січня 2020 року [243], яким, крім іншого, внесено зміни до ст. 112 ПК України. Зміни набрали чинності з 01 січня 2021 року.

У вказаному Законі, крім іншого, передбачено обставини, які звільнятимуть платника податків від фінансової відповідальності за вчинення податкових правопорушень. При цьому, більшість наведених обставин пов'язана, або із фактичною неможливістю застосування штрафів (сплив строків давності застосування штрафів за вчинення податкового правопорушення) (п. 112.8.1 ст.112 ПК України), або із відсутністю вини у діях особи (вчинення діяння, дії або бездіяльності у відповідності до індивідуальної податкової консультації, узагальнюючої податкової консультації висновку об'єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду, правових висновків Верховного Суду, викладених у рішенні за результатами розгляду зразкової справи) (п. 112.8.2–112.8.3 ст. 112 ПК України), наявністю вини оператора поштового зв'язку чи технічних або методологічних помилок, збоїв у роботі електронного кабінету платника (п. п. 112.8.6–112.8.7 ст. 112 ПК України) та ін. Таким чином ці нововведення важко віднести до категорії «пільг» або заохочувальних правових засобів, як це має місце у РП.

І якщо, за відповідних умов, польський підприємець уникне стягнення, і в тому разі, якщо він виправить порушення закону до того, як компетентний орган розпочне провадження або, коли провадження про правопорушення перебуває на стадії розгляду, то український підприємець повинен самостійно сплатити штрафні (фінансові) санкції (штрафи), навіть у разі самостійного виявлення ним правопорушень (ст. 50 ПК України, п. 112.8.8 ст. 112 ПК України).

У основних напрямках реалізації державної політики у сфері зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2022 року серед причин низьких темпів розвитку економічних відносин в Україні констатується системна криза існуючої економічної моделі розвитку країни та необхідність побудови дієвих інститутів сучасної ринкової економіки, які здатні забезпечити стале економічне зростання. Подолання цих негативних явищ пропонується, крім іншого, за допомогою формування сприятливої системи оподаткування та регуляторного режиму. Отже, українським законодавцем вже визнана необхідність усунення надмірного податкового та регуляторного тиску на підприємців. Однак враховуючи такі поступи в Україні та досвід РП було б доцільним удосконалити законодавство в цьому напрямку [128, с. 37–38].

Запровадження польського досвіду – аналогу «права на помилку» для таких категорій суб'єктів підприємницької діяльності як фізичні особи-підприємці, які працюють не більше ніж один рік, стартапів, а також суб'єктів підприємництва, орієнтованих на фінансування та реалізацію інноваційних проєктів є можливим та необхідним в Україні. Такий підхід також узгоджується з Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року [276].

Окремо слід звернути увагу на особливості державної підтримки в умовах пандемії COVID-19 в Україні та РП.

Пандемія, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2, стала фактором, що призвів до тектонічних зрушень в усіх сферах життя переважної більшості сучасних держав. Практично йдеться про найсерйозніший виклик, який стоїть перед сучасною цивілізацією, від адекватного вирішення якого залежить її дискурс [212].

Щодо законодавчого регулювання державної підтримки суб'єктів підприємництва в умовах пандемії COVID-19 у РП, необхідно враховувати, що ця держава є членом ЄС, а тому державній підтримці підприємців, зокрема і в таких надзвичайних умовах, приділяється особлива увага. Це пов'язано із основними принципами функціонування спільного ринку в ЄС та забезпечення конкурентного середовища.

Основними напрямками державної підтримки малого та середнього підприємництва в країнах ЄС є формування інфраструктури підтримки і розвитку підприємництва, встановлення системи пільг і прозорої системи оподаткування, наявність фінансово-кредитної підтримки та співробітництва з великими підприємствами тощо [87, с. 28].

У РП існує ціла низка форм державної фінансової підтримки малих підприємців: грошові або речові дотації, субвенції, преференційні кредити, податкові привілеї, кредитні гарантії, надані бюджетом або фондами, що фінансуються з бюджетів, підвищення капіталу підприємства за допомогою громадських коштів, конверсія заборгованості, зниження соціальних зобов'язань або зобов'язань, пов'язаних з охороною навколишнього середовища, суспільні замовлення, пільгові послуги консалтингу тощо [228, с. 30].

Ці твердження є справедливими у звичайних умовах ринкової економіки РП. Але пандемія COVID-19, необхідність подолання негативних наслідків, пов'язаних з нею, потребують відповідних дій з боку законодавця РП.

Із запровадженням карантинних обмежень у РП (з 10 березня 2020 року), з метою пом'якшення негативного впливу обмежень, запроваджених у зв'язку із пандемією, на суб'єктів підприємництва ухвалено ряд законодавчих ініціатив, так звані «Антикризові щити»⁶⁷, норми яких постійно доповнюються. «Антикризові щити» спрямовані на забезпечення фінансової безпеки громадян та підприємців, підтримання зайнятості населення. Відповідно до пакету законів витрати, пов'язані з економічною кризою, будуть рівномірно перерозподілені

⁶⁷ Польською мовою – *tarcza antykryzysowa*

між суб'єктами підприємництва, працівниками, фінансовою системою та державою. Орієнтовна загальна вартість цього пакету становить щонайменше 10 % ВВП РП.

Перший «Антикризовий щит» як пакет законів РП включав: Закон від 02 березня 2020 року про спеціальні рішення, пов'язані із запобіганням, профілактикою та боротьбою з COVID-19 [41], Закон від 31 березня 2020 року про внесення змін до закону про систему інституцій розвитку [47], Закон від 16 липня 2020 року про надання державної допомоги з метою порятунку або реструктуризації підприємств [42] та інші законодавчі акти. Станом на початок 2021 року було ухвалено шість пакетних законопроектів – «Антикризових щитів» щодо протидії коронавірусної хвороби та підтримки населення та підприємств у РП.

Загальний аналіз норм вказаних нормативно-правових актів дає можливість виокремити заходи підтримки суб'єктів підприємництва, які вживаються РП:

- вжито заходи для підтримання фінансової ліквідності суб'єктів підприємництва шляхом забезпечення їх доступу дешевих кредитів із низькою річною відсотковою ставкою;
- звільнено мікропідприємців на три місяці, які використовують найману працю до дев'яти працівників, від внесків на соціальне страхування;
- спрощено та лібералізовано норми, які регламентують правовідносини у сфері оподаткування та сплати внесків на соціальне страхування;
- передбачено часткове дофінансування (тобто часткову компенсацію) заробітної плати працівників за рахунок Фонду гарантованої допомоги робітникам;
- запроваджено безвідсоткову позику для суб'єктів мікропідприємництва в розмірі 5 000,00 злотих;
- впроваджено механізми фінансової підтримки для самозайнятих осіб та осіб, які працюють за договором підряду;
- передбачено збільшення позик на оборотний капітал підприємців;

- запроваджено підтримку для підприємців в залежності від сфери діяльності та ін.

Що стосується України, то основними нормативно-правовими актами, якими закладено основу регламентації в частині заходів державної підтримки суб'єктів підприємництва в умовах пандемії коронавірусної хвороби в Україні є: постанова Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11 березня 2020 року [252], Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17 березня 2020 року [241], Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30 березня 2020 року [239], Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо додаткової підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 13 травня 2020 року [242] та ін.

Не вдаючись до детального аналізу їх норм, доцільним є виокремлення основних заходів підтримки суб'єктів підприємницької діяльності, які запроваджено зазначеними законами:

- звільнення від сплати певних податків, внесків на єдине соціальне страхування;
- збільшення розміру річного доходу (ліміту) для ФОП;
- запровадження мораторію на здійснення заходів державного нагляду (контролю) та проведення податкових перевірок;
- тимчасове скасування штрафних санкцій за певні правопорушення;
- запроваджено механізм фінансованої підтримки суб'єктів підприємництва;

- запроваджено різні види допомоги суб'єктам малого і середнього підприємництва, зокрема: допомога по частковому безробіттю, допомога на дітей та ін.

Як зазначає А. М. Клочко, державна підтримка малого та середнього підприємництва в умовах пандемії має особливе значення для збереження можливості широких верств населення реалізовувати своє конституційне право на підприємницьку діяльність, не заборонену законом.

Науковець зазначає, що способами державної підтримки є такі:

по-перше, пільгове кредитування суб'єктів підприємницької діяльності, які впроваджують види підприємницької діяльності, спрямовані на обслуговування інтересів населення в умовах карантину (наприклад, доставка побутових товарів, продуктів харчування тощо);

по-друге, кредитні канікули для суб'єктів підприємницької діяльності, які вимушені призупинити свою діяльність в умовах карантинних обмежень за умови неможливості продовжувати її дистанційно або в інших незаборонених формах;

по-третє, податкові пільги насамперед для суб'єктів, підприємницька діяльність яких у зв'язку із запровадженням карантинних заходів була припинена або суттєво обмежена;

по-четверте, запровадження стабілізаційних заходів державної підтримки підприємницької діяльності під час виходу з карантину. Стабілізаційні заходи потрібні не лише для підтримки суб'єктів підприємницької діяльності, які зазнали збитків у зв'язку із вимушеною бездіяльністю в період карантину, а також і для розвитку певних пріоритетних сфер господарювання, зокрема таких, як сільськогосподарське виробництво, запровадження інноваційних технологій, розвиток ресурсозберігаючих методик виробництва тощо [162, с. 42–43].

Епідемія суттєво впливає на діяльність більшої частини суб'єктів підприємництва. Без відповідної державної підтримки суб'єктів підприємництва економіка нашої держави може зазнати суттєвих негативних соціально-економічних наслідків.

Ефективна і системна протидія епідемії є можливою лише у разі злагодженої співпраці усіх державних інститутів та направленості держави на подолання наслідків пандемії з усіма суб'єктами господарювання, інтенсифікації державно-приватного партнерства, посилення цифровізації послуг, розвитку соціально орієнтованого бізнесу, та орієнтованість держави на підтримку постраждалого бізнесу від наслідків пандемії [323, с. 170]

Таким чином, із урахуванням думки фахівців, необхідно зазначити, що вжиті заходи як в Україні, так і в РП є важливими, але недостатніми. При цьому відзначають доцільність саме системного підходу державних органів щодо підтримки підприємців, запровадження інноваційних технологій, посилення цифровізації послуг та ін.

Безумовно, що державна підтримка суб'єктів підприємництва разом з відповідним нормативно-правовим регулюванням, фінансовою підтримкою та іншими заходами, включає інформаційну підтримку. Водночас саме інформаційна підтримка в умовах пандемії COVID-19 набуває надважливого значення.

Україною і РП здійснено відповідні заходи у цьому напрямку. Так, в Україні працює веб-сайт «Портал для підприємців» (посилання в мережі Інтернет: <https://sme.gov.ua>), на якому розміщено інформацію про систему заходів підтримки суб'єктів підприємництва, їх опис та ін. Схожий веб-ресурс «Антикризовий щит» існує і в РП (посилання в мережі Інтернет: <https://www.gov.pl/web/tarczaantykrzysowa>). Також, у РП нещодавно опубліковано Антикризовий посібник для підприємців, який можна переглянути за гіперпосиланням: <https://pfrsa.pl/tarcza-finansowa-pfr.html> [138, с. 187].

В цілому, правове регулювання та заходи державної підтримки суб'єктів мікро-, малого та середнього підприємництва в умовах пандемії COVID-19, які впроваджено в Україні та РП, не можна вважати фрагментарним. Правове регулювання державної підтримки суб'єктів мікро-, малого та середнього підприємництва у зазначених державах має схожі ознаки (риси), проте їм також притаманні певні відмінності: в Україні акцент законодавцем робиться на зміні

законодавства щодо можливого адміністративного тиску на суб'єктів підприємництва (мораторій на податкові перевірки і здійснення заходів державного нагляду) та одночасною підтримкою фінансової спроможності підприємців, а у РП – на підтримці, в першу чергу, найменш стійких суб'єктів підприємництва (мікро- та малих підприємців), впроваджуються норми, які спрямовані на недопущення їх банкрутства та збереження робочих місць.

Отже, проведений аналіз дозволяє зробити певні пропозиції щодо державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва:

- збереження у нормах чинного законодавства на постійній основі як певних позитивних положень законодавства про державну підтримку в умовах пандемії COVID-19 (щодо зміни розміру річного доходу для ФОПів тощо), так й існуючого ефективного зарубіжного досвіду щодо спрощення діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва (зупинення діяльності підприємця за його ініціативою);

- запуск та популяризація державних он-лайн платформ з метою надання суб'єктам підприємництва інформаційної підтримки із пошуку ділових партнерів та фінансування;

- стимулювання суб'єктів, які впроваджують та розвивають нові технології та цифровізацію сервісів, виробничих процесів (безконтактна торгівля, доставка тощо).

- стимулювання великих підприємств, які у період пандемії COVID-19 залучають до співробітництва та реалізації спільних проєктів суб'єктів малого та середнього підприємництва [138, с. 187–188].

Такі засоби підтримки матимуть спрямованість не лише на подолання негативних наслідків кризи в економіках зазначених держав, а й працюватимуть «на перспективу», тобто закладатимуть підвалини для більшої ефективності, інноваційності підприємництва у майбутньому.

Надання державної допомоги, впровадження пільг у час економічних негараздів має велике значення для порятунку суб'єктів підприємництва. Разом з цим, застосування таких засобів державної підтримки суб'єктів

підприємницької діяльності в Україні в умовах пандемії COVID-19 як: запуск та популяризація державних он-лайн платформ з метою надання суб'єктам підприємництва інформаційної підтримки із пошуку ділових партнерів та фінансування; додаткового стимулювання суб'єктів підприємницької діяльності, які впроваджують нові технології, цифровізацію сервісів і виробничих процесів, повинні сприяти реалізації прихованих внутрішніх резервів підприємців. Це, в свою чергу, надасть змогу суб'єктам підприємництва швидко переорієнтуватись, пом'якшивши негативні наслідки від спаду ділової активності, та самостійно протистояти викликам сьогодення.

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи розгляд питань державного регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща, можна зробити наступні узагальнені висновки та пропозиції.

Розширено перелік принципів державного регулювання підприємництва наступними: пріоритетність розвитку мікро, малого та середнього підприємництва (принцип «think small first»); стабільність правового регулювання підприємницької діяльності. Під принципом пріоритетності розвитку мікро-, малого та середнього підприємництва слід розуміти першочергове врахування інтересів вказаних суб'єктів підприємництва, консультації з їхніми представниками, що, крім іншого, власне забезпечується через існування самого інституту представництва суб'єктів мікро-, малого та середнього підприємництва у відносинах з органами державної влади. Принцип стабільності правового регулювання підприємницької діяльності необхідно розуміти у двох аспектах: по-перше, заборона багаторазових змін законодавства щодо здійснення підприємницької діяльності протягом нетривалого часу; по-друге, зобов'язання органів, які видають нормативно-правові акти у сфері здійснення підприємницької діяльності забезпечувати існування перехідного періоду до запровадження нового правового регулювання.

Запропоновано посилити інституційну підтримку суб'єктів підприємницької діяльності в спосіб удосконалення правового статусу бізнес-омбудсмена (Ради бізнес-омбудсмена) в Україні та розширення його повноважень, в тому числі: надання висновків про проекти законів, які стосуються інтересів суб'єктів підприємницької діяльності і принципів здійснення підприємництва; звернення до компетентних органів (осіб) з проханням здійснити законодавчу ініціативу або видати інші нормативні акти з питань, які стосуються підприємницької діяльності; організація посередництва між суб'єктами підприємництва та органами державного управління; звернення до компетентних органів для надання загальних консультацій у справах про порушення прав суб'єктів підприємницької діяльності, які мають системний характер та ін.

Аргументовано розширення форм державного сприяння фізичним особам-підприємцям на стадії започаткування підприємницької діяльності в Україні шляхом запровадження в Україні аналогів таких механізмів, як «ulga na start» (полегшення початку) та «prawo do błędu dla nowego przedsiębiorcy» (право на помилку для нового підприємця), що застосовуються у РП.

Доповнено перелік засобів державної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності в Україні в умовах пандемії COVID-19 наступними: запуск та популяризація державних он-лайн платформ з метою надання суб'єктам підприємництва інформаційної підтримки із пошуку ділових партнерів та фінансування; додаткове стимулювання суб'єктів підприємницької діяльності, які впроваджують нові технології, цифровізацію сервісів і виробничих процесів.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні пропозицій щодо удосконалення правового регулювання підприємницької діяльності в Україні з урахуванням досвіду Республіки Польща. У ході проведеного дослідження отримано такі основні результати:

1. Розроблено поняття квазіпідприємництва (квазіпідприємницької діяльності), під яким запропоновано тлумачити здійснення фізичною особою самостійної, ініціативної, систематичної, на власний ризик господарської діяльності, прибуток від якої становить менше однієї мінімальної заробітної плати в кожному із календарних місяців, в якому вона провадиться, та не потребує реєстрації особи як суб'єкта підприємницької діяльності.

Виокремлено умови квазіпідприємництва (квазіпідприємницької діяльності): відсутність зобов'язань щодо постановки на облік та звітування у компетентних органах (податковій службі, органах статистики, Пенсійному фонді України); звільнення від сплати внесків на соціальне страхування (в контексті здійснення квазіпідприємництва); оподаткування на загальних підставах (сплата податку на доходи фізичних осіб за результатами річного декларування).

Конкретизовано ознаку підприємництва, яке здійснюється фізичною особою-підприємцем, – «отримання прибутку», котра передбачає установлення мінімального розміру прибутку на рівні не менше однієї мінімальної заробітної плати у кожному із календарних місяців, в якому така діяльність провадиться.

Уточнено ознаку систематичності підприємництва, яке здійснюється фізичною особою-підприємцем, у спосіб конкретизації кількості (не менше 3 разів протягом календарного року) проведених операцій щодо продажу товарів, виконання робіт та/або надання послуг, спрямованих на реалізацію мети підприємницької діяльності – отримання прибутку. Обґрунтовано, що ознака систематичності підприємництва, яке здійснюється юридичною особою –

суб'єктом підприємницької діяльності, не потребує прив'язки до кількості операцій щодо продажу товарів, виконання робіт та/або надання послуг.

Здійснено поділ господарської діяльності фізичних осіб залежно від рівня отриманого прибутку, на квазіпідприємницьку та підприємницьку, що забезпечить більш чітке розуміння сутності підприємництва, збільшення кількості суб'єктів, які, випробувавши свою бізнес-ідею у межах квазіпідприємництва, виявлять бажання здійснювати підприємницьку діяльність на постійній основі.

2. Проведено періодизацію розвитку правового регулювання підприємницької діяльності з деталізацією етапів його розвитку в Україні та їх характеристики: перший етап (24 серпня 1991 р. – 27 червня 1996 р.), другий етап (28 червня 1996 р. – 15 січня 2003 р.), третій етап (16 січня 2003 р. – 21 березня 2012 р.); четвертий етап (22 березня 2012 р. – 15 вересня 2014 р.) і п'ятий етап (16 вересня 2014 р. – по теперішній час).

Також виокремлено п'ять етапів розвитку правового регулювання господарської (підприємницької) діяльності у Республіці Польща: перший етап (11 листопада 1918 р. – 22 грудня 1988 р.), другий етап (23 грудня 1988 р. – 31 грудня 2000 р.), третій етап (01 січня 2001 р. – 20 серпня 2004 р.), четвертий етап (21 серпня 2004 р. – 29 квітня 2018 р.) та п'ятий етап (30 квітня 2018 р. – по теперішній час).

3. Доопрацьовано правову основу регулювання підприємницької діяльності в Україні, шляхом установлення правових засад для підтримки суб'єктів мікро- та малого підприємництва щодо реалізації стартап-проектів; регулювання зупинення підприємницької діяльності за ініціативою підприємця; державне регулювання підприємницької діяльності у спосіб запровадження додаткових принципів такого регулювання та окремих аспектів державної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності.

4. Запропоновано доповнення критеріїв поділу суб'єктів підприємницької діяльності в Україні разом з показниками щодо прибутку та кількості найманих працівників таким, – як балансова вартість активів на кінець звітного періоду

(календарний рік).

5. Аргументовано положення щодо удосконалення організаційно-правової форми господарських товариств, у вигляді товариства з обмеженою відповідальністю в Україні, у спосіб запровадження таких гарантій та переваг для суб'єктів мікро- та малого підприємництва, які займаються реалізацією стартап-проектів: виплата учасникам авансового внеску до отримання очікуваних дивідендів; компенсація дивідендів, не отриманих у звітному періоді, у наступні фінансові роки; спрощений порядок проведення загальних зборів за допомогою засобів електронного зв'язку (скликання, участь, прийняття рішень).

6. Розроблено пропозицію щодо запровадження в Україні інституту зупинення підприємницької діяльності за ініціативою суб'єкта підприємництва, з обов'язковим законодавчим визначенням умов, порядку проведення, строків (максимального/мінімального), на який зупиняється здійснення підприємництва.

7. Запропоновано введення у законодавство України серед інших підстав припинення діяльності суб'єктів підприємницької діяльності окремої підстави, такої, як припинення діяльності відокремленого підрозділу (філії або представництва) іноземного суб'єкта підприємницької діяльності, якщо така діяльність суперечить законодавству України.

8. Розширено перелік принципів державного регулювання підприємництва такими: пріоритетність розвитку мікро-, малого та середнього підприємництва (принцип «think small first»); стабільність правового регулювання підприємницької діяльності.

Запропоновано посилити інституційну підтримку суб'єктів підприємницької діяльності шляхом удосконалення правового статусу бізнес-омбудсмена (Ради бізнес-омбудсмена) в Україні та розширення його повноважень, зокрема: надання висновків щодо проектів законів, які стосуються інтересів суб'єктів підприємницької діяльності та принципів здійснення підприємництва; звернення до компетентних органів (осіб) з проханням здійснити законодавчу ініціативу або видати інші нормативні акти з питань, які

стосуються підприємницької діяльності; організація посередництва між суб'єктами підприємництва та органами державної влади; звернення до компетентних органів для надання загальних консультацій у справах про порушення прав суб'єктів підприємницької діяльності, які мають системний характер та ін.

Аргументовано розширення форм державного сприяння фізичним особам-підприємцям на стадії започаткування підприємницької діяльності в Україні, шляхом запровадження в Україні аналогів таких механізмів, як «ulga na start» (полегшення початку) та «prawo do błędu dla nowego przedsiębiorcy» (право на помилку для нового підприємця), що застосовуються у Республіці Польща.

Доповнено перелік засобів державної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності в Україні в умовах пандемії COVID-19 такими, як: запуск та популяризація державних он-лайн платформ, з метою надання суб'єктам підприємництва інформаційної підтримки із пошуку ділових партнерів та фінансування; додаткове стимулювання суб'єктів підприємницької діяльності, які впроваджують нові технології, цифровізацію сервісів і виробничих процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Applicability of the Obligation to Arbitrate under Section 21 of the U.N. Headquarters Agreement of 26 June 1947 y. ICJ Reports. 1988. *International Court of Justice*. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/77> (дата звернення: 20.05.2021).
2. Balcerowicz L. 800 dni. Szok kontrolowany. Warszawa : Wyd. ekonomiczne, 1992. 179 s.
3. Blicharz R., Pawełczyk M. Przedsiębiorca, czyli kto? *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego*. 2004. № 3. S. 5-11.
4. Borkowski A. Zagraniczne podmioty działalności gospodarczej / A. Borkowski, A. Chełmoński, M. Guziński, K. Kiczka, L. Kieres, T. Kocowski, M. Szydło. Administracyjne prawo gospodarcze. Wrocław : Kolonia Limited, 2009. 588 s.
5. Brezdeń P., Drozdowska J., Spallek W. Wybrane instytucje prorozwojowe związane z pomocą publiczną w aktywizacji polskiej gospodarki. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*. 2010. № 15. S. 235–257.
6. Cambridge Academic Content Dictionary. *Cambridge University Press*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/quasi>. (дата звернення: 23.06.2021).
7. Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises (notified under document number C(2003) 1422). *Official Journal*. 2003. L 124, P. 36–41. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2003/361/oj>. (дата звернення 22.06.2021).
8. Działalność nierejestrowana jako forma zarobkowania. *KS Service*. URL: <https://ksservice.pl/blog/uncategorized/dzialalnosc-nierejestrowana-jako-forma-zarobkowania>. (дата звернення 22.06.2021).

9. Etel M. Undertaking, Conducting and Terminating Economic Activity in Poland. Białystok : Temida 2, 2014. 219 s.
10. Hołda-Wydrzyńska A. „Prawo do popełnienia błędu” w świetle nowelizacji Prawa przedsiębiorców. *Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. Prawo*. Issue 329. 2019. S. 79–89.
11. Informacja o podmiotach gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON - kwiecień 2021. *Główny Urząd Statystyczny. Portal Statystyki Publicznej*. URL: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/zmiany-strukturalne-grup-podmiotow/informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-wpisanych-do-rejestru-regon-kwiecien-2021,8,14.html>. (дата звернення: 20.05.2021).
12. Jakubiec A. Polish Commercial Law in the Time of Transformation and European Integration. Chosen aspects. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С.75–83.
13. Kidyba A. *Prawo handlowe*. wyd. 15. Warszawa : C.H. Beck, 2013. 1081 s.
14. Kieres L. Nowe problemy badawcze w teorii publicznego prawa gospodarczego (z uwzględnieniem samorządu terytorialnego). Wrocław : Kolonia Limited, 2010. 347 s.
15. Kodeks cywilny Polski : Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1964. № 16. poz. 93.
16. Kodeks handlowy : Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1934. № 57, poz. 502.
17. Kodeks postępowania cywilnego : Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29 listopada 1930 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1930. № 85, poz. 651.
18. Kodeks spółek handlowych : Ustawa z dnia 15 września 2000 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2000. № 94. poz. 1037.

19. Kogut-Jaworska M. Pomoc publiczna i jej szczególne znaczenie w systemie wsparcia publicznego w polsce. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego We Wrocławiu*. 2016. № 451. S. 187–197.
20. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: z dnia 2 kwietnia 1997 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1997. № 78. Poz. 483.
21. Kopystyńsk K. Działanie na własny rachunek a pojęcie działalności gospodarczej. *Studenckie Prace Prawnicze, Administratywistyczne i Ekonomiczne*. 2019. № 28. S. 37–52.
22. Kosikowski C. Publiczne prawo gospodarcze Polski i Unii Europejskiej. Wyd. 4. Warszawa : LexisNexis, 2010. 416 s.
23. Kosikowski C. Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej. Komentarz. Wyd. 7. Warszawa : LexisNexis, 2013. 624 s.
24. Kurkiewicz W., Tatomik A., Zurawski W. Tysiąc lat dziejów Polski. Wyd. 5. Warszawa : Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1975. 439 s.
25. Lissoń P. Rzecznik Małych i Średnich przedsiębiorców: Ombudsman czy organ administracji Rządowej? *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*. 2018. № 80 (4). S. 55–71.
26. Macudziński M. Działalność gospodarcza i ochrona praw przedsiębiorców w świetle regulacji Konstytucji Biznesu. *Studia Administracji i Bezpieczeństwa*. 2020. № 8. S. 23–49.
27. Marcin Świerżewski. Konstytucja Biznesu – jakich zmian potrzebują przedsiębiorcy. *Rzeczpospolita*. URL: <http://www.rp.pl/Firma/305109989-Konstytucja-Biznesu---jakich-zmian-potrzebują-przedsiębiorcy.html#ap-2>. (дата звернення 07.06.2021).
28. Meritum Prawo spółek 2006/2007 / red. Kidyba Andrzej. Warszawa : Wolters Kluwer, 2006. 1511 s.
29. Mielcarek A. J. Podziały terytorialno-administracyjne II Rzeczypospolitej w zakresie administracji zespolonej. Warszawa, 2008. 231 s.

30. O Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej i Punkcie Informacji dla Przedsiębiorcy : Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2018. poz. 647.
31. O działalności gospodarczej : Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1988. № 41. poz. 324.
32. O europejskim zgrupowaniu interesów gospodarczych i spółce europejskiej : Ustawa z dnia 4 marca 2005 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2005. № 62. poz. 551.
33. O Krajowym Rejestrze Sądowym : Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1997. № 121. poz. 769.
34. O ochronie konkurencji i konsumentów : Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2007. № 50. poz. 331.
35. O podatku od towarów i usług : Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2004. № 54 poz. 535.
36. O prawie właściwym dla stosunków prywatnych międzynarodowych : Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1926. № 101. poz. 581.
37. O prawie właściwym dla stosunków prywatnych wewnętrznych : Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1926. № 101. poz. 580.
38. O rachunkowości : Ustawa z dnia 29 września 1994 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2002. № 76, poz. 694.
39. O świadczeniu usług na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej : Ustawa z dnia 4 marca 2010 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2010. № 47 poz. 278.
40. O swobodzie działalności gospodarczej : Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2004. № 173. poz. 1807.
41. O szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych : Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2020. poz. 374.

42. O udzielaniu pomocy publicznej w celu ratowania lub restrukturyzacji przedsiębiorców : Ustawa z dnia 16 lipca 2020 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2020. poz. 1298.
43. O zasadach prowadzenia na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne : Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1982. № 19. poz. 146.
44. O zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia obciążeń regulacyjnych regulacyjnych : Ustawa z dnia 31 lipca 2019 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2019. poz. 1495.
45. O zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw : Ustawa z dnia 30 sierpnia 2019 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2019. poz. 1798.
46. O zmianie ustawy o swobodzie działalności gospodarczej oraz o zmianie niektórych innych ustaw : Ustawa z dnia 10 lipca 2008 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2008. № 141 poz. 888.
47. O zmianie ustawy o systemie instytucji rozwoju : Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2020. № 101. poz. 569.
48. O zwalczaniu nieuczciwej konkurencji : Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1993. № 47. poz. 211.
49. Odachowski J. Ciągłość działalności gospodarczej. *Glosa*. 2003. № 10. S. 30–33.
50. Piszcz A. Zawieszenie i wznowienie wykonywania działalności gospodarczej. *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego*. 2009. № 10. S. 27–32.
51. Podstawy prawa cywilnego i handlowego. Tom II. Prawo handlowe. / pod red. Edwarda Gniewka. Warszawa : C.H. Beck, 2002. 230 s.
52. Prawo działalności gospodarczej : Ustawa z dnia 19 listopada 1999 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1999. № 101. poz. 1178.

53. Prawo gospodarcze : zagadnienia administracyjnoprawne / C. Banasiński i in.; pod red. H. Gronkiewicz-Waltz, M. Wierzbowskiego. Warszawa : LexisNexis, 2009, 426 s.

54. Prawo o postępowaniu układowym : Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1934. № 93. poz. 836.

55. Prawo przedsiębiorców : Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2018. poz. 646.

56. Prawo upadłościowe : Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1934. № 93. poz. 834.

57. Prawo upadłościowe : Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2003. № 60. poz. 535.

58. Prawo wekslowe : Ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1936. № 37. poz. 282.

59. Prezydent podpisał ustawę o prostej spółce akcyjnej. *Prawo.pl*. URL: <https://www.prawo.pl/biznes/prosta-spolka-akcyjna-prezydent-podpisał-ustawe,448144.html> (дата звернення 20.05.2021).

60. Prof. Kidyba: projekt zły, a uproszczona spółka akcyjna niepotrzebna. *Prawo.pl*. URL: <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/prof-kidyba-projekt-zly-a-uproszczona-spolka-akcyjna-niepotrzebna,74835.html>. (дата звернення 20.03.2021).

61. Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych. *Serwis Rzeczypospolitej Polskiej*. URL: <https://bip.kprm.gov.pl/kpr/form/r62060497313,Projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy-Kodeks-spolek-handlowych-oraz-niektorych-innych-.html> (дата звернення: 29.03.2021).

62. Przepisy wprowadzające kodeks cywilny : Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1964. № 16. poz. 94.

63. Przepisy wprowadzające Ustawę Prawo przedsiębiorców oraz inne ustawy dotyczące działalności gospodarczej : Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2018. poz. 650.
64. Radwański Z. Prawo cywilne – część ogólna. 7. wyd. zm. i poszerz. Warszawa : C. H. Beck, 2004. 361 s
65. Renata Mianowana. Economic Freedom as a Fundamental Principle in the 21st Century. *Zeszyty Naukowe Prawa Gospodarczego i Handlowego*. 2012. № 1. P. 141–176.
66. Stuglik D. Polityka wobec zagranicznych inwestycji w Polsce. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*. 1996. S. 87–92.
67. Szanciło T. Przedsiębiorca w prawie polskim. *Przegląd Prawa Handlowego*. 2005. № 3. S. 4–12.
68. Szydło M., Charakter prawny oddziałów przedsiębiorców zagranicznych. *Glosa*. 2004. № 12. S. 19–24.
69. The Small Business Act For Europe. *European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/sme-best-practices/SBA/index.cfm?fuseaction=welcome.detail>. (дата звернення: 02.06.2021).
70. Ustawa wprowadzająca Prosta Spółkę Akcyjną – ostatnią z pakietu «100 zmian dla firm». Prezydent podpisał dokument. *Gazetaprawna.pl*. URL: <https://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/1424646,ustawa-prosta-spolka-akcyjna-100-zmian-dla-firm.html> (дата звернення: 24.02.2021).
71. W sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę oraz wysokości minimalnej stawki godzinowej w 2021 r. : Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 września 2020 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. poz. 1596.
72. Wąsiewski, Grzegorz J. Określenie miejsca prawa międzynarodowego w prawie wewnętrznym przez Konstytucję RP. *Dialogi Polityczne: polityka, filozofia, społeczeństwo, prawo*. 2005. № 5–6. S. 115-121.
73. Wodzień A. Działalność nierejestrowana jak firma na próbę. Ile można zarobić? Limit przychodu w 2021 roku. *Gazeta Pomorska*. URL:

<https://pomorska.pl/dzialalnosc-nierejestrowana-jak-firma-na-probe-ile-mozna-zarobic-limit-przychodu-w-2021-roku/ar/c3-15532759>. (дата звернення 22.06.2021).

74. Аветисян М. Р. Організаційно-правова форма господарювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Вінниця, 2019. 18 с.

75. Адміністративне право України. Академічний курс: підручн. : у 2 т. / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Київ : Юридична думка, 2004. Т. 1: Загальна частина. 2004. 584 с.

76. Алексеев С. С. Теория права. Москва: БЕК, 1995. 311 с.

77. Амеліна А. С. Кодифікація цивільного законодавства: поняття та сутність. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 2. С. 32–34. URL: http://lsej.org.ua/2_2017/10.pdf.

78. Андрусів Л. Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 128–131.

79. Артюх О. В. Принципи контролю: проблематика визначення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 6. С. 20–24.

80. Безугла Л. С. Механізми державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 6. С. 89–92.

81. Бердар М. М. Адміністративно-правові аспекти регулювання підприємницької діяльності. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць*. 2010. № 4 (8). С. 174–178. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/5250>.

82. Бирка М. І. Розвиток системи залучення прямих іноземних інвестицій на підприємства : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Львів, 2016. 271 с.

83. Бігняк О. В. Легальна дефініція поняття підприємництво. *Університетські наукові записки*. 2005. № 1–2 (13–14). С. 150–154.

84. Бігняк О. В. Підприємництво як предмет правового регулювання в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Одеса, 2007. 204 с.

85. Бігняк О. В. Підприємництво як предмет правового регулювання в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2007. 17 с.
86. Бігняк О. В. Поняття права на підприємницьку діяльність. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 2. С. 99–102.
87. Біла І. С., Салатюк Н. М. Світовий досвід державного регулювання підприємництва. *Проблеми економіки*. 2014. № 1. С. 26–30.
88. Біленко М. С. Підприємництво як правова категорія. *Актуальні наукові дослідження сучасної юридичної науки: теорія та практика* : зб. матеріалів III наук.-практ. конф. (Київ, 18 березня 2016 р.). Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2016. С. 114–117.
89. Бірюков В. І. Щодо питання відповідальності учасників підприємницьких юридичних осіб за дії таких юридичних осіб за законодавством України і Республіки Польща. *Особливості нормотворчих процесів щодо адаптації законодавства України до Європейського Союзу* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 28 березня 2017 р.). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2017. С. 15–17.
90. Бобкова А. Г. Защита права на предпринимательскую деятельность в Украине. *Предпринимательское право*. 2009. №1. С.44–47.
91. Бобровник С. В. Правове регулювання суспільних відносин та реалізація права. *Правова держава*. 1996. Вип.7. С. 102–108.
92. Богачова Л. Л. Нормативно-правовий акт як джерело національного та європейського права. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 14. С. 4–13.
93. Богустов А. А. К вопросу о системе частного права Польши, *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2009. № 1. С. 289–293.
94. Бондарчук М. Ю. Системи підтримки малого підприємництва в Україні та в Республіці Польща. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 9-1. С. 80–84.

95. Борисова В. І. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2004. Вип. 7. С. 91–103.
96. Варналій З. С. Основи підприємництва: навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2006. 350 с.
97. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. Київ : Юридична думка, 2007. 992 с.
98. Великий тлумачний словник сучасної української мови / голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
99. Верхан П. Х. Підприємець. Його економічна функція та суспільно-політична відповідальність. Київ : Юрінком, 1994. 60 с.
100. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення : монографія. Київ : Атіка, 2003. 352 с.
101. Возняковська К. А. Про принципи права неплатоспроможності банківських установ. *Правова держава*. 2018. № 30. С. 147–153.
102. Гаврильченко О. В. Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2013. Вип. 41. С. 275–280.
103. Гарагонич О. В. Загальні та особливі умови легітимації акціонерних товариств. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 7. С. 70–74.
104. Гарагонич О. В. Правове регулювання підприємництва в Чехії та Словаччині: теоретичні аспекти. *Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство*. 2002. Вип. 154. С. 62–65.
105. Гарагонич О. В. Правове регулювання підприємницької діяльності в Чеській та Словацькій республіках : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2004. 189 с.
106. Гарагонич О. В., Бисага Ю. М. Правове регулювання підприємницької діяльності в Чеській та Словацькій республіках. Ужгород : Ліра, 2005. 176 с.

107. Гейнц Р. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб – суб'єктів підприємництва. *Наукові вісті Галицької академії. Збірник наукових статей*. 2008. № 2 (14). С. 171–175.
108. Господарське право : підручник / Д. В. Задихайло, В. М. Пашков, Р. П. Бойчук та ін. Харків: Право, 2012. 696 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1268812>.
109. Господарське право України : підручн. для студ. юрид. спеціал. вищ. закл. освіти / за ред. В. М. Гайворонського, В. П. Жушмана. Харків : Право, 2005. 384 с.
110. Господарське право України : підручник : у 2 ч. / Андрєєва О. Б., Жорнокуй Ю. М., Гетманець О. П. та ін. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. Ч. 1. 340 с.
111. Господарське право України: навч. посіб. / за заг. ред. проф. Н. О. Саніахметової. Харків: «Одіссей», 2005. 608 с.
112. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
113. Гринчуцький В. І., Карапетян Е. Т., Погріщук Б. В. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 304 с.
114. Грудницька С. М. Конституційні основи господарської правосуб'єктності підприємств: поняття і структура господарсько-правового інституту. *Часопис Академії адвокатури України. Електронне наукове фахове видання*. 2010. № 3. Т. 3. С. 1–12. URL: http://www.iepd.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/05/4_chasopys_2010_3.pdf.
115. Гуменюк В. В. Державне регулювання процесів легалізації прихованого підприємництва : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Львів, 2016. 199 с.
116. Декларація про державний суверенітет України. Верховна Рада УРСР : Декларація від 16 липня 1990 р. № 55-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31, Ст. 429.

117. Державний класифікатор ДК 002-94 «Класифікація організаційно-правових форм господарювання», затверджений Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання і споживчої політики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/nac_ks/op_dk002_2016.htm. (дата звернення 05.05.2021).

118. Дерун А. М. Раціоналізація організаційних форм господарювання в національній економіці : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Київ, 2018. 207 с.

119. Деякі питання дерегуляції господарської діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 березня 2019 р. № 367. 2019. *Офіційний вісник України*. № 36. Ст. 1260.

120. Джура Р. О. Філософія державного регулювання економічної політики як проблема реалізації влади. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Філософія»*. 2018. Вип. 50. С. 211–225.

121. Дмитрик О. О. Токарева К. О. Податкові пільги як форма державної допомоги суб'єктам підприємництва. *Право та інноваційне суспільство*. 2019. № 1 (12). С. 80–86.

122. Добровольська В. В. Правові засади державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. Актуальні проблеми держави і права. 2007. № 33. С. 287–290.

123. Договірно-правова база між Україною та Польщею. *Офіційний веб-сайт посольства України в Республіці Польща*. URL: <https://poland.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/233-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-polyshheju>. (дата звернення 02.06.2021).

124. Дорошенко Л. М. Правове регулювання припинення суб'єкта господарювання діяльності. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Науковий часопис*. 2002. № 2. С. 59-61.

125. Дудник Л. М. Василичук В. І. Підприємницька діяльність та запобігання фіктивному підприємництву (історико-правові аспекти). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2003. № 5. С. 233–241.

126. Дякуновський О. Є. «Ulga na start» – новела законодавства Республіки Польща в інтересах польських підприємців: досвід для України. *Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15–16 червня 2018 р.). Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2018. С. 56–59.

127. Дякуновський О. Є. «Конституція бізнесу» – якісно нове законодавче регулювання підприємництва в Республіці Польща: досвід для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. № 56. С. 108–112.

128. Дякуновський О. Є. «Право на помилку» як пільга для підприємців в Республіці Польща: досвід для України. *Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 21–22 серпня 2020 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. С. 34–38.

129. Дякуновський О. Є. Загальні засади правового регулювання підприємництва в Республіці Польща. *Форум права. Електронне фахове наукове видання*. 2016. № 5. С. 35-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.html 2016_5_8.

130. Дякуновський О. Є. Періодизація розвитку законодавства Республіки Польща у сфері підприємництва. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 17–18 лютого 2017 р.). Ужгород : УжНУ, 2017. С. 88–92.

131. Дякуновський О. Є. Поняття «підприємець» за законодавством Республіки Польща: досвід для України. *Пріоритетні напрями модернізації системи права України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 23–24 грудня 2016 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016. С. 92–96.

132. Дякуновський О. Є. Правове регулювання діяльності іноземних суб'єктів підприємництва в Республіці Польща. *Вчені записки Таврійського*

національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки». 2020. № 2. С. 134–140.

133. Дякуновський О. Є. Правове регулювання зупинення підприємницької діяльності за ініціативою підприємця: досвід Республіки Польща. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. № 1. С. 109–114.

134. Дякуновський О. Є. Правове регулювання інституту бізнес-омбудсмена: досвід Республіки Польща. Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті професора В. Д. Волкова. (Хмельницький, 23 квітня 2019 р.). Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2019. С. 296–300.

135. Дякуновський О. Є. Принцип «Спочатку думай про малих» як фактор впливу на розвиток підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща. *Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи*: зб. матеріалів Всеукр. наук. – практич. конф. (Вінниця, 11–12 жовтня 2019 р.). Вінниця: ДоНУ ім. Василя Стуса, 2019. С. 90–92.

136. Дякуновський О. Є. Систематичність та одержання прибутку як ознаки підприємництва в Україні: досвід Республіки Польща. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 3. С. 31–37.

137. Дякуновський О. Є. Щодо видів суб'єктів підприємницької діяльності в Республіці Польща: досвід для України. *Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку вітчизняного законодавства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 13–14 листопада 2020 р.). Дніпро : Дніпровський гуманітарний університет, 2020. С. 78–82.

138. Дякуновський О. Є. Щодо державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва в умовах пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19) у Республіці Польща та Україні. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 3 (31). vol. 1. С. 181–189.

139. Економіка виробничо-підприємницької діяльності: навч. посіб. / за ред. проф. П. Г. Перерви, проф. М. І. Погорєлова. Харків : НТУ «ХПІ», 2006. 567 с.
140. Економічна енциклопедія : у 3-х т. / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. Т. 3. 952 с.
141. Експерти АПУ проаналізували новий проект Закону, розроблений у межах МЕРТ. *Офіційний веб-сайт Асоціації правників України*. URL: <https://uba.ua/ukr/news/5044/> (дата звернення: 15.01.2021).
142. Єрко Г. Г. Правове регулювання надання державної фінансової підтримки в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 193 с.
143. Живко З. Б. Філософські, економічні та правові підходи до трактування підприємницької діяльності. *Історія народного господарства та економічної думки України: збірник наукових праць*. 2012. Вип. 45. С. 55–66.
144. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.
145. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред.. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2016. 392 с.
146. Задыхайло Д. В. Проблемы кодификации предпринимательского законодательства. *Предпринимательство, хозяйство и право*. 1998. № 5. С. 3–6.
147. Зайчук О. В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 22–28.
148. Захватаев В. Н. Кодекс Наполеона. Москва : Инфотропик Медиа, 2012. 800 с.
149. Збанацький В. Стартапи: юридичні та практичні аспекти. Ознайомча частина. *Незалежний аудитор*. 2013. № 4 (15). URL: http://nauditor.com.ua/uk/component/na_archive/269?view=material.
150. Збірник статистики підприємництва в Україні: 2018. Організація економічного співробітництва та розвитку. URL:

<http://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Compendium-Entreprise-Statistics-Ukraine-2018-Ukrainian.pdf> (дата звернення 05.06.2021).

151. Зверев Є. О. Міжнародний договір як джерело національного права. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська Академія». Юридичні науки*. 2010. Т. 103. С. 41–44.

152. Зеліско А. В. Правова характеристика сучасного стану та тенденцій модифікації системи господарських товариств. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 15–19.

153. Зельдіна О. Р. Рекодифікація Господарського кодексу України: теорія та реалії економіки. URL: <https://coordynata.com.ua/rekodifikacia-gospodarskogo-kodeksu-ukraini-teoria-ta-realii-ekonomiki>. (дата звернення: 20.04.2021).

154. Змитрович Д. І. Адміністративно-правова природа і сутність державної реєстрації юридичних осіб. *Порівняльно-аналітичне право*. № 1. 2018. С. 190–193.

155. Знаменский Г. Л. Хозяйственное законодательство Украины: формирование и перспективы развития. Київ: Наукова думка, 1996. 63 с

156. Зятіна Д. В. Удосконалення правового статусу відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. С. 93–98.

157. Калюжний Р. А., Ластовецький А. С. Загальна характеристика законодавства у сфері підприємницької діяльності та основні тенденції його розвитку. *Законодавство України. Науково-практичні коментарі*. 2003. № 4. С. 48–53.

158. Квасніцька О. О. Правове регулювання державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2006. 19 с.

159. Кибенко Е. Р. Корпоративное право : Учебное пособие. Харьков : Эспада. 1999. 480 с.

160. Клименко О. В. Адміністративно-правове забезпечення державної регуляторної політики у сфері господарювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 227 с.

161. Ключко А. А. Принципи і методи державного регулювання підприємництва. *Державна фінансова політика України в умовах євроінтеграції: погляди науковців та практиків* : зб. тез наук. доп. за матеріалами II Всеукр. наук.- практ. конф. (Львів, 18 лютого 2021 р.). Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. С. 126-129.

162. Ключко А. М. Заходи державної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності в умовах пандемії. *Актуальні питання діяльності суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 26 лютого 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 40–43.

163. Князьков В. В. Правове регулювання надання державної фінансової підтримки підприємцям: проблеми та напрямки вдосконалення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 220–224.

164. Коваль І. Ф., Щербакова Н. В. Щодо застосування поняття «організаційно-правова форма» в Господарському кодексі України. *Форум права. Електронне фахове наукове видання*. 2015. № 3. С. 107–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_3_21.

165. Колесник Т. М., Демидова О. С., Колесник Д. А. Історія розвитку підприємництва. *Бізнес Інформ*. 2013. № 1. С. 332–334.

166. Колібабчук Н. К. Історія виникнення і розвитку підприємництва в Україні в XVIII – початку XX ст. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 199–203.

167. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 42–46.

168. Колосова О. Е. Поняття державної допомоги суб'єктам господарювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 27. С. 7–10.

169. Колпаков В. К. Адміністративне право України. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 752 с.

170. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації : монографія / А. Т. Комзюк ; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.
171. Конституція Польської Республіки (з передмовою В. Шаповала) / В. М. Шаповал. Київ: Москаленко О. М., 2018. 84 с.
172. Конституція України : Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
173. Конституція України : наук. - практ. коментар / В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін та ін.; ред. кол. В. Я. Тація, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевой та ін. Харків: Право; Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре»», 2003. 398 с.
174. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2011. 1128 с.
175. Корнійчук Л. Я. Історія економічної думки України: навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2004. 431 с.
176. Корпоративне право Польщі та України: монографія / Васильєва В. А., Гербет Анджей, Ковалишин О. Р. та ін.; за ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. 377 с.
177. Кочергіна К. О. Зміст організаційно-правових форм підприємницьких товариств: інтереси, функції, правові засоби : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2005. 23 с.
178. Кочергіна О. К. Організаційно-правові форми господарських товариств у контексті розвитку економічних відносин. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. 2010. № 2. С. 105–116.
179. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: елементарний курс. 2-ге вид. Харків : ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с.
180. Кривицький Ю. В. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 75–79.

181. Крупка Ю. М. Правові основи підприємницької діяльності: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 480 с.
182. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. Київ : ІДіП, ДП «Юридичне видавництво «Аста». 2004. 328 с.
183. Кушнір О. В. Правове регулювання підприємницької діяльності та формування державної економічної політики. *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 2 (41). С 104–107.
184. Ластовецький А. С. Поняття та суть підприємництва. *Держава і право: Юридичні і політичні науки*. 2000. Вип. 5. С. 218–225.
185. Лебеденко В. І. Господарське законодавство: комплексний сегментарний інститут господарського права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2013. № 6–2. С. 24–27.
186. Легенчук С. Ф., Пилипчук Г. В. Історичні аспекти виникнення і особливості діяльності стартап-компаній: обліково-економічні аспекти. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2016. Вип. 1 (34). С. 122–144.
187. Лічак Д. В. Господарсько-правове забезпечення непрямой державної підтримки суб'єктів господарювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Одеса, 2011. 21 с.
188. Лічак Д. В. Проблеми визначення поняття «державна підтримка суб'єктів господарювання». *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 50. С. 403–411.
189. Лукач І. В. Правовий аспект заочного голосування на загальних зборах в корпораціях. *Юридичний вісник*. 2014. № 3. С. 226–231.
190. Лукіна І. М. Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців: сучасні проблеми законодавства. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. 2016. № 4 (14). Р. 254–261.
191. Льготы для предпринимателей в Польше 2018. *Экономическое Обозрение Восточной и Центральной Европы*. URL:

<http://erece.org/2018/04/26/lgoty-dlya-predprinimatelej-v-polshe-2018>. (дата звернення: 08.02.2021).

192. Мазій Н. Г. Принципи та механізми державного регулювання розвитку підприємництва. Демократичне врядування. 2011. Вип. 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_8_8.

193. Маматова Л. Ш. Державне регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 33. С. 153–160.

194. Маматова Л. Ш. Правове забезпечення підприємницької діяльності в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. Вип. 35. С. 33–40.

195. Мамутов В. К. Кодифікація хозяйственного законодательства Украины в новых экономических условиях. *Государство и право*. 1994. № 6. С. 77–87.

196. Мамутов В. К. Хозяйственное право. Київ : Юринком Интер, 2002. 906 с.

197. Маринів І. І. Співвідношення міжнародного права з внутрішньодержавним правом Республіки Польща. *Євроатлантична інтеграція України: свідомий вибір моделі безпеки* : зб. наук. ст. за матеріалами III Харків. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова. (Харків, 3 листопада 2017 р.). Харків, 2017. С. 79–90.

198. Марусенко Р. І. Формулювання дефініцій у правовій доктрині та практиці законотворення. *Право і громадянське суспільство. Електронне видання*. 2012. №1. С. 35–45. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-1-2012/item/85-formuliuvannia-definititsii-u-pravovii-doktryni-ta-praktytsi-zakonotvorennia-marusenko-r-i>.

199. Марущак Я. С. Корпоративні права та обов'язки за законодавством України та Європейського Союзу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2018. 193 с.

200. Махінчук В. М. Суб'єкти підприємницької діяльності за Цивільним та Господарським законодавством України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2012. № 12. С. 186–191.
201. Мельник О. М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2004. 208 с.
202. Мельниченко Б. Б. Політико-правові перетворення в Центрально-Східній Європі наприкінці ХХ ст. (на матеріалах Польщі, Чехії та Словаччини) : монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2012. 204 с.
203. Мельниченко Б. Б. Пріоритети реформування цивільного та господарського права Польщі перехідного періоду. *Науково-аналітичний журнал «Митна справа»*. 2011. Вип. 5. С. 377-383. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/ms/2011_5_2/377.pdf.
204. Міжнародне право: навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 336 с.
205. Мусяка В. Л. Правовые основы предпринимательской деятельности. Харьков : Бизнес-информ, 1995. 88 с.
206. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / за заг. ред. В. К. Мамутова. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 688 с.
207. Нікітенко Л. О. Особливості об'єкта конституційного права на підприємницьку діяльність. *Форум права. Електронне фахове наукове видання*. 2015. № 1. С. 195–198. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_1_34.
208. Новий тлумачний словник української мови: В 4 томах. Київ : Аконіт, 1999. Т.3. 927 с.
209. O prawie autorskiem : Ustawa z dnia 29 marca 1926 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1926. № 48, poz. 286.
210. O Rzeczniku Małych i Średnich Przedsiębiorców : Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2018. poz. 648.
211. O zasadach uczestnictwa przedsiębiorców zagranicznych i innych osób zagranicznych w obrocie gospodarczym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej :

Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2018. poz. 649.

212. Окрема думка судді Конституційного Суду України Сліденка І. Д. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанови Кабінету Міністрів України "Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів", положень частин першої, третьої статті 29 Закону України "Про Державний бюджет України на 2020 рік", абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II "Прикінцеві положення" Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2020 рік"» : Конституційний Суд; Окрема думка від 28 серпня 2020 р. *Офіційний вісник України*. 2020. № 76. Ст. 2433.

213. Олькіна О. В. Юридичні особи як суб'єкти конституційних правовідносин. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2012. № 12. С. 120–123. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/5280>

214. Онищук І. І. Термінологія нормативно-правового акта. *Право і Безпека*. 2010. № 5 (37). С. 25–29.

215. Офіційний валютний курс гривні відносно польського злотого (середній за 2020 рік). *Офіційний веб-сайт Національного банку України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=19.07.2021&period=daily>. (дата звернення: 02.06.2021).

216. Панов М. І. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки. *Право України*. 2014. № 1. С. 50–60.

217. Петруненко Я. В. Поняття державної підтримки суб'єктів господарювання як засобу забезпечення ефективного використання бюджетних коштів. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 110–115.

218. Підприємництво: підручник / С. В. Панченко, В. Л. Дикань, О. В. Шраменко та ін. Харків : УкрДУЗТ, 2018. Ч. 1. Теоретичні основи організації підприємницької діяльності. 241 с.
219. Підприємницьке право : навч. посіб. / за ред. О. В. Старцева. Київ : Істина, 2006. 208 с.
220. Підприємницьке право України : підручник / за ред. Р. Б. Шишки. Харків : Видавництво Університету внутрішніх справ, 2000. 480 с.
221. Підприємницьке право: навч. посіб. / Ніколаєва Л. В., Старцев О. В., Пальчук П. М., Іваненко Л. М. Київ: Істина, 2006. 480 с.
222. Підприємницьке право: підручник / за ред. О.В. Старцева. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Істина, 2005. 600 с.
223. Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
224. Подцерковний О. П. Від торгового права до господарського: періодизація галузевого розвитку. *Актуальні проблеми держави і права: Збірник науковий праць*. 2009. № 48. С. 295–303.
225. Політична економія : навч. посіб. / П. М. Макаренко, Л. О. Дорогань-Писаренко, Є. О. Кончаковський. Полтава : РВВ ПДАА, 2013. 295 с.
226. Польський досвід діяльності Речника (Омбудсмена) малих і середніх підприємців на фоні COVID-19 і протестів українських ФОПів. *Україно-польська медіа платформа*. URL: https://upmp.news/post_blog/polskij-dosvid-diyalnosti-rechnika-ombudsmena-malih-i-serednih-pidpriyemtsiv-na-foni-covid-19-i-protestiv-ukrayinskih-fopiv/?fbclid=IwAR3yhMWH1AEKd7qflaREBAK4nFBmXjVZ09wtIkFMAxsYbh2usEbVv9Mv-XU. (дата звернення: 06.06.2021).
227. Польща твій діловий партнер: довідник. Інститут кон'юктур і цін зовнішньої торгівлі. Варшава : Міністерство економіки; Інститут кон'юктури і цін зовнішньої торгівлі, 2005. 181 с.

228. Пономарев В. П. Защита интересов предприятия как основа его экономической безопасности. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво: збірник наукових праць Східноукраїнського державного університету*. 2000. № 1. С. 27–35.
229. Попов А. А. Лекции по правовым основам предпринимательской деятельности в Украине. Харьков : Консум, 1997. 104 с.
230. Правові основи підприємницької діяльності : підруч. з навч. курс. «Комерційне право» / відп. ред В. І. Шакур, П. В. Мельник. Київ : Правові джерела, 1997. 780 с.
231. Правовые системы стран мира: Энциклопедический справочник / под ред. Сухарева А. Я. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2003. 944 с.
232. Правознавство: словник термінів : навч. посіб. / за ред. В. Г. Гончаренка. Київ : Юрисконсульт, КНТ, 2007. 636 с.
233. Прасюк В. М. Адміністративно-правове регулювання державного фінансового контролю в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 200 с.
234. Предпринимательское право Украины: учебник / Р. Б. Шишка, А. М. Сытник, В. Н. Левков и др. / под общ. ред. Р. Б. Шишки. Харьков : Эспада, 2001. 624 с.
235. Про акціонерні товариства : Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50-51. Ст. 384.
236. Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода від 27 червня 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.
237. Про власність : Закон України від 07 лютого 1991 р. № 697-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 20. Ст. 249.
238. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція) : Закон України від 12 лютого 2015 р. № 191-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 21. Ст. 133.

239. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 30 березня 2020 р. № 540-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 30. Ст. 1059.

240. Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень : Закон України від 05 жовтня 2017 р. № 2164-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 44. Ст. 397.

241. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 17 березня 2020 р. № 533-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 26. Ст. 958.

242. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо додаткової підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 13 травня 2020 р. № 591-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 44. Ст. 1413.

243. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві : Закон України від 22 травня 2020 р. № 466-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 32. Ст. 227.

244. Про внесення змін до статті 1 Закону України «Про підприємництво» : Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1481-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 13. Ст. 110.

245. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 49. ст. 682.

246. Про Державний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15 грудня 2020 р. № 1082-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021, № 16. Ст. 144.

247. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1555-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 34. Ст. 1173.

248. Про державну підтримку малого підприємництва : Закон України від 19 жовтня 2000 р. № 2063-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 51-52. Ст. 447.

249. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31-32. Ст. 263. (із змінами).

250. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 06 вересня 2005 р. № 2806-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 48. Ст. 483.

251. Про економічну самостійність Української РСР : Закон України від 03 серпня 1990 р. № 142-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 34. Ст. 499.

252. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211. *Офіційний вісник України*. 2020. № 23. Ст. 896.

253. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 9. Ст. 79.

254. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07 червня 1996 р. № 236/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 36. Ст. 164.

255. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64.

256. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 29. Ст. 377.

257. Про іноземні інвестиції : Закон України від 13 березня 1992 р. № 2198-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 26. Ст. 357.

258. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 01 червня 2000 р. № 1775-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 36. Ст. 299.

259. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

260. Про невідкладні заходи щодо забезпечення сприятливих умов для діяльності фізичних осіб-підприємців : Указ Президента України від 17 жовтня 2019 р. № 761/2019. 2019. *Офіційний вісник Президента України*. № 23. Ст. 956.

261. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2132-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 21. Ст. 296.

262. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05 квітня 2007 р. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29. Ст. 389.

263. Про патентування деяких видів підприємницької діяльності : Закон України від 23 березня 1996 р. № 98/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 20. Ст. 82.

264. Про підприємництво : Закон України від 07 лютого 1991 р. № 698-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 14. Ст. 168.

265. Про підприємства в Українській РСР : Закон України від 27 березня 1991 р. № 888-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 24. Ст. 272.

266. Про податок на промисел : Декрет Кабінету Міністрів України від 17 березня 1993 р. № 24-93. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 19. Ст. 208.

267. Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. № 3. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va003700-03#Text> (дата звернення: 20.06.2021).

268. Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію) : Закон України від 06 березня 1992 р. № 2171-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 24. Ст. 350.

269. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 19. Ст. 80.

270. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4618-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 3. Ст. 23.

271. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні : Національна доповідь / К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. М. Геєць, Е. М. Кужель, О. В. Лібанова та ін. Київ : Держкомпідприємство, 2008. 226 с.

272. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 4. Ст. 8.

273. Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. № 504-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 144.

274. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06 лютого 2018 р. № 2275-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. Ст. 69.

275. Про утворення Ради бізнес-омбудсмена : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 691. *Офіційний вісник України*. 2014. № 98. Ст. 28

276. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019. *Урядовий кур'єр*. 2019. № 188.

277. Проект Закону про акціонерні товариства (реєстр. № 2493 від 25 листопада 2019 р.). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67468 (дата звернення: 30.05.2021).

278. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування діяльності відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави (реєстр. № 2716 від 10 січня 2020 р.). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=67844 (дата звернення: 15.05.2021).

279. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування діяльності відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави (реєстр. № 4482 від 10 грудня 2020 р.). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70633 (дата звернення: 18.05.2021).

280. Проект Закону про внесення змін і доповнень до деяких законів України з метою вдосконалення цивільного законодавства (реєстр. № 2635 від 19 грудня 2019 р.). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=67704 (дата звернення 02.04.2021).

281. Проект Закону про Установу бізнес-омбудсмена (реєстр. № 4591 від 05 травня 2016 р.). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58980. (дата звернення 24.04.2021).

282. Проект Закону про Установу бізнес-омбудсмена в Україні (реєстр. № 3607 від 05 червня 2020 р.)» *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69055. (дата звернення 02.05.2021).

283. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. вид. 10-е, доповн. Львів : Край, 2008. 224 с.
284. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Львів : Край, 2007. 192 с.
285. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Київ : Атіка, 2001. 176 с.
286. Редькін Д. О. Трансформація парадигми підприємництва з позиції самодостатності. *Економічні інновації : збірник наукових праць*. 2011. Вип. 45. С. 208–218.
287. Резнікова В. В., Стефанчук Р. О. Оцінка ризиків у підприємстві та управління ними. *Право України*. 2018. № 5. С. 101–115.
288. Рибницький Г. В. Адміністративно-правові засади управління підприємницькою діяльністю в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2016. 444 с.
289. Різник С. В. Забезпечення державою конституційного права людини і громадянина на підприємницьку діяльність : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2009. 21 с.
290. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») : Рішення Конституційного суду України від 09 липня 1998 р. № 12-рп/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. Ст. 1209.
291. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» : Рішення Конституційного суду України від 29 червня 2010 р. № 17-рп/2010. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 5. Ст. 11.

292. Розробка стартап-проектів: конспект лекцій : навч. посіб. для студ. / О. А. Гавриш, К. О. Бояринова, К. О. Копішинська. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 188 с.

293. Романов Я. В. Підзаконні акти в системі законодавства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. Вип. 3. С. 57–61.

294. Рябенюк М. О., Дзюба Т. А. Методи оцінки інвестиційної цінності проектних рішень підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 8. С. 115–118.

295. Certain categories of aid compatible with the common market in application of Article 87 and 88 of the Treaty (General block exemption Regulation) : Commission Regulation (EC) № 800/2008 of 6 August 2008. *Official Journal of the European Union*. URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:214:0003:0047:EN:PDF> (дата звернення: 18.05.2021).

296. Сабецький Б. В. Становлення і розвиток правового регулювання трудових відносин в США : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2002. 20 с.

297. Савицька Н. Л., Мелушова І. Ю., Красноусов А. В., Олініченко К. С. Торговельне підприємництво: навч.-метод. посіб. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2017. 214 с.

298. Саврас І. З. Велике підприємництво в умовах ринкової трансформації економіки України : автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.01.01. Львів, 2003. 20 с.

299. Сагайдак Ю. В. Адміністративно-правові засади легалізації суб'єктів підприємницької діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2014. 228 с.

300. Сагайдак Ю. Підприємницька діяльність як основна форма реалізації економічних прав людини. Теоретико-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 44–48.

301. Саниахметова Н. А. Регулирование предпринимательской деятельности в Украине: организационно-правовые аспекты : монография. Одесса : Одесская гос. юрид. академия, 1998. 232 с.
302. Саниахметова Н. О. Підприємницьке право : навч. посіб.. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: А. С. К., 2005. 912 с.
303. Саниахметова Н. О. Підприємницьке право: Суб'єкти підприємництва. Кредитування. Оренда. Лізинг. Зовнішньоекономічна діяльність. Інвестиції. Антимонопольне законодавство. Захист від недобросовісної конкуренції. Реклама : навч. посіб. Київ : А.С.К., 2001, 704 с.
304. Селіванов А. М. Підприємництво в Україні як об'єкт моделювання і прогнозування. Київ : Інститут приватного права і підприємництва АПрН України. 2001. 172 с.
305. Селіванов В. М. Концептуальні засади Кодексу про підприємництво України. *Право України*. 1995. № 2. С. 3–11.
306. Сергійко О. В. Державне регулювання та управління у сфері підприємництва: зміст та функції. *Приватне право і підприємництво*. 2015. Вип. 14. С. 157–160.
307. Сирко М. В. Цивільний кодекс Наполеона Бонапарта 1804 р. та його застосування на території Польщі. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Вип. 59. С. 128–133.
308. Сірант М. Теоретичні аспекти акредитації філій і представництв іноземних юридичних осіб на території України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки: збірник наукових праць. 2017. № 876. С. 338–346.
309. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник. Харьков : Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.
310. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
311. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. 4-те вид., допов. і перероб. Київ : Алерта, 2013. 524 с.

312. Словарь терминов по теории государства и права : учеб. пособие / рук. авт. кол. Н. И. Панов. Изд 2-е, доп. и испр. Харьков : Основа, 1997. 180 с.

313. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда; Інститут мовознавства АН УРСР. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т.4. URL: <http://ukrlit.org/slovyk/%D0%BA%D0%B2%D0%B0%D0%B7%D1%96>. (дата звернення: 20.05.2021).

314. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда; Інститут мовознавства АН УРСР. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т.4. URL: http://ukrlit.org/slovyk/slovyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F. (дата звернення: 20.03.2021).

315. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда; Інститут мовознавства АН УРСР. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 10. URL: http://ukrlit.org/slovyk/slovyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0. (дата звернення: 24.03.2021).

316. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда; Інститут мовознавства АН УРСР. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 2. URL: http://ukrlit.org/slovyk/slovyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D1%81. (дата звернення: 30.03.2021).

317. Снісаренко Л. Ю. Організаційно-правова форма: поняття та практичне значення для легітимації суб'єктів економічної діяльності. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_8_7.

318. Соловйов В. М. Поняття і сутність правового регулювання державного управління України. *Університетські наукові записки*. 2007. № 3. С. 27–33.

319. Соркін Б. В. Державне регулювання підприємницької діяльності в ринкових умовах: методи, засоби та цілі. *Наукові праці МАУП*. 2013. Вип. 1 (36). С. 85–88.

320. Справа «Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11) : Європейський суд з прав людини, Міжнародні суди; Рішення від 09 січня 2013 р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 89. Ст.3307.
321. Старчук О. В. Щодо поняття принципів права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 40–43.
322. Степанов С. В. Особливості господарювання суб'єкта підприємницької діяльності – фізичної особи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2013. Вип. 22. С. 224–227.
323. Стріжкова А. В., Забашта М. В. Державна підтримка суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19. *Цифрові трансформації України 2020: виклики та реалії* : зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 1 за матеріалами круглого столу. (м. Харків, 18 вересня 2020 р.). Харків, 2020. С. 164–173.
324. Терешенко В. О. Співвідношення понять «підприємництво» та «підприємницька діяльність». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: юридичні науки*. 2013. Вип. 6 (1). С. 82–84.
325. Терещенко В. О. Процес розвитку підприємницької діяльності на українських землях. *Наука і правоохорона*. 2013. № 2 (20). С. 163–167.
326. Тимочко Н. О. Економічна історія України: навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2005. 204 с.
327. Титова О. В., Дякуновський О. Є. Правовий статус простого акціонерного товариства у Республіці Польща. *Збірник наукових праць «Науковий вісник публічного та приватного права»*. 2019. № 5-6. С. 49–54.
328. Труш І. В. Господарсько-правове забезпечення державної підтримки малого підприємництва : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2005. 19 с.
329. Уварова О. О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика: монографія. Харків: Друкарня Мадрид, 2012. 196 с.

330. Устименко В. А., Джабраїлов Р. А. Господарський кодекс України як здобуток вітчизняної наукової думки (до 25-ої річниці Інституту економіко-правових досліджень НАН України). *Економіка та право*. 2017. № 2. С. 4–10.

331. Харчук С. А. Перспективи стартап-компаній в Україні як прогресивної форми інноваційного підприємництва. *Соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 18 квітня 2018 р.). Вінниця : ВННІЕ ТНЕУ, 2018. С. 75–77.

332. Хомко Л. В. Особливості правового регулювання малого підприємництва в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: юридичні науки*. Вип. 6 (1). 2015. С.131–134.

333. Хомко Л. В., Кульгавець Х. Ю. Правове регулювання підприємницької діяльності: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 424 с.

334. Хорьков Ю. А. К вопросу о правовой сущности предпринимательской деятельности, предпринимательства и малого предпринимательства. *Актуальные проблемы правоведения*. 2005. № 2 (11). С. 155–159.

335. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435- IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.

336. Цюцик О. В. Особливості правового статусу фізичних осіб як суб'єктів аграрної підприємницької діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. № 4. С. 127–136.

337. Чистов С. М. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. Київ : КНЕУ, 2000. 316 с.

338. Чорна А. М. Підприємницька діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 128–132.

339. Что такое стартап? *Predp.com*. URL: <http://predp.com/стартап/main/chto-takoe стартап.html>. (дата звернення: 20.05.2021).

340. Шеваріхін А. О. Адміністративно-правові проблеми ліцензування господарської діяльності органами внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2003. 196 с.
341. Шершеневич Г. Ф. Учебник торгового права (по изданию 1914 года) / Вступ. ст. Е. А. Суханова. Москва : Фирма «СПАРК», 1994. 335 с. URL: <http://kursach.com/biblio/0020003/000.htm>.
342. Шишка Р. Б. Підприємництво як правова категорія. *Вісник університету внутрішніх справ*. 1999. № 5. С. 201–207.
343. Шопіна І. М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. *Форум права. Електронне фахове наукове видання*. 2011. № 2. С. 1055-1061. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_173.
344. Щербина В. С. Поняття та види засобів державного регулювання господарської діяльності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 94. С. 10–19.
345. Щербініна О. В. Історичні етапи становлення правового забезпечення підприємництва в Україні з IX до початку XX ст. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 51–54.
346. Энциклопедический справочник СССР 1917–1967 годов / под ред. Б. Введенского. Москва: Советская энциклопедия, 1967. 648 с.
347. Юридичний словник / за ред. Б. М. Бабія, В. М. Корецького, В. В. Цветкова. Київ : Головна редакція Української рад. енцикл. АН України РСР, 1974. 848 с.
348. Юшкевич О. Г. Провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2007. 20 с.
349. Янкова О. С., Щербакова Н. В. Актуальные проблемы гражданского права : Учебное пособие. Донецк : ДонНУ. 2013. 370 с.
350. Ярмола А. С. Кодекси України: загальнотеоретичні аспекти : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2015. 16 с.

351. Яценко І. С. Корпоративне право Республіки Польща (основні положення) : наук.-практ. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 232 с.

352. Яценко І. С., Яценко Т. І. Бізнес-право Республіки Польща: для українських інвесторів. Київ : Консультант, 2015. 336 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Проект

ЗАКОН УКРАЇНИ

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання підприємницької діяльності»

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. У Господарському кодексі України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144 із наступними змінами):

1) статтю 42 доповнити частиною другою та третьою наступного змісту:

«2. Для цілей цієї статті, систематичною є господарська діяльність, яка здійснюється:

фізичною особою-підприємцем не менше трьох разів протягом календарного року в спосіб проведення операцій щодо продажу товарів та/або виконання робіт та/або надання послуг, спрямованих на реалізацію мети підприємницької діяльності – отримання прибутку;

юридичною особою – суб'єктом підприємницької діяльності незалежно від кількості здійснених операцій щодо продажу товарів та/або виконання робіт та/або надання послуг.

3. Господарська діяльність, що здійснюється фізичною особою, яка не має статусу суб'єкта підприємницької діяльності, вважається підприємництвом, якщо прибуток від такої діяльності становить більше однієї мінімальної заробітної плати, в кожному із календарних місяців, у якому вона провадиться.»;

2) доповнити статтею 42-1 такого змісту:

«Стаття 42-1. Квazіпідприємництво

1. Квazіпідприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється фізичною особою, та прибуток від якої становить менше однієї мінімальної заробітної плати, в кожному із календарних місяців, у якому вона провадиться.

2. Фізична особа, яка не має, та останні п'ять років до запровадження інституту квazіпідприємництва не мала статусу підприємця, може здійснювати квazіпідприємництво.

3. Фізична особа, у випадку отримання протягом календарного місяця від здійснення квazіпідприємництва прибутку у розмірі, що є більшим, ніж

визначений у частині першій цієї статті, зобов'язана впродовж десяти днів, із дня перевищення розміру визначеного прибутку, зареєструватись як фізична особа-підприємець.

4. Реєстрація фізичної особи-підприємця у зв'язку із отримання протягом календарного місяця прибутку від здійснення квазіпідприємництва у розмірі більше однієї мінімальної заробітної плати, не позбавляє особу права на зупинення чи припинення підприємництва.»;

3) доповнити статтею 51-1 такого змісту:

«Стаття 51-1. Зупинення та поновлення підприємництва

1. Суб'єкт підприємницької діяльності, який не використовує працю найманих працівників, не має заборгованості зі сплати податків та інших обов'язкових платежів, може з власної ініціативи зупинити здійснення підприємництва на строк від тридцяти днів до двох років.

Після закінчення дворічного строку з дати зупинення підприємництва за ініціативою підприємця, підприємництво поновлюється.

2. Зупинення та поновлення підприємництва за ініціативою підприємця здійснюється на підставі його заяви шляхом внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру юридичних осіб фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

3. Підприємництво зупиняється або поновлюється із дати зазначеній у відповідній заяві, але не раніше трьох днів з дати подання до компетентного органу заяви про зупинення або поновлення підприємництва.

4. Порядок зупинення та поновлення підприємництва встановлюється законодавством відповідно до вимог цього Кодексу.

5. Протягом строку зупинення підприємництва суб'єкт підприємницької діяльності:

не здійснює підприємництво, проте зберігає свій статус;

має право отримувати дебіторську заборгованість та/або виконувати обов'язки, які у нього виникли за зобов'язаннями, до дати зупинення підприємництва;

має право та/або зобов'язаний брати участь у судових та адміністративних провадженнях, які пов'язані із господарською діяльністю, що здійснювалась до зупинення підприємництва;

6. Щодо особи, підприємництво якої зупинено, можуть здійснюватись заходи державного контролю, які стосуються господарської діяльності, що здійснювалась до зупинення підприємництва.».

4) частину третю статті 55 викласти в наступній редакції:

«3. Суб'єкти господарювання залежно від кількості працюючих, доходів від будь-якої діяльності за рік та балансової вартості активів станом на кінець звітного періоду можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва.».

5) абзац третій, четвертий частини третьої статті 55 після слів «мільйонам євро» доповнити словами: «або балансова вартість його активів на кінець звітного періоду не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро»;

абзац шостий, сьомий частини третьої статті 55 після слів «мільйонам євро» доповнити словами: «або балансова вартість його активів на кінець звітного періоду не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро»;

абзац восьмий частини третьої статті 55 після слів «мільйонам євро» доповнити словами: «або балансова вартість його активів на кінець звітного періоду перевищує суму, еквівалентну 43 мільйонам євро»;

Доповнення вказаними словами провести із відповідним узгодженням слів у відмінках.

6) статтю 117 доповнити частиною п'ятою такого змісту:

«5. Діяльність відокремленого підрозділу (філії або представництва) іноземного суб'єкта підприємницької діяльності, яка суперечить законодавству України, припиняється на підставі рішення суду.».

2. У Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст. 69) із наступними змінами):

1) доповнити статтею 26-1 такого змісту:

«Стаття 26-1. Авансовий внесок до отримання очікуваних дивідендів

1. Товариство може виплачувати учасникам товариства авансовий внесок до отримання очікуваних дивідендів наприкінці звітного року.

2. Авансовий внесок до отримання очікуваних дивідендів не може виплачуватись за рахунок статутного капіталу.

3. Якщо у звітному році учаснику товариства було виплачено авансовий внесок до отримання очікуваних дивідендів, а товариство не отримало прибутку чи отримала прибуток у розмірі, який є меншим виплаченого авансового внеску, учасник товариства зобов'язаний повернути авансовий внесок:

1) у повному розмірі у разі неотримання прибутку;

2) частково, у разі якщо сума авансового внеску більша прибутку товариства за звітний період, пропорційно до розміру його частки.

4. Право учасників товариства на отримання авансових внесків до отримання очікуваних дивідендів, повинно бути передбачене статутом товариства.

5. Норми цієї статті поширюється на суб'єктів мікропідприємництва та малого підприємництва, які реалізують стартап-проекти.

Примітка. Стартап-проект – це обмежена в часі та ресурсах сукупність юридично значущих дій щодо створення суб'єкта підприємницької діяльності, які спрямовані на досягнення унікальних цілей та завдань, для реалізації інноваційної бізнес-ідеї або здійснення інноваційної діяльності в будь-якій сфері підприємництва, результатом чого є виготовлення нової продукції та/або надання послуги.».

2) доповнити статтею 26-2 такого змісту:

«Стаття 26-2. Компенсація дивідендів, не отриманих у звітному періоді

1. Учасник товариства, який не отримав повністю або частково дивіденди у звітному періоді, має право на компенсацію дивідендів у наступні звітні періоди, проте не пізніше, ніж протягом наступних п'яти звітних років.

2. Право учасників товариства на компенсацію дивідендів, не отриманих у звітному періоді, повинно бути передбачене статутом товариства.

3. Норми цієї статті поширюються на суб'єктів мікропідприємництва та малого підприємництва, які реалізують стартап-проекти.».

3) доповнити статтею 36-1 такого змісту:

«Стаття 36-1. Особливості скликання загальних зборів, участь та прийняття рішень на загальних зборах товариством, яке реалізує стартап-проекти

1. Скликання загальних зборів товариства, участь учасників товариства та прийняття рішень на загальних зборах може проводитись за допомогою засобів електронного зв'язку (електронна пошта, відеоконференцзв'язок).

2. Частина перша цієї статті підлягає застосуванню суб'єктами мікропідприємництва та малого підприємництва, які реалізують стартап-проекти, у випадку закріплення такої можливості та визначення порядку участі у загальних зборах, здійснення права голосу на них у статуті товариства або надання письмової згоди усіма акціонерами товариства.».

II. Прикінцеві положення.

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, та вводиться в дію через шість місяців з дня набрання ним чинності.

2. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк із дня набрання чинності цим Законом:

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом;
забезпечити розробку та прийняття нормативно-правових актів, необхідних для реалізації положень цього Закону.

**Голова Верховної Ради
України**

Д. РАЗУМКОВ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання підприємницької діяльності»

1. Підстава розроблення та обґрунтування необхідності прийняття проєкту Закону.

Інститут підприємництва є одним із найбільш динамічних, оскільки його стан безпосередньо обумовлений змінами, які відбуваються у науково-технічній, економічній, політичній, соціальній сферах життя суспільства. Водночас рівень розвитку підприємницьких відносин суттєво впливає на інноваційність суспільства, екологію та соціальну складову. Недосконалість правового регулювання підприємництва неминує породжує труднощі і суперечливість позицій у правозастосовній практиці, негативно позначається на сталості економічного розвитку держави і господарському правопорядку загалом.

Україна обрала європейський вектор розвитку, що задекларовано в Основному Законі нашої держави. Визначальні напрями реалізації цієї стратегічної мети та першочергові завдання для її досягнення визначено Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Зокрема, відповідно до норм глави 6 «Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля» розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» цієї Угоди Україна взяла на себе зобов'язання щодо реформування законодавства у сфері підприємницької діяльності.

Деякі аспекти правового регулювання підприємницької діяльності в Україні потребують удосконалення в спосіб впровадження нових механізмів сприяння особам, які бажають здійснювати або здійснюють підприємництво, у тому числі щодо реалізації стартап-проєктів.

2. Суть проєкту Закону.

Проєктом Закону пропонується удосконалити деякі аспекти правового регулювання підприємницької діяльності в Україні у спосіб: уточнення ознак підприємництва; запровадження інституту квазіпідприємництва; впровадження правового механізму зупинення підприємництва; уточнення критеріїв поділу суб'єктів підприємницької діяльності на: мікро-, малих, середніх та великих; удосконалення організаційно-правової форми товариства з обмеженою відповідальністю.

3. Правові аспекти.

Основними нормативно-правовими актами, що діють у даній сфері правового регулювання, є Конституція України, Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про державну реєстрацію юридичних

осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та ін.

4. Фінансово-економічне обґрунтування.

Реалізація проєкту Закону не потребує додаткового фінансування з державного та місцевого бюджетів, а також інших додаткових витрат.

5. Запобігання дискримінації.

У проєкті Закону відсутні положення, які містять ознаки дискримінації.

6. Запобігання корупції.

У проєкті Закону відсутні правила і процедури, які можуть містити ризики вчинення корупційних правопорушень. Проєкт Закону не потребує проведення антикорупційної експертизи.

7. Прогноз результатів.

Реалізація проєкту Закону матиме такі позитивні соціально-економічні наслідки:

- пожвавлення ділової активності громадян щодо реалізації ними права на здійснення квазіпідприємництва або підприємництва;
- збільшення надходжень до місцевих та/або державного бюджету у зв'язку зі збільшенням кількості суб'єктів підприємницької діяльності, зменшення безробіття;
- зменшення адміністративних перешкод у реалізації підприємницької ініціативи.
- сприяння у реалізації суб'єктами підприємницької діяльності стартап-проєктів.

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

№ 185-1/1-262

" 17 " серпня 2021 р.

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження Дякуновського
Олександра Євгенійовича
на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.04 «Господарське право, господарське процесуальне
право» за темою «Правове регулювання підприємницької діяльності в
Україні та Республіці Польщі»**

Результати дисертаційного дослідження Дякуновського Олександра Євгенійовича за темою «Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща» можуть бути використані у моїй практичній діяльності як народного депутата під час розроблення проєктів нормативно-правових актів щодо вдосконалення законодавства України, з урахуванням позитивного досвіду Республіки Польща, зокрема, стосовно зупинення підприємницької діяльності за ініціативою підприємця, правового статусу і повноважень Ради бізнес – омбудсмена, а також державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Положення та висновки дисертаційної роботи представляють теоретичний та практичний інтерес, пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства є актуальними та мають належне обґрунтування.

Довідка надана для подання у спеціалізовану вчену раду К 11.051.12 із захисту дисертацій при Донецькому національному університеті імені Василя Стуса МОН України (м. Вінниця).

З повагою

Народний депутат України

ІВЧЕНКО В. Є. (посв. № 185)

УКРАЇНА

ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКА МІСЬКА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ)

ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІКИ ТА ІНВЕСТИЦІЙ

вул. Хрещатик, 36, м. Київ, 01044, тел. (044) 202 72 78

Контактний центр міста Києва (044) 15 51 E-mail: org@guemda.gov.ua Код ЄДРПОУ 04633423

09.08.2021 050/14-4901

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Дякуновського Олександра Євгенійовича
на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.04 «Господарське право, господарське процесуальне
право» за темою «Правове регулювання підприємницької діяльності в
Україні та Республіці Польщі»**

Департаментом економіки та інвестицій виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) опрацьовано матеріали дисертаційного дослідження Дякуновського Олександра Євгенійовича за темою «Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща».

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у практичній діяльності Департаменту під час здійснення визначених законодавством повноважень, зокрема: при розробленні програм економічного і соціального розвитку міста Києва; реалізації державної регіональної політики на території міста Києва; сприянні розвитку міжнародного співробітництва в галузі економіки, зовнішньоекономічних зв'язків та виходу на зовнішній ринок підприємств, установ і організацій, розташованих на території міста Києва.

Висновки дисертаційної роботи мають теоретичне і практичне значення, належно обґрунтовані та є актуальними.

Довідка надана для подання у спеціалізовану вчену раду К 11.051.12 із захисту дисертацій при Донецькому національному університеті імені Василя Стуса МОН України (м. Вінниця).

Виконувач обов'язків директора

Вячеслав ПАНЧЕНКО

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ*Статті у наукових фахових виданнях України*

1. Дякуновський О. Є. Загальні засади правового регулювання підприємництва в Республіці Польща. *Форум права. Електронне наукове фахове видання*. 2016. № 5. С. 35–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_5_8.
2. Дякуновський О. Є. Правове регулювання зупинення підприємницької діяльності за ініціативою підприємця: досвід Республіки Польща. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. № 1. С. 109–114.
3. Дякуновський О. Є. «Конституція бізнесу» – якісно нове законодавче регулювання підприємництва в Республіці Польща: досвід для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. № 56. С. 108–112.
4. Титова О. В., Дякуновський О. Є. Правовий статус простого акціонерного товариства у Республіці Польща. *Збірник наукових праць «Науковий вісник публічного та приватного права»*. 2019. № 5–6. С. 49–54. (Особистий внесок автора: обґрунтування положень щодо удосконалення організаційно-правових форм господарських товариств за законодавством України).
5. Дякуновський О. Є. Правове регулювання діяльності іноземних суб'єктів підприємництва в Республіці Польща. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2020. № 2. С. 134–140.
6. Дякуновський О. Є. Систематичність та одержання прибутку як ознаки підприємництва в Україні: досвід Республіки Польща. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 3. С. 31–37.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

7. Дякуновський О. Є. Щодо державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва в умовах пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19) у Республіці Польща та Україні. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 3 (31). Vol. 1. С. 181–189.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Дякуновський О. Є. Поняття «підприємець» за законодавством Республіки Польща: досвід для України. Пріоритетні напрями модернізації системи права України : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Запоріжжя, 23–24 грудня 2016 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016. С. 92–96.

9. Дякуновський О. Є. Періодизація розвитку законодавства Республіки Польща у сфері підприємництва. Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 17–18 лютого 2017 р.). Ужгород : Ужгородський національний університет, 2017. С. 88–92.

10. Дякуновський О. Є. «Ulga na start» – новела законодавства Республіки Польща в інтересах польських підприємців: досвід для України. Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 15–16 червня 2018 р.). Харків : ГО «Асоціація аспірантів – юристів», 2018. С. 56–59.

11. Дякуновський О. Є. Правове регулювання інституту бізнес-омбудсмена: досвід Республіки Польща. Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченій пам'яті професора В. Д. Волкова. (Хмельницький, 23 квітня 2019 р.). Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 296–300.

12. Дякуновський О. Є. Принцип «Спочатку думай про малих» як фактор впливу на розвиток підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща. Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю кафедри господарського права Донецького національного університету імені Василя Стуса (Вінниця, 11–12 жовтня 2019 р.). Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 90–92.

13. Дякуновський О. Є. «Право на помилку» як пільга для підприємців в Республіці Польща: досвід для України. Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 21–22 серпня 2020 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. С. 34–38.

14. Дякуновський О. Є. Щодо видів суб'єктів підприємницької діяльності в Республіці Польща: досвід для України. Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку вітчизняного законодавства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 13–14 листопада 2020 р.). Дніпро : Дніпровський гуманітарний університет, 2020. С. 78–82.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися та обговорювалися на: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Пріоритетні напрями модернізації системи права України» (Запоріжжя, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (Ужгород, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні» (Харків, 2018 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір» (Хмельницький, 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи»

(Вінниця, 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку» (Запоріжжя, 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку вітчизняного законодавства» (Дніпро, 2020 р.).